

Ivan Franko

Ivan Ppanko

18

Обкладинка та обгортка П. П. Холодного

Ivan Franko

W O R K S

Volume XVIII

Published by
KNYHO-SPILKA

New York 1960

ІВАН ФРАНКО

ТВОРИ

Том XVIII

ЗІ СТАРОРУСЬКОЇ
ТА ЧУЖИХ ЛІТЕРАТУР
ЛІРИКА

Видавниче Товариство
«КНИГОСПІЛКА»
Нью-Йорк 1960

ІВАН ФРАНКО

ТВОРИ

Том XVIII

З ЧУЖИХ ЛІТЕРАТУР

Видавниче Товариство
«КНИГОСПІЛКА»
Нью-Йорк 1960

Ivan Franko

WORKS

Volume XVIII

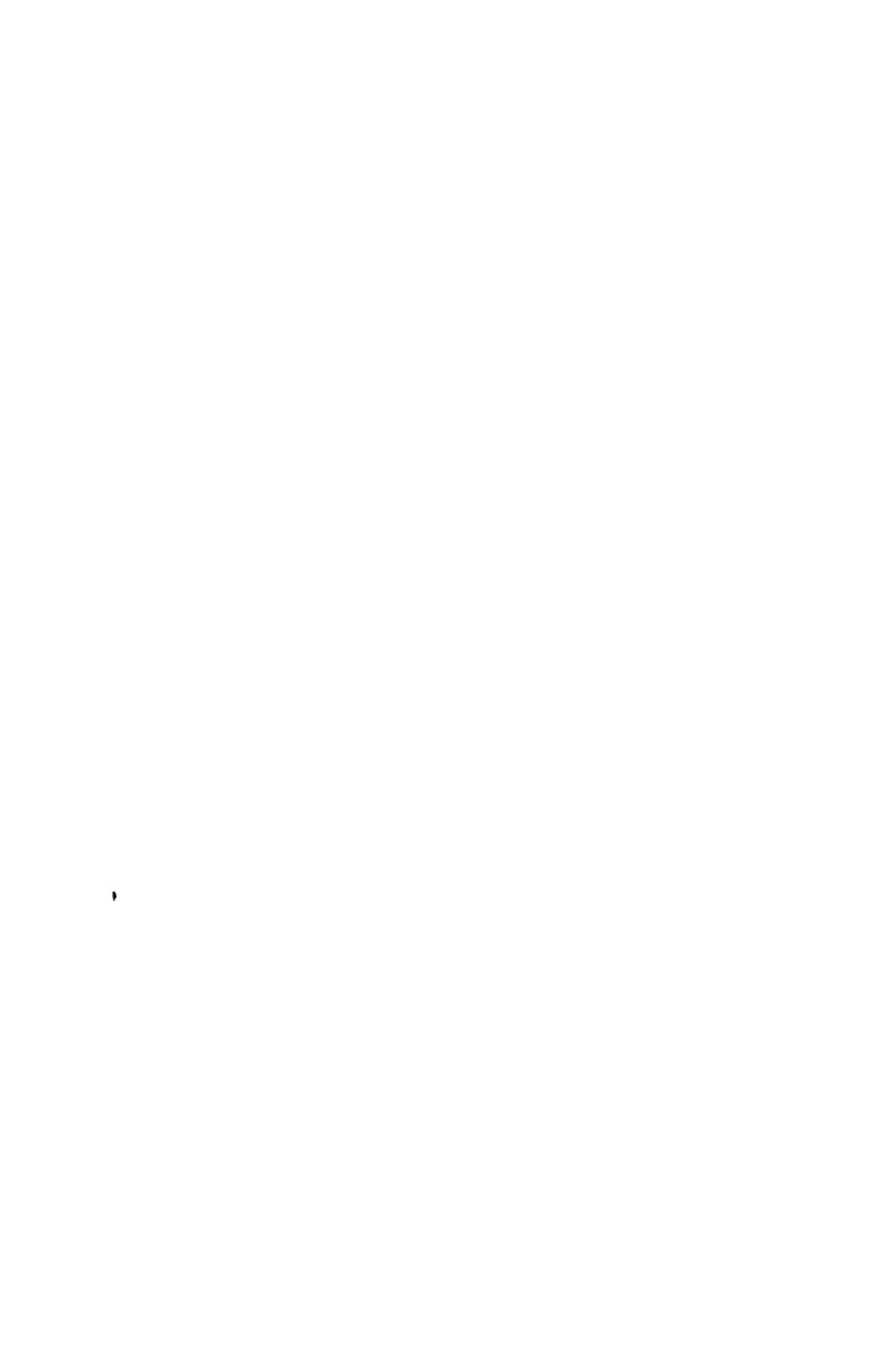
Published by
KNYHO-SPILKA

New York 1960

Хв. Кричевський.
Ів. Франко.

І. Франко.
Фото. 1891.

ІЗ СТАРОРУСЬКОЇ ПОЕЗІЇ

СЛОВО ПРО ПОХІД ІГОРЯ

I. ВСТУП

Браття, чи ж би не було се впору
Старим словом і складом зачати
Сумну пісню про Ігоря похід,
Про Ігоря, Святославля сина?
Та зачнем же, браття, повість тую
Не по мислі високій Бояна,
А по ділам і справам времен наших.
О, бо віщий Боян, якщо пісню
Загадав кому творити, думков
Розпускається по деревах, сірим
Вовком рискає по землі, а сизим
Орлом уноситься попід хмари!

Ой колись-то часи були літні,
Бо як скоро лише було згадати
Про незгоди і свари домові
Времен первих, то сейчас в тій хвилі
Співаків десяток повставало,
Мов соколів десять ся пускало
На лебедів стадо білокрилих.
Которий з них досяг летом перший,
То сей перший співав пісню славну
Ярославу — князеві старому,
І Мстиславу — храброму витязю,
Що Редедю лю того зарізав
Перед полків Касоцьких очима,
Або співом виславляв Романа
Святославича з поглядом красним.
Але, браття, не десять соколів

Напушав Боян, наш віщий батько,
На лебедів білоперих стадо,
Але пальці свої віщи клав він
На живій, звучачій струни,
А самі вни князів прославляли.

Тож ми, браття, зачнем тую пісню
Від старого князя Єдиноборця
Владимира аж до времен наших,
Аж до Ігоря, що ум свій кріпкий
Насталив розвагов своего духа
Й погострив ще мужством своего серця,
Й, наповнившись воївного духа,
Напровадив свої дільні полки
В половецький степ за руську землю.

ІІ. ЗБІР ІГОРЯ І ПОХІД ВСЕВОЛОДА

Тогда глянув князь Ігор угору
І поглянув на світлеє сонце.
Сонце тъмою свое світло вкрило,
Тъмою вкрилось все Ігоря військо,
І печаль всіх серця обгорнула,
Сумно стало Ігоря дружині.

То князь Ігор до дружини каже:
«Браття милі і ви, други вірні,
Радше нам згинати під мечами,
Положить життя за руську землю,
Як згинати в поганській неволі!
Але всядьмо, браття, ми на своїх
Бистрих коней, щоб узріти скорше
Сині хвилі великого Дону!»

Так-то князю жажда слави й бою
І жаль тяжкий і гнів на половців
Запалали в умі й заступили
Страшне знам'я йому пред очима.

«Хочу, каже, коп'є преломити
З вами, вої — русичі хоробрі,
Конець поля — землі половецької,
Хочу голов свою положити,

Або з Дону шоломом напітись!»

О Бояне, віщий соловію
Старини, коб ти співав про тії
Полки, про похід сей богатирський,
Соловієм по древу скачучи,
Попід хмари умом ся взносячи,
То би слава про похід сей певно
Гомоніла аж до времен пізніх,
Рознесла б ся по Русі широко,
Мов Троянськов рищучи дорогов,
По степам та на високі гори.
Ти співав про Ольгові походи;
О, коб спів твій і Ольгова внука
Прославив!..

О, не буря занесла соколів
В степ широкий! Глянь, се перед ними
Галок стада наче чорні хмари
До великого Дону втікають!

Або, може б, так було воспіти,
Віщий внуче Велесів, Бояне?
За Сулою ярі коні рзають,
А в Києві давня слава дзвонить,
Київ слави давньої відгомоном
Бавиться, а об врагах не дбає;
Тільки там у Новгороді труби
Кличуть війська харалужним горлом,
Хоругви в Путівлі з вітром грають,
А князь Ігор ще жде мила брата,
Ще жде мила брата Всеволода.

І сказав же Всеволод тур буйний:
«Єден брат ти мій і світ єдиний,
Світлий Ігорю, оба ми діти
Святослава, гідні слави батька!
Сідлай, брате, свої бистрі коні,
А мої ті вже стоять готові,
Перед Курськом стоять осідлані;
Там тя ждають і мої куряни,
Кметі справні, лицарського духа:
Під трубами они повивались,
Під шоломами вни колисались,

Конець коп'ї они згодувались;
Ім відомі степові дороги,
Ім знайомі яруги й улуси,
У них луки напряжені кріпко,
Отворені сайдаки, стріл повні,
Нагострені шаблі сталевій:
Сами вовком по степу гуляють
Собі чти іщучи, князю слави».

ІІІ. ВИСТУПЛЕННЯ В ПОХІД

І тогда вступив князь Ігор в стремень
Золотий і рушив в чисте поле.
Сонце тъмою путь му заступало,
І ніч чорна пітьмов землю вкрила:
Страшні стони вкруг далися чути,
Грізні знамена зловіщі кругом:
На жировиську звір дикий висе,
Поверх древа розлягась зловіщий
Голос Дива: О, земля поганська
Запре Волзі широку дорогу
І у бистрій Сулі ся скупає, —
У Сурожу й Корсуню розмножесь
Поганий болван Тъмутороканський!

Але глянь! Небитими шляхами
Утікають половці до Дону!
Серед півночі скриплять теліги,
Мов сполохані лебедів стада.

Ігор війська до Дону провадить, —
Але вже його біди страшної
Передчуття на жар-птиці вабить;
Наче буря, вовки в ярах виуть,
Орли кличуть звірів, клекотячи,
На поживу із людського трупу.
Лиси брешуть на червоні щити.

Руська земле, нещаслива земле,
Уже діти твої за горами!
Вже додолу на страшну загубу
Непремінна їх судьба провадить!

Довго землю ніч пітьмою крис:
Вже і зоря день заповідає,
Та ще мряка вкрила чисте поле.
Сум і туга в природі засіли,
Не щебече соловей, лише гамір
Галок чорних воздух наповняє.
Гей, а діти землі руської поле —
Степ широкий перегородили
Щитами червоними! Для себе
Честі йшуть вни, а для князя слави.

IV. ПОВІДА НАД ПОЛОВЦЯМИ

Ой, ще зрана в п'яток руські полки
Потоптали і стерли погану
Половецьку силу і стрілами,
По степу розсипавшись, помчали
Красні діви половецькі, з ними
Золото й дорогій оксамити
Й скарби, як багату здобичу.

Ортъмами, опончами поганих,
Кожухами і добром усяким
Половецьким зачали мостити
Мости по болотах і грязюках.

Червен прапір, білую хоругов,
Срібне стружжя і червону чілку, —
Се віддано Ігорю-князеві,
Храброму Святославову сину.

Ой, дрімає Ольгово хоробре
Плем'я у степу у вражім краю:
Так далеко орлом залетіло!
Як орел не ізнесе обиди
Ні від сизого сокола-брата,
Ні від кругая, ні від ворона,
Так не знесе й храбрий Святославич
Ні від брата, ні сусіда кривди,
Ні від тебе, поган половчине!

А половці, мов порох степами,
Так розсишались по пораженню.
Сірим вовком Гзак жене степами,

А Кончак сліди його керує
Ген до Дону небитов дорогов.

V. НАПАД НОВИХ СИЛ ПОЛОВЕЦЬКИХ

А на другий день, та вельми рано,
Ой, кривава зоря світ звіщає,
Чорна туча з моря надтягає
І закрити хоче штири сонця,
А в ній мовні трепещуть огненні;
Гей, великий грім заторохоче,
Гей, посиплесь дощ стрілами з Дону!
Тут ся списам прийде приламати,
Тут ся прийде шаблям подзвонити
О шоломи половців поганих,
Тут над річков, над бистров Каялов,
Коло Дону великого в полі
Незнайомі, в половецькім полі!

Руська земле, нещаслива земле,
Ой, вже дітям твоїм не піднятись, —
Вділ упала їх потуга й сила!
Бач, ось вже вітри, Стрибога внуки,
Віють з моря стрілами стальними
На хоробрі Ігореві полки!

Гу, як кругом земля дуднить глухо!
Ріки мутно течуть, чисті поля
Порох хмаров густов покриває;
Вже хоругви вражі мріють вдалі
І мов хмари половці погані
Йдуть від Дону й від синього моря
І з усіх сторон вже обступають
Руські полки! Бісові діти
Криком поле перегородили,
А хоробрі русичі те поле
Щитами червоними замкнули.

Ярий туре, Всеволоде, княже!
Напереді стоїш на бороні,
Градом сиплеш на врагів стрілами,
Гримиш стальними мечами страшно

О шоломи ворогів поганих!

Куди тільки тур поскочив ярий,
Своїм златим шоломом світячи,
Там лежать погані половецькі
Голови, валяються оварські
Шоломи, поскішані шаблями
Сталевими від твоїх могучих
Рук, яр-туре буйний, Всеволоде!

Що за рани дорогі се, браття!
Се ж то князь життя свое за землю
Рідну на опасність виставляє!
Він забув о достоїнстві княжім,
О життю і граді Чернігові,
О вітцівськім золотім престолі
І о своїй коханій дружині,
О Глібівні красній і о всякім
Обичаю княжім і звичаю!

VI. ЗГАДКА ПРО МИNUВШІ ЛІТА

Гей, колись були віки Трояна,
Де на Русі цвіли райські цвіти!
Ой, минули й літа Ярослава,
В котрих мир був дома й братня згода!
Аж настали Ольговій полки,
Бої Ольга, Святославля сина!

Гей, той Олег, мечем коромоли
Він ковав, по своїм ріднім краю
Стріли сіяв; у Тьмуторокані
В золотий він стремень уступає,
Первий на чолі поганих полків
Нападає свою рідну землю!

Той сам голос братньої незгоди
Чув і давній Ярослав великий,
Всеволодів син, а в Чернігові
Владимир щодень, Єдиноборець,
Затикає перед тим звуком уші.

А і Борис Вячеславич храбрий
Хотів славов свою збрью вкрити,
Та на суд го повела та слава

Й на зелену мураву простерла
За обиду сина Святослава
Молодого і храброго Ольга!

А із тої ж самої Каляні,
Святополк повелів батька свого
Взяти в Київ до святой Софії
Межи іноходцями із Угор.

Ой, в ту пору у Ольгове врем'я
Горе тяжке Русь цілу укрило,
Сіялося і росло незгодов,
Погибала жисть Дажбожа внука,
А у княжих сварах, коромолах
Навіть людські літа скоротились.

Ой, в ту пору по руському краю
Рідко гейкав ратай працьовитий,
Але часто грали ворон хмари,
Межи себе діля руські трупи,—
А галки свою річ говорили, —
На жировисько хотять летіти!

Так бувало в ті війни, походи,
Але тут тепера о походах,
О війнах не було й чутки навіть!..

VII. ПОРАЖЕННЯ РУСИНІВ

Гей, від рана до вечора-змроку,
Від вечірньої зорі аж до світу
Летять стріли з каленої сталі,
Гримлять шаблі об шоломи ясні,
Тріщать списи тверді-харакружні
На степу поганськім, незнайомім
Ta посеред землі половецької.

Земля чорна зорана копитом,
A засіяна войнів кістками,
A полляна кров'ю синів Русі:
О, туга, печаль і тяжке горе
Вродились для Русі на тім полі!

Що шумить, дзвенить передо мною
Там далеко удосвіта-рано?
Гей, се Ігор полки завертає,

О, бо жаль му на серцю великий,
Жаль му мила брата Всеvoloda!

Бились війська день, билися другий,
А на третій день, коло полудня,
Кров'ю вмиті, ой поникли-впали
Ігореві пишнії прaporи!

Тут оба брати ся розлучили
Над Каляни бістрої берегами;
Тут вина кривавого не стало,
Тут пирорання гучне скінчили
Русичі хоробрі, — попоїли
Сватів, а самі за руську землю
Головами полягли!

Гей, жалібно трава поникає,
Древо з тугов д'землі преклонилось!

VIII. СМУТОК ПРИРОДИ І ЦЛОЇ РУСІ О ПОРАЖЕНИЮ ІГОРЯ

Ой вже, браття, невесела хвиля
Для країни руської настала,
Вже пустиня силу придавила!

І Обида страшна знов вже всталася
В силах внука Дажбога. Вступила
Дівов днесь на землю Троянову
І плеснула крилом лебединим
Коло Дону на синьому морі,
І збудила знов жирнеє врем'я!

Вже погибла в князів руських вражда
На поганих, вже брат брату каже:
Те мое, але і те мое теж!
Ой, вже взяли князі говорити
Про малое: те велике! взяли
Вже самі на ся ковать крамоли;
А поганці з всіх сторон тимчасом
Приходили та Русь побіджали!

О, далеко зайшов сокіл сизий,
Б'ючи птиці ід синьому морю,
Та вже годі, браття, воскресити
Ti хоробрі Ігореві полки!

О, за ними крикнув Жля і Карна,
І поско[чи]в по руському краю,
Смагу сиплючи з огняних рогів.

Жони руські заплакали тяжко,
Скрізь печаль ті слова говорячи:
Ой, уже нам своїх милих мужів
Ані мислю-гадков не згадати,
Ані думов не думать, не то, щоб
Їх ми мали зглядати очима,
А що злота і срібла пропало!

А вже, браття, застогнав туюю
Київ, а нападами Чернігів;
По всій Русі туга ся розляла,
І печаль жирна тече посеред
Руської землі ріков кривавов.

А князі кують самі на себе
Коромоли, поганці тимчасом,
Найжджаючи на край з побідов,
Беруть дань по білі від дворища.

О, бо тії два орли хоробрі
Вже збудили знов поганство дике,
Которе приспав був грізний батько
Їх, київський Святослав великий!

Він грозов їм був, він оглушив їх,
Стер їх силу своїми полками,
Храбрими й сталевими мечами.

Наступив на землю половецьку,
Притоптав він горби і яруги,
Скаламутив оаера і ріки,
Висушив потоки і болота,
А поганців хана, Кобяка, він
Аж із Лукомор'я з-між заливів,
Страшних полків половецьких грізно,
Наче вихор, виторг, розбішений.

І скінчав Кобяк в Києві-граді
У дворі служебнім Святослава,

Тут венеціані, німці й греки
Ta морава похвальній пісні
Святославу-витязю співали;
Але днесь князя Ігоря кають,

Що добичу затопив велику
У Каялі, ріці половецькій,
А ще й злата руського досипав!..

Ой, тут зсів князь з сідла золотого.—
На рабське сідло го посаджено!..

Ой, сумують градів забороли,
А поникла, о поникла радість!..

ІХ. СОН СВЯТОСЛАВА І БЕСІДА З БОЯРАМИ

На те кажуть бояри князеві.
«Ой, вже, княже, ум туга посіла:
Бо оце два соколи злетіли
З золотого, отчого престола
Пошукать града Тьмутороканя,
Або з Дону шоломом напитись.
Ой, уже підтяті буйні крильця
У соколів поганців шаблями,
А самі они в залізних путах!»

Гей, на третій день чось сумно стало,
Пітьмою два сонця ся покрили,
Оба стовпі багряні погасли,

З ними й місяці вба молодії
Святослав і Олег тъмою вкрились!

На Каїлі, ріці половецькій,
Пітьма чорна степ-поле укрила;
Ой, по руській землі розпростерлись
Вороги, як леопардів стада:
Руську силу в море погрузили, —
А їх хани в гордості надулися!

Ой, вже ганьба взнеслася над хвалу,
Вже ся нужда піднесла над волю,
Уже кинувсь Див на руську землю!

Оце готські хорошії діви
Заспівали край синього моря
І, дзвонячи руським златом, поють
Про владіння бісово на Русі
Та леліють пімсту Шарокана.
Але ми вже, дружино і браття,
Ми жадні потіхи та відради!

І тогда князь Святослав великий
Зронив слово із уст золотес,
Із слізами змішане, і вирік:
«О, мої братаньці молодії,
Ігорю і Всеволоде!
Ой, зарана землю половецьку
Зачали-сьте мечами цвілити,
А собі шукати чесной слави!
Та не побідили-сьте, погану
Кров не чесно ви-сьте проливали!
Правда, серця вашій хоробрі,
Наче сковані в жорстокій сталі,
Загартовані у богатирстві;
Але що ж мені ви натворили
Й моїй срібній сідині старечій?
Вже тепер я помочі не бачу
Навіть від багатого й сильного
І воївного моєго брата
Ярослава, що до битви водить
Чернігівських бувальців удалих,
Могутів, Татранів і Шельбирів,
Топчаків, Ревузів і Ольберів.

О, бо тії і без пітів навіть
З засапожниками побіджають
Самим криком своїм вражі полки,
Дзвонячи у прадідну славу.
Але ви сказали-сьте: «А що нам!
Ми самі мужаймось і борімся,
То самі й передню славу озьмем,
А і заднью самі ся поділим!»
А чи диво ж, браття, що старому
Тяжко ся помолодіти?.. Та ще тяжше,
Щоби молодий старим ставався!
«Коли сокіл в воздухі бує,
То звисока птиці побиває,
Гнізда свого не дасть на обиду;
Але тому ми нещастю, княже,
Не зарадим, — в нівеч обернувся б
Труд наш, щоб поганців відперети!
Се Урим вже заняли половці,
Нарід стогне під ярмом поганих
Та кона під їх мечами. Вже їх
Владимир не оборонить: вкритий
Ранами цілий. Туга і тоска
Глібовому хороброму сину!..»

X. ЗАЗИВ ДО СПІВЧАСНИХ КНЯЗІВ

Гей, Великий княже, Всеволоде!
Чи ж ти не гадаєш іздалека
Прилинути в Чернігів поблюсти
Золотого отчого престола?
Бо ти можеш широкую Волгу
Розкропить веслами, Дон великий
Шоломами вичерпать здужаєш!
Сли б ти тут був, Ігореві в поміч,
То була б рабиня по ногаті,
А невольник резаня стояв би!
Бо на суші вмієш ти стріляти
Шерешірами живими, з вдалов
Дружинов, Глібовими синами!

Ти, буй-Рюриче і ти, Давиде!
Чи не ваші злотії шоломи
Часто в крові ворогів плавали?
Чи не ваша храбрая дружина,
Наче тури рикає, ранені
Стальними шаблями в дикім полі?
О, вступіть, господинове, цині
В золотий стремень за руську землю,
І за ганьбу сих времен нещасних,
І за рани Ігоря буйного!

Ти, галицький княже Ярославе
Осьмомисле! Ти сидиш високо
На престолі своїм, златом кутім;
Ти підпер еси угорські гори
Своїми залізними полками;
Королеві заступив дорогу,
Ворота запер еси Дунаю,
Попід хмари бремена ти мечеш,
До Дунаю судна виправляєш!
Твоя воля по землях розказом,
Отвираєш ворота Києву;
Ти стріляєш з отчого престола
Золотого Салтанів далских.
О, стріляй Кончака, господине,
Клятого раба за руську землю,
І за ганьбу тих времен нещасних
І за рани Ігоря буйного!

А ви, буй-Романе і Мстиславе!
Храбра мисль до діла ум ваш кличе.
Ви удали до діла беретесь,
Наче сокіл, що в воздусі плавле
І ширяєсь кругом, боресь з вітром
І на птицю буйно вдарить хоче.
Ой, бо суть в вас залізні папорги
Під латинськими під шоломами.
Перед тими край стойть отвором,
Оце пострах многим ханс'ким странам.
Деремела, Ятвяги і Литва
І половці свої довгі списи
Покидали і під мечі тії

Харалужні голови склонили.

Але вже, о Ігорю, наш княже,
Вже притмилось сонячне світло,
А облогом дерево стояче
Ізронило все листя зелене:
Поділено вже по Росі гради
Й над Сулою, а хоробрих полків
Ігоревих вже не воскресити!
Дон великий тебе, княже, кличеть
І зоветь тя, княже, на побіду:
Вже й Ольговичі, князі хоробрі,
Підоспіли на брань з поганином.

Всеволоде, Інгварю й Мстиславе,
Ви всі три сини, всі шестокрильні
Не худого роду! Чи ж між себе
Не побідним жеребом ви власті
Розхватили? Де ж шоломи ваші
Золотії, ляцькі списи й щити?
Ви поганцям заступіть дорогу,
Ворота загородіть пустині
Гострими стрілами за Русь-матір
І за ганьбу тих времен нещасних,
І за рани Ігоря буйного!

Ой, бо бистра вже Сула не котить
Срібних хвиль ід граду Пер'яславу,
Вже болотом чорним тече Двина
Попри грозний город Полочанів
Від поганських незчисленних полків!..

XI. ЗГАДКА ПРО ДАВНІХ КНЯЗІВ

Ізяслав єден лиш, син Васильків,
Подзвонив мечем своїм каленим
О поганські шоломи литовські
І Всеслава, свого діда, славу
Побільшив, а поліг у бою
На траві кривавій під щитами,
Під червоними, ранами вкритий
Від мечів литовських харалужних.

Положив го на постіль ѹ каже:
«Дружину твою, о княже, птиці
Приоділи крилами, а кров єй
Полизали звірі м'ясожирні!»
Не було тут брата Брячеслава,
Ані другого теж Всеволода:
Первий з них свою жемчужну душу
Пострадав із хороброго тіла
Через ожерелля золотеє.
Поніміли голоси утіхи
Та поникла, ой поникла радість,
Тільки труби трублять Городенські!

Ярославе і ви всі, Всеслава
Внуки, о уже схиліть прапори
Пишнії свої, в піхви сковайте
Ті мечі булатні, дорогії;
О, бо вже-сьте поганьбили славу
Свого діда! О, бо ви зачали
Через свари свої й коромоли
Наводити на руську землю
Половецькую орду погану,
На життя Всеславових потомків!
А половцям того тільки й треба,
Щоби руську силу ослабити!

Ще на сьомім віці Трояновім
Верг Всеслав о милую дівицю
Жереб: клюками о коні всперся
І ід граду Києву поскочив
І діткнувся стружжям золотого
Княжого Київського престола.
Із Києва скочив лютим туром
Ген на північ: із Білогорода,
І так рискав синьов мглов повитий;
Перед світом гордо вбив стрикуси
І втворив ворота Новгорода,
І так славу розбив Ярослава;
Й скочив вовком з Дудуток до Німна.

На Немизі, мов снопами, поле
Стелють головами, а молотять
Харалужними ціпами, життя
На тоці кладуть, від тіла душу
Віють. Німна береги криваві
Обологом засіяні були,
Синів руських посіяні кістями.
Всеслав-князь над людьми суди судить,
Городи між князів розділяє,
А сам ніччу сірим вовком рище,
Із Києва погнав ярим туром
Аж до града Кур Тъмутороканя;
Хорсові великоуму дорогу
В степу вовком перерисав ярим.
Тому, як в Погоцьку подзвонили
Рано в дзвони у святой Софії,
То він дзвони чув аж у Києві.
Хоч і віща душа в другім тілі,
Але часто й він страдав иенцастві.
Тому віщий Боян мудрим умом
Тими свій заспів зачав словами:
Ані хитрий, ані остерожний,
Ні маючий око соколине
Не уйде Господнього засуда!

О, сумуй і плач ти, руська земле
Погадавши про времена перві,
Та про первих князів найдавніших!
Де ж хто здужав того Владимира
Приковати ід Київським горам;

.

XII. ПЛАЧ ЯРОСЛАВНИ

Ярославнин голос дась чути.
Мов зозуля перед зорев рано,
Так заводить в тузі і печалі:

«О, коб мені зозульки сизой крила,
Полетіла б я тихим Дунаєм,
Омочила б мій рукав багряний
У ріці Каялі, втерла б князю
Тії рані глибокі, криваві
На його жестокім, сильнім тілі!»

Ярославна рано заридала
У Путівлі-граді на забралі:
«О вітрило, вітре! чом насильно
Вієш? Пощо мечеш ханські стріли
На моого мужа-лади полки
Своїми легенькими крилами?
Чи ж ти мало було місця в світі,
Щоб ти віяв понад сині гори
І леліяв кораблі-носади
На рожевих хвилях синя моря?
О, чому, чому ти, господине,
Мою радість по степу розвіяв?..»

Ярославна рано заридала
У Путівлі-граді на забралі:
«Ой ти, Дніпре, ти, старий Словуто!
Ти пробив єси кам'яні гори,
Ти прорісся крізь поганську землю,
Ти колись носив на своїх хвилях
Святославові судна, поганців
Пораження! О, днесъ, господине,
Прилелій до мене моого мужа,
Щоби я за ним щодень гарячих
Сліз не слала від рана до моря!»

Ярославна рано заридала
У Путівлі-граді на забралі:
«О ти, світле і тресвітле Сонце,
Всім ти добре єси і прекрасне!
О, чому ж свої гарячі лучі
Мечеш на степу пустім, безвіднім
Ти на полки моого мужа-лади?
О, чом ти спрягло ім тугі луки
Спрагов, а тугов заткало тули?..»

XIII. ПОБІГ ІГОРЯ ІЗ ПЛІНА

Гей, заграло опівночі море,
Мгли тумани степом вітер гонить;
Князю Ігореві Бог дорогу
Вказує із землі половецької
Та на руську землю д'Новгороду,
Д'золотому отчому престолу.

Вже погасла вечірня зоря:
Ігор спить здаєсь; ні, не спить Ігор,
Ігор думков степи-поля мірить,
Що від Дону до малого Донця.

Кінь опівночі. Овлур за річков
Свиснув, — Ігор знак сей розуміє,—
Свиснув, — та не вказуєся Ігор.
І Овлур гукнув, застугонало
В полі і трава зашелестіла —
Половецькі вежі подвигались —
Ігор скочив горностаем в тростя,
А гоголем білим вергсь на воду:
І на бистрого коня ся кинув,
А із нього скочив босим вовком
І полетів ід лугові Донця,
І полетів попід мгли соколом,
Б'ючи дикі гуси і лебеді
На снідання, обід і вечерю.

Коли Ігор соколом полетів,
Тогда Влур поскочив сірим вовком;
І трусили студеную росу,
Бо прірвали своїх бистрих коней.

Донець мовить: «О Ігорю, княже!
Много слави буде тобі й честі,
Кончакові нелюбія й гризі,
А утіхи цілій землі Руській!»

Ігор мовить: «О Донче! немало
І для тебе величання буде,
Що-сь леліяв м'я на своїх хвилях,

Що-сь стелив мені траву зелену
На тих срібних берегах ось своїх,
Що-сь вкривав м'я теплими імлами,
Покріпляв дерев зелених тінню,
Що-сь стеріг м'я гоголем на водах,
А чайками лисими на струях,
А чорнядьми на вітрах, на буйних!»

«Ой не так то, — каже, — річка Стугна,
Хоч мілкій вона струї має,
То як прийме в себе другі струги,
Розгуляється хвилями по полях!»

«Ось і Дніпр у своїм темнім гирлі
Затопив теж князя молодого,
Ростислава. Плаче Ростиславля
Мати по князю, по молодцеві
Ростиславі. Жалібно ся цвіти
Похилили, а древо з тугою
Преклонилось до землі додолу!» —

Гей, чи се сороки трескотали?
Ні, се погонь за Ігорем жене,
Се вслід князю іде Гзак з Кончаком!
Тоді ворони уже не грали,
І галок умовк зловіщий гамір,
І сороки вже не трескотали,
А лиш дятли ковтанням дорогу
Вказують, а соловії пісьми
Радісними світ зановідають.

Обзываєсь Гзак ід Кончакові:
«Коли сокіл д'гнізду улітає,
Ми соколичу туй розстріляймо
Своїми стрілами золотими!»

Але Гзі Кончак відповідає:
«Коли сокіл д'гнізду улітає,
Ми соколичу зв'яжімо крила
І опутаймо дівицев краснов!»
Але знов Гзак каже Кончакові:
«Ой, если його ми загадаєм
Красною дівицею опутать,
То для нас пропаде і соколич,

І дівиці не матимем красной,
То й почнуть нас молодії птиці
Дужче бити в половецькім полі!»
І сказав Боян
.
.
Тяжко голові без плечей бути,
Тяжко тілу без голови: горе
Землі руській без Ігоря-князя!

XIV. ПОВОРОТ ІГОРЯ ІЗ ПЛІНА

Сяє сонце на погіднім небі,
А князь Ігор сяє в руськім kraю:
На Дунаю діви заспівали,
В'ється голос до Києва морем.
Ігор іде поклін віддавати
Благодарний до Матері Божої
Пирогоської. Куда краєм іде,
Всюди гради раді та веселі,
Всюди пісні старим князям поють,
А потому молодим.

Співаймо ж:

Слава Ігорю, слава буй-туру
Всеволоду, синам Святослава!
Й Владимиру, Ігореву сину!
Многа літа князям та дружині,
Що за руську землю побарають
На погані половецькі полки!
Князям слава і дружині. Амінь!

ІЗ ЧЕСЬКОЇ ПОЕЗІЇ

РУКОПИСЬ КОРОЛЕДВОРСЬКА

ЧМИР І ВЛАСЛАВ

Неклян каже на бій встati,
Каже княжими словами
Проти Власлава.
Встали війська, на бій встали,
Встали на княжецьке слово
Проти Власлава.
Ой, то князь Власлав гордився
Побідов над Некляном,
Над славним князем.
Меч й огонь він напускав
У Неклянову крайну
Й над грабіжними мечами
Своїх войнів голосив
Він Некляна поганьблення.

«На бій, Чмире, веди мої полки,
Гордо виклика нас
Надутий Власлав».

Зрадувався Чмир і встав,
Втішно зняв свій чорний щит
Двоєзубний і зняв з щитом
Молот і шолом непробитий,
І під всі дерева
Богам жертви склада.
Буйно крикнув Чмир на військо.
Скоро військо йде в рядах,
І тягнуть досвіта-рано,
І тягнуть весь день і по заході
Там ід горбкові.

Га, як там буха дим із села,
А в селі плач і стони жалібні!
— Хто спалив вам хати,
Хто причина ваших сліз кривавих?
Хто? Власлав? Нехай же
Посліднім буде сей напад його!
Пімсту і загубу
Мов військо му несе!

Люди кажуть Чмиру-воєводі:
«Крувой се, Крувой поганий
Займив нам стада і тут в слободах
Лютував мечем й огнем!
Все, що тільки було здале,
Його злість попсула люта,
І узяв нам воєводу!»

І розлютивсь на Крувоя Чмир,
І з грудей широких
Закипів в нім гнів
По цілому тілі.

«Войни, каже, завтра рано
Всю хоробрість розпалим,
А днесь змученому тілу
Дайте ви починок».

Стоять гори вправо,
Стоять гори вліво,
А на їх верху, на високім
Ясне сонечко пала.
Горами ось відси,
Горами ось відти
Тягнуть війська, битву несуть в собі.

«Гей, там на замок,
Що орлом на скалі сидить,
Там, де Воймира Крувой в в'язниці держить
І його доч хорошу!
Він їх схопив в темнім гаю,
Там, під сірою скалов,
Де зганьбив князя Некляна.
Некляну Крувой вірність обіцяв
І подав вірну руку.
Тим самим гласом і тов руков

Нещаствя спровадив на сей народ.
Гей, вгору, на град високий,
Гей, войни, вгору на замок спішіть!»

І розгорілись войни,
І ік замку ся горнутъ,
По слову удалого Чмира,
Мов градова туча.
Передні щит о щит ся вкривають,
Задні на списи ся вспирають
І на делини, півперек вбиті,
І повиши верхів ліса
Їх мечі громлять об замок,
Їх мечі о шаблі дзвонять
Тих, що з замку їх рубають.

І ревнув Крувой на замку, як тур,
Ревом хоробрість в своїх мужах будить,
Меч його громом на пражан паде,
Наче дуб, долів з скали котячись,
Много сильних дубів
Валить і друхоче.
Але таки здолу вокруг замку
Войни Неклянові товпились.

Чмир каже ззаду на замок впости,
Пересадити мури спереду.
Гей, і дерева високі,
Що під скалов росли густо,
Повалились на безпечні мури,
А по деревах колоди ся котять
Понад войнів головами.
Гей, під ними напереді сильні стали,
Муж при мужу, — друг друга тикались
Широкими плечима.
А на плечі півперек дерева поклали,
І вздовж їх ужовками пов'язали,
І списами підперли поспри себе.
На сі дуби вискочили мужі,
А на плечі списи положили,
Пов'язали списи ужовками:
Вскочив третій ряд на другий,
На третій четвертий,

А п'ятий аж мурів верху дістав,
Відки шаблі громіли,
Відки сипались стріли,
Відки колоди з тріском котились.
Гей, і пражанів навала,
Мов туча, в замок потекла,
І всю силу в замку стерла, зм'яла!
Вийди, Воймир, з милов дочкою,
Вийди з темниці на білий світ:
Глянь на скалу там, на ній узриш
Кровоя в крові під mestнов сокиром!

Вийшов Воймир благодійним раном,
Вийшов з своєв хорошов дочкою,
Врага свого Кровоя зрів в крові.

Чмир добичу людям повертає,
Й гарна діва з добичев вернулась,
А Воймир богам хтів жертву дати
На тім самім місці,
У ту саму пору.

«Вгору, Воймир, Чмир повіда,
Звернім кроки наші до побіди
Над Влаславом! Зажди з службою богів!
Боги зволять поразить Власлава.

Скоро сонце полудня доспіє,
Пам дійти вже тра до того місця,
Де побіди голос
Війська наші враз піднесуть вгору.
Ось ти зброя врага твого! Йдімо!»
І Воймир утішивсь дуже-дуже,
З верху скали закричав він громко,
З сильна горла так до богів кликав —
А стряслися дуби в темнім гаю:

«Не гнівайтесь, богове,
На слугу не прогнівіться свого,
Що вам жертви нині не приношу,
Не палю свяченого обіту!»

«Довжен-єсь богам обіт, Чмир каже,
А нам нині б на врагів спішитись.
Тож сідай ти на бистрого коня,
Оленевим ліс пролети скоком

Там в діброву, де скала ся взносить,
Богам мила, — на верху скали той
Спали ти обіт богам,
Спали жертву богам, своїм спасам,
За побіду минувшу й будучу.
А ніж вздриш, що сонце ся посуне
По тверді небесній, вийдеш там за місто,
А ніж сонце вторим кроком ступить
І кроком третім
Над верхи ліса, військо там дійде,
Де твоя жертва в диму стовпах
Віятиме ід богам,
І поклониться все військо, туди йдучи».

Сів Воймир на бистрого коня,
Оленевим скоком по лісі погнав
Там ід діброві, ід сірій скалі;
На верху скали
Жертву запалив
Богам, своїм спасам,
За побіду минувшу, за побіду й будучу.
Жертвуав ім ялівку буйну,
На ній шерсть червона ся блищить;
І купив у пастуха
Там в долині у траві буйній,
Дав за ню коня з сідлом.

Загоріла жертва, і війська зблизились
Ід долині, а з долини вгору
Ідуть в діброву.
Войни, шумом озвучені,
По одному йдуть, несучи ружжа.
Кожен, коло жертви йдучи,
Славу богам голосить
Й не ленів брязнути мечем.
А коли ряди ся вже кінчили,
То Воймир на бистра коня скочив,
Товсті бедра й хребет наложив
Шістьом кінним, що йшли за рядами.

І йшли війська по всяку дня пору
Аж під полудень сонця.
Там ген на рівнині

Чекав їх Власлав хоробрий.
Від ліса до ліса його сила стала
П'ять раз більша, як пражанів сила,
І мов з чорних хмар
Роздавались з неї громи
І псів вило премного множество.
«Тяжко биться нам з тими врагами;
Не подужаєш колом булави!»
Так Воймир рік, — на се Чмир до нього:
«Мудро так потайком говорити,
Мудро ся на все приготовити.
Пошо гриматъ о скалу чолом?
Лис обдурить і ярого тура.
Тут Власлав нас із гори узрить:
Скоро долом обійдім сей верх
Наоколо, щоб були назаді
Ti, що були напереді вперед;
Кілька раз гору так обійдімо!»

І так Чмир укартував з Войміром.
І спішили війська круг гори,
І спішили війська дев'ять раз,
Як в'елів удалий Чмир з Войміром.
Так врагам число своє збільшили,
Так врагам страху більш додали.
Розступились долом по хапах,
І заблісло в очі ворогам
Грізно їх оружжя.
І ціла гора заполонилась
Грізним блиском.

Нараз Чмир із відрядом налетів,
Відряд сей був штири сотні сильний,
А з ним Тряс налетів з темна ліса:
Тряс військом ворогів
В тій хвилі овладів, —
Взад, взад! Страх на них з цілого ліса!
І розпирслісь враги сюди й туди,
І розпирслісь, наче дим по полю.

Звів на них Воймир хоробро руку,
Впів від всходу зайшов їм дорогу,
Боком станув напротив Власлава.

Га, як ліс столітній з треском гнеться,
Ніби гори на гори валяться
І о себе дерева всі кришать!

Тут Власлав напротив Чмира вирвесь,
І Чмир grimne напротив Власлава,
І січа люта розпочалась,
За рану рана, удар за вдар,
Аж доки додолу не впав
Власлав!..

Як Власлав землев качаєсь страшно,
Взад, на боки, — а встати не може!
На сон вічний Морена колише Власлава,
Кров кипить із рані і булькоче,
І, фарбуючи траву зелену,
Сиру землю поїть.

Га, душа з ревучих уст
Уліта! на дерево злетіла,
І по деревах літає кругом,
Доки труп мертвого не спалено.

Перелякалися будучі з Влаславом,
І розпирслісь порохом по горах,
Уникаючи погляду Чмира,
Чмира, Влаславобійці.

Задзвонили побідній гласи
До Неклянових радісних ух,
І Неклянове радісне око
Здобич багатая пасе.

ЗАБОЙ, СЛАВОЙ І ЛЮДЕН

В темнім лісі скала вгору ся взиносить,
На скалу вступив Забой потужний,
Огляда країну на всі часті, —
Сумом віс від цілого краю;
Й він заплакав плачем голубиним.
Сидів довго і довго смутився,
А враз вгору, мов олень, зірвався,
Долів лісом по дебрях й чагарах
Бистро збігав, від мужа до мужа,

По всім краю був у всіх могучих.
До всіх тайні, короткі рік слова,
Поклонивсь богам й спішить до других.

І день минув перший і день минув другий.
Скоро за третім вночі зійшов місяць,
Зійшлись мужі там в діброву темну.
Д'ним Забой йшов: у яр їх впровадив,
В яр глибокий серед темна ліса.
А Забой ступив у яр найглибший,
Взяв Варито віщо-звучне:

«Мужі братніх серць,
Мужі поглядів огненних,
Вам співаю пісню з глибини найглибшої,
Вна йде з моого серця, з глибокого серця,
Хоч горем повита!

«Пішов батько ід батькам,
Лишив свої діти
І свої любки. І не сказав ні кому:
Брате, ти сироти вбогі
Приголуб вітцівськими словами!

«І прийшов чужий насильно в дім,
І чужим заповідає словом,
І як діесь у чужому краю,
Від рана до ночі, так діялось теж
Жінкам і дітям.
Єдну дружину каже нам мати
На всім путі від Весни до Морани.
І вигнав з гаїв всі кругавці,
І які боги в чужому краю,
Таким каже й нам кланятись
І жертви складати.

Не сміємо битись в чоло пред богами,
Не смієм при змропі їм їсти носити
Там, де батько богам їсти носив,
Там, де д'ним на молитву ходив;
Святій дуби всі порубали,
Всіх богів нам розрушили».

«Ай ти, Забою, ти серцем до серця
Співаєш пісню, що в внутрі палить,
Як Люмирів спів, —

Люмира, що словами і співом колись
Вишгород і всю країну загрівав:
Так ти мене і всіх братів
Огнем співу свого загрів.
Боги люблять доброго співця,
Тож співай, — вони тобі дали
В серце жар напротив ворогів!»
І поглянув Забой

На палаюче око Славоя

І співом дальше за серця хватав:

«Два сини, яких серця
По-мужеськи бить зачинали,
Виходили в ліс.
Там молотом і мечем
І списом владіти учились,
Там крили ружжя й вертали розкішно.
А як змужались їх кріпкі руки,
Як на врагів їх серця запалали
І їх другі братці попідростали,
Гей, то всі на ворогів громом впали,
Наче буря з погідного неба!
І вернули в дім вітцівський,
І по краю зацвіла свобода».

Гей, всі скочили вділ до Забоя,
Ув обняттях стискають го щиро,
Стискають го сильними руками,
На грудь з груді кладуть його руки,
Мудре слово додають до слова.
І вже ніч минула, вже світало,
А вони розсипалися з яру;
І поміж деревами лісом
Вни манівцями крутими
В розличні сторони пробиралися.

Минув день, і второй день минає,
А за третім днем,
Скоро пітьмов землю ніч окрила,
Рушив в ліс Забой,
А лісом за Забоєм збори;
І рушив в ліс Славой,
А лісом за Славоєм збори.

В кожнім довір'я до воєводи,
В кожного серця королю враждебне,
В кожного стальна на короля зброя.

«Гей, брате Славою,
Там ід синьому верхові!
Верх той владів над цілим краєм,
Там кроки скеруймо!
Від верха на всхід ліс темний,
Там си руки подамо:
Ти скоріш там лисім пробираїся скоком,
А я туди піду!»

«Гей, брате Забою,
Чом оружжя наше має
Аж зверха хоробрості набрати?
Лучше відти вдармо громом
На королівських мучителів!»

«Ніт, брате Славою!
Сли змію стоптати хочеш,
Голову їй приступи,
А — там голова її!»
Розійшлися мужі лісом,
Розійшлися вправо-вліво.
Тії тягнуть туди
За Забоєвим словом,
Там ти тягнуть тамтуди
За словом скорого Славоя
Лісами глибокими ід синьому верхові.

І як п'ять сонць засіяло,
Подали си пресильнії руки,
І глянули лисім взором
На війська королеві.

«Хоче Людек міритися з нами,
Бач, війська збирає!
Гей, впаде військо його під одною ранов!
Ей, Людеку,
Ти єсь парів над паробами короля!
Ти скажи тирану свому,
Що з димом тут нам розказ його!»
І розлютивсь Людек,
Голосом кріпким війська скликає.

Піднебесся ціле засіяло,
Долом при світлі сонця повно блиску
Від войнів королівських.

Усі готові ногами в крок,
В руках оружжя за Людска словом.

«Ей, брате Славою,
Ти лисім кроком туди спіши,
А я піду, стріну їх чоло!»

I Забой наперед грянув, як град,
I Славой збоку грохнув, як град.

«Гей, брате, ті се самі враги,
Що кришили нам богів,
Що нам рубали дуби святії
I кругаїв з дібров положали!
Боги побіду нам дають!»

Гей, то Людек вирвався затекло
З-між врагів, та напротив Забоя!
I Забой ударив громом
З палаючим оком
В Людека. Дуб з дубом міриться затято,
Вирвавшись з цілого лісу. Так Забой
З Людеком міривсь понад ціле військо.

Людек ударив сильним мечем,
Три шкіри в щиті протяяв.
Ударив молотом Забой,
Людек підступний відскочив.
I грянув молот о дуба,
A дуб собою на полки грянув,
I тридцять мужів д'вітцям пішло.

Сказився Людек: «Га, ти, собако,
Ти погана гадяча прочваро.
Мечем ся міряй зо мною!»

I втяв мечем Забой,
Врагові щита часть відтяв.
I Людек мечем,
Меч відбився о щит харалужний.
I загорілись оба до ран,
I все на собі ранами вкрили,
I кругом кров'ю все змочили.
I кров'ю мужі теж зфарбувались,

Що кругом всюди сіклися люто.

Сонце полудень минуло,

Вже від полудня д'вечеру хилилось,

А вни б'ються, гримлять, не вступають.

І тут б'ються, і там, де Славої.

«Ай ти, враже, біс на тебе,

За що кров ти нашу п'єш?»

І хопив свій молот Забой,

Та Людек відскочив,

Забой ще вище молот взніс вгору,

І кинув на врага.

Грянув молот, а від удару

Щит ся розскочив, а із щитом

Розскочилася Людекова грудь.

І душа зляклася молота тяжкого,

Молот із тіла випер і душу

І на п'ять сажнів у війську загнав.

З жаху горла ворогів завили,

З уст войнів Забоя радість загриміла

І втіхов очі їх запалали.

«Гей, брате, побіду дали нам боги!

Пішли єден полк направо,

А наліво другий шли,

Щоб з усіх долин сюди

Зігнали коні, нехай ірзають

Бистрій коні по всьому лісу».

«Забою, брате, ти львє удалий,

Не покидай врагів поражати».

Гей, то відкинув щит Забой,

У руці молот, а меч у другій,

Так си дорогу стелить між врагами.

Враги стали, і прийшлося їм уступати.

Тряс їх гнав із місця бою,

Страх з їх горла крик видобував.

Ірзають коні по цілому лісу.

Гей же на коней, з коней на врагів,

По цілому краю! Несіть, бистрі коні,

Їм за п'ятами наше завзяття!

Скочили полки на бистрих коней,

Скок в скок вни гналися за ворогами,

Іх ранами й кров'ю жар свій підпаляли.
Минають гори, ліси й долини,
Все убігає назад, вправо і вліво.

Шумить ріка бистра,
Котить за хвилею хвилю,
Гримить ціле військо скок за скоком,
Всі ся женуть через ріку бистру:
Врагів хмари ріка затопляє,
Своїх на другий берег переносить.

Й по пілому краю вздовж і вшир
Лютий яструб розпустив
Свої крила, свої міцні,
Бистро птиці ганяє.
Забоеве військо вшир розлилось,
По цілім краю врагів ганяє;
На бистрих конях за врагом женуть:
Вніч під зорями за врагом люто,
Лято під сонцем вдень за ним женуть,
І оп'ять по темній ночі,
І оп'ять пораннім змроком.

Шумить ріка бистра,
Котить за хвилею хвилю,
Гримить ціле військо скок за скоком,
Всі ся женуть через ріку шум'ячу:
Врагів хмари ріка затопляє,
А на другий берег своїх переносить.

«Гей там ід горам синім,
І там най пімста наша гримить!»

«Ай, брате Забою,
Від нас вже гори недалеко,
Вже ворогів лиш купка малая,
І та жалібно пощади просить.

«Вертаймо краєм! Ти туди,
А я туди, — і все вигубляймо,
Що королівське!»

Шумить буря по краю,
Шумлять війська по краю,

По краю вправо і вліво
Всюди війська-полки видати
В радісних товпах.

«Гей, брате, там синій верх,
Там боги дарили нас побідов.
Там багато душ чека,
Сюди й туди по лісі літа:
Іх птах боїться і звір полохливий,
Тільки сова їх ся не ляка.
Гей, там ід верхові, мертвих погребати,
І богам заставить страви, —
І там богам спасам
Жертвів дать багато:
Їм похвальні, благодарні співи,
Їм й оружжя побитих врагів!»

БЕНЕШ ГЕРМАНІВ

Ай ти сонце, ай сонечко,
Чом ти світиш так сумно,
Чом ти так світиш на нас,
На бідний народ?

Де наш князь, де воївний люд?
До Оттá пішов він вдаль,
Хто ж від врагів охоронить
Землю рідну?

Довгим тягом німці тягнуть,
А із німцями й саси
З стародавніх гір Згорельських
В нашу країну.

Дайте, небожата вбогі,
Дайте золото та срібло,
А ні, то вам попалять
Хати та двори!

Ах, таки нам все спалили,
Срібло, золото забрали,
Овечки позаймали;
Далі д'Троскам йдуть.

Ой, не тужіть, кметі, браття,
Вже для вас трава встава,
Хоч так довго потоптана

Чужим копитом!

Вийде вінці з польських цвітів
Свому вибавителю!
Вже ся осінь зеленіс,
Скоро ся все змінить.

Гей, і скоро все змінилось:
Ой, там Бенеш Германів,
Там він кличе люд в громаду
Напротив сасів.

І зійшліся кметі, люди
В лісі під Грубов скалов,
Кожен містъ оружжя ціп взяв
Напротив врагів.

Бенеш, Бенеш перед веде,
За ним вслід народ ступа,
«Пімста, пімста всім! — гукає —
Німцям ворогам!»

Га, як лютостію гнів
Обі сторони пірвав,
А розлюченим мужам
В утробах кипить!

Іх ся взори розпалили
Против себе страшенно,
Над киї киї піднялись,
Списи над списи.

Стрілись сторони обі тут,
Ніби ліс ся в ліс валить,
Як по небу грім палає,
Так мечі горять.
І піднявсь крик грізний вгору,
Сполохав всю дичину
І всі птиці піднебесні
Аж по третій верх.

Розлягаєсь по долинах
Булав ломіт і мечів,
Мов дерев падучих треск
Від скалистих гір.

Так боролись обі часті
Без спочивку із собов,
П'ята на п'яту насіли

На себе войни.
Обернувся Бенеш вгору,
І мечем направо верг,
А там вже ся війська горнуть, —
Він наліво верг.
І наліво сила бурить, —
Заду на скалистий лім,
А на німців вергли з лому
Все каміння вділ.
Вни зступають на рівнину,
І тут німців б'уть оп'ять;
Ой, втікали й погубили
Голови саси!

ЛЮДИШЛ І ЛЮБОР

Слухайте, старці й молодці,
Про лицарські герці й бої!
Був колись-то князь за Лабов,
Славний князь, багатий, добрий,
І доньку він мав єдину,
Батькові і всім кохану.
Вна на диво красна була,
Гіпка статтю, як тополя,
А лице біліше снігу,
А на лицях цвіли рожі;
Очі ясні, голубії,
А по ший, по біленькій
В'есь коса златоволоса.

Гей, раз каже князь післові,
Щоб пани усі зійшлися
В замок на велику учту.
Лиш настав день назначений,
Аж і всі пани зійшлися
В замок княжий на ту учту.
Бубни, труби загриміли.
Ід князю пани товпляться,
І кланяються князеві,
І кланяються княгині,

І хороший княжні — дочці.
За столи предовгі сіли,
Кожен ведля свого роду.
З дичини ношено страви,
А напій був мід солодкий.
Ай, то була учта гучна,
Ай, то була учта славна!
Розгорілось тіло силов,
Бодрість в умах розгорілась.

В ту пору панам князь мовить:
«Мужі, те не будь вам тайно,
Із якої я причини
Повелів вас тут зізвати.
Мужі храбрі, я рад знати,
Хто найскорше мні поможе.
Мудро борби в мирі ждати,
Таж сусідом німця маєм!»

Так князь рік, і тихо стало.
З-за столів пани тут встали,
І князеві поклонились,
Поклонилися княгині
І хороший княжні-дочці.

Бубни, труби загриміли,
На сідання всі готові.
Перед замком на площаді,
Вгорі на прекраснім ганку
Князь сидів із старостами,
І княгиня з землячками,
І Людища в дівиць крузі.

І до земляків князь каже:
«Хто на герці перший хоче,
Того сам я вибратъ маю».
І на Стребора князь кивнув,
Стребор Людислава визвав.
І оба на коні сіли,
Взяли гострі, сталльні списи,
Вихром гнали против себе.
Довго вспільно ся бороли,
Аж обі зламали списи,
І із сил вже так ізпали,

Що оба уйшли з площаді.
Грають труби, таламбаси,
І до земляків князь каже:
«Хто на герці второй хоче,
Най княгиня вибирає».
Серпош ся владив княгині,
Серпош Спишибора визвав.
І оба на коні сіли,
Взяли гострі, стальні списи,
Серпош гнав на Спишибора,
Із сідла зсадив го духом,
І сам скоро з коня кинувсь.
І оба мечів добули,
Раз по разу в чорні щити
Сікли, аж ся іскри сиплють.
І втяв Серпош Спишибора,
Спишибор на нього гримнув,
І оба додолу впали.
І оба безсильні стали,
І з площаді уступили.
Грають труби, таламбаси,
І до земляків князь каже:
«Хто на герці третій хоче,
Най Людиша вибирає».
І на Любора впав вибір,
Любор Болемира визвав.
І оба на коні сіли,
Взяли гострі, стальні списи,
Вихром гнали ув ограду:
Проти себе замірялись,
І зразилися списами.
Болемир з коня скотився,
Щит відлетів му далеко:
Винесено го з площаді.
Грають труби, таламбаси,
І Рубоша визвав Любор.
Скоро на коня той скочив
І на Любора гнав вихром.
Любор спису розтяв шаблев,
Кріпку в шолом втяв му рану:

Взад Рубош з коня звалився:
Винесено го з площа.

Грають труби, таламбаси,
Любор землякам говорить:
«Хто зо мнов боротись хоче,
Най в ограду виїжджає!»
І нарада між панами,
А жде Любор у ограді.
Втім підняв Здислав спис довгий,
А на списі з тура голов,
І на буйна коня скочив
І погорди словом каже:
«Прадід мій убив яр-тура,
Батько вигнав німців війська,
Мою храбрість най зна Любор!»
І вни гнали против себе,
Головами ся зразили, —
Гей, оба злетіли з коней!
Тут мечів добули хутко,
І затято герцовали,
Кріпко махали мечами,
Аж удари розлягались.
Любор збоку впав на того,
Мечем в шолом втяв потужно,
В меч мечем ударив разом,
І меч злетів за ограду,
А Здислав зваливсь на землю.

Грають труби, таламбаси;
Пани Любора обступлять,
І перед князя го ведуть,
І ведуть перед княгиню
Й перед дочку їх Людишу.
А Людиша молодцеві
Дасть вінець у надгороду,
Дасть вінець з дубова листя.

Грають труби, таламбаси.

ОЛЬДРИК І БОЛЕСЛАВ

. пішов в ліс темний,
Там, де всі владики ся зібрали:
Сім владик сих з вдалими полками.
Вигонь Дуб там скоро поспішає
Нічнов пітьмов із своєв дружинов.
Ся дружина сто хлопа числила,
У піхвах всі мечі стальні мали,
До мечів всіх сто потужні руки,
А у серцях для Вигоня вірність.
І йшли довго, — стали серед ліса,
Кругом праві подали си руки
Й говорили тихими словами.

Вже в опівніч ніч перекотилась,
Сивосірий ранок наблизався,
І до князя Ольдри Вигонь мовить:
«Гей, послухай, многославний князю!
Бог ти в серце дав відвагу й силу,
Бог ти мудрість дав і буйну голов,
Ти веди нас против злих полянів!
Ми за твоїм словом вправо, вліво
Підем, взад чи вперед, на всі бої,
Ти нам в серцях запали хоробрість!»

І взяв князь прапор у потужну руку.
«Гей, за мною на полян хоробро,
На полян, на врагів сього краю!»

І за ним владик горнулось вісім,
А за ними войнів півчвертаста,
Войнів преудалих. І спішили,
Де полянів сила сном повита
Розвалилась і спала спокійно.
Ей, вся Прага мовчить в сні порannім,
В ранній парі куриться Волтава,
А за Прагов верхи — гори mrіють,
За верхами небо темносинє
Роз'яснилося світом від востока.

«Гей, долів за мнов з гори! Лиш тихо!»
В тихій Празі хитро ся покрили,
Пошід одіж ружжа поховали...

Ішов пастух ще перед світом білим,
Крикнув вгору браму отворити.
Вчула сторож пастуховий голос,
Втворила му браму чрез Волтаву.
А пастух на міст виходить, — разом
Став посеред і затрубив грімко.
Вскочив князь на міст і сім владик з ним,
Кожний з своїм полком, причвалали.
Грімко бубни до дня відозвались,
Голосні труби заревіли,
І здрижав міст весь від їх удару.

Страх ударили на всіх на полянів:
Ай, поляни за ружжя хватають!
Ай, владики тнуть глибокі рани.
Вже поляни сюда-туда скачуть,
І за брами, і за перекопи
Кидаються товпами навтеки,
Далі, далі перед вдалов січев!..

«Га, і Бог побіду дарував нам!
Одне сонце встане на всім небі,
Встане Ярмір оп'ять на всю землю».

Рознеслася радість по всій Празі,
Рознеслася і в окресність Праги,
Рознеслася радість по всім краю,
По всім краю від радісної Праги.

ЯРОСЛАВ

Сей я спів вам пою многословний
Про великі борби, люті бої;
Уважайте, весь свій ум зберіте,
Уважайте, почутє дива!

В стороні, де Голомуцька область,
Там гора ся виносить невисока,
Невисока, Гостайновом зветься,
Мати божа чудеса там творить.

Довго в мирі були власті наші,
І добробут цвів між людом довго,
Но від виходу на край буря встала,

Встала за доч татарського хана,
Котору християнські люди вбили
Про каміння, золото і перли.

Гарна, наче місяць, Кублайвна
Про краї учула на заході,
В котрих люда много проживає.
Вна забагла вінать чужі звичаї.
Тут же десять молодців принялось
І дві діві її проводжати.
Приладили, чого було треба,
Посідали всі на бистрі коні
І уялися, куди спішить сонце.

Наче зоря сяє перед всходом,
Коли взіде над ліси над темні, —
Така була доч хана Кублая
Ростом красна і строем пресвітла.
Вся одіта в парчі, одамашки,
Грудь і шия мармуром блищали,
А клейноти й перли ї вінчали.

Дивувались красі її німці,
Завиділи їй великим скарбам,
Стерегли їй путь і дороги,
Пересіли на темному лісі,
З-поміж дерев випали підступно,
Її вбили, а скарби забрали.

Коли се вчув Кублай, хан татарський,
Що ся стало з його дочков милов,
Зібраав війська з всіх країв підвласних,
Спішить з військом, де сонце ховась.

Як се вчули князі на заході,
Що спішить хан в іх багаті землі,
Прилучились один до одного,
І зібрали превеликі війська;
Тягли полем-степом проти хана,
Розложились на широкім полю,
Розложились і тут хана ждали.

І велить Кублай всім чародіям,
Гадачам, волхвам і чорнокнижцям,
Щоб вгадали і йомузвістили,
Як скінчиться та борба грізная.

І зібрались духом чарадії,
Гадачі, волхви і чорнокнижці:
Стали з двох сторон широким кругом,
Вздовж булавку чорну положили,
І розтяли на дві половини,
І Кублаєм первую часть назвали,
Вторій часті князів дали назву,
Над тим словом старим заспівали,
Почали боротись булавками:
Кублаєва віднесла побіду.
Радість військо все одушевила,
Кожен скоро з конем поспішає,
І в ряди ся уставили збори.
Християни й ради не скликали,
А без ума в ряди врагів гналисъ:
Гордість їх була їх силі рівна.

Вперве полки тут з собов зразились.
Мов з хмар тучі, так ся сиплють стріли,
І тріск копій, наче грохіт грому,
Бліск мечів, мов блискавки огняні.
Обі часті яробуйнов силов
З собов перлись, кроку не вступали.

Вже християни поган мраки гнали,
І уже б були їх одоліли,
Сли б оп'ять не прийшли чарадії
Й не принесли розятту булаву.
Й татари вельми розгорілись,
Лютю верглись на християнську силу:
Так їх гнали пред собов затято,
Що їх, наче звірів полохливих,
По стелу п'ябили й розігнали.
Тут лежить щит, там дорогий шолом,
Тут войводу кінь волочить в стремнах,
Тут один сам на сам б'є татарів,
Там про бога милості благає.

Тож тепер татари розмоглися!
На християн дань тяжку наложили,
Двое княжеств під себе зійськали:
Старий Київ й Новгород простірний.
Скоро горе по землях рознеслось:

По всіх частех взяв народ збиратись,
Чтири війська виставив потужні, —
Обновлено вражду з татарином.

Тепер верглись татари направо,
Наче хмара чорна, що засипать
Градом грозить поля урожайні:
Так здалека чутно було клекіт.

Скоро й угри в сотні ополчились,
Скоро з ними оружжям зразились,
Та дарма хоробрість їх, удалість,
Дармий весь їх опір богатирський.
Серед полків врізались татари,
Всі їх війська розбили потужні,
Поплінили всіх, що в краю були.

Відступила всіх християн надія,
Й було горе більш всякого горя;
Люд жалібно молиться до бога,
Щоби спас го від татар поганих:

«Встань, о Господи, у гніві своїм,
Спаси нас від ворогів завзятих:
Вни хтять душі наші погубити,
Роздирають нас, як вовк отару!»

Первій бій нам страчен, страчен второйй,
І татари в Польщі розложились,
Всі країни кругом поплінили,
Аж доперли люто д'Голомуцу.
Тяжке горе встало по країнах,
Якого ще вперед не бувало.

Ой, то б'ються день, б'ються день другий,
Нікуди ся побіда не хилить!
Гей, татарів сила ще збільшилась,
Наче осінню вечірні мраки.
Між потопом тих татарів злоющих
Колебались християнські полки.
І щосили дерлись ід горбкові,
Там, де Мати Божа чуда творить.

«Вгору, браття! — так Внеслав закрикнув,
Мечем своїм вдарив о щит срібний
І хоругов взніс повище полків.
Всі взмужались, верглись на татарів,

Стерлисъ з ними потужною силов;
Мов огонь враз вирвались підземний
Ід горбкові з-поміж хмар татарських.
Взад ступали по горбі угору,
Під горбом ушир ся розступили,
В гострий тригран на долі ся сперли,
Вправо, вліво щитами закрились,
Бистрі списи ловиши плечей взнесли
Другі первим, а знов другим треті,
Тут стріл хмари згори на татарів.
Втім, ніч темна всю землю укрила,
Розвалилась по землі і небі,
Й пригасила погляди огняні
І християн й татарів проти собі.
В густій християні окопи
Взнесли вокруг горба й забороли.

Скоро лиш на всході засвітало,
Двигнувсь весь табір татар поганих:
Страшний був табір сей округ горба,
Аж далеко ген, ген розлягався,
Його краю не досягнеш оком!

І на бистрих конях враги мчались,
І на довгих списках несли вбиті
Християн голови ід шатру хана.

Тут їх хмари в одну силу збились,
Всі в один бік замірили кроки
Й скоро мчались ід горбові вгору,
І страшеним криком заревіли,
Що аж гори й доли розлягались.

А християни стали на забралах,
Мати божа додала їм сили.
Напрягали хутко тугі луки,
Тяли сильно гострими мечами, —
І прийшло татарам уступати.

І сказились татар лютих хмари,
Хан їх крутым гнівом рве-лютус.
В три пруди цілий табір розлився,
Всі три гнали люто горі горбом,
Но християни дерев двадцять зтяли,
Усіх двадцять, кілько там їх було,

І колоди грубі привалили
Понад самим краєм заборолів.

Вже татари на окопи гнались,
Аж під небо ревучи страшенно,
Вже зачали руйнуватъ забрали.
Втім, звалено з забралів колоди, —
А колоди тяжкі, наче червів,
Татар лютих зм'яли, здрухотали,
Іще й далеко в долі їх давили.
І так довго боролись затято,
Аж конець дала ніч темна битві.
Гей! о, пробі, і Внеслав той славний
З забороли впав, стрілов ражений!

Тяжкий жаль всіх серця розриває,
Лютю жажду всіх палить в утробах:
Спраглим горлом росу з трави лижуть.
Минув вечір, ніч холодна встала,
І ніч знов змінилась в сірий ранок,
А спокій був в таборі татарськім.

Ід полуночю вже день розгорівся,
А християни падали від жажди,
Отвирали іспражені уста
І хріплівим голосом ридали
До пречистої, до матері божої,
Д'ній погаслі очі обертали
І, жалібно руки закленувши,
З землі в небо тужним оком зріли.

«Га, нам годі дальше з спраги гинуть,
Годі нам ся про жажду й бороти!
Хто о життя, о здоров'я дбає,
Най в татарів милості шукає!»

Так одні казали, а так другі:
«Радше згинуть від меча, як з жажди,
Води доста буде нам в неволі!»
Втім Вестонъ: «За мнов, хто так гадає,
Гей, за мною, кого томить жажда!»

Але разом Вратислав піднявся,
Як тур ярий до Вестоня скочив,
І Вестоня шірвав в сильні руки, —
«Зраднику, християн ти ганьбо вічна! —

Крикнув, — ти ж то хочеш у загубу
Кинуть своїх земляків і братей?
Лиш від Бога милості нам ждати,
Не в неволі від татар свиріших!
Стійте, браття, не йдіть на погибель!
Перебули-сьмо найтяжчу спеку,
Господь з неба додавав нам сили
В розгорілий, огняний полудень,
Бог нам, вірним, зішле певну поміч!
Га, встидайтесь, мужі, таких речей,
Що героями хочете зватись!
Сли погинем на тім горбі з жажди,
Смерть нам тут Господь в заслугу вмінить,
Но сли під врагів мечі здамося,
То самі на себе стягнем кару.
Бо мерзков есть Господу неволя,
Гріх в неволю самохіть карк гнути.
Гей, за мнов, мужі, хто так думає,
Гей, за мнов перед вівтар пречистої!»
І йшов люд з ним до святой каплиці.

«Встань, о Господи, у гніві своїм,
Дай побіду нам над ворогами,
Вислухай молитву нашу д'тобі,
Котору з плачем до тя заносим!
Окружені-сьмо ворогом лютим, —
О, спаси нас з рук татарів лютих,
Дай утробам нашим охолоду:
Принесем ти жертву славословну!
Зітри в краю ти ворогів наших,
Згладь поганів, зітри на вік віка!»

Гей, глянь, — хмарка на спраженім небі!
Подув вітер, загудів грім страшний,
І затмила туча ціле небо:
Раз в раз громи б'ють в табір татарський,
Густа злива християн відживила
Й наповнила кирници на горбі.

Пройшла буря. Сунуть війська в раду
З усіх боків, з всіх країн і властей,
Д'Голомуцу коругви їх віють,
Мечі тяжкі при боках їм висять,

А на плечах бряжчатъ повні тули,
Буйні голови в шоломах ясних,
А під ними бистрі коні грають.

Загриміли звуки лісних рогів,
Відозвались сурми громозвучні.
Страшно стрілісь оба війська вражі,
Хмара пилу вгору піднімаєсь,
І впосліднє страшина була битва.
Роздавсь брязк і бренькіт мечів гострих,
Чутно, як січуть калені стріли,
Роздавсь ломіт спис і грохіт копій.
Тут прокляття, тут наруга лютя,
Тут плач тяжкий, а тут дика радість.
Кров валиться, як потік по тучі,
Що у лісі дерев, то тут трупів.
Той з розятов навпів головою,
Тому руки обі відрубані,
Той ся котить з коня через друга,
А тамтой затято поражає
Врагів своїх молотом, неначе
Буря ломить дерева по скалах,
Тому в серце меч крізь ребра вбитий,
Тому ухо татарин відрізав.

Ух, був рев і жалібній стони!
І християни уступать почали,
Лютю перли й гнали їх татари.

Гей, то орлом Ярослав злітає!
Сильний панцир на могучій груді,
В серці храбрість, у груді удалість,
Під шоломом світлим бистрий розум.
І гнав дочвал, мов лев роздражений,
Скоро теплу кров свою побачить,
Сли ранений за стрільцем ся жене;
Так він люто вергся на татарів.

За ним чехи, як град-буря впали.
На Кублаєнка він люто кинувсь
І прелюта борба ся зачала.
Вни оба ся коп'ями зразили,
І з великим тріском їх аломили.
Ярослав з конем, весь кров'ю злитий,

На Кублаєнка меч страшно взносить, —
Перетяv від рамена півперек
Аж по бедра він ханова сина,
А без духа й той впав межи трупи,
Тула з луком на нім забряжчала.

Й переляклась орда татар лютих,
Всі повергли списи сажневії
І хто тільки успів утікати,
Всі погнались, відки сонце всходить,
І край вільний став від ханської Орди.

ЛЮБУШИН СУД

Ай Волтаво, чо се мутиш воду,
Чо се мутиш воду срібнопінну?
Чи тя люта буря розгойдала,
Тучу з неба сірого зігнавщи,
Гір зелених голови обмивши,
Сполокавши глину золотасту?

Як не маю я води мутити,
Коли рідні браття посварились,
Браття рідні о уділ вітцівський.
Посварились круто між собою
Лютий Хрудош з-над Кривої Отави,
Храбрий Стаглав з холодної Радужі:
Оба браття, Кленові потомки
Із старого Попелева роду,
Що прийшов у тій землі жирні
Через ріки три з полками Чеха.

Прилетіла ластівка подружна,
Прилетіла з-над Кривої Отави,
На віконці отворенім сіла
В злотім дворі батьківськім Любуші,
В злотім дворі, святім Вишгороді,
Бідкаєсь і нарікає сумно.

Як те вчула сестра її рідна,
Сестра рідна в Любушинім дворі,
Просить княжну, просить у Вишгород,
Щоби правду уставила в справі

І братів обох їй щоб зазвала
Й по закону щоб їх розсудила.

Сей час княжна послів виправляє
Святослава кликати від Любичі,
Від Любичі білой, де діброви
Над рікою шум'ять, зеленіють;
Лютобора звати з Доброславських
Горбів, де Орлиця Лабу поїть;
Ратибора від гір Карконоських,
Де Трут смока лютого подужав,
Радована з Кам'яного моста,
Ярожира з горбів многоводих,
Стрежибора від ладної Сазави,
Саморода із Мжі сріблоносної,
І всіх кметів, лехів і владиків,
І братів теж Хрудоша й Стаглава,
О вітцівський уділ роз'ярених.

Як зійшлися лехи і владики,
В Вишгороді, Любушинім дворі, —
І йшов кожен ведля свого роду —
Вийшла княжна в світлих білих ризах
І вступила на престіл вітцівський,
На престіл свій злотий в славній раді.

За нев вийшли дві премудрі діви,
Витязеві вни закони знають.
У одної дошки праводатні,
Меч у другої, месник всякої кривди,
Против них огонь свідомий правди,
А за ними вода світочудна.
І таку реч з отчого престола
Золотого почала Любуша:

«Мої кметі, лехи і владики,
Оце браттям розрішіте правду,
Що у згаді жиуть між собою,
В лютій згаді о уділ вітцівський,
По законі богів ввік жиуючих.
Чи оба враз мають власть посісти,
Чи по рівній часті поділитись?
Мої кметі, лехи і владики,
Ви ось тут мій засуд розрішайте,

Сли засуд мій буде вам по волі;
Але сли не буде по нутру вам,
Новий закон їм установіте,
Щоб братів він погодив незгідних».

Поклонились лехи і владики,
І почали тихо говорити,
Говорити тихо між собою
І хвалити мудрі речі княжни.

Встав Лютобор із гір Доброславських
І такими відозвавсь словами:
«Славна княжно з отчого престола,
Ми твій засуд на розвагу взяли,
Зberи голоси з народу свого!»

I зібрали їх судові діви.
Збирали їх в святу посудину
I лехам дали оголосити.

Радован встав з Кам'яного моста,
По числу зачав переглядати
Голоси, щоби оголосити
Засуд ради цілому народу.

«Оба браття Кленовичі рідні
Із старого Попелева роду,
Що прийшов з чеховими полками
У ті жирні землі через три ріки,
О уділ ся так з собов годіте:
Оба разом властю поділітесь!»

I встав Хрудош з-над Кривої Отави,
Жовч йому розлилась по утробі,
Цілий трясся з лютості на тілі,
Руков сильнов махнув і такими,
Мов тур ярий, заревів словами:
«Горе птахам, д'якотрим змія лізе,
Горе мужам, котрим жінка править!
Мужу мужам правити належить,—
Право й закон, щоби син найстарший
Сам владав на уділі вітцівськім!»

Встала княжна з отчого престола
Золотого і так відозвалась:
«Moї кметі, лехи і владики,
Vi це чули, як м'я поганьблено,

Тож самі судіть законом правду!
Вже не буду спорів вам судити,
Найдіть мужа рівного з-між себе,
Щоби правив вам твердим желізом,
Бо дівоцька рука заслабая,
Щоб горді ваші карки нагнути!»

Встав Ратибор із гір Карконошів
Й такі речі почав говорити:

«Встид нам правди у німців шукати,
У нас правда по святім законі,
Котрий наші батьки нам принесли.
В тії землі жирні чрез три ріки...»

• •

.....
.....

«Всякий батько пан челяді свої»

Мужі пасуть, жінки одіж роблять.

А сли вмре голова у домі,
Діти разом мастиють.

Дти разом маєтком владноť,
Владику си вибирають з роду

Щоби замість них ходив у раду

Меже кметів, лехів і владиків».

— Встали кметі, лехи і владики,

Похвалили по законі право.

ФЛЕШЬ

Бігав олень по горах,
По долинах скакав,
По горах, по долинах
Красні пароги носив,
Красними парогами
Густий ліс прорідав,
По лісі гуляв бистрими ногами.
Ай то молодець по горах походжав,
По долах походжав на лютії бої,

На собі носив він оружжя стальне,
Оружжям стальним врагів хмари поражав.
Ой, нема вже молодця у горах!
Тут на нього скочив хитро лютий ворог,
Грізне око злобов запалало,
В грудь го тяжким молотом ударили,
Молодую душу видер молодцю,
В жалю сумно всі ліси зашуміли!..

Ось душиця тяглим горлом уліта,
Пташков пурхнула з рота!
Тут лежить він, — тепла кров
За душев тече, що тіло вже лишила,
Кров скипілу п'є сира земля...
В кожній діві з жалю серденько тане.

Лежить молодець на сирій землі,
А над молодцем дубець вироста,
Суччя й конарі й гілля випуска
Все ширше та ширше!
Там олень прибіга з красними рогами,
Біга, скаче на прудких ногах,
Догори горло тягле спина,
Листя зелене зрива.

І злітаються бистрі кругайці
З цілого ліса на сей дуб товнами,
І всі на дубі покрякують сумно:
Ой, впав молодець від злоби врага!
За молодцем діви плакали усі!

ЗБИГОНЬ

Ой, літає голуб із дерева на дерево,
Жалібно воркоче горем всьому лісу:

«Ой, ти, лісе темний, по тобі літав я
З своєв голубицев милою-коханов.
Ах, а лютий Збигонь зловив голубицю
І поніс у замок, ах у замок кріпкий!»

Гей, то ледінь ходить круг твердого замку,
Жалібно вздихає по своїй миленькій.
Від замку на скалу, а на скалі сів си,

Та ї сидить жалібно, мовчить з німим лісом.

І прилетів голуб, жалібно воркує, —

Підняв ледінь голов і мовить до нього:

«Ти голубе сумний, жаль тобі й самому.

Чи тобі кругаєць ухопив дружину?

Оцей Збигонь тама, у тім сильнім замку,

І що вхопив кохану й мені мою милу

І відвів у замок, ах у замок кріпкий!

Голубче, ти був би боровся з кругаєм,

Коли б в тебе було удале сердечко;

Ти б був кругаєві видер свою милу,

Коли б були в тебе гострі, страшні кігті;

Ти б убив був певно лютого кругая

Коли б в тебе сильний дзьоб був м'ясожирний!»

«Вгору, молод хлопче, на Збигоня кинься!

Таж в тебе на врага серце преудале,

Таж в тебе на врага сильне, гостре ружжа,

А на його голов тяжкий, твердий молот!»

Долів кинувсь ледінь, долом темним лісом,

Взяв на себе ружжа, а на плечі молот,

Спішилі лісом темним ід кріпкому замку.

І вже коло замку,— ніч, усюди темно,

П'ястуком застукав,—

«Хто там?» З замку голос.

«Я се, ловець блудний!»

Отворилася брама.

Застукав у другу,

Отворилася друга.

«Де владика Збигонь?»

«Там, в світлій кімнаті».

Ой, там Збигонь вільний, ой, там діва плаче.

«Отвори стрільцеві!»

Не отворив Збигонь, а ледінь у двері

Молотом як гряне, — двері отворились,

Як молотом гряне у Збигоня голов,

Впав владика замку!

Він по замку всюди, як перун лютує,

І всіх убиває, в крові врагів миєсь, —

Досвіта спочине коло своєї діви.

Зійшло раннє сонце, на замок засяло,

Зійшла нова радість в ледіневім серці,
Що свою миленьку при собі голубить.
«Чия се голубка?»
«Її зловив Збигонь,
Тут держав у клітці,
Як мене в неволі у тім сильнім замку».«Лети в ліс, голубко,
Із кріпкого замку!»
І в ліс полетіла, — літа сюди-туди,
Із голубком своїм із древа на древо,
Із голубком спала на одній гіллячці.
І радуссь діва із ледінем своїм,
Ходить сюди-туди, — всюди, де забагне,
То з милим спочине у одному ліжку.

ЯГОДИ

Пішла мила на ягоди
В зелену діброву,
Вбилась їй тернина гостра
У біленьку ніжку,
Не могла моя миленька
На ніженьку стати.
«Ай ти, терне, гострий терне,
Чом ти біль ми робиш?
За те будеш, гостре терне
Викинено з ліса!»
«Пожди, мила, в холодочку,
В зеленій діброві,
Я побігну на зарінок
По білого коня».
Пасе коник на зарінку
Траву зелененійку,
Моя мила в холодочку
Милого чекає.
І зачала нарікати
В діброві тихенько:
«Ах, що ж скаже моя мати,
О, я пещаслива!

Все мі мати говорила:
Хлопців стережися!
І чого ж стеречись хлопців, —
Вни м'я так кохають!»

Я приїхав на конику,
Як сніжок, біленькім,
Скочив з коня, прип'яв на сук
За поводи срібні,
Обняв дівча, притис д'серцю,
Поцілував в уста,
І забула гарна діва,
Що терн ніжку коле.

Ми пестились і кохались,
Аж сонце знизилось.
«Їдь, мій милюй, додом пильно,
Сонічко заходить!»

Я на коня скочив швидко,
На білого коня,
Узяв любку перед себе,
Та й махнув додому.

ПІСНЯ ПІД ВИШГОРОДОМ

Га, ти наше сонце, твердий Вишгороде,
Гордо ти і сміло на скалі стоїш;
На скалі стоїш ти, страх для ворогів!
Під тобою бистро ріка хвилі котить,
Котить сині хвилі ярая Волтава.
Берегом-краєм ясной Волтави
Ліщини сила холодом дише:
Тут соловейко співа весело,
Співає сумно, як у серденьку
Радість, то смуток чує та тугу.
Коб соловієм н був у лузі,
Бистро летів би-м, де мила ходить
Вечором пізно,вечором пізно!
О, бо усяку жисть любов будить,
Все з нею тоскує, радуєсь з нею!
І я, нещасний, тужу по тобі — люба;

Поглянь, помилуй, поглянь, помилуй
Мене, сиротину!

ЖАЙВОРОНОК

Дівча коноплі пололо
Коло панського саду,
Пита їй ся жайворонок:
Чого ти сумна?
«Як же ж маю рада бути,
Малий жайворонче,
Відвели ми мого любка
В замки кам'янії.
Ой, коби пірде я мала,
Лист би-м написала;
Жайворонче ти маленький,
Тебе б там післала.
Не тра пірця, не тра карти,
Що би-м лист писала,
Поздоров ти любка співом,
Що тут з горя нию!»

ОПУЩЕНА

Ах ліси ви, ліси темні,
Ліси милетинські,
Чом зарівно взимі ї вліті
Зелень вас вкриває?
Рада ж би я не плакати,
Серця не мутити,
Та скажіть ми, добрі люди,
Як тут не тужити?
Де мій батько, батько милив?
Спочива в могилі!
Де ма ненька, добра ненька?
Травов поростає!
Ані сестри, ані брати,
Ї мілого ми взяли!..

ЗОЗУЛЯ

В чистім полі дубець стойть,
На дубці зозуля
Закукала, затужила,
Що весна минула.
Як же ж стигло б жити в полі,
Сли б весна все була,
Як би яблко в саді спіло,
Сли б все літо було?
Як би колос мерз у стозі,
Сли б все осінь була?
Як би діві тяжко було,
Сли б сама все була!

КИТИЦЯ

Віс вітерець з княжого ліса,
Дівчина біжить в потік по воду.
Набира води в ковані відра,
Д'діві по воді китиця плине
З рож і фіялків, — запахом дише.
Узялась діва китицию ловить:
Впала, ах впала в холодний потік.
Коби я знала, китице красна,
Хто тя у чорну землю саджав,
Тому би-м дала злотий перстенець.
Коби я знала, китице красна,
Хто тебе личком м'ягоньким зв'язав,
Тому би-м дала іглицю з коси.
Коби я знала, китице красна,
Хто по студеній воді тя пустив,
Тому би-м дала вінок з голови!

РОЖА

Ах ти роже, красна роже,
Чомусь рано розцвіла,

А розцвівши, обмерзла,
А обмерзши, зів'яла,
А зів'явши, обпала?

Пізно ввечір я сиділа,
Доки півень заспіав,
Ніч дождати не могла-м,
Аж всі скіни погоріли.

Вснула-м: видить ми ся в сні,
Будьто би мі, нещасливій,
З пальця на правій руці
Стягся злотий перстенець,
Бліс дорогий камінець...

Не найшла я камінця,
Не діждалась молодця.

ІЗ ПОЛЬСЬКОЇ ПОЕЗІЇ

ГОРНЕЦЬ З ПОПЕЛОМ

В часах грабівництва й воєнних тривог
Один чоловік проживав,
Що скарб, котрий відкись післав йому Бог,
У горщик у попіл сховав.
Та нагло застукала смерть бідака;
Ні кому про скарб не сказав.
І довго, як річ непотрібна яка,
Горнець той у сінях стояв.
Аж раз у ту хату убогий жебрак,
Голодний, обдертий, забрів,
І став край порога, і жалібно так
Хоч ложечку страви просив.
Газдина на той час якраз при своїх
Сиділа і їла обід.
«Возьми собі, діду, — сказала на сміх, —
Горнець, що там в сінях стоїть».
«Біг зáплать!» промовив покірно старець
І горщик поніс у руці;
Край шляху засівши, сягнув у горнець,
Аж дивиться: там червінці.
Вертає до хати. «За пакість таку
Я злом вам не хочу платити.
Ви думали: попіл є в вашім горшку,
Аж бачте, там скарб ваш лежить».
Зі встидом газдина взяла свій горнець,
Старця вдарувала як слід;
Та доки вна жила, то кожний старець
Мав в неї привіт і обід.

ІЗ БОЛГАРСЬКИХ ПІСЕНЬ НАРОДНИХ

ПІСНІ ГАЙДУЦЬКІ

СИРОТА ЙДЕ В ГАЙДУКИ

Остався Ненчо сирітка
Всього півгоду від роду,
Остав без тата, без мами.
Росте нам Ненчо сирітка
До дванадцятого року.
Ніде нікого немає,
Хто б Ненча зволив навчити,
Як має поле орати,
Батьківські ниви справляти
Ta й ще дідівські баштани.

Сів Ненчо, сів край долини
Під самодивів вербою,
Почав він думку гадати:
Куди дорогу держати?
Яку роботу робити?
Чи хліб робити на полі?
Глядіти челядь в господі?
Здригнувся Ненчо, підскочив,
На інше діло рішився:
Піде він, Ненчо, в гайдуки,
Сіктиме лоби турецькі!
І скликав Ненчо дружину:
В кого ні тата, ні мами,
В кого ні брата, ні роду,
Хто не лякається крові,
Не чус болю від рани.
І рушив Ненчо із ними

На Витошеву планину.
Вони літ дев'ять ходили,
Багато скарбу набрали.
Ніхто за Ненча не знає,
Ні паша, ані той кадій,
Ні цар Солиман в Стамбулі.
Прознав про Ненча владика
Із того міста Софії,
Пішов владика до паші.

— Ей, пашо, владо турецька,
Чи знаєш ти, чи не знаєш
Про того Ненчо войводу?
Що водить Ненчо юнаків
І розбиває хороми,
Турецьких коле жандарів,
Громадить жовті дукати
На Витошевій планині?
Згромадив скарбу багато,
Згромадив скарбу без ліку,
Що буде міхів з півсотні.

І скликав паша жандари,
Заптії, та яничари,
Та пізами, та сіпаки
І шле на Витош-планину,
Велить їм Ненча спіймати.
Ой, загриміли пищалі,
Ой, заблицали шаблюки,
Багато турків упало,
Та поранили ж і Ненча:
На кожнім ставці по ранці,
А на серденьку дві рани.
Узявші Ненчо тікати
В село велике Габрово
До тої Йонки-шинкарки,
До Йонки, свбії посестри.
Прийшов до Йонки та й каже:
— Послухай, Йонко-посестро,
Будь ми за маму й сестричку,

Аж ми ті рани погоїш!
Як ми ті рани погоїш,
То ти нанижу намисто,
Намисто з жовтих дукатів,
Кісники з рупій турецьких. —
До Ненча Йонка говорить:
— Ой, Ненчо, мій побратиме!
Я ти ті рани погою,
Лиш відречися павіки
Сього страшного гайдуцтва!
Купи ти волики сиві,
Ори ти ниву родючу! —

I Ненчо Йонці поклявся,
Що ради тої послуха,
Що те гайдуцтво покине,
Що купить волики сиві
I буде поле орати.

Аж ось загримали стрільби
У Наготині великім:
Се сербські хлопці повстали
Колоти турків кривавих
I яничарів поганих.
Не може Ненчо стерпіти,
Хапає цівку з клиночка
Ta й так до Йонки говорить:

— Гей Йонко, люба посестро:
Юнак не втерпить без бою!
Не юнака річ орати
I голе поле копати! —
I рушив Ненчо в дорогу,
В гайдука Велка дружину.

ЧОГО ХОТИЛИ ГАЙДУКИ?

Гей ти, Мургашу-планино,
Багатий в пашу Мургашу,

І для зімівлі ти добрий,
А для гайдуків найліпший!
Там рушив Дончо-войвода.
Пого болгарка родила,
Болгарськов груддю кормила
І так до сина казала:
— Гей, Дончу, плем'я болгарське,
Я тобі шаблю зготую,
На плечі цівку повішу, —
Іди ти в гай зелененький,
Збери ти хлопців-молодців,
І бийте турків-поганців:
Щоб рідну землю відбити,
Дітей з неволі вірнути,
Жінок від ганьби вхистити,
Батьківську славу згадати,
Несчасну неніку помстити.

СКРИВДЖЕНИЙ СЛУГА ШУКАє ПРАВДИ В ГАЙДУКА

Остався Димчо сирітка,
Без мами Димчо, без тата.
Пішов мій Димчо на службу
До пlevненського кадія.
Служив там Димчо недовго,
Недовго, лиш дев'ять років.
І просить Димчо заплати,
А кадій так йому каже:
— Ей, Димчо, хлопче дурненський,
Хто тя на тес направив
Від мене грошей просити? —

А Димчо кадію каже:
— Ніхто мене не направив, —
Направила м'я робота
Та моя служба тяженька,
Що свої волі не має.
Я дев'ять літ уже служу,

На тебе, кадію, роблю,
І дев'ять сотень жадаю,
Щоб ти віддав мені гроші!

І каже кадій до Димча:
— Не ворохоб ми ся, Димчо!
Дурний ти хлоець, зелений!
Ніде ти, хлопче, не бачив,
Щоб слугам платили каді.

І жалко Димчові стало.
Зібрався Димчо в дорогу
На ту троянську піанину,
З гори він крикнув до яру:
— Гей, вуйку, вуйку, Страшиле,
Страшиле, страшний войводо!
Озвися, най к тобі прийду,
Свою ти кривду розкажу!

Зачув го в ярі Страшило
І до дружини говорить:
— Дружино вірна, присягла,
Біжіть там, Димча найдіте,
І приведіте до мене!

Побігла живо дружина
Великим бором-чагаром,
Ведуть вже Димча в долину,
Перед Страшила приводять.
І каже Димчу Страшило:
Ну, Димчу, ну, мій сестринче,
Чого прийшов ти в ті гори?
Чого ти вуйка покликав?

І каже Димчо Страшилу:
— Гей, вуйку, вуйку Страшиле,
Прийшов я к тобі на скаргу:
Отсе літ дев'ять служив я
У плевненського кадія —
Не дав ми й дев'ятирі грошей.—

Питає Димча Страшило:
— А вмів би ти нам сказати,
Як одчиняються брами
Від кадійської палати?—
А Димчо вуйкові каже:
— Таж дев'ять літ там служив я!—
Страшило й каже дружині:
— Дружино вірна, присягла,
Хапайте живо топірці,
На стрільби свіжі кремінці,
В постоли добрі ремінці, —
Ходімо в город у Плевну —
Плевненських турків побити
Та ще й кадія зловити!

І в Плевну в город упали,
Кадія живо спіймали,
Обухом в плечі гримали,
Та ще й шпигали ножами.
Страшило ж каже дружині:
— Беріте, хлопці-молодці,
Дукати жовті мірками,
А мідні гроші шашками!
Бо тії гроші криваві,
З удов убогих надерті,
Сирітським потом нажиті. —
І каже кадій Страшилу:
— Страшиле, страшний воївodo,
Бери си гроші й що хочеш,
Лишень пусті м'я живого. —
Страшило кадію каже:
— Живий останеш, а бідний, —
То будеш дерти ще вдвое. —
Йому головку зрубали
І в полонину забрали.

ДІВЧИНА СПРИЯЄ ГАЙДУКОВІ

Впронаціла Тодорка
Щорано й вечір по воду
Аж там за місто до броду.
Там з своїм милим стрічалась,
З Ільком із города Сливна,
З дружини Сави-войводи.
Три дні ходила Тодорка,
Три дні Ілька не застала,
Лишень застала Ахмеда,
Що був турецький жандарин.
Сидить Ахмед на каменю,
І чистить шаблю криваву,
І мие цівку довжезну,
І до Тодорки говорить:
— Тодорко, гарна дівчино,
Щось тя ся маю питати,
Тільки скажи ми всю правду.
Чи в вас Ілько не бував
Із Сливна, славного міста?
Пообіцяв мені паша
Капшук червоних дукатів,
Коли Ілька му спіймаю,
Щоби на паль го всадили. —
Тодорка й каже Ахмеду:
— Ахмеде, заптій турецький,
Щоденъ Ілька я видаю,
Він батька моого приятель,
І батька моого, ще й стрия.
Ходи зо мною додому,
Сховайся в темну пивницю,
А я Ілька там покличу
І заманю го в пивницю,
Там йому зв'яжемо руки
І відведемо до паши,
Капшук дукатів дістанем,

Пополовині розділим. —
Ахмед взяв цівку на плечі,
Зібрався, рушив щодуху
В Тодорчину пивницю.
Сховався в темнім задвірку
І став Ілька дожидати.
Тодорка ходить по двору
І до Ахмеда говорить:
— Ахмеде, заптій турецький,
Піду я ще на гостинець
Та подивлюся по шляху,
Чи там Ілько не надходить,
Отой поганий розбійник? —
От і замкнула пивницю,
Ще й двері ковбом підперла
Та й на Ілька погукнула:
— Гей, Ільку, Ільку мій милий,
Сам тобі ворог спіймався! —
Ілько покликав дружину;
Вони Ахмеда спіймали,
Назад му руки зв'язали,
Його на паль посадили.

ДІВЧИНА-ВОЯЧКА

Зібрався збір в Царгорбді:
Хто має сина, хай вишле,
А хто не має, сам піде.
Микола сина не має,
А тільки має три дочки
І так клене їх сердито:
«А дав би Господь, дітоньки,
Щоб в один гріб вас поклав я,
Справляв за вами помінки,
Третини і десятини
Й пропої в чисту неділю!»

Найменша Радка-мізинка
Отак до батька говорить:

«Мовчи-бо, татку, не плачся,
Зроби мені переміну:
Зріж мою косу русяву,
Ходи зо мною на ринок,
Купи там мужеське вбрання,
Купи колпак соболевий,
Купи коня там баского,
Баского, нев'їждженого,
І довгу пушку німецьку,
І гостру шаблю французьку».

І батько вволив їй волю,
Обрізав косу русяву,
Пішов із нею на ринок,
Купив колпак соболевий,
Купив їй мужеське вбрання,
Купив коня їй баского,
Баского, нев'їждженого,
Купив їй пушку німецьку
І гостру шаблю французьку,
Убрав у строї мужчинські,
Колпак їй дав соболевий.
На коня сіла баского,
Баского, нев'їждженого,—
Найперша Радка гасала,
Коня найкраще водила,
Тоді до війська прибула.

Минуло часу немного,
Цариця мовить цареві:
«Ой царю, царю шановний,
Шановний і добросердій,
Який то сон мені снівся:
Що в війську жінка тут служить.
Веди ти військо рядами
Та й переведи садами,
Що мають плόди усякі;
Жінка на плόди лакома,
На плід вона і спіймась,
По тім її ти й спізнаєш».

Веде цар військо рядами
І переводить садами.
Наперед Радка чвалає,
Конем найкраще гасає, —
Один горішок зірвала
Та її той на штири розбила,
Штирьом воякам вділила, —
Не могли її пізнати.

Цариця мовить цареві:
«Веди ти військо рядами,
Веди його по базару,
Де веретена різьблені,
На веретено піймаєсь,
По тім її ти пізнаєш».

Веде цар військо рядами
І переводить базаром.
Наперед Радка чвалає,
Конем найкраще гасає,
До веретена її не ткнеться;
Лиш за флояру хапає
І на флояру всім грає, —
Не могли її пізнати.

Цариця мовить цареві:
«С жінка в війську твоюму!
Веди ти військо рядами,
Веди на купіль у річку,
Нехай все військо купаєсь,
По тім її ти пізнаєш».

Веде цар військо рядами,
Веде на купіль у річку.
Наперед Радка чвалає,
Конем найкраще гасає,
Цареві Радка мовляє:

«Ой царю, царю шановний,
Шановний і доброхесний,

Не всли війську купаться,
Бо тут всілякі хороби,
То заразиш ти все військо».

І військо назад вернулось,
Не могли її пізнати.

ІЗ СЕРБСЬКОЇ ПОЕЗІЇ

ЗРАДА ЖІНКИ ГРУЯ НОВАЧЕНКА

Сів наметом Новаченко Груйо
Між горами вище Дренополя;
Під наметом сів, вино спиває.
Син Степанчик вина доливає,
Максимія край намета шие,
Злотом шие по білому шовку.
Обізвався Груйо Новаченко:
«Максиміє, моя жінко вірна,
Сторожи ти там перед наметом,
А я ляжу трохи припочити».
Максимія край намета шие,
Аж ось йдуть три турки-войки.
Обзивається Степанчик-дитина:
«Ей, чи бачиш, Максиміє-мамо,
Оссь надходять три турки-войки.
Піду зараз тата розбудити!»
Відмовляє Максимія красна:
«То не турки, синку, не вояки,
То є, синку, три купці-молодці,
Несуть викуп татові твойому».
Та дитина не слухала мами,
А побігла тата розбудити.
За ним вдоскіч Максимія, мама,
Догонила в порозі намета, —
Як не вдарить п'ястю по личеньку!..
Та їй так легко вдарила дитину,
Що та тричі перекинулася,
Три здорові вилетіли зуби,

А чотири з місця захитались.
Втім, зблізились три турки-вояки!
Максимію Богом привітали:
«Бог на поміч, жінко молодая,
Певно, ти є жінка юнакова.
Що за витязь шлюб узяв з тобою?»
«Помайбі вам, три турки-вояки!
Я є жінка Груя Новаченка!
Груйо-витязь шлюбував зо мною.»
Промовляють три турки-вояки:
«Ей, ти пані, Груйова дружино,
Видай ти нам Груя Новаченка!
У Груя ти в чистім шовку ходиш,
У нас будеш по шовку ходити,
Будеш срібло й золото носити,
Будеш наша ти вельможна пані,
Будеш часто у гості ходити,
Щоп'ятниці з другими панями».

Два турчини з коней позлізали,
Третій турчин почав промовляти:
«Стійте, турки, горе вашій мамі!
Ще ви в бою з ним не трібувались!
А я знаю Груя Новаченка!
Ще як мав він п'ятнадцять годочкив,
Проходив я ось тут поміж гори,
А він сидить, дукати рахує.
То я крикнув з-за гори на нього:
Дай, гадаю, хлопець ізлякаєшся,
Ізлякаєшся, у ліс ісховаєшся,
Гроши кине, я їх поабираю.
Але хлопець сердя не такого,
Не такого сердя юнацького!
Згорнув гроши, у кишеню вкинув,
Та за мною по горі в погоню!
Я був кінно, Груйо пішоходом:
Сли б не гілка ялиці крутої,
Що 'му шапку з голови зірвала,
Їй же богу, був би мене вхопив!
Та поки він шапку зняв з гілляки,

Я заскочив в зелену діброву.
Розмахнувся Груйо булавою
Та як кинув з усієї сили,
Щоб мене з коня повалити!
Та не трафив мене, пі конини,
Але трафив у круту ялицю:
Так легенько ту ялицю вдарив,
Аж ялицю із корінням вирвав,
Аж гілками та на землю впала».«
Не посміли турки йти в намета,
Лиш пішла там красна Максимія,
Вона Груйі руки ізв'язала
І до стовпа шнуром обмотала,
Що був, може, сорок ок вагою.
Тоді турки на нього натисли,
А як скочив Груйо Новаченко,
Три турчини піддвигнув на собі,
А четверту жінку Максимію.
І хотів він від турків тікати,
Та жаль стало Степанка-дитини.
«Горе, горе мені, боже миць!
Мое дитя турки заневолять,
Мое дитя побасурманиться,
То де ж піде моя душа грішна?»
З-за дитини туркам він віддався.
А як турки Груйя в руки взяли,
Дали жінці коня сиваника,
Повели їх в місто Дренополе,
А як були в півдороги шляху,
То заплакав Степанко-дитина:
«Миць тато, Груйо Новаченко!
Болять ноги у Степанка твого.
Я не можу попри коні бігти!
Турки д'горі не дають спочити,
Канчуками б'ють помежки очі!»
Сльози ронить Груйо Новаченко:
«Ой, Степане, дитятко кохане!
Чим же тато тебе порятує,
Коли в тата пов'язані руки?
Йди проси ти маму Максимію,

Може б, мама тебе підсадила
Вперед себе на сивого коня».
Просить хлопець маму Максимію:
«Максиміє, моя мамо мила,
Підсади м'я на сивого коня!
Болять ноги у Степанка твого,
То й не можу поряд з кіньми бігти».
А та сука, собачого роду,
Ще нагаєм з коня затинає:
«Геть від мене, ти собаче плем'я!
Мала б тебе на коня саджати,
Не була б вас дала туркам в руки!»
Доїхали близько Дренополя.
Розіп'яли два намети з шовку:
Ув одному Груйо і Степанко,
У другому гарна Максимія.
То два турки пішли в Дренополе,
Третій в шатрах лишивсь на сторожі.
А як прийшли турки перед пашу,
То й говорять паші Дренопольцю:
«Гей, ти, пане, пашо Дренопольський,
Славний же ми полон полонили!
Полон славний — Груйо Новаченко,
Ще й Степанко, Груйовий хлопчина,
Його жінка, гарна Максимія!
Що за гарна та Груйова жінка,
В цілім краї їй пари немає!
Що за личко — хоч в Стамбул к султану!»
Сягнув паша у сакви глибокі,
Та й дає їм сто дукатів за раз.
«Ось вам, турки, сто дукатів в руки,
Іжте, пийте до завтра до рана.
А як рано полон приведете,
Ще осібні дари вам дарую:
Місце аги чи маєтки земські».

Пішли турки скрізь по Дренополю,
Шукаючи солодкого меду.
Не нашли ж бо солодкого меду.
Лиш в одної корчмарки Марії,

Груйової в Бозі посестриці.
«Гей, Маріє, дай нам меду много!
Славний бо ми полон полонили!
Полон славний Груйо Новаченко,
Ще й Степанко, Груйовий хлопчина,
Його жінка — гарна Максимія!
А яка ж то гарна жінка тая,
Що вже гарна, а ще краще вбрана!»
Як почула корчмарка Марія,
Та й почала слізьми обливатись,
А від турків рукавом вкриватись:
«Леле, Груйо, в Бозі побратиме!
Тричі ти м'я рятував в пригоді,
Тричі ти м'я визволяв з неволі,
А се й сам ти в неволю дістався!»
Дає туркам солодкого меду,
А сон-зілля до впів досипає,
Що від нього сон твердий буває:
Щоби турки твердо засипали,
Поки Груйо не слобонить руки.
Пішли з корчми два турки-войки,
Мід солодкий понесли з собою.
А як прийшли під свої намети,
То засіли мід солодкий пити.
Максимія меду доливає,
А котрому долле меду склянку,
То той її зараз поцілусе,
То той її попід шию гладить.
Попилися три турки-войки,
Попилися, як землиця чорна,
Та й заснули, наче повмирали.
Тоді стала жінка Максимія,
Тоді стала ось так міркувати:
«Як я ляжу поміж ними двома
То третьому жаль на мене буде».
Все гадає, одно здогадала:
Звила шати і білії руки,
Всім трьом ляже в головах півперек.

А як стало з ночі й опівночі,

То заплакав хлопчина Степанчик:
«Леле, тату, дуже я голоден!»
Відмовляє Груйо Новаченко:
«Ой, Степане, дитятко кохане,
А що ж тобі тато допоможе,
Коли в тата пов'язані руки!
А йди, синку, під намет до мами,
Та вкради ти гострий ніж у мами,
Розріж мені на руках мотуззя,
Тоді тато тебе нагодує».
А дитина роду лицарського,
Свобідного серця юнацького;
Прокралися під намет до мами,
Та й украло гострий ніж у мами.
Та дитині пригода тяженька:
Ніж великий, дитина маленька,
Ледве ножа дотягло до тата,
Ледве вгору підняло обіруч,
Навернуло ножа на мотуззя,
Та й тягас ножем по мотуззю,
Аж розтяло на руці мотуззя
Та врізalo й Груйя в праву руку.
Закапала з руки чорна кровця,
Крикнув хлопець, як гадюка люта:
«Леле, тату, я тебе скалічив!»
Відмовляє Груйо Новаченко:
«Не лякайся, синку мій, Степане,
Се не йде кров із руки моєї,
Се кров капле з мотуза твердого».
А як Груйо руки слобонились,
Тоді Груйо встав на рівні ноги,
Та хреститься, поклін покладає.
Спогадав він отця Николая
І неділю і Христові муки,
Чесні, славні євангельські книги,
А тоді взяв оковану шаблю
Та й пішов до турків під намета.
Не рубав їх по білому горлу,
А рубав їх у шовковий пояс,
І з трьох турків шестero зробилось.

Тоді збігав в місто Дренополе
До посестри корчмарки Марії,
Взяв у неї вина і горілки,
Взяв у неї ще й білого хліба
І м'якого ягнячого м'яса.
Тоді сів він в шовковім наметі,
Нагодував себе й сина свого,
Та й став дзвінко, голосно співати.
Пробудилася гарна Максимія,
Вона будить трьох турків-войків:
«Встаньте, турки, смуток мамі вашій,
Чогось Груйо зв'язаний співає!»
Як підняла шовкові покривці,
Як уздріла, що турки розтяті,
Тоді стала та й думку думає:
«Мицій Боже, що мені робити?
Як я схочу відси утікати,
Таж від Груя й кінь втекти не може,
Де ж втекти тут жінці слабосилій?»
Одяглася, руки навхрест склада,
І сама йде до Груя в намета.
Кинулася Груйові в обійми,
Цілуvala в шовковий нагрудник;
«Ой, мій мужу, Грує Новаченко,
Мене бідну вчарували турки!»
Відмовляє Новаченко Груйо:
«Максиміє, ти зраднице клята!
То живії тебе вчарували,
А мертві тя до мене прислали!»
Устав Груйо на лицарські ноги,
Поздіймав він шовкові намети
Та й поїхав у ліси, у гори
Знов на давнє своє шатровище.
Розіп'яв там шатро шовковес
Та й до жінки отак промовляє:
«Максиміє, ти зраднице клята,
Чи волиш ти свічкою світити,
Чи волиш ти шаблю ціluвати?»
Відмовляє гарна Максимія:
«Ой, мій мужу, Грує Новаченку,

Не хочу я шаблю цілувати,
Твоя шабля кров'ю обкипіла.
Буду тоді свічкою світити,
Ні одної нічки спать не буду».
Ой, піднявся Новакович Груйо,
Та взяв її за правую руку,
Скинув з неї шовки і атласи,
Скинув з неї з голови хустину,
Скинув її гердані зо ший,
Лишив її у самій сорочці.
Облив її воском і смолою,
Ще й посыпав порохом сірковим,
Обвив її ще й м'яким повісом,
Обілляв горілкою міцною,
Вкопав її по пояс у землю
Та й запалив на голові коси,
А сам взявся зимне вино пити.
Його жінка мов свічка палає.
Як до чорних очей доторіла,
Максимія стала говорити:
«Ой, мій мужу, Груш Новаченку,
Не жаль тобі моїх кіс русявих,
Що так часто руки тобі тисли?
Пожалій хоч очей моїх чорних,
Що не раз ти цілував так палко».
Доторіла до білого личка,
Максимія знов благати стала!
«Ой, мій мужу, Груш Новаченку!
Не жалів ти очей моїх чорних, —
Пожалій хоч личенька білого,
Лицю мому нема в краю пари.
Много скарбу дав за те твій тато,
На лице те біле задивившись!»
Відмовляє на те слово Груйо:
«Максиміє, ти зраднице клята!
Правду мовиш, я се добре знаю:
Лицю твому нема пари в краю,
Много скарбу дав за те мій тато,
На лице те біле задивившись.
Та най радше в огні спопеліє,

Ніж м'я має туркам продавати!»
Як до білих грудей доторіла,
То заплакав Степанчик-дитина:
«Любий тату, Грує Новаченку!
Ой, згоріли мої мамі груди,
Ті, що мене згодували, тату,
Ті, що мене підняли на ноги!»
Стисло Груя жалем за серденько,
Як поглянув на дитя Степана,
І заллявся слізами рясними.
Що лишилось, те згасив скоренько,
Схоронив у землю грішне тіло.

МАТИ СВЯТОГО ПЕТРА

Святий Петро у рай іде,
За ним мати біgom біжить
І говорить стара мати:
«Стань, зажди-ко, сину Петре,
Візьми мене в рай з собою!»
Святий Петро відмовляє:
«Ой, вернися, моя мати!
Кілький вік ти вікувала,
А про рай ти і не дбала:
Ні голодних не кормила,
Ні прагнущих не поїла,
Ні ти голих зодягала,
Ні ти босих зобувала,
Ні сліпому не вділила,
Ні за душу приносила.
Тільки одно повісими»
Ти натроє розділила
І три рази ти зітхнула:
«Ой, ти мов повісемце!
Куди тобі волочиться
Та по горах, по долинах,
По старецьких по торбинах!»
Ще говорить святий Петро:
«Ой, вернися, моя мати,

Зв'язуй кожне волоконце,
Зв'язуй одно за другеє
Та лізь по них аж до неба!»
Вернулася стара мати,
Ну в'язати волоконця,
Одно в'яже до другого,
Лізе по тих волоконцях,
Щоб долісти аж до неба.
Прорвалося волоконце,
Впала мати на дно пекла.

НАЙБІЛЬШІ ГРІХИ

Серед раю дерево —
Дивоглядна дафина,
Дивні плоди родила,
Злоті віти пустила,
Злоті віти, срібний лист.
А під нею постеля
Всяким квітом встелена,
А найбільше васильком,
Рум'яними рожами,
На цій святий спочива,
Святий отець Микола.
Прийшов к нему Ілія,
Воєвода громовий:
«Вставай, отче Миколо,
Та ходімо в діброву,
Та збудуймо корабель,
Будем дущі возити
З цього світа на той світ».
Відмовляє Микола:
«Спам'ятайся, Іліє,
Воєвода громовий!
Адже ж нині неділя,
В неї не слід робити,
Лиш хрестити, вінчати,
Русі коси чесати,
Біле лице вмивати».

Знов говорить Ілія,
Воєвода громовий:
«Вставай, отче Миколо,
Та ходімо в діброву,
Та збудуймо корабель!»
Устав отець Микола,
Пішли вони в діброву,
Збудували корабель,
Перевезли всі душі
З цього світа на той світ,
Тільки трьох душ не могли:
Одна душа грішна —
Кума в суд водила;
Друга душа грішна —
З сусідами сварилася;
Третя душа найгрішна —
Дівку з розуму звела.

НЕВДЯЧНІ СИННИ

Породила дев'ять синів мати,
Породила, сама повдовіла;
Всіх їх мати вдова згодувала
З веретена, з ручної роботи,
Згодувавши, вісім оженила.
Як дев'ятий став синок женитись,
То він маму в ліс виправляє.
«Іди, мамо, в зелену діброву,
Бо до мене сватове приїдуть
Та тобою гордувати будуть,
Бо ти в мене стара та недужа.
Іди, мамо, у ліси зелені,
Щоб тебе там дики звірі з'їли!»
Пішла мати в зелену діброву,
Іде шляхом, важкі слізози ронить.
Здібались їй два прохожі хлопці:
«Помагай Біг, бабусю старенька!
Де це ти так зрання поспішаеш?
Чи так рано встала хусти прати?»

Мати плаче, говорить не може,
За сльозами ледве промовляє:
«Родила я дев'ять синів любих,
Сподівалась — поміч мені буде.
Родила їх, сама повдовіла,
Вдовуючи всіх їх згодувала
З веретена, з роботи ручної.
Восьмерих я їх і поженила,
А як став ось дев'ятий женитись,
То дев'ятий в ліс мене відправив,
Щоб мене там дикі звірі з'їли».
Ой, говорять два прохожі хлопці:
«Завернися ти, стара бабусю,
Подивися, що синове діють».
А як мати назад повернула:
Дев'ять синів — то дев'ять каменів,
А невістки — лютії гадюки,
А гадюки по каменях в'ються.

ІЗ СТАРОАРАБСЬКОЇ ПОЕЗІЇ

ВРОДИНИ ГЕРОЯ

У високих замках його Бог посадив,
Наче льва у пустині;
Панування йому в небесах призначив,
Мов зорі на небесній твердині.

Коли він народився, з утіхи скричав
Гострий спис і престіл,
І газеля, і царська рада, і люд
Зі всіх міст і всіх сіл.

Не бери до грудей його, мамко, бо він
Першим позирком у темноті
Вигідніший осідок собі обібрав
На кінському хребті.

Ані сссать не давай йому, мамко, бо він
Першим позирком зараз знайшов
Найсолодший напій і поживу собі —
Неприятелів кров.

ЧОРНІ ОЧІ

Стережіться її ока,
Бо страшні у ньому чари;
Кого трафить його промінь,
Тому не втекти нікуди.

Пробі, тес чорне око
З сонним виразом утоми

Розрубало б біле вістря
Найгострішого меча.

І нехай вас не вловляє
Слів її м'якенъкий голос!
В вашім мізку незабаром
Він зажжє огонь палючий.

ЇОГО ОСВІДЧИННИ

Пишу тобі той лист, душі моїй бажання,
І в нім розлуки біль і туга і зітхання.
На першім місці тут огонь моого серця,
На другому тоска й гаряче пожадання.
На третім те, що вже терпливості не стало,
А на четвертому, що в біль змінилося кохання!
На п'ятому, коли тебе мій зір побачить?
На шостому, коли прийде нам привітання?

ЇЇ ВІДМОВА

Ти впевняєш, що кохаєш,
Що терпиш безсонні ночі,
Переносиш усі муки,
Що любов на нас наводить.

Чи ж бажаєш ти, шалений,
З місяцем любовних сходин?
Чи сповнив же коли місяць
Кому-будь його бажання?

Тож покинь такі балачки,
Занехай безумні мрії,
І не підступай до мене,
Не роби собі надії!

Коли ще раз заговориш
Таким способом до мене,
То постигне тебе кара
Найлютіша від мене.

Богом, що з густої крові
Створив людей породу,
Серцем, ясним місяченьком
Я клянуся й присягаю:

Коли ще раз заговориш
Таким способом до мене,
То на першій деревині
Я велю тебе повісить.

ЙОГО РЕПЛІКА

Вона грозить мені смертю!
Горе ж мені, горе!
Але ж смерть мені — спасення
Як сконання скоре.

Для коханця ліпше вмерти,
Аніж довго жити;
Коли щастя не знаходить,
Насилля терпіти.

Заклинаю тебе Богом:
Відвідай слабого,
Що безпомічний караєсь
Від кохання твого.

Адже ж бачиш, що тобі я
В неволю віddаний
І що тиснуть мене важко
Неволі кайдани.

О, змилуйся, моя пані!
Хто ж за любов мститься?
А хто любить благородну,
Тому все проститься.

БІДНІСТЬ

Бліск усякий чоловікові
Бідність відбирає,

Так, що мов під захід сонця він
Жовто догорає.

Як у чужині, не журиться
Ним душа ні одна,
А як близько, щастя своєго
З ним ділить не годна.

У базарах серед стиску він
Боязко бокус,
В самоті ж він у слізах гірких
І дніює й ночує.

Жалься, Боже, як то бідному
Жити у світі годі!
Між людьми він наче чужинець
В своїм власнім роді.

ІІ ПРИЗНАННЯ

Моє серденько вмерло би слабе,
Якби перестало любити тебе;
Бо мого серденька не переробить,
Нікого другого йому не любить.

Мої оченята недармо горять,
На тебе одного вони лише зорять;
А як чия інша краса їх влестить,
Хай вид твій ніколи мене не пестить!

У моїм серденьку заклято, мабуть,
Ніколи довіку тебе не забудеть;
Отим-то воно не втихає на мить,
Любов'ю палкою горить і горить.

ПОХВАЛА ГОЛЯРА

Кожна штука, пане мій,
Це нашийник золотий,
Але сей голляр, начисто,
Се — перловец намисто.

Ставлю я його високо,
Вище понад всіх учених,
Бо здійма він свою руку
До голов царів священників.

БУДЬ ЩЕДРИМ!

Коли добра земного
В уділ дістав ти много,
Будь щедрим для людей,
Нехай від дому твого
Не йде без дару твого
Старий, ні молодий.
Бо щедрість доброхтила
Не з'їсть багатства твого,
Поки тобі зичлива
Всесильна судьба.

А скупість завидлива
Добра не вдержить твого,
Коли до дому твого
Насунеться журба.

ГОРЕ НАШОМУ ЧАСОВІ!

У днях щастя чоловік —
Образ дерева плідного:
Доки плоди є на нім,
Прибігають всі до нього.

Та, як плоди обпадуть,
Всі байдуже геть спішать,
Древа іншого шукають,
Щоб із нього плоди рвати.

Горе нашему часові!
Всіх захланисть обійма.
Щедрих, правих не знайшов я
Й одного між десятъма.

СТАРОГЕРМАНСЬКА ПОЕЗІЯ

ІЗ «ПІСНІ ПРО НІБЕЛУНГІВ»

1

В старих казках про всяке диво кажуть:
Про годних лицарів, їх вчинки смілі,
Про втіхи й радощі, про сльози й горе,
Про бої лютії. Послухайте ж і нас!

В Бургундії росла дівиця знатна —
У жоднім краю не було їй пари,—
Крімгільда звалась. Тут князі багаті
Опікувались нею. витязь Гунтер,
І Гернот, і найменший Гізельгер,
Брати її. З дружиною свою
Вони жили в Вормації над Реном.
Їх мати звалась Ута, батько Данкрат,
Що ім широкі землі полишив.
Могучії служили їм васали:
З Тронеге Гаген, Данкварт, брат його
Ортвін із Метцу, два маркграфи: Гере
І Еккеварт і Дюлькер із Альзагю.
Кухмістром був Румольт, добірний рицар,
Сіндольт і Гупольт берегли порядку
В дворі князівськім; та й інших багато
Було, котрих тут називати годі.
Маршалком Данкварт був, а столъником
Ортвін із Метцу, Гагенів сестрінець;
Сіндольт був чашник, Гупольт підкоморій.
Широка слава йшла по всіх краях
Про тих мужів, про їх діла рицарські —
Всього переповісти я не в силі

В такій високій честі снився сон
Крімгільді: мовби в неї сокіл був
Прекрасний, бистрий. І ось два орли
Ударили на нього. Се таким
Її проймило горем, що на світі
Нішо б так не могло її діткнути.
Про сон сей мамі Уті розповіла,
А мама, звісно, на добро його
Розтолкувала. «Сокіл твій — се рицар,
Котрого ти полюбиш. Та хай Бог
Його хоронить, а то він пропаде».

«Що се, матусю, ви про рицаря
Мені говорите і про любов?
Волю до смерті дівкою сидіти,
Ніж горя через ту любов нажити».

«Не зарікайся, доню,— каже мати.—
Нема на світі радощів і щастя
Понад любов мужчини. Знатъ, судилось
Тобі вже замуж вийти, Бог пошле
Тобі оцього рицаря міцного».

«Покиньте, люба мамо, свою мову!
Не на одній се жінці спрівдилось,
Що за любов вкінці платиться горем.
Волю я їх не знати — спокійніше
Без них я свого віку доживу».

Так мовила Крімгільда. Ще була
Незвісна їй любов, незвісний той,
Хто мав їй в серці ту любов збудити.

II

В ту пору в Нідерландах жив князевич.
Отець його звався Зігмунд князь, а мати
Зіглінда. Занtem в устях Рену
Звавсь город славний, де вони жили.
Князевич звався Зігфрід. Много світу

Об'їздив він, щоб показать свою
Відвагу й силу. Свояки привчили
Його носити зброю, знати честь
Рицарську. А як повних літ дійшов,
Тоді явився при дворі батьківськім.

І скликав Зігмунд князь своїх васалів
На чесний пир, а з ними разом теж
Чотириста ровесників Зігфріда,
Що мали враз з князевичем дістати
Багаті шати і рицарську честь.

Коли звертало сонце вже під осінь,
Готове все було для участи: лави
В дворі поставлені, пошиті шати
І дорогим прикрашені камінням.
Спершу до церкви рицарі і джури
Пішли, а старші молодим служили,
Як давній звичай каже. По відправі
В дворі Зігмуンда почались турніри:
Се новаки з старими рицарями
Сил своїх перший раз тут трібували.
Ламались копії, тріщали, й жу́жом
По всім дворищі пирскали обломки;
Від стукоту копит і брязку зброй
Аж двір дрижав. Вкінці сам князь просив
Скінчти грище, відпровадить коні
І розсадити гостей за столами.
Тут страв смачних і вин понаносили,
І йшов до пізніх сумерків той бенкет,
І співаки захожі знай співали,
Бо й щедрую за се взяли заплату.

Тоді отець Зігфріда наділив
Землею і містами; щедрі дари
Дістали і ровесники Зігфріда.
Сім день тягнувся пир, давали дари:
І золото, і коні, і убори.
А при кінці багатії васали
Рекли, що раді б мати королем
Зігфріда. Та не хтів про те і чутъ

Той витязь молодий. «Як довго ще
Жис батько мій, я не згоджуєсь
Носить корону. Буде з мене ѹ того,
Аби свій край від ворогів хистити».

III

Так Зігфрід жив без горя і турботи.
Аж ось прочув, що єсть в Бургундії
Дівиця мила і чудово гарна,

Широко славна красотою, честю
І добрим серцем. І задумав Зігфрід
Любов її здобути. І почав
Про неї думати і тужить за нею.

Не раз йому рідня давала раду,
Щоб вибрал пару любую собі.
«Я хочу взяти Крімгільду, — мовив Зігфрід, —
Вона в Бургундії живе. Я чув про неї,
Що красота її така, що ѹ цісар
Не постидався б полюбити її».

Довідався про волю сина Зігмунд,
І стало щось йому турботно; зажурилась
І мати Зігелінда. Не одно вони
Чували про Крімгільду, про братів
Її й дружину їх, і страшно їм
Було, що син їх пнесеть в такі пороги.
І ось вони задумали відрадити
Ті святи синові.

«Мій тату любий,—
Сказав на тес Зігфрід,— радше вже
Нікого в світі я любить не буду,
Як не посватаю оту, що сердю люба».

«Як так, мій сину,— відмовляє Зігмунд,—
Я не противний і тобі поможу.
Та знай, що в Гунтера борців багато

Гордіх. Минаю інших, але Гаген —
Завзятий, честолюбний муж. Боюся,
Щоб святи ті біди нам не стрясли».

«Байдуже се! — вітцю відмовив Зігфрід.—
Коли не ласкою, то силою
Добуду я від них собі невісту,
А з нею враз візьму їх край і люд!»

«Ой, синку,— Зігмунд рік,— не мов ти того!
Якби се вчули у бургундським краю,
То певно б мусив ти забути, куди
До них дорога. Та й ніхто ж невісту
Не може силою здобути. А втім,
Як хочеш їхати, то бери з собою
Дружини якнайбільше, сину мій»

«Ні,— мовив Зігфрід,— не ялося се
З великою дружиною там їхати,
Мов на війну. І яковось то буде,
Як лиш страхом я їх заставлю дати
Мені дівицю? Власною рукою
Здобуду я її. Лиш одинадцять
Товаришів візьму з собою, тату,
І в тім я вашої пропшу підмоги».

Дізнавшися про се, Зіглінда-мати
Ще тяжче зажурилась, заридала.
Аж ось ввійшов до неї у покої
Князевич Зігфрід і сказав так любо:
«Матусю, що се плачете ви даром?
Мені не страшно тих борців бургундських.
Прошу вас, лагодьте мене в дорогу,
Лаштуйте одіж щонайпоказнішу,
Аби було в чім людям показатися».

А мати каже: «Га, як так ти сильно
Стойш на своїм, синку,— я готова
Тобі все справити. Одежі доста

Щонайдорожчої тобі я дам
І твоїм мужам».

«Лиш дванадцять нас
Поїде,— мовив Зігфрід і низенько
Матусі поклонився.— Ах, як швидко
Я рад би ту Крімгільду раз побачить!»

І ось засіли за шитво дівчата,
Трудились день і ніч, аби чим швидше
Для Зігфріда й товаришів його
Нові одежі зладити празничні,
А батько панцирі велів кувати
Бліскучі, шоломи й щити широкі.

Ось час настав їм їхати до бургундів.
Спаковано на коней зброю, шати,—
А коні то були чудові, всі
У золотих оздобах. Сумовито
Прощали Зігфріда отець і мати,
Та він почав їх потішать сердечно:
«Не плачте, рідні, не турбуйтесь мною!
Про мене можете спокійні бути!»

Засумувались і борці, що з ним
В дорогу їхали; дівчат чимало
Заплакало; мабуть, наперед серце
Їх віщувало, що мужів багато
Погине на чужині! Ой, недаром
Лилися слізози з молодих очей!

IV

Шість день були в дорозі; сьомий ранок
Застав їх, як до Вормса наблизялися.
У кожного був щит новий, широкий,
Бліскучий; до самих острог звисали
Кінці мечів, в руках держали списи
Прегострі, на дві п'яді завширшки.

На конях узди золоті, шовкові
Нагрудники. Куди лиш проїздили,
Збігавсь народ на рицарів глядіти.
Повибігали й Гунтерові слуги
Назустріч їм і в княжий двір ввели.
Там джури їх зустріли, з рук у них
Щити взяли і вже хотіли коней
В стайні вести, коли озвався Зігфрід:
«Не відводіте коней! Хай стоять.
Я швидко відси з своїм товариством
Поїду геть. Скажіть лишень мені,
Де тут ваш князь?»

«Князь знайти не трудно,—
Сказав один з бояр.— Він там, в великій залі,
З дружиною своєю».

А тимчасом

До Гунтера вже вістъ дійшла про них:
Що рицарі у панцирах блискучих,
В багатому уборі прибули
В Бургундський край, нікому не знайомі.
І здивувавсь король, розлітував
Про них, та не було такого, хто б
Сказав їому. Тоді озвавсь до нього
Ортвін із Метцу: «Раджу вам, королю,
По Гагена післати якнайшвидше.
Всі королівства, всі краї й князів
Він знає,— певний я, що й їх пізнає».

Ііслав по Гагена король, і з дружиною
Прийшов поважно Гаген: «Що прикаже
Король?» спитав.

«Привів господь в мій дім
Неазінських рицарів. Погляньте, Гаген,
Чей ви пізнаєте їх».

«Що ж, погляну»,
Рік Гаген, наблизився до вікна
І бистрим поглядом обвів приїжджих.
Подобались їому їх шати й зброя,
І зараз він сказав, що се князі
Або посли князівські мусять бути.

«Та, бачиться мені,— додав ще Гаген,—
Хоч Зігфріда не бачив я ще досі,
Що статний рицар той ніхто, лише він.
Еге! Мабуть, се так! Се він, той самий,
Що смілих Нібелунгів побідив,
Двох королів, Шільбунга й Ніблунга.
Чував я про се діло. Якось раз
Сам, без дружини їхав на коні
Сей Зігфрід, аж коло гори одної
Застав громаду рицарів могутніх,
А серед них був Нібелунгів скарб.
Під'їхав к ним, а з рицарів один
Пізнав його і крикнув: «Гей, се Зігфрід,
Князевич нідерландський!» Вчувши се,
Князі Шільбунг і Ніблунг запросили
Його, щоб скарб той поділив між них.
А скарб був величезний: дорогого
Каміння б на сто маж і не забрав,
А золота було ще й більше того.
В заплату за дільбу йому дали
Меч Нібелунгів — і не догадались,
Що тим самі собі біду зробили».

ІЗ СТАРОШОТЛАНДСЬКИХ БАЛАД

ШОТЛАНДСЬКА ВІДВАГА Й АНГЛІЙСЬКА ЗРУЧНІСТЬ

Джоні Скотт поїхав уранці на лови,
Поїхав у ліс без пуття;
А власна дочка ерла Персі від нього
В утробі та носить дитя.

Говорять про се в панській кухні всі слуги,
Говорять у стайні їздці,
Говорять у башті високій родина
Й сусідній шляхтичі всі.

«А як вагітна,— мовить батько її,—
Не дай Боже того діждатъ,—
То вкину її у глибоку тюрму,
І мусить всю правду сказатъ».

«А як зайдла в тяж,— мовить мати її,—
Не дай Боже злой години! —
То вкину її у найглибшу тюрму,
Нехай там із голоду згине».

А Джоні гукнув на свого слугу,
Що Джермені мав на ім'я:
«Їдь в Англію гарну, нехай із тобою
Приїде кохана моя!

«Ось тут тобі гарна сорочка шовкова,
Сама вишивала рубець,—
Хай іде з тобою у гай сей зелений,
Де жде її вірний її молодець!»

Поїхав слуга аж до брам ерла Персі
І в браму хотів уступити.
«А ти хто? — запитав його гордо воротар.—
Не можу тебе я впустити».

І почав слуга їздити сюди та туди
Довкола замкових стін.
Аж у одному низькому вікні
Побачив прекрасну леді він.

«Ось тут сорочка шовкова,— сказав,—
Що ви вишивали рубець.
Поїдем зо мною у гай той зелений,
Де жде вірний ваш молодець».

«Високій стіни замкові, мій хлопче,
І мури довкола міцні;
І ноги мої у кайданах важких,—
То як же ж і їхатъ мені?

«І чорне залізо на моїх колінах,
Холодне воно, як мій жаль;
На грудях у мене не коване золото,
А тільки незламная сталь.

«Якби лиш пера, та паперу й чорнила,
Та світла в оцій буцегарні,
То я б написала писаннячко довгє
До Джона в Шотландії гарній».

Вона написала довгеньке писання,
Сама й притиснула печать,
Післала слугу до зеленого гаю
Коханому лист передать.

А як прочитав Джоні перший рядок,
Засміявся в утісі шаленій;
Та поки дочитав те письмо до кінця,
Облили його слізози солені.

«Я мушу до Англії їхати зараз,
Нехай мені буде, що буде,
І мушу спасать свою любу невісту,
Що недавно лежала у мене на груді».

Сказала до Джоні матуся стара,—
Була вона не без ума:
«Як в Англію їдеш, прощайся зо мною,
Бо тобі вороття вже нема».

І мовив до Джоні старенький отець,
І мовив те слово на лад:
«Як в Англію їдеш, прощайся й зо мною,
Бо вже ти не ворнеш назад».

Та вуйко до Джоні сказав не таке,
Але таке вирік як слід:
«П'ятсот моїх стрільців поїде з тобою,
Як твій князівський супровід».

І як усі в сідлах сиділи вони,
То вид був прегарний на диво;
А кучері в Джоні на плечі звисали,
Як золото ясне красиво.

А як усі рушили жваво в дорогу,
Йшли коні так пишно та строго,
І не було в Джоні в цілій тій дружині
Жонатого ані одного.

Джоні Скотт був між ними найперший муж,
Поїжджав передом він у скоті,
Його вуйко при ньому був другий муж,
Іхав обік з мечем він при боці.

У першому місті, яке проїжджав,
Велів у всі дзвони давонити;
А як усе місто проїхав, велів
Ще дві служби Божі наймити.

У другому місті, яке проїздив,
Велів у всі труби заграти;
Почув король Генріх про се та послав
Гонців про похід розпитати.

А як причвалали до брам ерла Персі,
Стали замок кругом об'їздити,
Бачить Джоні кохану свою у вікні,
Що з плачем почала говорити:

«Позапирані брами на ретязі й зámки,
Грубі грати на кожнім вікні;
І заковані ноги мої у кайдани,—
Як же ж вийти на волю мені?

«На колінах у мене важки олов'яні,
А студені вони, як мій жаль!
А на грудях у мене не коване золото.
А твердая, блискучая сталь».

А як стали вони добиваться до брам
І просили впустити по добру,
Ніхто перший не йшов, лиш ерл Персі йшов сам
Піднятъ ретязь важкий угору.

«Чи ти, може, король із Аусберрі,
Чи іспанський король, може, сам!
Або, може, веселий шотландський лорд,
Ішо Мак Начтан зоветься ім'ям?»

«Ані я вам король із Аусберрі,
Ні іспанський король буду сам,
А веселий шотландський я лорд,
Джоні Скотт я зовуся ім'ям».

А як Джоні перед королем уже став,
На коліно прикляк і мовчав.
«Коли ти Джоні Скотт на ім'я,— рік король,—
А не вірить не маю я права,—

То найкращая леді при моїм дворі
Чи від тебе дитину дістала?»

«Коли має дитя,— відрік Джоні Красун,—
А се так, хай і згину,—
То наслідить воно все батьківське майно,
А її я візьму за дружину».

«Як від тебе дитя,— мовив батько її,—
А не вірить не маю я права,—
То тобі буде завтра о восьмій годині
Шибениця ласкава».

«Коли так,— відізвавсь Джонів вуйко нараз
На вітцеву погрозу таку,—
Поки моого сестрінка повісить велиш,
Ми поборемось тут до знаку.

«Чи знайдеться борець тут при вашім дворі,
Що до бою б став з нами втрійні?
Бо замість повиснуть,— сказав гарний Джоні,—
Волю від меча полягти, як в війні».

«Хай і так, хай і так,— обізвався король,—
До вподоби се слово мені.
Тут преславний борець при мойому дворі,
Поборітесь з ним утрійні».

До зеленого лісу роями спішатъ,
До зеленої там рівнинѣ,
Королева з панями в повозах,
З королем його знатні пани,
Щоб побачить, чи будуть тікати шотландці,
Чи на місці поляжуть вони.

Вони б'ються, і Джоні там б'ється,
Мечами зі сталі твердої,
Аж червона, червона кровця там ллється
Удолину рікою рудою.

Вони б'ються, і Джоні там б'ється,
Б'ються сміло, хоробро, зухвало,
Аж зі всеї двірні короля при життю
Не один, тільки три позістало.

Почалася о восьмій уранці борня,
Протяглася по третій лів,
Їх борець той над голову Джоні,
Наче ластівка, бистро злетів.

Але Джоні, стрункий, молодий воївник,
Закрутив його в кружало там,
І на вістря меча його славний борець
В один мент настремив себе сам.

«Тепер кличте попа! — гордий Джоні гукнув. —
Хай звінчаш мене ї мою милу!»
«Кличте ще писарів, — так промовив отець, —
Щоб придане її почислили».
«Не хочу ваших скарбів, ні ваших земель, —
Гарний Джоні йому відгукнув, —
Хочу тільки мою гарну, вірну дружину.
Що я кров'ю свою здобув».

І взяв свою милу за білу руку
І став з нею серед долини
«Чи маєте більше ще англійських псів,
Щоб ми поборолися з ними?»

І до рота приставив він трубку малую,
І заграв на ній грімко, щосила:
До Шотландії їхала слава та честь,
Що англійську зрученість побила.

І до рота приставив він трубку малую,
І заграв, аж лунала долина,
А луна та несля по лісах і полях:
«Іде тут Джоні Скотт і дружина!»

ПОМСТА ОДУРЕНОЇ

Ерл Річард поїхав на лови у ліс,
І їхав так скоро, як кінь лише ніс,
На шиї у нього ловецька труба
І меч коло боку й у серці журба.

А як до брам леді моєї прибув,
За перстень від дзвоника міцно торгнув.
Ніхто не явився, лиш леді сама
Браму відчиняє і його прийма.

«Вітай, ерле Річарде,— мовить вона,—
Нічліг тобі в мене готовий;
Нагріта тепленько вже піч кам'яна,
Палає світильник восковий!»

«Не злізу з коня, не ночую я в вас,
Не ввійду до твоєї кімнати;
Одна леді, гарніша від тебе сім раз,
Має нині мене дожидати».

Він зігнувся зі свого сніжного коня,
Аби твар цілувати рум'яну;
А вона гострий ніж мала в своїй руці
Й задала йому в серденько рану.

«Лежи тут, ерле Річарде,— мовить вона,—
Лежи тут аж до білого рана!
Хай та леді, від мене гарніша сім раз,
Дожидає тебе, свого пана!»

Покликала своїх дівчат по одній,
А потім по дві стала звати:
«У мене тут труп у прихожій моїй,—
Десь треба його нам сковати».

Одна взяла трупа за руки обі,
А друга за ноги, а третя за чуб,

І ввергли його на подвір'ю в криницю,
Зо п'ятдесят сажнів углиб.

А пташок маленький сидів край вікна,
Почав цвіркотати-гости:
«Хапайся, хапайся, фальшивая леді!
Своїм служницям ти заплати!»

«Ходи, любий пташку, ходи тут до мене!
Що ти там на гілці співаєш?
У мене для тебе золотая клітка,—
Дістанеш, чого забажаєш».

«Сховайся, сховайся, фальшивая леді!
Не відмов своїм слугам платні!
Що ерлеві Річарду ти учинила,
Вчинила б те саме й мені».

«Якби в мене стрілка була золота
І луток тугенъкий, за тебе
Я встрілила б шпарко на гілку зелену
У те твоє серце гордес».

АНГЛІЙСЬКИЙ ГЕРОЙ СЕР ДЖОН СОКЛІНГ

Сер Джон справив собі бойового коня,
Бо шотландців гадав звоювати,
Іще сто коней собі для безпеки узяв,
Щоб його з всіх боків пильнувати.

Жоден блудний рицар не їхав до бою,
Таку чинячи горду браваду;
Хто б його побачив, присяг би відразу,
Що поб'є хоч би й цілу армаду.

Всі дами у вікнах сідали й ставали,
Щоб бачити рицарський той вид;
А як проїздив він, усі враз кричали:
«Нічим Голіаф і Давид!»

А він, лютий рицар, жене напереді
Серед куряви та порохів,
Бо ще не дійшовши туди, де медведі,
Не чус у серці страхів.

Король — хай йому помагає Господь! —
Надіявсь по тім поході много;
Але граничарі як зустріли його,
Бігли радісно напроти нього.

Його власний полковник любив його дуже,
Вважав незвичайним героєм,
Та як перші вистріли заторохтіли,
Він почув щирий страх перед босм.

А як поставали шотландці до битви
І кульки стали землю брати,
То сер Джон присягався на чім світ стоїть,
Що йому конче хочеться...

Та полковник по нього ще раз посила,
Аби виступив сміло до бою,
Та сер Джон відповів, що не виступить перший,
Хай вперед вороги йдуть юробою.

Як поставив його він у задніх рядах,
Десять миль від воєнного грому,
Сер Джон мовить: «Чортма ворогів!» — і потяг
Преспокійно додому.

А як мир заключили, він став уповні
Знов щадить, що потрапив на грець;
З його слави зісталась лиш пляма в ...
А у Бервіку був його жизні конець.

ДИВНІ ДИВА

1

Наш господар вечором з дороги
Повернув до дому свого;

Бачить — кінь осідланий стойть,
Де вперед ще було ні одного.

«А відки сей кінь?
І пощо тут сей кінь?
І як посмів без мого дозволу
Тут явитися він?»

«Хіба се кінь?» пита вона.
«Хіба не кінь?» питає він.
«Ах ти, голово дурна!
Чи осліп ти вже зовсім?
Се корова молочна,
Що прислава мама в дім».

«Се корова?» пита тато.
«Таж корова!» мовить мама.
«Іздин світом я багато
І видав багато тама,
Та корову бачити в сіdlі —
Се ще не траплялося мені».

II

Наш господар вечором з дороги
Повернув до дому свого;
Бачить пару лицарських чобіт,
Де вперед не було ні одного.

«Се що таке, жінко? —
Питає в жони.—
Чиї осе чоботи?
Відки тут вони?»

«Чоботи?» пита вона.
«Адже чоботи!» він рік.
«Ах ти, голово дурна!
Чи сліпий сей чоловік?
Це ж два відра для води
Прислав боднар нам сюди».

«Відра се?» питає тато.
«Відра!» відмовляє мама.
«Іздив світом я багато
І багато бачив тама,
Та з острогами відер
Не видав я дотепер».

III

Наш господар вечером з дороги
Повернув до дому свого,
Бачить меч у нього на стіні,
Де ще вчора не було нічого.

«Се що таке, жінко? —
Жоні заміча,—
Відки взявся меч сей?
Нащо нам меча?»

«Хіба се меч?» пита вона.
«Хіба не меч?» питас він.
«Ах ти, голово дурна!
Чи сказився, старий хрін?
Се ж залізко до прасовання,
Що прислава мама сього дня».

«Се залізко?» пита тато.
«Тож залізко!» мовить мама.
«Іздив світом я багато
І багато бачив тама,
Та ніде на світі не видать
На залізку золотую рукоять».

IV

Наш господар вечером з дороги
Повернув до дому свого;
Бачить на столі перуку в пудрі,
Де передше не було нічого.

«Се що таке, жінко? —
В жони він пита,—
Відки в нас взялася
Перука ось та?»

«Перука?» пита вона.
«Таж перука!» він відрік.
«Ах ти, голово дурна!
Геть осліп сей чоловік.
Таж се квочка, бачиш сам,
Що прислала мама нам».

«Квочка?» іще питає тато.
«Квочка!» відмовляє мама.
«Ізdiv світом я багато
І багато бачив тама,
Але квочки в пудрі, знатъ,
Не вдалось мені стрічатъ».

V

Наш господар вечором з дороги
Повернув до дому свого;
Бачить плащ військовий в шафі,
Де передше не було нічого.

«А се що за плащ?
Нащо нам плаща?
Відки він узявся?
Жінці заміча.

«Та хіба се плащ?» пита вона.
«Та хіба не плащ?» питає він.
«Ах ти, голово дурна!
Одурів до решти старий хрін!
Се ж дві пари пеленок,
Бо ж у мене є синок».

«Пеленок?» питає тато.
«Пеленок», — сказала мама.
«Ізdiv світом я багато

І багато бачив тама,
Але гудзиків на пеленках
Ніхто в світі не прибаг».

VI

Наш господар вечером з дороги
Повернув до дому свого;
Бачить в домі газду молодого,
Де передше не було нікого.

«А се що за муж?
Відкіля сей муж?
І чого він нам потрібен?
Здоров чи недуж?»

«Чи се муж?» пита вона.
«Адже муж», говорить він.
«Ах ти, голово дурна!
Не пізнав би й власних стін.
Се ж слуга в нас до коров,
Знаєш сам, коби здоров».

«Се слуга?» питав тато.
«Таж слуга!» говорить мама.
«Іздив світом я багато,
Много дива бачив тама,
Але служниці з вусами
Не видав до псьої мами!»

СМЕРТЬ ЛОРДА ДУГЛАСА

«Вставай, лорде Дугласе, та ворушайся! —
Його злякані жінка рекла,—
Дочка твоя мила — бодай не казати!
З лордом Віллямом ніччю втекла».

«Вставайте, мої сім сини, рицарі!
До зброї усі, до сідла!

Хай мати молодшої доні пильнує,
Бо старша сеї ночі втекла».

На білого коня посадив він її,
Сів на шпаковатого сам,
А ріг свій мисливський завісив при боці.
«Ніщо не загрожує нам».

Так іде лорд Віллям та все позад себе
Знай зиркає оком одним.
Е, іде лорд Дуглас з сімома синами,
Женуть у погоні за ним.

«Злізай, Маргарето кохана! — він мовить,—
Візьми в руку моєго коня
Щоб я твому татові й всім братам твоїм
Доказав, що я всім їм рівня».

Держала коня вона в білій руці,
Не скрикнула, не заквилила,
Коли всі брати в бою тім полягли
І вітця тяжка рана звалила.

«Здержи свою руку, мій Вілляме любий!
Які ж твої вдари страшні!
Коханців багато знайти ще я можу,
Та батька другого не буде мені».

Вона взяла хустку біленьку, тоненьку,
З голландського знай полотна,
Зав'язала батькову рану червону,
Червонішу гаразд від вина.

«Вибирай, Маргарето,— озвався лорд Віллям,—
Тут зістанеш, чи ідеш зо мною?»
«Та поїду, мій лорде! — вона відказала,—
Бо зробив ти мене сиротою».

Пісадив він на білу клячу її,
Сів же на шпаковатого сам,

А ріг свій мисливський завісив при боці.
«От тепер ніщо вже на загрожує нам».

І їдуть обое у місячнім сяйві,
А їduчи важко мовчали,
А як до криниці дійшли лісової,
Обое з сідел позлізали.

А як він приляг, щоб напиться води,
Що з джерела чиста журчала,
Плила у потоці його кров червона,—
Вона з переляку скричала.

«Ой леле, мій лорде! Та в тебе, здається,
Десь в тілі глибокая рана».
«Се тільки блиск моого плаща червоного
В воді червоніє, кохана».

І їдуть обое у місячнім сяйві,
А їduчи важко мовчали,
Аж доїхавши до його матері брами,
Обое з сідел позлізали.

«Вставай, паніматко! — сказав він до мами,—
Нехай і все добре встає!
Вставай і впусти нас до себе! Здобув я
Сеї ночі кохання своє».

«Стели мені ложе, матусю! — сказав він,—
Стели його м'яко й широко!
Клади й Маргарету при мойому,—
Заснемо ми солодко й глибоко».

Лорд Віллям умер кілька хвиль до півночі,
Маргарета та умерла аж вранці,
Бодай більше щастя від них усе мали,
Як зійдуться докути коханці!

У церкві Марії лежить він у гробі,
А в хорі нещасна дружина,

І виросла рожа на її могилі,
А на його гробі тернина.

Зрослися докути, сплелися гілками,
Щоб бути якнайближче при собі,
Щоб кожний побачив, що вірне кохання
Лежить тут у кожному гробі.

Аж раз чорний Дуглас над'їхав тудою,
А був він жорстокий, без сердя,
І вирвав тернину і в озеро вкинув,
Що Маріїним озером зветься.

ІЗ СТАРОІСЛАНДСЬКИХ БАЛАД

СЕСТРА СЕСТРУ ТОПИТЬ

Прийшли сватачі до двора під пору,
Хотіли засватать молодшу сестру.

Молодша сестра наче ясна весна,
А старша немов ніч понура, жахна.

Ось старша молодшій велить одягаться.
«Ходім на край моря, сестрице, скупатися!»

Ой сіла молодша на кам'янім шпилі,
А Гільда зіпхнула її в морські хвилі.

Простягнула Сігна білу руку в плачу:
«Рятуй мене, сестро, най віку не трачу!»

«Не простягну руку тобі по охоті,
Хіба даси свої черевички злоті».

«Черевички злоті бері собі зараз,
Лиш поможи вийти мені на сей терас!»

Черевички взяла, руку не подала,
На сестрину муку пильно поглядала.

Простягає Сігна білу руку в плачу:
«Рятуй мене, сестро, най віку не трачу!»

«Не простягну руку, бо ти відданиця,
Хіба своє гарне дай мені обличчя!»

«Своєого обличчя віддати не можу,
Бо його дістала через волю Божу».

Простягає Сігна білу руку в плачу:
«Рятуй мене, сестро, най віку не трачу!»

«Не простягну руку, пожре тебе хвиля,
Хіба б жениха ти мені відступила».

«Що є тільки в мене, усе тобі дам,
Та муж кожний волі своєї пан сам».

Дунув вітер від півдня тієї години,
І Сігна втонула в морській глибини.

А як від півночі вихром зашаліло,
То на берег хвилі викинули тіло.

Надійшов музика над берег отхлані,
Де Сігна лежала в намулі та твані.

Бачить на пісочку золоте волосся,
З нього зробить струни до арфи здалося.

А з арфою тою на панське весілля
Пішов у надії платні та похмілля.

А як першу струну торкнув в пишній залі,
Почувся плач ревний, невимовні жалі.

«Оця, що в весільнім віночку прийшла,
Сестрою моєю ще вчора була».

А Гільда у строю весільнім мовляє:
«Ой леле, ся арфа, знатъ, лихо звіщає».

А струна другая як стій заспівала:
«Жениха моого вона зрабувала».

А Гільда на те зчервоніла, як кров.
«Чого той арф'яр на весілля прийшов?»

Втім, третя струна різко заголосила:
«Вона мене пхнула і в морі втопила».

Йшов лемент від струн від стола до порога,
А Гільду убила наглая тривога.

Дванадцять рицарів несли домовину,
В якій клали Сігну в свячену могилу;

А Гільду в пустарі край пляху зарили,
Блукав щоночі душа край могили.

ІСНЯ ПРО РІБАЛЬДА

Серед бурі й непогоди
Він полями бистро гнав,
На сідлі перед собою
Гарну дівчину держав.

Гордий граф його побачив,
Як гнав поуз його меж.
«Ей, Рібальде, а куди ти
Гарну здобич сю везеш?»

«Мовчи, графе! За цікавість
Тебе меч мій не вкара.
Панна ся — се Маргарета,
Моя любая сестра».

«Еге-ге, мене не здуриш!
Се Гульбруна, знаю я,
Се вельможна королівна,
Любка, не сестра твоя».

«Взяв її я не від тебе,
А мені се до плеча;
Та ти, графе, бережися
Мого гострого меча!

«Але повсякчас готов я
Тобі вірно послужить,
Як не скажеш королеві
Те, що бачиш ти в сю мить».

І з Гульбруною пан Рібальд
Далі на коні погнав,

Але граф чимдуж у замок
Королівський поспішав.

«Ваша королівська милостъ
Тут при грѣ та при медку,
А не знаєте, що вкрали
Вашу гарну дочку».

«Хто посмів, скажи на милостъ,
Святокрадською рукою
Доню, скарб мій найдорожчий,
Вивести з її покою?»

«Пане, він Рібалъд зоветься,
Сильний дуже і багатий,
І нікого в нашім краю
З ним не можна порівняти».

І король зірвався з місця,
Трясця ним трясло шалене;
Стіл перевернув, струями
Потекло вино черлене.

До землі він кинув арфу,
Аж вона розприсла в штуки,
По кімнаті понеслися
Жалібні, зловіщі звуки.

Потім крикнув: «Гей, синове,
Всі на коні, хто здоров,
За розбійником в погоню!
Змие ганьбу його кров».

А Рібалъд жене полями
Серед бурі й непогоди,
К собі горне він Гульбруну,
Злої не ждучи пригоди.

Аж здалека чути тупіт.
Озирнулася Гульбруна,

«Іде тато мій з братами!
Жде нас, мабуть, смерть і трўна».

«Але в бóю, мій Рібальде,
Нé руш найменшого брата;
Мамі син він наймиліший
І наступник мо́го тата.

«Відпусти його живого,
Щоб її втишав він болі
Й сповістив про тих, що іх
Ти поб'еш на сьому полі».

«До верби коня прив'яжу
Й тут на них я буду ждати,
Та що буде тут зо мною,
Тобі раджу лиш мовчати.

«І прошу тебе, Гульбруно,
Поки ще мое рам'я
Сильне й владне в лютім бою,
Що б не діялось зо мною,
Не взвивай мое ім'я!

«Хоч мене побачиш в ранах,
Всього кров мене обмила,—
Як не хоч моєї смерти,
Держи ротик свій запертий,
Не зви ймення моого, мила!

«Хоч би я хитався в бóю,
Тратив сили й кров ущерь,—
Не зви ймення моого, мила,
Бо була б мені се смерть».

Ось над'їхала погоня,
Жадна помсти, жадна крові:
Король з дев'ятьма зятями
Й одинадцятьма синами.

Забряжчали мечі й щити,
Гомонить широкий лан,
І спливає кров червона
Із життям із багатьох ран.

Перший впав король, діставши
Два смертельні удари;
Бачить кров його Гульбруна,
Не пустила з уст ні пари.

Потім бачить, як швагрів
Меч Рібальда впень стинає,
Що мов близнака сліпуча
Поміж ними вкруг гуляє.

І падуть один за другим
Теж її брати купками,
Червоніс лан зелений,
Кров спиваючи струйками.

Врешті лиш один ще б'ється,
Одинокий зі всіх них,
Се Гульбруни брат найменший
В кучериках золотих.

«О Рібальде, милосердя!
Не пролий ту юну кров!»
Тут Рібальд сказав до неї:
«Я пропав! Мій скін прийшов!»

І як лиш сказав те слово,
Брат у грудь його шпигнув,
А він хлопцю в тій же хвилі
Голову з плечей зіпхнув.

Потім, о траву обтерши
Меч кривавий, він сказав:
«Заслужила ти, щоб також
Голову й тобі я стяв.

«Та любов моя хоронить
Від кривавої заплати
За те, що ти не вдергáлась
По ім'ю мене назвати.

«Я помру від ссí рани,
Не розважу твою тугу,
А тепер тобі зроблю
Ще останнюю послугу».

I ослаблими руками
Панну на коня всадив
I полями та луками
В братів замок поспішив.

«О вітай, Рібальде, брате!
Ждав тебе я вже давно.
Сядь за стіл і покріпися!
Осьде мід, а ось вино».

«Не приїхав я гуляти
На вині та на меду;
Я не сам приїхав, брате!
Глянь, кого тобі веду.

«Любий брате мій Річарде,
Я привіз тобі жону;
Я увіз її для себе,
Через неї йду в труну».

«Взяв би я її, мій брате,
І мені би підійшла,
Якби не була твоєю,
Якби дівою була».

«То візьми її, Річарде,
Бо клянусь тобі в тій хвилі:
Раз лиш уст її рум'яних
Мої губи дотулили».

Тут упав Рібалъд додолу,
Бо стекла з нього вся кров,
І на грудях у Гульбруни
З його тіла дух уйшов.

А вона з плачем клялася:
«Лишусь дівою весь вік,
Не діткнеться мого тіла
Більше жоден чоловік».

ТРІСЛА ТЕТИВА

Гуннару стрільцеві в бою
Трісла в луці тетива.
«От пропаде від розбою
Молодецька голова!»

І до любки до Гальгерди
Мовив Гуннар: «Покажи
Чи мене ти любиш вірно,
Свою косу розв'яжи,

«Космик дай волосся свого
На нову тетиву,
А то смерть мене чекає,
Я ж для тебе лиш живу!»

І відмовила Гальгерда:
«Ось і маєш! Чи на те
Я плекаю та кохаю
Те волосся золоте?

«Ніби ти живеш для мене!
Та живи для себе сам!
А волосся тобі свого
Я пі косміка не дам.

«Не дуряна тебе спасати.
Не забула ще я це,

Як ти ні за що, ні про що
Мене вдарив у лицє».

Та з плачем до нього мати
Приступа: «Дитя мое,
Візьми косм моого волосся
І рятуй життя своє!»

«Ні, ніколи! Моя радше
Хай пропаде голова,
Ніж з твоєї один волос
Візьму, поки ти жива».

Гунару, стрільцеві в бою
Трісла в луці тетива
І пропала від розбою
Молодецька голова.

ПІСНЯ ПРО АСБЕРНА

Маленька Христина у матусі просить:
«Хочу вишити сукню, хай Асберн ізносить».

На те відмовляє їй мати в любві:
«Покрай і поший, як подоба тобі».

Гарненько сукно на долівці зложила,
І рожі й лілеї на нім прикроїла.

До пах прикроїла всім людям на диво
Прегарний кораблик і хвилю бурливу.

Рукава прибрала к сердечній утісі,
Найкращими звірми, що бігають в лісі.

На лівій полі накроїла потому
Найкращую панну на світі цілому.

На грудях одежі прегарно гаптує,
Як молодий рицар ту панну цілувє.

І мовила брату слово умилене:
«Занеси сю сукню Асберну від мене!»

«Як же ж мені бути послом твоїм волі?
Я ж Асберна того не бачив ніколи!»

«Іди оцим шляхом все д'горі та д'горі,
Там Асберн сидить у оружному зборі.

«Сидить у тім зборі і на арфі грає,
А на правій руці злотий перстень має.

«Ось вам, пане Асберне, сукню,— сказала! —
Се моя сестра вам у дарі прислава».

Присутні одежу гуртом оглядали,
Майстерні рисунки на ній подивляли.

«Благослови, Боже, ті пальчики милі,
Що рожі й лілій на сукні нашили!

«Відповідь дівчині, хай здорова буде,
На мое весілля хай сюди прибуде.

«Хай сюда прибуде шляхом, не водою,
А на тім весіллю буде молодою».

І послав її дари по своїй охоті —
Гребінець золотий і дружину у злоті.

ЖИВИЙ МРЕЦЬ

То був у нас молодий пан Мартин,—
Слуга була в нього стара;
Її він питав: «Як маю Лукію
Вивабити із монастира?»

«Не вір, пане, в чари, ляж тільки на мари,
І тихо лежки, мов мертвий!
Піде вість по краю й ніхто не пізнає,
Що ти ще здоров і живий».

А в п'ятий день тижня, в п'ятницю святую,
Мартин ураз захорував;
А вже в суботу в дев'ятій годині
На марах мертвий він лежав.

Пішла поголоска по данському краю,
Пішла поголоска у світ,
Що той пан Мартин з невідомих причин
Помер у цвіті літ.

З монастиря вийшли усі монахині,
До церкви походом пішли,
Коли прихожани Мартинове тіло
До церкви з двора принесли.

Відправлено службу за душу усошту,
Пішли монахині назад,
Зістала лише наймолодша Лукія
Над мертвим псалтирю читать.

Вона прочитала три першій псалми,
Четвертій ще край не настав;
Коли пан Мартин і живий і здоровий
На рівнії ноги устав.

«Послухай, Лукіє, молода, вродлива,
Не бійся мене ти не раз!
За дверима церкви мій кінь шпаковатий
Чека нетерпливо на нас.

«Послухай, Лукіє, моя ти кохана,
Ти ж ще не зложила монаший обіт;
За дверима церкви жде моя дружина,
Поїдемо весело в світ».

I весело грали військові труби,
Лунав відгомонами ліс,
Коли пан Мартин в супроводі дружини
Свою наречену віз.

А як про се вчули святі монахині,
У кожної стукнуло серце сумне.
«Дай Боже, щоб так у останній годині
Який ангел узяв і мене!»

ІЗ СТАРОНОРВЕЗЬКИХ БАЛАД

СВІДОК ТАНЦЮ ЕЛЬФІВ

Я був молодий, уродливий юнак,
Мав завезти князю новину;
Тому виїхав я у вечірню годину
І поклався в діброві до сну.

Під зеленою липою я положився,
І замкнулися очі мої.
Втім, прийшли дві панянки прекрасні,
Хтіли поговорить о любві.

Одна пальцем діткнулася моого лица,
Друга шепнула в вухо мені:
«Встань, юначе! Побачиш таке дивне диво,
Що тобі й не присниться вві сні!»

І вони привели прехорошу дівчину,
Всю в волоссю немов золотім.
«Встань, юначе, коли тобі любо розкоші
Пережити в віці молодім!»

Тут одна почала таку пісню співати,
І мав силу таку її спів,
Що грімкий водопад перестав бушувати,
Який досі невпинно ревів.

Занімів водопад, що не переставав
День і ніч бушувати;
І гнідая сернá теж забула вона,
Куди мала втікати.

А я встав із землі і оперся на меч
Та глядів і глядів,
Як вони танець ельфів вели та вели
Як їм ельфівський звичай велів.

І як, на моб щастя, не був би когут
Заспівав, злопотівши крильми,
То я був би між ельфами тими заснув
І навіки заснув серед тьми.

МОРСЬКИЙ ЦАР І ГАЄМО

Гаємо співала, аж голос сріблястий
Ішов по рівнині.
Почув його морський король бородатий,
Що жив у глибині.

Гаємо співала, аж голос сріблястий
Лунав понад морській лави;
Почув його морський король бородатий,
Той нехрист лукавий.

До свого стерника мовив морський король:
«В оцей край християн судно правити зволь!»

«Чого ж у тім краю тобі потребиться,
Коли ти не вміш співати, ні молитися?»

«В тім краю моя одинока потреба:
Ту панну співачку взяти хочу до себе».

А як у Норвегії він опинився,
У християнина він перемінився.

Зробив собі одіж золоту й зелену,
Рицарську аброю блискучу, сталену.

Зробив собі одіж рицарську у всьому,
Коня вороного, щоб їхати на ньому.

На палець зробив собі перстень із золота,
Ввійти між рицарство зібрала охота.

На ноги зробив собі чоботи з золота,—
До танцю рицарського в нього охота.

«Тепер потанцюю, аж двір залунає.
Хай виступить та, що найкраще співає!»

I Гаємо вийшла і так заспівала,
Що всіх своїм співом за серце забрала.

«Тепер ідіть кожний до дому свого,
А ти в мій кораблик, Гаємо-небого!»

Заплакала Гаємо, руки ламала.
«Хочеш, щоб слугою твоєю я стала?»

Заплакала Гаємо, вмилась слізми.
«Чи ж мупу йти з сонця до морської тьми?»

«Гаємо, дівчино, перестань ридати!
Дам я тобі в себе золоті палати.

Гаємо, дівчино, перестань ридати,
У моїх обіймах щоніч будеш спати».

I вмить обняв панну зимними руками,
Аби в свій кораблик понести без тями.

У дівчини думка у душі шибнула:
«Добре, що свій ножик я не позабула».

Цар морський сю думку зараз відгадав,
Гордо та глумливо до неї сказав:

«Не боявсь я лука, ні списа стального,
Не боюся й твого ножика дрібного.

«Не боявсь я лука, ні меча страшного,
To мені й твій ножик не зробить нічого».

Та ще він з тим словом не договорився,
А вже йому в серце ніж дівочий вбився.

«Тут лежи, королю, в крові своїй власній?
Мене ще потішить сей світ Божий ясний.

«Тут лежи, аж круки й пси тебе пожрутъ!
Я ще потанцюю панною ось тут.

«Тут лежи, аж поки тебе поховаю,
Я ще погуляю й пісню заспіваю».

ЗАКЛЯТА

На південний захід від фьорда
Там ліс предковічний, густий,
У нім дерева величезні,
Яких ніде більш не знайти.

Там дуби та липи зелені,
Береаз у білому вбраниі;
Гуляють там многі олені
Та ще численніші лані.

Гуляє там звірів багато,
Літають вірхи й голуб'ята,
Літає й гуляє між ними
Панна Інгеборга заклята.

Закляла її мачуха злая,
Закляла ні за яку провину,
Збудивши її штурканцями
У саму піvnічу годину.

Заплакала сирота гірко,
Сидячи на своєму посланні,
Та мачуха своїм закляттям
Ввігнала її в тіло лані.

А був там Петро, її милий,
Якого таємно кохала;

Йому вона золотий перстень
На постіль таємно поклала.

Знайшов він той перстень уранці,
Пізнав він дар пані своєї,—
Почала невимовна туга
Його все тягнути до неї.

Призналася мачуха якось,
Що в ланю її відмінила,
І тут його сила кохання
Оленів ловцем учинила.

Став ставити сильця на тропах,
Куди тая ланя гуляла,
Та вона, полохлива й острожна,
Спіймати себе не давала.

Став ставити сильця на тропах,
Куди був оленячий біг,
Оленя спіймав не одного,
Але лані спіймати не міг.

Дізналася мачуха злая,
Що він на оленів полює;
Змінила її на орлицю,
Нехай над пустіром колуб.

Призналася мачуха якось,
Яку переміну зробила;
Знайти гніздо тої орлиці
Любовна жене його сила.

Почав на високій дуби
Він лазить, гілляки рубати,
Але гнізда тої орлиці
Ніяк він не міг відшукати.

Застав його пан того ліса,
Як дуба рубав без причини,

І дізнався від нього про долю
Заклятої тої дівчини.

«Е, сину Петрусю, даремно
Ти будеш ті дуби псувати;
Без власного твоєго м'яса
Орлиці тобі не спіймати».

І вирубав з рамені свого
Петро як стій м'яса частину,
Поклав у гніздо для орлиці,
А сам зліз із дуба вдолину.

Тут застrekотала орлиця,
Поспішно в гніздо своє сіла,—
Тягla її сила любові,
Те м'ясо коханого з'їла.

I як лиш те м'ясо пожерла,
Прожогом злетіла вдолину,
Орлицине тіло геть звергла,
Змінилася враз у дівчину.

«Як ланею я була в лісі,
Гуляла, ганяла пляями;
З сімох братів моїх не вінав мене жоден,
Травили мене вони псами.

«Як ланею я була в лісі,
Під дубовим спала корінням;
З сімох братів моїх не вінав мене жоден,
Метали на мене камінням.

«А як я орлицею стала,
Літала я скрізь понад скали;
З сімох братів моїх не вінав мене жоден,
Лиш з луків до мене стріляли.

«Спасибі тобі, мій Петруню,
Що зняв з мене відміну ту люту!

А мачуха за той свій злочин віднині
І довік у підземній ясцині
Ме терпіти тяжкую покуту».

КОРОЛЬ ГАРАЛЬД І МОЛОДИЙ ГЕМИНГ

Гаральд на широкім престолі сидів
І гордо словами хвалився:
«Ой, немає мені на всім світі рівні!
Ще такий і на світ не вродився».

Гаральд на широкім престолі сидів,
Величався при своїй дружині:
«Та немає мені в моїм краю рівні,
У цілій тій норвезькій країні».

Та ось виступив Гемінг, юнак молодий,
Невелика штука:
«О королю, пробі, дорівняю тобі
В штуці стріляння з лука.

«Або, може, на лещетах бігать захочеш,
Крок держати зо мною?
То поміряємось, іспускаючися
Вниз скало стрімкою».

Став до проби Гаральд і став Гемінг юнак,
В штуці стріляння з лука зачали:
Раз по разу п'ятнадцять стріл кожний пустив,
І стріла стрілу кожна трафляла.

«А тепер зістріль зараз волоський горіх
Із голови твого брата,
Або я посаджу тебе у Орінгебург,
І тюрма тобі буде заплата».

«А як маю зістрілити волоський горіх
Із голови моого брата,
Хай же стане король бік о бік коло нього,
Щоб побачив, чи влучна стріла та».

«А ти чуєш, мій братіку любий, в чім річ
І якє у нас діло?
Ось волоський горіх на твоїй голові!
Стій же просто та сміло!»

I нап'яв юнак Гемінг свій лучок тугий,
I рука не дрижала;
Півгоріха на землю здмухнула стріла,
Друга пів на головці зістала.

I до Гемінга мовив Гаральд у той час:
«Незвичайний ти приз заслужив.
Та що мала значити та друга стріла,
Що її ти набік відложив?»

«Якби брата моого застрілив я був
I було б таке горе мое,
To ту другу стрілу я би зараз післав,
Mій королю, у серце твоє».

«Коли так, то ходім на стрімкую скалу,
I на лещетах з'їдеш ти сам;
A як з'їдеш живий, я таки в Орінгсбург
У довічну тюрму тебе дам».

I спустився юнак зі стрімкої скали,
Лещети аж тріщали й свистіли;
A король, поблизу стоячи, погадав,
Що се з неба зірки полетіли.

Юнак Гемінг летить зі стрімкої скали,
Зробив скрут лещетами він збоку,
I за праве плече ухватив короля
I шпурнув у безодню глибоку.

I погнав лещетами додому юнак,
I каміння і скелі минає;
Всі питаютъ, а жоден не знає ніяк,
Яка смерть його там дожидас.

ІЗ АЛБАНСЬКИХ НАРОДНИХ ПІСЕНЬ

СМЕРТЬ СКАНДЕР-БЕГА

Коли Скандер-бег з юрбою
Своїх виrushив до бою,
Уйшов, може, милі чверть,
Перестріла його смерть,
Зла віщунка сліз і лиха,
І сказала йому стиха:
«Моє ім'я — смерть, небоже.
Вертай зараз у свій дім!
Смерті Скандер-бег не може
Супротивитися ні в чім.
Не бажай собі ні бою,
Ні побідного вінця!
Як аустрілась я з тобою,
То життя твое, небою,
Добігає до кінця».

Чув Скандер-бег те слово,
Поглядів на смерть сурово,
Бліснув ій мечем в лиці
І крикнув: «Тіне ти воздушна,
Чи кому ти там послушна,
Чи сама рекла оце?
Лиш труси тебе бояться.
Відки ти могла дізнатися,
Що загинуть мушу я?
Твое серце нам вороже
Напророчить хіба може,
Що вже близька смерть моя?
Чи в судеб геройських книгу
Ти заглянути могла?»

Стоячи над ним без двигу,
Смерть йому так відрекла:
«Чорна в небі я була,
І мені призначень книга
Відокрилася ціла».
І в тій хвилі чорна й зимна,
Недотика, та нестримна
На його вона зійшла,
Потім інших обгорнула,
Мов незрима синя мгла.

Скандер-бег немов без тями,
В полі вдарився руками,
І тоді важке зітхання
З груді вирвалось йому.
«Горе! Так життя кінчти,
Передчасно відходити
В безпросвітню вічну тьму!»
І почав він розважати,
Що по нім могло настати,
І йому ввижався син
Без вітця, без краю й власті
Що так марно міг пропасти,
Як вже досі не один.

І він скликав воїв своїх
І сказав до них,— се знай:
«Мої вої, вірпі вої,
Турок забере наш край
І поробить вас рабами,—
Так в неволі і вмирай!

«Дукаджіне, друже милий,
Приведи мені синів,
Мої гарні, любі цвіти,
Щоб свої ім заповіти,
Поки війду до могили,
Уостаннє я повів.

«Цвіте юності моєї,
Що цвітеш іще в розмаю
І якого передчасно
Я навіки покидаю,
Мій найстарший, любий,
Вільми матір із собою
І вези її в чужину,
Щоб боротися з судьбою.

«Приготуй на ту дорогу
Три найліпші галери,
А про властъ над рідним краєм
Ти покинь усі химери!
Коли турок тес вчус,
Що навік замкнув я очі,
Зараз тут він примандрує,
Тебе в руки взяти захоче;
Тебе вкine в чорну яму
І зневажить твою маму.

«А ти вийди на край моря,
Де кінчаться міста мури,—
Там стойть уже століття
Кипарис сумний, понурий.
Прив'яжи до кипариса
Коня моого вороного
І розвісь на морський вітер
Стяг мій синій поверх п'юого.

«І повісь на кипарисі
Меч дамаський мій при ньому;
Кров турецька накипіла
Там на вістрю на сталному,
Смерть на вістрю тім дрімав.
Мов невисипно чуйні чати,
Стяг, і меч, і кіль вороний
Муть під деревом стояти;
А як прийде буря лютая,
То чи муть вони мовчати?

«Коли зірветься шалений
Вітер понад морські хвилі,
То зарже мій кінь вороний
По-старому в своїй силі,
Стяг залопотить від вітру,
Забряжчить меч упослідне,
А, почувши теє, турок
Затремтить і весь поблідне;
І не стане в нього руху,
Не діждє він пітьми ночі,
А втече, втече щодуху,
Бо загляне смерть у очі».

ІСПАНСЬКІ РОМАНСИ

ДОБРА ДОЧКА

Сюди й туди по покою
Ходить граф в тяжкому горю,
А в руках рахунки чорні;
Він наголос іх читає,
Сумно, мало не ридає,
І до доні промовляє:

«Доню, ти вже доросла,
Під вінець хоч би сьогодні,
А мов найтяжче горе,
Що приданого дасть Біг».

«Тихо, таточку мій, тихо!
Се ще вам ніяке лихо.
Бо в кого дочка хороша,
Багачем по праву зветься;
Та в кого дочка лихая,
В гріб волить її покласти,
Бо вона весь рід поганить.
Се певно вам не буде,
А як я не вийду заміж,
То піду у монастир».

ВІРНА ЖІНКА

«Рицарю з чужого краю,
Зупинітесь, наблизітесь,
Довгий спис ввіткніть у землю,
Прив'яжіть коня до нього,
Хай у вас я розпитаю,
Чи ви знали мужа моого?»

«Мужа вашого, сеньора?
А скажіть, як виглядав він?»

«Молодий, цвітучий муж мій,
Шляхтич чесний і укладний;
Любив дуже грати в трік-трак,
В шахи також грать любив.
На рукояті меча
Мав маркіза герб одного,
Його ж одяг брокатовий
Кармазинами підшитий;
На кінці свого списа
Прапорець мав португальський,
Що в хороброго француза
На турнірі він здобув».

«Судячи по тих знаках,
Муж ваш згіб уже, сеньора.
У Валечії, в гостині
У одного генуезця
Вбив його один міланець
В сварці за трік-трак, сеньора,
Плакали що нім всі дами
Всі товариші панцирні;
Та найгірше заводила
Генуезцева дочка;
Всі казали в один голос,
Що була се його мила.
Хочете мене, сеньора,
Ось принять собі за мужа,
То не пустите від себе,
Щоб я іншої шукав».

«О, не дай же того Боже!
Не кажіть мені такого!
Коли правда всьому тому,
Що ви, рицарю, сказали,
То піду я в монастир».

«В монастир не йдіть, сеньора!
Сього вам зовсім не треба,
Бо ваш муж коханий, пані,
Ось стоїть тут перед вами».

ІЗ ПОРТУГАЛЬСЬКИХ НАРОДНИХ ПІСЕНЬ

ДІВЧИНА ВОЯЧКА

1. ГРАФ ДАРОС

Знову вибухла війна
Франції та Арагону.
Бідкає старий граф Дарос:
«Горе, що я постарівся
І ні одного не мав сина.
Сім дочек у мене гарних,
Як чеснот сім християнських,
Але жодна з них до війська
Сил не має, ані хисту».

Вчула се дочка найстарша,
Мовила рішучим тоном:
«Тату милий, не турбуйся!
Дай мені коня та зброю,
Я за сина вам постою».

«Доню, всяк тебе пізнає
По огню, що в очах грає!»

«Як приправлю гострі вуса,
Стану з вояками в ряд,
Всякого мине покуса,
В міі дівчину пізнаватъ».

«Доню, всяк тебе пізнає,
Бо широкий карк у тебе».
«Візьму прилбицю широку
Для військової похребти».

«Доню, всяк тебе пізнає,
Бо високі в тебе груди».
«Я надішу срібний панцир,
То ѹї познаки з них не буде».

«Доню, всяк тебе пізнає,
Бо маленькі в тебе руки».
«Візьму менші рукавиці,
Ліпше на військові штуки».

«Доню, всяк тебе пізнає,
Бо маленькі в тебе ноги».
«Менші чоботи надішу,
Легше буде для дороги».

2. ДОН ЙОАО

«Тату милий, мамо мила,
В серці моїому кручина!
Бо капітан наш, граф Дарос —
Не мужчина, а дівчина».

«Запроси його, мій сину,
В сад з собою погуляти;
Як дівчина, — буде зараз
Гарні цвіти, рожі рвати».

Але панна була мудра,
Зараз яблука хапає.
«Котра панна піжна ѵ чула,
Радо цвіти все зриває.

«Якби в мене була мила,
Я робив би їй прибутки:
Все додому приносив би
Рожі лиш та незабудки».

«Тату милий, мамо мила,
В серці моїому кручина,
Бо капітан наш, граф Дарос —
Не мужчина, а дівчина».

«Запроси його, мій сину,
На вино одного рана;
Коли буде се дівчина,
То швиденько буде п'яна».

Але панна була мудра,
Узяла малу чарчину,
А з чарчини випивала
Лиш малу крапелину.

«Сором вояку впивається!
Ану ж кликнуть нас до бою,
Тоді нікуди діватися,
Не владаєш сам з собою».

«Тату милий, мамо мила,
В серці мойому кручинка,
Бо капітан наш, граф Дарос,—
Не мужчина, а дівчина».

«Запроси його, мій сину,
В місті на базар широкий;
Як дівчина — буде брати
Золото та паволоки».

Але панна була мудра,
Гарний меч взяла з собою.
«Люблю сталь таку бліскучу!
От тепер я хоч до бою!

«Перли, золото, клейноти
Для жінок і для дівчат.
Якби в мене була любка,
Я б таке носить ій рад».

«Тату милий, мамо мила,
В серці мойому кручинка,
Бо капітан наш, пан Дарос,—
Не мужчина, а дівчина».

«Запроси його, мій сину,
Завтра до ріки купатися,—
Чи мужчина, чи дівчина —
Та вже мусить показатися».

Але панна була мудра,
Роздягла залізні лати,
І в сорочці своїй білій
Стала по ріці гуляти.

«Тату милюй, мамо мила,
В серці моїому кручине,
Бо капітан наш, граф Дарос,—
Не мужчина, а дівчина.

«Хоч робив я всякі проби,
Наряжавсь на всякі втрати,—
Чи мужчина, чи дівчина,
Я ніяк не міг пізнати».

ТРИ ЗАМКИ

«Панно, від усіх гарніша,
Зачекай лиш півмінути!
Поки рожі розцвітуться,
Мусиш ти моєю бути».

«Гарний рицарю, джигуне,
Як твоєю маю стати,
Скажи перше, які дари
Мені можеш дарувати!»

«Маю я три замки, панно,
І всі три тобі дарую,—
Два у Андалузії, що іх
З мармуру тобі змурую.

«Але третій в моїм серці,
Саме так мідний і сильний;
В нім ти будеш панувати,
Доки наш господь прихильний.

«З усіх замків цього світу
Се найліпша домівка,
Для того, що найдорожче,
Найтайнішай криївка.

«З мармурових можуть маври
Десь-колись мене прогнати,—
Але з серця тебе вкрасти
Ніхто сили не ме мати».

ІЗ ІТАЛІЙСЬКИХ НАРОДНИХ ПІСЕНЬ

СМЕРТЬ ВОЯКА

Сеі ночі в дві години
Я почула плач великий,
Се був плач Павла Гулельмо.

Бравий той Павло Гулельмо,
Тяжко ранений у битві,
Промовля до своїх друзів:

«Ой, прошу вас, браття й друзі,
Ой, прошу вас та благаю,
Викопліть мені могилу,
Так широку, як глибоку!

«На віршку ж могили тої
Проробіть мале віконце,
У яке б покласти можна
Все мое вояцьке вбрання.

«А в ногах могили тої
Ви повісьте мою зброю!
Потім напишіть листочек,
Дайте вістку моїй неніці.

«Нехай неніка добре дбас,
Своїх волосків нитками
Хай мені сорочку вшиє,
Кров'ю з кінців своїх пальців
Хай її вона гаптує,

«А з очей своїх сльозами
Її випере начисто,
А огнем своєго серця
Хай потім її осушить
І пришле її до мене
Вітром своєго вітхання.

«Налишіть і моїй милій,
Хай миленька добре дбає,
Вишиб мені хустину
Кров'ю з кінців своїх пальців.

«А як замуж ще не вийшла,
Їй перекажіть від мене,
Хай на мене не чекає,
Собі мужа вибирає!

«А як буде йти до шлюбу,
Хай на площу озирнеться,
Там побачить моїх друзів,
Що муштруються рядами.

«І туди на мою пам'ять
Хай пішлиє одно вітхання,
І під'є воно по церкві
Тихим гомоном до Бога».

У додатку до сеї прегарної пісні подаю тут албанську пісеньку на ту саму тему, де в чому подібну до наших пісень про смерть козака:

Ой, упав я, товариші,
Ой, упав я в лютім бою
Ген за мостом Кіабези.

Поздоровте, товариші,
Мою матінку від мене
Та їй перекажіть їй, любі,
Хай продастъ вона два боли,
Мою милу вивінусе,
Хай на мене не банує.

А як стане рідна мати
І про мене вас питати,
Не кажіть, що я загинув,
А скажіть, що оженився.
А як стане рідна мати
Ще й про тес вас питати,
Кого взяв я за дружину,
То скажіть їй, товариші:
«Взяв три кулі він у груди,
Шість у руки й шість у ноги».

А як стане рідна мати
Ще й про тес вас питати,
Хто були весільні гості,
То скажіть, що гави й круки
Тіло все порвали в штуки.

НА ПОСЛУГАХ У СУСІДІВ

Коли закінчиться наш звичай ганебний
Замикати стайню, як вийшли воли?
І сіяти сім'я на ґрунт благодаті,
І жати, а хліба з нього пе ідати,—
Коли ж се скінчиться, коли?

Приходять сусіди від заходу й сходу,
Вони поїдають, що ми важнемо;
Все йде на пожиток чужого народу,
А ми, мов у повінь шукаючи броду,
На березі мовчки мремо.

Приходять сусіди від заходу й сходу,
І кожний командув нами,
А ми робить мусим ім всяку вигоду,
Служить ім на користь, а собі на шкоду
З домами, дітьми та женами.

Приходять хвостаті, приходять вусаті
І роблять із нами, що хочуть;
Приходять убогі, вертають багаті
І нас зневажають в нашій власній хаті,
Ще в вічі кепкують, регочуть.

Поля наші гарні, сади-виногради
І наші вродливі доні,
Все те для них тільки поваби й принади,
А нам ненастанна погроза заглади,
Мов коням отим на припоні.

СТАРОКИТАЙСЬКА НАРОДНА ПІСНЯ

ДІВЧИНА ВОЯЧКА

Усі-усі! Усі-усі! Ще раз усі-усі!
Отак біга ткацький човник.
Моу-Лян тче перед дверима;
Рівночасно цика човник
І дівочії зітхання.

Про що думаєш, дівчино?
Чого часто так зітхасяш?
Ні про що вона не дума,
Або ж не, що ні про що.

«Вчора бачила я попис:
Собі військо незліченне
Затяга китайський цісар
Із усіх сторін Китаю.
Пописів таких дванаадцять.

«Із дванаадцяти провінцій,—
В однім ім'я батька моого.
Та немає в нього сина,
Щоб міг рушити до бою,
І немає в мене брата,
Щоб він старший був від мене.

«Завтра піду я до міста
І куплю коня й сідельце,
І, як добрая дитина,
Замість батенька моого
Я до війська затягнуся».

В місті там торговиць много:
На східній коня купила,
А на західній сідельце,
А на південній вудила,
А па північній батіг.

Вранці рано попрощала
Свого тата, свою маму,
Бо хотіла па ніч стати
Аж над жовтою рікою.

Дарма кличе батько й мати,—
Іх не чує люба доня;
Чує тільки шум глухий
Жовтих вод Янт-Се-Кіянса.

Другий день вона прощає
Вже й велику жовту воду;
Вечором дійшла до джерел
Чорної ріки вона.
Дарма кличе батько й мати,
Іх не чує люба доня;
Лиш над чорною водою
Чує крик іздців Єн-Чана.
Десять тисяч миль дороги
У війні промандрувала;
Через скелі, через звори
Наче птах перелітала.
Нічно доносив до неї
Буйний вітер із півночі
Звуки дзвоника вічного;
Місяць часто блиском зимним
Обливав сталеві бляхи,
Що її вкривали тіло;
А по сто завзятих боях
Згib також іх полководець.

По дванадцяти роках,
Що тяглися, наче вічність,
Поверта хоробрій вояк

І до цісаря приходить.
На престолі сидить цісар,
Роздає кому похвалу,
А кому уряд почесний,
Кому тисяч унцій срібла.

І її питає пісар,
Чого хоче за заслуги.
Моу-Лян відповідає:
«Не бажаю ні похвали,
Ані уряду, ні срібла,
Лиш верблюда у позику,
Щоб сто миль у дні одному
Міг пройти без відпочинку,
По розлуці довголітній
Щоб заніс мене додому».

Як почули батько й мати,
Що з війни верта іх доня,
Вийшли радісно за браму
Зустрічати свою дитину.
Як молодші сестри вчули,
Що верта сестра іх старша,
З своїх клітей всі виходять,
Повиравшись якнайкраще.
А як брат почув молодший,
Що сестра вертав старша,
Зараз ніж почав гострity,
Щоб на пир ягня зарізати.

«Моя мамо дорогая,
Отворіть мою кімнату,
Що від сходу має двері,
Посадіть мене на крісло,
Щоб на захід визирати!
Здійміть з мене ясну аброю,
Дайте одяг мій дівочий,
Поки сестри за дверима

Ждуть, волосся поправляють
Перед дзеркалом і в нього
Новій цвіти уплітають».

Моу-Лян вийшла з свого дому,
Вибралася у дорогу,
Щоб відвідати тих, що з нею
Стільки літ були при війську.
Дивувалися страшенно
Ті товариші військові,
Що так много літ із нею
У одних рядах ходили,

І ніхто з них не дізнався,
Що Моу-Лян була дівчина.
А Моу-Лян рекла на тес:
«Легко заяця пізнати,
Бо в швидкім бігу він часто
Спотикається й кізли робить,
Легко взнати і зайчицю
По очах витріскооких,
Що перестраху все повні;
Та коли в страху смертельнім
Навзвід обос скачуть,
Хто тоді пізнати може,
Котре віп, котре вона?»

ІЗ НІМЕЦЬКИХ НАРОДНИХ ПІСЕНЬ

ПІСНЯ ПРО КРАВЦІВ

Зійшлася раз кравецька
Компанія бучна,
Та й випили три копи,
Три рази по три копи
Наперсточок вина.

Зійшлася радить раду —
Та й рада ж говірка!
Засіло іх три копи,
Три рази по три копи
На крищі шаплика.

По раді хтіли вийти —
Замкнуло двір дівчал
Пролізло іх три копи,
Три рази по три копи
Крізь дірку від ключа.

На волі їм зібралось
На радоці пусті,—
Ну ж плигать іх три копи,
Три рази по три копи
На козьому хвості.

А з танцю до трактира!
Та й бенкет почали ж!
Там з'їли іх три копи,
Три рази по три копи
Одну печену миш.

Як сніг упав глибокий,
Ну ж на санки тоді!
То їхали три копи,
Три рази по три копи
На козій бороді.

Пора додому їхатъ,—
Та коней не знайдуть!
То сіло їх три копи,
Три рази по три копи
На один лісковий прут.

А як прийшли додому,
Ну ж пити без кінця!
То випили три копи,
Три рази по три копи
Кватирочку винця.

Лягли всі п'яні спати
В опівнічній тиші,—
Поклалось їх три копи,
Три рази по три копи
В залізку без душі.

УТЕКА ФРАНЦУЗІВ ІЗ РОСІЇ 1812 РОКУ

З їздцями й кіньми та козами,
Отак-то поразив іх Бог,
Повзе заметями й снігами
Французьке військо без дорог;
Сам цісар на утєці,
Вояки в небезпеці,
Їздці й вози та коні
Біжать, мов у погоні.

Сам цісар без війська, а військо не здуха,
Без цісаря військо, стрільці без оружя,
А чоботи без острог,

Начальники без духа
Повідмерзали вуха!
Отак побив їх Бог.

Тарабанщик без пальцатів,
Кірасири в спідницях,
Храбрій рицар меч утратив,
Кінь іздця мертвого тяг,
Хорунжий без фани,
Карабін без курка,
Без возів фірмани,
А торба без шнурка,
Улан коня відбіг,
А піші без ніг.
Генерали без прапорів,
Каноніри без гармат,
Дезертири без штанів,
Свій—не свій, брат—не брат,
Хто іде, хто йде,
А спокою ніде!
Без хліба голодні,
Без одежі холодні,
Вози без коліс,
Без возів недужі
У снігах і стужі,
А в серці важка неспромога,—
Отак діткнув їх палець Бога.

СЛЮСАРСЬКИЙ ЧЕЛЯДНИК

У слюсаря челядник був
При пильнику лінівий,
Та як до миски він засів,
То був ідець страшливий,
Як до стола, то перший він,
А від стола останній;
Ніхто не перегнав його
В тій буді безталанній.

«Ти мой,— озвався майстер раз,—
Не можу зрозуміти;
Скільки прожив, усе чував
Про всякі кондуїти;
Що як що ісТЬ, так і працює;
У тебе ж навпаки:
Ніхто не робить так лініво
Й не ісТЬ хапливо так, як ти».

«Га,— відповів на те челядник,—
Се зовсім ясна річ:
Іда малий часок триває,
Робота ж день і ніч.
Якби весь день заставили
Нас істи раз у раз,
Я б певно так помалу ів,
Як тут пилую в вас».

НА ОДНО ВИХОДИТЬ

На одно виходить, на одно виходить.
Чи хто має гроші, чи без грошей ходить.

Як хто має гроші, то купує й платить
А як хто не має, нічого не втратить.

Як хто має гроші, мусить умирати,
А хто іх не має, може в спадку взяти.

Як хто має гроші, може оженитися,
А як хто не має, може й запізнитися.

Як хто має гроші, той чоботи купить,
А як хто не має, той босоніж лупить.

Як хто має гроші, той найдме музики,
Хто не має, дома сам учинить крики.

Як хто має гроші, на санках поїде,
А як хто не має, той і пішки піде.

Як хто має гроші, то має й турботи,
А котрий не має, шукає роботи.

РУМУНСЬКА НАРОДНА ЛЕГЕНДА

МАЙСТЕР МАНОЛІС

У долині Арджісу прекрасній
Іде воєвода Раду Чорний
В супроводі слуг і війська свого,
На коні і в панцирі зі сталі.
А за ним із мірами й кельнями
Іде крепких мулярів десяток,
Під будову монастирську місця
Раду тут найкращого шукає.

Ідуть так невитоптаним шляхом,
Втім, пастирську князь почув флояру
І побачив на луці цвітистій
Череду і пастуха край неї.
«Друже! — мовив князь до парубійки,—
День і ніч по Арджісі ти ходиш,—
Може, бачив ти таку будову,
Що нескінчена стойть край ріки?»

Відложив пастух свою флояру,
Перервав свою тужливу пісню...
«Бачив те, чого вам треба, пане,
Та не смів там поступить ногою,
Уникаєм місця того впівдень,
Бо проймає жах вблизу тих мурів;
Пси мої завилють, як іх бачать,
Мовби смерть ішла поперед нами».

«Гей же! Гей же!» — крикнув Раду втішно,
І верстася шлях собі до мурів,

Потім кличе мулярів до себе
І ось що говорить ім поважно:
«Монастир я тут покласти хочу,
Та най буде в храмі сьому затиш,
І най буде найкраща обитель,
Моя гордість, моого роду слава!

«Тож послухайте мене, майстрове,
Й ти, Маноле, перший поміж ними!
Вдастся вам, що не вдалось ні кому,
Буде й зиск вам, як не був ні в кого.
Дам вам грошей, зроблю в вас боярів,
Не поскуплю коштів, ані дарів.
Та як вам не вдастся ся будова,
Навіть бог вас не спасе від мене,
Всіх живцем в мур тут замурую».

Жваво мулярі взялися до діла,
Розмірюють розміри до шнуру,
І на широчезних фундаментах
Зносяться грубезні стіни муру.
Але кожний день — нова ім праця;
Та-бо кожний день — нова ім мука,
Бо що зроблять з ранку аж до ночі,
Те вночі в розвалини грохоче.

І глядить понуро та зловіщо
На розвалини ті воєвода.
«Як не вдастся нам оця будова,
Смерть чекає вас у лютих муках».
Воєвода — пан немилосердний,
І тримतять всі мулярі зо страху,
Та що зроблять за день тяжким трудом,
Те вночі з гучним валиться громом.

Обезсильений упав Маноле,
Сон тяжкий склепив йому повіки,
Але швидко він зі сну збудився:
Невічайний сон йому приснився.
Схопився і кликнув: «Гей, майстрове!

Слухайте, який нам вихід з горя
І який успіх дає нам долю!

«Коли тільки я заснув уперве,
Кликнув хтось до мене проникливо:
«Не скінчти вам будови сеї!
Що збудуєте, все буде падать,
Поки згідно женихини одної,
Чи сестра се буде, чи дружина,
Яка перша вийде вам настрічу,
Не дасте на смерть її живою,
Не вмуруете в стіну будови».

«Тож як має діло нам щастити,
Най ізв'яже нас страшна присяга;
Перша жінка, що надійде вранці,
Най нехібно буде жертва смерті.
Чи сестра се буде, чи дружина,
Гробом її буде стіна оцяя!
Чи заплаче муж, чи брат за нею,
Ми не вступим! Присягайте згідно!»

Сталось так, і по короткій ночі,
Ледве зоря край неба скрасила,
Виліз на риштовання Маноль
І глядить, хто сну його важкого
Впаде жертвою. І бачить, скорим кроком,
Закриваючи лиці від сонця,
Жінка йде, найкраща, наймиліша
З всіх жінок — його дружина вірна.

Похололо в серці у Манолі
І проняв його біль невимовний.
Але скоро він на все рішився
І душою богу так молився:
«Всемогучий Боже, зроби ласку,
Вели хмарам із мокрого лона
Жбухнути потопу на дорогу,
Аби жінка не дійшла до мене,
Аби смерті жертвою не стала!»

І Бог вислухав його молитву,
З хмар дощу потоки полилися,
Мов залляти світ увесь хотіли,
Страшні громи потрясли землею.
Але жінка не злякалась бурі,
Бо тягла її любові сила;
Між потоками спішила сміло,
Хоч вода усю її мошила.
Бачить се Маноле й руки ломить,
Бо ж він сам собі накликав горе.
І ще раз він Богу помолився:
«Пошли, Боже, ти вітри страшнії,
Повали ти скелі кам'янії,
Щоб дорогу жінці загатили,
До загибелі не допустили!»
Але вітер жінку не спиняє,
Вона йде і радістю вся сяє.

Позирнули всі майстри понуро,
Як побачили Маноле жінку,
Позирнули, бо порозуміли,
Що він сам собі накликав долю.
А Маноле з силою розпуки
Жінку взяв, жартуючи, за руки,
І в провалині стіни поставив
І промовив: «Стій тут, моя мила,
Поки ми в стіну сю кам'яню
Не вмуруємо тебе живую!»

Люба жінка се за жарт приймас,
Стала там, де він її поставив,
А Маноле камінь закладає,
Далі другий, і стіна зростає.
Починає жінка вже благати:
«О Маноле, що робиш зі мною?
Чи ти на життя мое наважив?
Як не змилуєшся над живою,
То тямуй, що в животі у мене
Є твоя єдина дитина!
Яка ж смерті нашої причина?»

Чує се Маноле й тихо плаче,
Але рук не поклада від діла,
Своє горе в серці замикає,
І мурує, стіну завершає.
Щеала вже в стіні його дружина.
Він остатній камінь закладає,
А з нутра доходить тихий голос:
«О прощай! Жона тебе прощає!»

Довершили мулярі будову,
Довершили гарную на чудо.
Князь приїхав і народ зібрався,
На нову будову дивувався.
«Довершили ви преславне діло! —
Мовив князь майстрам.— За се вам буде
Честь від мене й гойная заплата,
А тобі, Маноле, майstre славний,
За се діло віковічна слава».

Узяли майстри свою заплату
І пішли, лиш сам Маноле в горю
На вежі монастиря лишився.
Що йому заплата й вічна слава,
Коли стратив він свою дружину?
А як темна ніч по дню настала,
Із вежі він кинувся в долину.
Знайшли трупа його під стіною,
Де він впав на землю головою,
З-під стіни там виплила криниця,
В ній від сліз соленая водиця.

КОЛИ БОСУРМАНИ ЗАБРАЛИ АККОНУ

Коли босурмани забрали Аккону,
А може, рік-другий, не більше, по тому,
В Нормандії стала притичина тая,
Котру розповім вам, як сам пам'ятаю.

Жив там школярина, та так-то убого,
Що з «блага земного» не мав він нічого.
Раз якось не мав він ніщо для обіда,
Лиш бідний окраєць — чверть бохонця хліба.
Щоб сяк-так проковтнуть обід той жебрацький,
Зайшов до шилочка отам край рогачки
І мовить: «Шинкарю, чверть дудка ось на,
Та дай мені живо чверть мірки вина!»
Шинкар був, здається, мужицької вдачі:
Що другий обіда — не знає й не баче,
З найближчої бочки він мірку налив,
Та з мірки до чарки коли уділив,
То так її з розмахом ставив на стіл,
Що більш половини розхлюпнув на піл,
І, глянувши згірдно, почав він казати:
«Го, пане скубенте, ти будеш багатий!
Бо кажуть — не знаю, чи брешуть, чи справді:
Розхлюпнути вино, се добро значить завжди!»
Норманець подумав, що шкода й роботи
Сваритись чи злитись а-за хлопської пеоти.
Дотепний і хитрий, він взявся на штуку
І ось яку видумав кару па злюку:
В убогій калитці він мав ще півдудка,
І любо, мов злого й не думас тутка,
Подав шинкареві. «Ну, дай, душа щира,
За гріш сей мені ще чверть кусника сира!»
Корчмар на горище, де сир мав у сковку,
Побіг та воркоче собі без умовку.
Школляр мій в тій хвилі підскочив тельмом
І вихопив чопик із бочки з вином.
Пливе та булькоче плин чистий, злотистий,
Вже в корчмі поміст весь покрив болотистий,
Шинкар прибігає, аж мечесь зі злості!
Вперед заткав бочку, тоді вже до гостя.
Та крепкий норманець струснув ним щосили
І пхнув, аж пляшки всі на піл полетіли.
І якби сусіди не збіглись на галас,
То тут шинкареві і смерть була б стала.

Ся річ дійшла швидко до княжого суду.
Був Генріх Шампанський князем сього люду.
То перший крикливо шинкар промовляв,
Заплати за бочку й посуду жадав.
Та князь, щоб се діло як слід розжувати,
Велить школяреві всю правду сказати.
Сей все виясняє від слова до слова,
І ось як кінчилася та смілая мова:
«Мій князю, шинкар сей добра мені много
Ворожив, як з чарки вина хлюпнув мого.
Ій-богу, сли б мав я лиш пів тих удач,
То б був на все місто найбільший багач!
Чи ж диво, що вдячність почув я в сім разі
І щоб відплатитись оцьому добряї,
Я хтів його геть ще багатшим зробить,—
На те було варто й півбочки розлить».

Замовк. Заплескали дворяни довкола.
Так мудрої речі нє чули ніколи.
Усі за норманцем, що злюці втер ніс,—
Сам добрий князь Генріх сміявсь аж до сліз.
Потім відпустив іх і присуд дав так:
«Розлялось—пропало,— дарма, чи на злий, чи
на добрий се знак».

ГОМЕР

ЩИТ АХІЛЛА

Міхи к огневі звернув і заставив їх димати сильно.
 Двадцять тих міхів ураз стали димати у печі огненній,
 Струї в огнище шлючи, розжевряючи вітру міцного,
 Слабше раз, то знов міцніш, як потрібно було до роботи,
 Як вимагав сього Бог для доконання всякого діла.

Той зараз вставив у жар непоборного спижу у тиглях,
 Цини до нього додав, троха золота й срібла блідого.
 Ковадло впер на колоду і взяв тоді в праву руку могутню
 Молот страшний, а кліщі брав лівою рукою в потребі.

Вперве він викував піт із металу яркого, великий,
 Штучно там клеплючи спиж, а довкола окрасець блискучий,
 Ясний обвів в три пруги, і додав іще срібнес вушко.
 Щит п'ятіверстій зробив, а на верхній верстві помістив він
 Много чудесних картин, винахідним утворених духом.

Вперве тут землю создав і хвилястes море і небо,
 Ним ішло сонце раз в раз і блискучая місяця повня,
 I всі небесні знаки, що значать пори року: Оріон
 I рій Плеяд і Гіади вогкі і великая та Медведиця,
 Що її Возом також звати небесним; вона на тім самім
 Місці звертає, де жде вже на неї Оріон на небі,
 I олинока з всіх звізд в Океанову купіль не тоне.

Потім два гарні міста створив він людей говірливих; —
 В однім весільний похід і веселій банкети; молодь
 Ось наречену веде до комори при свіtlі смолоскип;

Містом гуляють вони і весільних пісень чути співи;
Скочно танцюють оце парубки, пригравають їм флейти,
Чується бренькіт гітар між рядами шумними, а жони
Перед дверима стоять і на похід той дивляться з дивом.

Много нарodu оце йде на торг, бо там вибухла сварка,
Два мужа в супір зайшли із-за кари за вбійство одного,
Перед громадою сей присяга, що сплатив усю кару,
Божиться другий, що ні і що він не одержав нічого.
Так притяглися оба, щоб суддя їх полагодив сварку,
Юрби ж, за сим і за тим признаючи їм правду, кричали.
Та ось герольди велять бути тихо, а старці міськії
Онде у крузі сидять на прекрасно шліфованих камнях;
Кожний у руки бере булаву кликуна голосного,
З місця встає й по черзі вимовляє свій присуд про справу.
По середині ж круга золота два таланти вже лежали;
Той їх дістане, котрий усе діло по правді розсудить.

В другому місті війна. Ось два війська в близкучих
Зброях. Одно обляга з двох боків і загрожує місту
Знищенням аж до основ та розграбленням всього, що тільки
Має хто в ньому добра, пожданого людям смертельним.
Та горожани на те не пристали і вилазку ладять,
Інші ж на мурах стоять, боронити готові до смерті
Любих жінок і дітей і старців, що знеможені віком.

Вилазка йде, а провід їй Арес і Паллада Афіна,
В зброях оба золотих та в близкучих злотистих одежах,
Гарні у зброях грізних та велики, як божества з неба,
Б'є з них проміння ясне, а народ біля них значно менший.
А як на місце зайшли, що здалось їм на засідку добре,
Ось над потоком, де був водопій для черед, що там пасли,
Тут полягали вони таки в зброях близкучих спижевих.

Збоку сиділи в той час від обляжців два сторожі-шпиги,
Ждучи, аж вівці прийдуть та рогаті воли там до броду.
Ось уже її стадо іде в супроводі двох пастирів бравих,
Що, не ждучи на біду, на фуярах собі пригравають.
Тут же із засідки враз піднялось усе військо вороже,
Швидко все стадо воно обступило овець тонкорунних,
Також волів рогачів, і обох пастухів тут же вбили.

Та як обляжці лише вчули галас біля свого стада
В таборі своїм міднім, хутко всі на вози поскакали,
Ну ж доганять ворогів! І дігнали їх теж незабаром.
Стали одні проти других отут над потоком до битви,
І залітали як стій сюди й туди їх списи заліznі.

Еріс вельможніться тут, і Кідойм, і ненависна Кера,
Ранених ще за життя і незранених навіть за ноги
Зрадно хапа й волоче серед стиску мужків поміж мертвих.
Плац весь на плечах її був червоний від крові людської.
Так ото тлумились ті божества в бою, мов живі люди,
І одні в одних мерців вже бездушних собі видирали.

Лап також він створив, орнє поле, родючую землю,
Що двічі й тричі дав плід, на ній орачі працьовиті
Суприги гонять сюди, то туди, ріvnі краючи скиби.
Але як лиш дотягли до одного кінця й до другого,
Муж приступав там один і солодко пахучого в руку
Чарку вина подавав орачу. Той же знов тягнув скибу,
Дбаючи пильно, аби дотягти до цільцю лугового.
Чорне за плугом було, мов земля, що заорана свіжко,
Хоч усе те золоте, але зроблено було чудово.

Далі він поле создав, уже житом хвилястим покрите,
Де працювали женці, у руках серпи остри держачи.
Гнули жмінки до землі, похиляючись низько рядами,
Інші в'язали снопи перевеслами туго з-соломи.
Три в'язачі йшли рядом; за женцями малії хлоп'ята
Справно збирали жмінки і під пахами в купи зносили
Й жваво звивалися. Пан стояв мовчачи поміж своїми
З палицею в руці біля кіп і втішався сердечно.
А там під дубом внизу шафарі зготовляли вечерю,
Порали м'ясо вола, що зарізали, а кухарки там
Сипали много муки у окріп для женців на лемішку.

Далі стояв виноград, весь обтяжений грознами рісно,
Весь золотий, та були грозна зроблені чорно-синяві,
Срібні ж тики рядом підpirали корчі винограду.
Довкола нього був рів — синя сталь,— за ровом же
Тягся циновий опліт. Лиш одна була стежка в винницю,
Нею носильщики йшли в час веселого винного збору.

Втішно гукали йдучи парубки, а рум'яні дівчата
Плоди коштовні несли у прекрасно плетених носилах.
А серед тої юрби хлопець грав там у гуслі дзвінкії
Гарні напіви й співав тонким голосом пісню танечну
Ліносу на похвалу. А довкола знай інші танцюють,
Слівом і криками та ще й підскоками пісні вторують.
Стадо рогатих волів сотворив далі прекраснорогих,
З білої цини одних, але інших із щирого злата.
Радо на пащу вони ревучи ось ідуть із подвір'я
Попри шумливу ріку, що з країв обросла тростиною.
Побіля них золоті пастухи, сторожі тих волів многосильних,
Штири іх, а з ними ще оце дев'ять собак бистроногих.
Та ось страшній два льви між волами, що йшли насамперед,
Враз на одного бурмила скакіцы! Хоч ревів той страшенно,
То потягли його льви. Тут надбігли і пси й дужкі мужі,
Звірі ж, роздерши вола грубу шкіру, давай витягти
З нього нутро та хлепгать темну кров, і даремно
Страшили іх пастухи, дармо псів на них борзих травили,
Бо ті не сміли до львів приступити з зубами, і в страху,
Скомлячи й гавкаючи, стали oddalік, не приступали.

Толоку також зробив там художник славутній в долині
Гарній, а вівці по ній усе срібні отарами грали,
Там же й колиба була і пастуші хатки й огорожа.

Там же й танок сотворив дуже штучно божественний майстер,
Зовсім такий, як колись зробив Дайдалъ в просторому Кнозі
Для Аriadни, дочки кучерявої Міноса в Криті.
Хлопці цвітучії там і прекрасні та вбрані дівчата
Танці вели, одні одних за руки пухкій побравши.
Ясні серпанки були на паннах, а танечники жваві
Мали одежі льняні, що блищалися блиском олію.
Кожна з дівчат у вінку, а в молодців при поясах срібліх
Висіли на ремінцях золоті невеличкі штилети.
Ось вони скачуть усі в однім окрузі зручно ногами
Й крутяться, наче гончар, сидячи при гончарськім точилі,
В рух його пустить рукою, щоб знати, чи ходитиме легко, —
Потім у два знов ряди простяглись, скачучи одні к одним:

Натовп народа стояв біля них і на танець той любий
Радо дивився. Співав тут при них і співак божественний
Гарно до цитри, а при брязку струн його посеред круга
Виром крутилися два скакуни, бистроногі танцюри.

В решті на крайнім краю піта, вкованого так чудесно,
Майстер подобу поклав величної ріки Океана.

ПІСНІ

* * *

Афродіто, безсмертна Зевесова доню,
Баламутко на ясному троні, тебе я благаю,
Не гніти мою душу, о пані велична,
Горем, журбою.

О, зайди, як не раз на мої ти благання
Відмикала, стурбована, брами палати,
З золотого батьківського дому до мене
Ти приходжала

На підмогу. Тягли тебе голуби шпарцо,
Бистрі крила їх тінню лягали на землю,
Поки з неба неслися шляхом промінястим
В воздушнім морі.

Ти їх слала назад, а сама, просблаженна,
Усміхаючись своїм обличчям безсмертним,
Ти питалася, що мене мучить, чого так
Тужно я кличу?

«І чого тобі треба, душе ти шалена?
І кого тобі маю в солодкі обійми
Привести? Або, може, тебе хто укривдив,
Доню Сапфоно?»

«Як тіка він від тебе, шукатиме швидко;
Не бере подарунків — сам буде давати;
Цілувати не хтів — цілуватиме швидко,
Хоч ти й не схочеш».

О, прийди ж і сьогодні, влегши мос горе
І розвій мою тугу, сповни те бажання,
Що так душу гнітить, будь моя ти підмога
В бою любовнім.

ТОВАРИШІ НА ПРОЩАННЯ

Видається мені наче рівня з богами
Отай муж, що насупротив тебе засяде
І, схилившись, слухати буде твою
Мову солодку.

Той чаруючий сміх, що аж серце у мене
У грудях наче жахом раптовним сповняє,
Той твій вид, що від нього у горлі мені
Дух запирає.

На моїм язиці завмирають слова,
Ледве чутний огонь пробігає по тілу,
Гасне світло в очах і ще й вуха мені
Шум заглушає.

Обливаюся потом і дрож мене всю
Потрясає, і жовкну, як в'яла трава,
І здається — маленька хвилина, і я
Впаду мертвa.

МОЯ ДОНЕЧКА

Дівчинка є в мене гарна,
Наче квітка золота,
Пречудової подоби,
Моя Кляіс дорога.

За всі Лідії багатства
І за ввесь наш любий Лесбос
Я б її не віддала.

ВЕСІЛЬНА

Амброзійський трунок
Пінився у збані,
Гермес, збан узявши,
Богам наливає.
А боги всі встали
І чарки підняли,
Молодому щастя
І добра бажали.

ДО БРАТА ХАРАКСА

Любі Нереїди, принесіть мені
Братчика моого аж сюди без шкоди,
І нехай все гарне, що йому манеться,
Все нехай сповниться.

Що колись був винен, все нехай відплатить,
Щоб був своїм другам, як давніше, любий,
А ворогам зависть — ні, щоб йому жаден
Ворогом не був.

І свою сестрицю хай він нагадає,
Хоч малу хвилину, хай журбу розвіє
Тій, що його сором гнув її додолу,
Як важке ярмо.

Він не дбав про мене! Серцем я боліла...
Вже я міркувала, що пройшло те горе,
Та тепер в надії на веселий празник
Знов мене пройма.

О богине, слухай! Коли я піснями
Дух твій звеселила,— потопи всі смутки
У безодню ночі, прожени все лихо,
Що ще грозить нам!

Люблю я пишноту,
Люблю я і блиск,
Та всі тії блиски
Ні за що вважаю,
Коли в кого туги
За вищим немає.

* * *

Звивай ніжною рукою
Вінці з фіміаму
На ті коси, ви ж, Харіти,
Рожеві, рум'яні,
Кете лих сюди, пристрійте
Дівчину кохану.
Та не будь же, серце, горда
Оздобами тими,
Бо молодість мине швидко
З мріями ясними.

* * *

Сердитішої над тебе
Я ще зроду не видав.
Будь здорова, моя люба,
Не побачимось ніколи.
Та мій гнів мине швиденько,
В моїй груді серце смирне —
Вибачай!

* * *

Як буря по горах бушує,
Аж дуби старезні тріщать,
Отак в моїм серці тривожнім
Той Ерос лютує оп'ять.
Знов Ерос той так мене мучить,
Ся гірко-солодка змія,
І горе, змії тій опертись
Не можу я.

Ще одно Сапфоні
Мав би я сказати:
«Ти велична та гора,
Чорнокосая жоно,—
Богине злотовінчана,
Сповни ти Сапфони бажання!»
Та як гляну на тебе,
То соромаюсь від тебе
І мушу мовчати.

Умерти бажаю нещасна!
Багато й ось те говорила:
Вона розстаючись зо мною
„Ой знаю, яке терплю горе,
Сапфоно, що тут покидаю,
Моя ти пресвітлая зоре,
Яку я так дуже кохаю”.
На це ось як відповіла:
„Іди, моя мила, щаслива,
І згадуй за мене, бо знаєш,
Як я тебе вірно любила.
І скільки хвиль любих укупі
Обидві провели ми з тобою,
А ти багатьома вінками
Із рож і фіялок пахучих
Мене оплітала й на ніжну
Мою лебедину шию
Ти клала миртовії сплети.
Як часто ти голову мою
З розкішним волоссям зливала
Тим миром пахучим, а з ложа
М'якого ти ручку прегарну
До мене ото простягала,
Напою солодкого брала.
І як ми обидві враз молились
І жертви богині складали.

Там, далеко в злотих Сардах
Моя любая Афріда
Пробуває з своїм мужем.
І гуляє, знать, думками
В ті часи і в ті години,
Коли вкупочці жили ми,
І вона мене, Сапфону
Уважала за богиню,
А я наді все раділа
Ї співам. А тепер
Посеред невіст лідійських
Вирізняється Афрід,
Як рожевопальцевий місяць,
Що після заходу сонця
Своїм світлом тьмить всі зорі.
І ширяє його світло
Над оцим солоним морем,
Над розлогими полями,
І що покриті всі квітками,
Де роса перлить чудова,
Де вповні розцвіли рожі
І ті ніжній барвінки
І пахуча конюшина.
І коли у ніч такую
Проходжується Сапфона
Сам-саміська й перед очі
Буйної її уяви
Стає постать укохана
Лагідненької Афріди,
Ї серце огортає
Непомірна скрута-туга
А тепер я мов прибита,
Безучасна, отупіла
Від жури, що завдала
Учениця неслухняна.
Бог якийсь мене підвіяв
Мабуть Гермес, що таємно

Об'явивсь мені Сапфона,
Бачачи його, признала,
Що нічого не бажає
Від його, як тільки смерти.

Щезли зорі, щез і місяць,
Північ глупа наляга,
Йде година по годині,
А я мушу спать сама.
Хочеш, то будь моїм другом,
Любися собі з молодою, —
Я вже не до любошців твоїх,
Стара і любити нездібна!

Як ти б бажання мала чисті, чесні,
Й уста твої не хтіли зло сказати,
Не мусіло б лице твое
Рум'янцем сорому палати,
І ти б свободно говорила
Свої думки, моя ти мила.

Прибудь, Кипридо люба,
І чарку золоту
На любую забаву
Перєлистого нектару,
Божистого напою.

Не знаю, що робити —
Раз дика радість порива,
То знов бажання супокою
Блаженного у грудях вирина.

Не диво, думають одно лиш,
І мучаться у глибині сердець, —
Та ми і слухом і думками
Хитаемось то в цей, то в той кінець,
Отож то наша страта!
Бог Амор помага лиш тим,
Хто мучиться завзято.

СЕРДИТОМУ

Коли тебе пристрасть огорне,
Держи ж за зубами язик!
Бо хто верещить і дуріє,
Весь труд його зійде на пшик.

З гимну до Геспера.

Геспере, все ти приносиш,
Що нам Еос променяста
Розпорошила. Приносиш
Ти ягня його матусі,
Козеня його кітусі
І дитя його матусі.

Покинули ви мене,
Люблю хвилі діування?
Куди ж бо ви поділися?
За вами шпю ридання.
Коли втратила дівоцтво,
Я не верну вже ніколи.

Коли помреш,
Коли забудешся,
Ніхто з живих
І не згадає.
Піерійських рож
Для тебе не має;
Невідома війдеш
До Божого раю
І, як тінь сумна,
Ти пошкандибаєш.

Обвіяна вітром злотистим
Посланниця Божа летить
Із неба в пурпуровім строю,
Як доня до мами біжить.

КВІНТ ГОРАЦІЙ ФЛАКК

ДО КОРАБЛЯ

(О да)

Судно! Чи знов нові вітри на море
Тебе несуть? Що чиниш? О, засядь
В пристані кріпко! Чи ж не бачиш,
Що без весел боки твої?

Що машт надломаний вже бистрим Югом,
Тріщать жердки вітрил і без линвів
Чоло ледве опертись може
Чимраз грізнішим вже валам?

Не маєш ти вітрил цілих, не маєш
Богів, що знов іх звати в тяжкій біді!
Хоч як ти там, pontійська сосно,
Лісів вродливая красо,

Хвались ім'ям і родом безхосенним,
Моряк тривожний барвній кліті тій
Не вірить. Стережись, сли вітру
Іграшкою не хочеш бути.

Судно, недавно болю мій тривожний,
Тепер тяжка турбото й туго! Ей,
Пильнуйся, море, що блискучі
Циклади вколо облива!

ДО АРІСТІЯ ФУСКА

(О да)

Хто серцем щирий, чистий від провини,
Не треба тому маврських стріл, ні лука
Ні сайдака, Арістіє, що в йому
Стріли затруті.

Чи йти він хоче по палючих Сиртах,
Чи по Кавказу негостинних дебрах,
Чи по країнах, що Гідасп казочний
Їх обливає.

Тож і від мене у сабінськім лісі,
Коли-м співав безжурний про Лялягу
І заблукавсь за межу без оружжя,
Геть втік вовчище.

Звірюка вам, якої ні веснина
Не має Давнія в густих дібровах,
Ні Юби спраглий край, що то плекає
Лъви ненажерні.

Постав мене в пустім степу, дє вітер
Літній й одної не колише гілки,
Чи в край глухий, сльотою злою битий,
Мглами повитий.

Постав під возом сонця дуже близько,
В країні, де вже людям жити не можна,
Ляляги не забуду сміх солодкий,
Милій речі.

ДО АПОЛЛОНА

(О да)

О що просить святого Аполлона
Співцю? О що молитъ, вино нове
Ллючи із чаші? Не о жниво
Буйне в Сардинії пліднай —

О скот товстий в Калабрії гарячій,
О золото і слонів індійських кісті,
Не о лани, що річка Ліріс
Спокійна мовчки підлива.

Най ріже виноград каленським серпом,
Кому дала се доля; най купець —
Багач вино п'є з чар, набуте
За виріб Сірії взамін —

Богам, знать, мицій він; три й штири рази
До року хвилі атлантицькі рве
Й здоров верта; я ім оливки,
Цикорію й ніжні мальви.

Даруй мені, молюсь, Латони сину,
Свого в здоров'ю поживати, з умом
Погідним, старість не безславно
Прожить, з рук цитри не пустить.

ГОРОД І СЕЛО

(Сатира)

Ось чого все я бажав: кусень поля не надто великий,
Де би садок був і близько хатини криниця погожа,
А крім того кавалок ліса. Та більше і краще
Дав мені Бог. Я вдоволен. Вже більше не прошу нічого,
Майіний сину, як тільки, зроби мені дар сей тривалим!
Я ж не прибільшував злими способами свого надбання,
Ані не рад марнотратством його та недбалством вменшити!
Я ж не молюсь, як той дурень, в сей спосіб: «О, коб сей
закуток,
Близький, що вперся в мій ґрунт, до своєго я міг долучити!
О, коб котел мені з грішми знайти дала доля щаслива,
Так, як тому, що зарібником був, поки скарб ізнайшовши,
Грунт купив онде й вжива й багачем став завдяки Гераклу!»
Я ж тим, що маю, втішаюсь з подякою й ось як молюсь:
«Дай, щоб товстіла худоба господарю й також все проче,
Окрім ума, й будь найбільшим опікуном моїм, як звик ти!»

Так склонивши з гори й власну твердиню,
Що й величать окрім них у сатирах і віршах непишних?
Ні честолоб'я не єсть м'я гірке, ні вдушливий сироко,
Ані осіння негода, гіркий Лібітіни здобуток.

Батьку поранньої хвилі, чи Янусом звати тебе радше,
Ти, з котрим люди свій труд і орудки життя починають —
Божа вже воля така — початком будь і моєго співу!
В Римі ти тягнеш мене, щоб за свідка ставав я. «Ану же,
Квапся, щоб хто вперед тебе не ставився до обов'язку».
Чи Аквілон вулицями мете, чи зима затемнила
Світ сніговими заметами ввесь, а мені треба рушати!
Потім виразно й докладно зізнавши таке, що й самому
Може пошкодить, тиснись крізь юрубу й настолочуй

повільних.

«Що ти, вдурів? Що летиши так?!» — відгукнє поганець
Та закляне, на чім світ. Але я б повалив всі завади,
Як погадаю, що час мені бігти до Мецената;
Се моя радість, се меду солодше, щоб правду сказати.
Та як до Есквілій сумних дійду, вже чужих мені сто справ
У голові й мимо вуха гуде. — «Перед другою Росцій
Дуже просив, щоб ти завтра в Путеаль став на свідка!
Там писарі тебе, Квінте, просять, щоб днесъ повернути
Тямив к ним в дуже важному, новому, спільному ділі».
«Вчини, щоб печать приложив Меценат на тую грамоту»;
Скажеш: «Стрібую» — то він наляга: «Як лиш скочеш, то
зможеш».

Ось вже минуло сім літ, незабаром і восьмий скінчиться,
Як Меценат мене став уважати в числі своїх близьких —
Правда, остільки хіба, що бере мене у повіз при собі,
Як виїжджа куди-небудь, говорить сердечно дрібниці,
Ось як: «Котра там година? — Ану, чи тракієць Галліна
Зможе срійця? — Вже ранній мороз щипа, хто зло
вбраний».

І таке інше, що вухом одним увійде, другим вийде.
Ввесь отой час нема днини й години, щоб зависть все більша
Не пригнітала мене. Чи на ігрища глядів зі мною.
Чи забавляється на полі, всі ахають: «Оце щасливий!»
Як від мовниці страшна яка вість розійдеться по завулках,
Хто лиш зустріне мене, то розпитує: «Друже, ти, певно,

Мусиш се знатъ, бо а бѣгами стрічаєшся зблизъка; чи чувъти
Дешо про даків?» — «Нічого ні разу». — «Ну, завше, мабуть, ти
Будеш таким сміхованцем!» — «Та най всі богово поб'ють м'я,
Сли я що чув!» — «Та невже! А воякам обіцяні землі
Цезар в Сіцілії думає дать, чи з італьського ґрунту?»
Божусь, що й того не знаю. Вони подивляють людину
В мні одиноку, що вміє так славно й глибоко мовчати.

Ось як мина мені, бідному, день, не без бажань сердечних:
О ти, село! коли ж тя побачу! Коли буду міг я
Чи то із давніх книжок, чи у сні, чи в бездільності любій
Черпати розкіш, забути про життя сього клопоти й смутки!
О, коли ж біб, Шіфагорові любий, на стіл подадуть нам,
Ще й примащену достаточно салом товстенським капусту!
Божеські ночі й вечері, де сам я й уся моя челядь
Тут же при огнищу власнім імо, а я хлопців свавільних
Рештками страви годую. П'є кожний, як має охоту,
Із неоднаких чарок, від немудрих законів свободній;
Добрий пияк бере чарку велику, а інший радніше
Із невеличких кріпиться. І ось починається розмова,
Та не про вілли й будинки чужі; не про теє, чи Лепос
Гарно танцює, чи ні, а про те, що нас ближче обходить
І що не знатъ було б зле: розважаєм, чи люди багатством,
Чи чеснотою щасливі бувають; чи користъ, чи спільність
Поглядів тягне до приязні нас і що власне вважати
Мусимо ми за добро і добро в чим найвище вбачати.

* * *

Серед таких розговорів сусіда наш Цервій до речі
Бабські балака байки. Вихваляти почав хтось Арелля
Статки-маєтки, ве зневиши жури його; ось він так мовить:
«Раз, повідають, приймала сільськая миш міськушу
В бідній норі — яко давня кума свою давню знакому.
Трудолюбива її уважна на те, що трудом здобуте,
Але гостинність її серце тверде отворила. Що й мовить;
Не пожаліла пріпрятаних к святу горошків, довгастих
Зернят вівса, несе в писку сухий виноград, солонину
З полуобгрізених схабів, бажаючи страв різногою
Гостя обмерзіння перемогти, що зубками гордими

Ледве шолопав се те, коли газда, па свіжій соломі
Лягши, осет і часник ів, лишаючи ліпшії страви,
Врешті промовила міська: «І що тобі, кумо, за радість
Тут на хребті сеї скелі між борами так бідувати?
Чи не воліла б ти місто й людей, ніж ліси оці дикі?
Вір мені, разом зо мною в дорогу ходи! Адже в світі
Бог дав смертельну душу всім творам; мале чи велике,
Смерті ніяк не втече. Коли так, моя люба, то жий же,
Доки живеться, у щастю й розкоші, тямуочи, як сей
Вік твій короткий!»

Ся мова спонукала мишу сільськую,
Швидко вискачує з дому, і враз вирушають в дорогу,
Як загадали, пильнующи віччю сподом попід мури
Міські пролісти. Вже північ стояла на небі, як наші
Миши в багатому домі по своїй мандрівці спинились.
Там одяла, закрашені пурпуром красним, ясніли
Скрізь на ліжках із слонової кості; по ширі багатім
Много недоідків ще полищалось, що збоку на купі
Ще від учора лежали в кошах. Ось міщенка, поклавши
На пурпурівій постелі селянку, немов підгорнулась,
Бігас там і назад, і приносить страви, і сповняє
Службу, немов служаночка, кощуючи все, що приносить.
Ся, лежачи, не нарадуєсь щастям і добрим бенкетом;
І вже поводиться, мов підохочений гість, коли раптом
Лоскіт страшений дверей іх обох виполохав із ліжка.
Ну ж вони бігать тривожні по всьому покою, та ще гірш
Дух у них заперло з страху, як в високих світлицях почувся
Гавкіт собак молосійських.
І мовить селянка: «Ta Бог з ним,
Із отаким ось життям! Будь здорована! Волю вдовольнятись
В лісі в безпечній порі хоч би викою тільки пісною».

ДО МОЇ КНИЖКИ

(Лист)

Здається, книжечко, до Януса й Вертуумна
Ти зиркаєш; бажала б, знай, стояти
На продаж в окладці, що Созиів руками
Красно вигладжена блищить.

Не любиш ти замків, не любиш ти печаток,
Що лиш встидливим милі; ти зітхаєш,
Що лиш декому тя показую, хвалиш
Широку публіку. Не так тебе ховав я.
Іди ж, куди наперлася іти,
Раз вийшовши, вже вороття не буде!
Не раз зітхаєш: «Що вчинила-м бідна?
Чого забагла?»— як тя хто зневажить.
І знаєш ти, що в кут тебе упрутъ,
Коли твій пан, наївшись, спочиває.
Бо сли не помиляється віщув,
Гнівний за всі гріхи сей, то Рим
Цінитиме тебе, аж поки молодість
Не промине твоя. Та як помнита
Під дотиком юрби кальною станеш,
Підеш ти мовчки молям на снідання,
Або до Утики втечеш, або в Ілерду
Пошлють тебе в пакунку. Посміесь
Той, що тя вспоминає, котрого ти
Не слухала; отак, як той прохожий,
Що непослушного осла в гніві
З скали зіпхнув; бо й хто ж би мучився
Когось спасать проти його охоти?
І се ще жде тебе: дітей азбуки вчити,
Аж поки десь в глухому закавулку
Шиплява старість не приб'є.
А як тобі тепленьке сонце
Багато припроводить слухачів,
То розповідіж, що син я лібертина.
В худих достатках геть понад гніздо
Широко крила розпустив; оскільки
Шляхотного замало в мене роду,
Остільки більше чесноти надбав.
Найстаршим в Римі був я до вподоби
В війні й спокою; зростом невеличкий,
Посивів передчасно, радо грівсь на сонці,
До гніву скорий та й до перепросин.
А якби хто тебе спитав про вік мій,
Най знає, що сповнилося мені
Чотирикратно по однадцять груднів,
Тоді, як Лоллія товаришем став Лепід.

ПУБЛІЙ ОВІДІЙ НАЗОН

ПРОЩАННЯ

(Елегія)

Як виринає в душі сеї скорбної ночі картина,
Що в ній останнії я хвилі у Римі пробув;
Я нагадаю сю ніч, в котрій все я наймильше покинув,
Нині з очей ще мені котяться слози рясні.
Власне світять свічки, аж тут наказ від Цезаря, зараз
Геть забиратись, кидати рідний Авзоній край!
Вже не було ні часу, ні думок щось ладнати для дороги.
Довгую хвилю у нас серце застило зовсім.
Не постаравсь я о слуг, ні о те, щоб товариша вибрать,
Ні о одежу та харч, що для заточника би тра.
Я оставпів не інакше, як той, що, пригноблений громом,
Хоч і живе, та життя сам не свідомий свого.
Та коли біль сам нарешті прогнав сю з душі замороку
І моя пам'ять оп'ять трохи до себе прийшла,
Проговорив я востаннє до другів сумних на відхіднім
(З многих явилися тут тільки два-три на той час!).
Любая жінка, ридаючи, міцно мене обіймала,
Сльози ж по щоках блідих, наче дві річки текли;
На берегах десь лібійських далеко дочка пробувала,
Навіть і знатъ не могла про сю недолю мою.
Де тільки глянуть було, роздавались ридання і стогін,
Бачилося, в домі раз в раз плач похоронний стоить.
Слуги і служниці й хлопці ридають по мні, мов по вмершій.
В домі у кожнім куті слози хтось точить гіркі.
Сли до малого велике порівняння вільно прикладти,
Вигляд був Трої такий в хвилі, як взято її.
Скрізь уже втихли людей голоси і собачі брехання,
Місяць високо свій віз небом нічним підігнав;
Ось я на нього зирнув, а відтак, Капітолій зуздрівши
(Був надаремно наш дім в близькім сусідстві при нім),

Я помолився: «Боги, що живете в сих близьких святах!
Храми, котрих вже вовік очі не вглянути мої!
Святощі, скільки вас є у величному місті Квіріна,
Я вам лишаю! Вовік будьте здорові мені!

І, хоч запізно, одержавши рану, за щит я хапаю,
Все ж своїм гнівом відхід сей мені не обтяжіть!
Тому ж небесному мужу скажіть, який блуд м'я обпутав,
Щоб за злочин не мав те, в чім лиш провина була.
Най те, що знаєте ви, почував й сеї кари виновник:
Сли перепрошений Бог — горе мені не страшне».

Сею мольбою благав я богів, ще теплішими жінка;
Хлипання раз в раз її переривало слова.
Ще й перед Лярами, ниць вона впавши й розсипавши коси
К огнищу згаслому, знай, тулить тремтячі вуста;
Гаряче й гірко вона наріка на ворожих Пенатів
За свого мужа, та плач вже не поможет йому.
Ніч уже швидко кінця добігало, вже гантись годі,
Віз Паргазійський униз з осі своєї скиливсь.
Що мені діять? Сліпая любов вітчини м'я спиняє,
Та невмолимий наказ геть ще сю ніч м'я жене.
Ах, чи то раз за прохожим, що десь поспішав, я промовив:
«Що так біжиш? Де спішиш? Відки й куди, погадай!»
Ах, скільки раз я подумав, ось уже тая хвилина,
Що мені краще всього рушить в назначену путь!
Тричі ставав на поріг і тричі вертався; самі
Ноги, в догоду душі, мовби зав'язли мені.
Часто «Бувайте здорові!» — скажу, і знов много говорю,
І, мов ось-ось уже йти, з всіма цілуєсь ще раз.
Часто показую щось сотий раз, сам собі суперечу,
Та від коханих моїх оком не можу змигнути.
Врешті подумав: «Чого я спішуся? Таж в Скіфію шлють м'я;
Рим покидатъ сяк чи так, хвильку пробуду ще тут!
Жінку навік мені за життя ще живу віднімають,
Дім і ту вірную всю челядь домашню мою.
І тих товаришів, що, як матір, полюбив я сердечно —
Щирій душі! Тезей так хіба вірність держав!
Тож обнімімось, допоки ще вільно! Хто зна, може, вдруге
Не доведеться вже! Наш зиск — кожний ще лишній

момент».

Та вже не час! Уриваю промову свою на півслові

І обнімаю все те, що наймиліше душі.
Ще ми говоримо й плачем, аж ось на високому небі
Ясна зірниця зійшла, нам найважкіша звізда!
Шось мов порвалося в мні, мов сустави мої віднімають,
Бачилось, тіло мое хтось на шматки роздира.
Біль я почув, як той Метус, коли за зрадливі вчинки
Коні за кару його шарпали в різні боки.
Крик і ридання моїх піднялось по всім домі страшеннє,
З жалю до голих грудей б'ють кулаками вони.
Вже відходжу, аж ось жінка на раменах моїх повисла,
Сльози гіркі ллючи, скорбні слова ті рекла:
«Ні, не візьмуть тебе в мене! Ураз помандруєм обов'!
Я не покину тебе, в засилку за зсильним піду!
Разом нам іхати! Нехай і мені на край світу дорога;
Я, як пакунок малий, буду збігця проводжатъ.
Цезаря гнів тебе гонить із рідного краю,— кохання
Гонить мене, і воно Цезарем станеться мені».
Так напиралась, як вже й перед тим напиралася часто,
Ледве намовами я міг трохи вспокоїтъ її.
Вийшов я (радше сказатъ — мене винесли без похорону),
Мокрий від сліз, все лице вкрите волоссям вогким.
Жінка в нетямному болю — розказують — тут же зомліла
І, мов без духа, оттак сєред покою лягла.
А як усталла, в волоссям, присипаним попелом гидким,
І похололе з землі тіло своє підвяла,
Довго ридала — не то над собою, не то над самотнім
Домом і мужа ім'я кликала часто в простір.
Так голосила, немовби мене і дочку свою трупом
Бачила зложених вже на похороннім кострі;
Вмерти бажала, щоб з смертю і пам'яті й болю позбутись.
Згляд лиш на мене її жити примусив іще.
Най же живе і, коли вже так доля судила, живучи,
Най мені бідному ще поміч і пільгу несе!

НЕВІРНОМУ ДРУГОВІ

(Лист)

Маю жалітись, чи радше мовчати, твій гріх не назвавши,
Чи виявляти хіба світу всьому, хто ти є?

Ні, не назуву твого ймення, щоб жаль мій не був тобі честю,
Щоб моя пісня сумна слави тобі не дала.

Доки судно мое міцно збудоване вільно гуляло,
Ти поруч мене гулять перший хапався усе;

Нині, коли відвернула фортуна лиць свое, втік ти,
Взявшись, як дуже твоя поміч потрібна мені.

Чинишся навіть, що й знати не знови знаєши мене зроду-віку,
Вчуваши ім'я мое, ти «той то — питаєш — Назон?»

О, я той сам, хоч ти й чути не хочеш, твій давній приятель,
Майже з дитячих ще літ ми побратими були.

Той я, що першому ти повіряв свої думи й бажання,
Перший з тобою на всі грища й забави ходив;

Той однокашник я твій і щоденний гість в твоюму домі,
Той, що, мов муз, тобі кожний підшептував суд.

О, я той сам, о котрім ти, зрадливий, днесъ знати не хочеш,
І про котрого хоч раз не потрудивсь ти сплітати.

Чи не любив ти ніколи мене? Значить, не маскувався!

Чи був ти щирий колись? Значить, так легко змінивсь!

Може — скажи — прогнівив тя я чим і сю зміну спровадив?

Бо сли неслушний твій гнів, то справедливий мій жаль.

Чим провинивсь я, що так неподібний до давнього став ти?

Чи, може, те є мій гріх, що я в нещастя попав?

Сли вже не ласка твоя помогти мені ділом чи грішми,

Хоч би листок ти прислав, всього три слова мені!

Ба, аж повірити тяжко — говорять, що навіть мене ти
В моїм нещастю гальбіши, робиши докори гіркі.

Безуме, га! Що ти дієш! Пошо в разі власного горя

Ти позбавляєш себе сліз співчуття у людей?

Знаєш, що тая богиня легенъка на колесі бистром

Ногу хиткую свою сперла на самім шпилі?

Легша вона від листка, рухливіша вітрової хвилі,
Зміністю, зрадниче, ій рівний хіба ти один.

Висить на нитці тоненькій, небоже, вся доля людськая:

Що нині міцно стойть, завтра валиться нараз.

Хто не чував про безмірні скарби багатого Креза?

А як в неволю він впав, мало й життя не втеряв.

А Діонісій, лиш пострахом прогнаний із Сіракузи,
Чемним собі ремеслом хліба шматок заробляв.

Хто від Помпея Великого більший? А все ж він в утечі

Голосом смирним, бідац, хлопа о поміч просив,

Той, що Югурту побив і над Цимбрами вславивсь тріумфом,
Консулом бувши, наш Рим вів до побіди не раз,
Марій хіба не лежав у багні, в шуварі болотистім
Криючись, стиду зазнав — муж такий славний — досить!
Робить іграшку собі судьба із долі людської;
Навіть тій хвилі, що є, вірить напевно не мож.
Якби був хтось мені мовив: «Поїдеш над Чорнеє море,
Будеш лякатися, щоб лук Гета ве встрілив тебе».
Я б відказав йому: «Йди та напийсь на прочищення ліку
Того, що густо росте по Антикири полях».
Прецінъ постигло м'я се! Та й хоч людських я б стріл
устерігся

Допустів божих хіба міг би я встерегтись?
Отже, лякайсь їх і ти, і що втішним тобі видається,
Поки говориш, вважай, може змінитися в сум!

ГАРАЛЬД ГАРДРАДІ

ПІСНЯ ПРО ДІВЧИНУ З РУСЬКОЇ КРАЇНИ

Край Сіцлії далекої
Наш кораблик пролітав,
В пишних строях ми на покладі
Поставали, як і слід.
Живо біг носатий човен наш,
Гордий, що геройніс...
Гей, в кого не мужняя душа,
Не посмів би плаватъ там.
А проте дівчина з руської країни,
Що в короні сяє, мене не приймає.

Як ми з Трандами зустрілися,
Більше іх було, як нас,
Гей, то ж лята і завзятая
Почалася боротьба!
Впав у бою юний наш король,—
Я відбивсь від нього геть...
Гей, в кого не мужняя душа,
Не встояв би в бою тім.
А проте дівчина з руської країни,
Що в короні сяє, мене не приймає.

Раз, дівчиночка, шістнадцять нас
З чотирьох проломів враз
Морську воду черпатъ мусили —
Хвилі лютії ревли,
Заливали човен наш дотла,—
Та таки ми не дались!

Гей, в кого не мужняя душа,
Не посмів би плаватъ там!
А протѣ дѣвчина з руської країни,
Що в коронѣ сяє, мене не приймає.

Знаю вісім штук: умію я
Вірші голосні складать,
Іздить на коні прудкому, як змія,
Плаватъ в піннявих валах,
І на лижвах по снігу шмиглать,
Списом в оленя кидать,
Веслуватъ, як досвідний гребець,
Мечем, луком воюватъ.
А протѣ дѣвчина з руської країни,
Що в коронѣ сяє, мене не приймає.

Там на юзі жінка, ні дівча
Не затаїть, а признасть,
Що ми вранці в южнє місто те
Впали, наче аврі в снасть.
Там-то брязк ішов від наших зброй!
Там-то кров лилася з тіл!
Там-то я ім'я своє вписав
На свідоцтво своїх діл.
А протѣ дѣвчина з руської країни,
Що в коронѣ сяє, мене не приймає.

Я родився в Уплянді, де люд
Славно луки натяга,
А тепер, ненависні хлопам,
Човни вольнії мої
То до берега причалують,
То йдуть в море, як чайки,
Як іх з берега позсовуєм,
Криють хвилі водяні.
А протѣ дѣвчина з руської країни,
Що в коронѣ сяє, мене не приймає.

ПЕКЛО

Перша пісня

У півдороги земного життя
В глибокім, темнім лісі заблудив я,
Відбившися від простого пуття.

Ох, годі, щоб докладно розповів я,
Що труду, горя і тривоги там
(Аж згадувати страшно!) утерпів я;

І смерть сама ледве страшніша нам!
А прецінь в нім добро мене спіткало:
Як є і як — оде розкажу вам.

Як я зайшов там — тяму дуже мало,
Бо туман м'я густий був засліпив,—
Досить, що стежки простої нє стало.

Я ішов, аж де ся вгору горб зносив
На самім краю страшної долини,
В котрій так довго я терпів-блудив.

Я вгору глянув ген на небо сине:
Хребет гори у світлі сонця сяв,
Котра веде блудящих до родини.

Мій страх важкий щезати вже почав,
І кров, що в жилах скріпла ми з тривоги
В ту страшну ніч — луч теплий огрівав.

І як розбиток, з морської дороги,
Без духу, мокрий, дрижачи глядить
На морські вали з берега крутого,

Так озирнувсь і я в той темний світ,
В ту пучину, відки жоден не вертає
Живим,— і серце стис ми страшний вид.

Спочивши трохи, далі поступаю
Горі горов до світлого верха
Все вище,— сил остаток напружаю.

Аж глянь, саме де найстрімча стіна —
Проворна, хижка, пестро дзянканиста
Пантера ми дорогу залягла.

Втечи, минуту її — неможливість чиста,
Де іду, вона крок в крок передо мнов,—
Знов вділ веде м'я стежка кам'яниста...

Світало. Сонце блисло над горов
Серед тих самих звізд, що пред віками,
Коли з нічого вічна Любов

Сей світ живими визвала словами.
Пречудний ранок теплий, весняний
Прогнав поволі страх, що завдала ми

Звірюка краса. Но ось — страх новий,
Далеко тяжкий дрожжю переняв м'я:
На мене лев простісько йшов страшний!

Так, безперечно він на ціль узяв м'я!
Рознята паща — голод се значить...
На вид його холодний піт зілляв м'я.

А ось на мене й вовчиця біжить:
Ненаїсність з худих ребер видати,
А око жаром стекlosti блищить.

Той вид відвагу мусив ми відняти,
Відняти силу,— я втеряв зовсім
Надію — на вершок гори дістались.

Як грач, що довго мучився, зачім
Раз виграв — знов все вигране теряє,
А жаль і горе закипить у нім;

Так я чув, що ся серце в мені крає,
Коли м'я перли ті звірюки три
Туди, де тьма, де світла ввік немає.

В глибінь, у пропасть я летів згори,—
Втім, виринала з пітьми під горою
Стать ясна, тиха з поглядом любви.

Побачивши го, в моїм лютім горю
Скричав: «Будь-хто-будь ти, чоловік
Чи дух який,— о, змилуйсь надо мною!»
А він сказав: «Я жив у давній вік;
Ломбардія, се був мій край родинний,
У місті Мантуї я ввидів світ.

Тоді владів у Римі Юлій сильний;
Я виріс і Августа бачив трон;
Тоді в богів ще вірив світ дитинний.

Я був співак, і голосний мій тон
Співав про горе й радості Енея,
Що кинув рідний, впавший Іліон.

А ти ж чому до тьми вертаєш сеї,
Чому не світлив верх сей — твоя ціль,
Де щастя джерело й утіхи всієї?»

І скрикнув я: «То ти се, ти Віргіль,
З котрого уст перлове слово ллялось!»
І встиду жар обляв увесь вид мій...

«О ти, усіх поетів світло й славо,
Котрого пісню довго, пильно я
Зглубляв, котрого я в любові ставив

Собі взірцем, учителем! Твоя
Се все заслуга, що в житті я вдіяв
Хорошого, бо в тебе вчився я!

О вчителю,— на тебе вся надія
Моя в сім горю! О, рятуй мене
Від сих звірів, що в діл м'я пруть ід зміям!»

Слова потіхи він ми в серці ллє:
«Не той ти тра дорогою вернути,
Як хочеш місце се минуть страшне.

Бо звір сей, що алякав тя, страшно лютий,
Не дастъ пройти нікому стежков тов.
І всіх пожер, хто го не хтів минути.

Се хитрий звір, неситий, вічно злов
Жадобов томлений і одвічно жручий,
Чим більше жре, тим голодніший знов!

Багато з ним звірів гоняєсь злющих,
Аж поки прийде славний Пес, котрий
Уб'є го; кине в жар повік горючий».

ІЗ СОНЕТІВ

CXXX

У моєї пані очі
Не такі, як сонце, ні,
І коралі червоніші
Від пурпuru уст її.

Коли білий сніг, то певно,
Що смаглява в неї грудь:
Коли волос—дріт, то в неї
Дроти чорні ростуть.

Бачив я всілякі рожі —
І червоні й білі теж,
Та таких на личку в неї
Рож ти певно не найдеш;

І багато розкішніших
Пахощів нам вироста,
Аніж ті, якими дишуть
Мої милої уста.

Я люблю її розмову,
Хоч докладно знаю сам,
Що музика приємніше
Гомонить моїм ушам;

Як богині ходять, цього
Я не бачив ані в сні;
Моя пані, як і всі ми,
Ходить просто по землі.

CXXXI

Тиранка ти, о так, така твоя вже вдача,
Як всіх тих, що краса жорстокими зробила;
Бо добре знаєш, що моя душа гаряча
Тебе мов жемчуг найцінніший обіймила.

Дехто в лиці твое заглянє й обізветься:
«Чого б його зітхати і мучиться так гірко?»
Брехня! Хоч голосно се з уст і не зірветься,
Та я в душі клянусь: «Брехня се, люба зірко!»

Що нє фальшиво клявсь, про се мене впевняє
Та тисяча зітхань при згадці про твій вид.
Хто хоче, білій цвіт над все най величает;
У мене чорний верх над усіма держить.

Та чорна вдача в тебе, ось в чім горе!
І відси, думаю, і йдуть всі поговори.

XCVI

Сі говорять: твоя хиба —
Молода ти і пуста;
Ті говорять: до лица се
Молодощам пустота.

Та чи хиба, чи прикмета.
Люблять всі тебе проте;
З хиби кожної у тебе
Вже й прикмета наросте.

Як на пальці у цариці,
Що тронує вищє нас,
Навіть найпідліщий камінь,
А уходить за алмаз,

Так твої всі блуди й хиби,
Скільки іх у тебе есть,
Ще й красясть тебе, принаду
Надають тобі і честь.

*

XXVIII

І як же щастя знов мені зазнати,
Коли пропали ліки супокою,
І муки дня не хоче він втишати,
День мучить ніч, а ніч його чергою;

Коли враги відвічні, ніч і день,
Зв'язались, щоб в'ялить мене стражданням;
День працею, ніч сумом і риданням,
І труд мій час розцінює лишенъ?

Дню лестячись, кажу, який ти гарний,
Сум украша його, як стане хмарний,
І ніч лещу: як в небесах не стрітиш
Ні зірки, сам ти всю її освітиш!

Та кожний день мій біль довжить, не спинить,
І кожна ніч його ще тяжчим чинить.

XXXI

У твоїй груді всі серця заперті,
Які оплакував я, мов мерців,
В вій зміст любові і любовних снів,
Тих другів, що я мав за здобич смерті.
Чимало сліз жалібних і святих
Любов сердечна з моїх віч вточила,
Як день мерцям, що іх земля покрила,—
А се іх ти у грудях крив своїх.
Тому ти гріб живучої любові,
Обвішаний вінцями моого жалю,
І кожний дав тобі частъ моого паю,
І всі паї — твої тепер...
Всі, кого я любив, живуть у тобі,
А з ними всіми ти живеш у мні.

XXIX

Неласкаві на мене щастя й люди,
І на свій стан я, дє піду, там плачу,
В глухеє небо і у власні груди
Звертаю зір, клену судьбу ледачу.

Бажаю бути багатшим на надію;
Як сей — бути гарним, як той — друзів мати,
От цього хист, от того властиві дістати,
Все тим не рад, що маю і що вмію.

Аж сам горджу собою за ті хиби!
Та як тебе згадаю, з мого серця,

Мов жайворонок із плідної скиби,
До неба вранці моя пісня в'ється.

Як лиш твою любов солодку нагадаю,
Своєї долі я й за трон не заміняю.

XXX

Коли в солодкій тиші любих дум
Я спомини минулого збираю,
Чимало страт оплакує мій сум,
До давніх сліз новії доливаю.

І виступає на очах росиця
За другами, що смерті тьма пожерла,
І щедро знов перлиться сліз криниця,
І туга воскреса, що здавна вмерла.

Я важко мучуся минулим горем,
І жаль до жалю додаю раптово;
Колишній сум бушує новим морем,
Що сплачено давно, плачу наново.

Та як до тебе зверну свої мислі —
Всі страти віднайшов, всі смутки присли.

LXVI

Не раз я кличу смерть, бо нудно бачить
в світі,
Як ходить працівник в жебрацькому лахмітті,
А капосне ніщо блищить у пишнім строю,
А вірність щирая знай б'ється з клеветою.

Як славу має й честь огіда і облуда,
А чистоту он там сквернить насилия дике,
Як чесноту ганьбить ось стовпице велике,
А властъ над всіми зла, як на очах полууда.

Перед надсилою художество німіс,
А дурець мудрому відмірює права,
І правда спугана, безпомічна дуріс,
А добрий в найми йде, а ледар ужива —

Умер би! Ни, держусь тивогою одною:
Як я умру, й любов моя умре зо мною.

РОБЕРТ БЕРНС

НАДГРОБНИЙ ВІРШ

В чиїх очах є сльози співчуття,
Зблизись, схились і прочитай це гладко:
Хто тут лежить, був за життя
Найліпший муж, друг вірний, іцирий батько.

На людське горе серце мав м'якеεε,
Проти насилля й кривд незламний гірш скали;
Любив людей, та зло ненавидів душою,
І хиби всі його із чесноти плили.

ПАРУБОЧА ПІСНЯ

Ледве часом збересь з трудом
У мене грошенят крихітка —
Одна нежданая біда,
І все пішло до дідька.

З недбальства, з добродушності
Всі гроші розлетяться;
Та я присяг: чи сяк, чи так,
Нічим не турбувається.

МОЛИТВА ПАСТОРА

О ти, що в небі там живеш
І по своїй вподобі
Одного в небо кличеш к собі,

•

А десятюх у пекло шлеш —
Лиш на хвалу собі, а не за те,
Що тут робили добре або зле!

Благословлю твою велику силу,
Що в тьмі кромішній тисячі лишила,
А лиш мене до світла піднесла,
Твosoю ласкою вкрасила!
І я тепер, не так, як всі вони,
Великий, ясний світоч серед тьми,

Посудина з твоєю благодаттю,
Ізбраник, божкою назначений печаттю.
Я стояв є у твоїй святині,
Скала, що ввік незрушеного стоїть,
Я щит, я провідник, я взір єдиний,
Єдиний на весь світ!

ПІСЕНЬКА ПРО ЧОРТА Й АКЦИЗНИКА

Ішов дідько через місто свищучи,
Ніс у пекло акцизника скачучи.
Кричать баби: «Бери, дідьку, що твое!
Най там в пеклі грішним жару піддає!»

Дідько шмигнув! Дідько шмигнув
І акцизника поніс!
Аж підскочив, аж підплигнув
Із акцизником пан-біс.

Вари тепер пиво й брагу, що хто хоч!
Співай, гуляй, хоч і хату перескоч!
Та дякуймо пана-біса на весь світ,
Що взяв собі акцизника на обід!

Вихилясом, викрутасом скаче люд,
По хатах і по стодолах танці йдуть;
Як світ світом ще весь край так не гуляв,
Як тоді, як біс акцизника побрав.

Дідько шмигнув! Дідько шмигнув
І акцизника поніс!
Аж підскочив, аж підплигнув
Із акцизником пан-біс.

ТРАГІЧНИЙ УРИВОК

Мені вас жаль, безпомічні люди,
Котрих жаліти навіть уважають
Гріхом святоші. Я вам спочуваю,
Ви біdnі, ви погорджені, без роду,
Бездомні волоцюги, хоч би вас
Загнала в нужду й власная провіна.
Адже ж не будь у мене добрих другів,
Хто зна, чи я б не був, як ви, пішов
У пропасть, у поталу і погорду,
Чи я б не був найгірший, найбіdnіший.
Bo Ty, могучий Боже, що тебе
Я ображав, Ty в своїй доброті
Надав мені тих своїх дарів більше,
Ніж всім товаришам; та я надмірно
Їх надужив, остільки ж нікчемніше
Від простого злочинця, скільки більше
Від нього сил одержав я високих.

«A MAN'S A MAN FOR A'THAT»¹

Ти голову повісив гнеть
За те, що біdnий, будь-що-будь?
Геть, неключимий рабе, геть!
Ми гордимось тим, будь-що-будь!
І будь-що-будь, і будь-як-будь,
Хоч злідні й клопоти гнетуть,
То ранга є лише печать,
А муж є злoto, будь-що-будь.

¹ [«Людина завжди є людиною»].

Хоч одіж наша проста є,
А страва — хліб, сіль і що-будь,
Най дурень в шовках вина п'є,
А муж є мужем, будь-що-будь,
І будь-що-будь, і будь-як-будь,
Не в золоті, не в строях суть,
А чесний муж є сам свій цар,
Хоч як він бідний, будь-що-будь.

Ось глянь, ця лялька лордом звесь,
Розприндавсь, сам не зна, як бути!
Най перед ним сто люда гнесь,
А він є дурень, будь-що-будь.
І будь-що-будь, і будь-як-будь,
Най там ордерів повна грудь,
Свобідний ум глядить на се
І посміється, будь-що-будь.

Бароном міг король зробить,
Князем і графом, ще чим-будь,
Та чесним мужем вас зробить
І цар не може, будь-що-будь!
І будь-що-будь, і будь-як-будь,
Не в урядах, титулах суть,—
Високий ум і ясний зір
Над все те вищі, будь-що-будь.

Тож дбай усяк, щоб сталося так —
І станесь так, хоч будь-що-будь! —
Щоб ум і честь у світі скрізь
Запанували, будь-що-будь,
І будь-що-будь, і будь-як-будь,
Ще станесь так, хоч будь-що-будь,
Щоб чоловіку чоловік
Був братом всюди, будь-що-будь!

ЗВІЛЬНЕНІЙ ПРОМЕТЕЙ

(У р и в к и)

1

І знов на рідну землю я стутив
І досі чую, як щемить розкішно
Усякий віddих, рух, буття на ній.
Але коли насамперед заглянув
До людських хат, почув я щось, мов жаль,
Бо змін великих я не міг добачити
У зверхнім вигляді,— таких змін, як
Я в собі чув. Но швидко близче я
Приглянувся і бачу: трони всі
Порожні,— люди радісно живуть
З собов, як браття. Вже ніхто не гнеться,
Ніхто не топче других; вже ненависть,
Тривога, гордість, самолюбство підле,
Погорда власна не видні на чолах
Людей, як напис чорної розпуки
В огнистих буквах над пекельним входом:
«Хто ту вступа, відкинь усю надію!»
Ніхто не лютивсь, не тремтів, ніхто
В німій тривозі не ловив гордих
І згірдних поглядів владик потужних,—
Бездушний раб забагацок деспота
І, що ще гірше, власних прибагів,
Котрі го, мов коня остроги, гнали
Аж в гріб. Ніхто фальшивим усміхом
Не закривав брехню, которую не сміли
Уста сказатъ. Ніхто в гордій сліпоті
У власнім серці іскри не гасив
Любви й надії, аж лиш попіл сірий

На дні душі лишивсь, що пропалила
Сама себе, і мов олір відтак
Нещасна між людьми блукала, наче
Зараза, свойов власнов пустотою
Заражуючи других. О, ніхто
Не такав пусто, холодно і підло,
Де власне серце голосно кричало
Напротив слів, котрі лилися з уст,
Мов потік фальші, що, манячи других,
Вкінці і нас обманює самих.
І жінчини побачив я хороші,
Так чисті й добрі, мов погідне небо,
Що світло і росу ллє на нашу землю;
Їх серця, ніжні і ясні, ще не ткнула
Рука брудна гидкої моди,— розум
Світивсь з їх слів і мисль, котра давніше
В їх головах ніколи не гостила;
Чуття блищало з їх очей, котрого
Давніше вни лякались. Вни, здавалось,
Усім тим стались, чим вперед ніколи
Не сміли бути і перемінили
Враз землю в небо. Заздрість і бліда
Ревнивість, гордота і встиг фальшивий —
Ті краплі вічної, страшної трути —
Не затрували запахів розкішних
Розцвівшої тепер любові-рожі.

Вітварі, трони, трибунали, тюрми,
Колись людьми нещасними набиті
В коронах, мітрах, панцирах і путах
І книгами з фальшованим законом,
Перед котрими люд сліпий коривсь,—
Все те тепер здавалось злов марою,
Сном гарячковим, привидом поганим
Забутої недолі, що скалилась
Із обелісків, гробів і палат
Давніх панів і катів цього світу.
І так як віра темна, а потужна,
Попів гордих, царів колишніх діло,
Безмірна сила, як той світ, котрий

Вона в ярмо впряженла,— тепер однако,
Мов дим, розщерлась і, мов сон, минула,—
Так і знаки всі й природи рабства,
Посліднього рабства людей, стояли,
Не знищенні, но на нічо не здалі.
І всі страшилища, котрим міліони
Назв і міліони форм страшних і диких
Давали люди, до котрих молились
В надії і котрі кляли в розпукці,—
Всі щезли так, як Зевс, тиран всесвітній,
Котрому в поросі корячись люди
Кров власну лляли з зламаного серця,
Любов свою на вівтар зимний клали
З гарячими, безсильними слізами,—
Корились перед тим, кого боялись,
А боязнь їх була ненависть лута.
Тепер на вівтарях пустих гниють
Ідоли всі і пестрая заслона,
Котру «життям» вівтарні слуги звали,
Котра красок переливом пустим
Манила людське серце і надії,—
Вона тепер відкинена далеко,—
Погана маска здерта проч! Свобідний
Без власті й пут остався чоловік,
Не здавлений в тісні границі, кожний
Всім другим рівний, без титулу, роду,
Не прикріплений до землі, до скиби —
Горожанин цілого світа, вольний
Від низької покори і страху,
Свій власний цар, розумний, справедливий;
Не без нам'єності, но без вини
І болю, що колись му душу гриз,
Бо сам його творив він і терпів.
А хоть не може чоловік уйти
Ні смерті, ні случаїв ненадійних,—
Но вни тепер його раби, а не,
Як генто, при ногах важке каміння,
Котре му не давало піднестись
До звізд тих ясних, що вгорі ясніють
На невглибимі небі, в етеровім
Просторі без кінця і без границь.

II

О, розкіш, радість, що тремтить ми в жилах!
О, безграниця веселість бурна!
О, велетня огнista втіхи сила!
Котра чуттям м'я світлим обдала,
Немов вінцем огністим і несе м'я, мов
Потужний подув вихру хмари надо мчов!
Го! Моїх гір нутро дзвенить, мов дзвони,—
З джерел, з вулканів чути грому тони,—
Вони регочуться нездержаним сміхом!
Пустині, скали, океані,
Безмірний воздух, хмари й урагани
І темні бездни всі вторують їм гуртом!

«Тиране клятий! — так кричать вони зо мною,—
Ти, що цілий наш світ, мов хробака ногою,
Хтів роздавити і з дим'ячих хмар долів
Дощ камінний, жаркий спустити,
І моїм дітям кості потрощити,
І в хаос здрухотать все, що жило на мні».

ЦАРИЦЯ МЕБ

(У ривки)

I

«І смерть і сон, мов брат з сестрою,—
Як дивно гарні ви обоє!
Вона понура і бліда,
Мов місяць, що з-за хмар завою
Тремтяче світло ллє рікою;
А він рожевий, як зоря,
Коли над хвилі морські блисне,
На горах пурпуром зависне!
Смерть, сон — минущі чуда два!

«Чи ніч понура, льодовая,
Що все в могилах пробувас,

На серце залягла її?
Чи мусить згинути так рано
Краса та, на котру як гляне
Коханець, аж тремтить в любові?
Тут кожна жилка — синя річка,
Що полем сніговим тече,—
Те любе, зимнес лице,
Се мармур, у котрім палає
Життя бліда, тремтяча свічка —
Чи все те так зів'януть має,
Чи все те гниль гидка пожре?..
І чи не лишиться нічого
Із сеї пишної краси,
Крім горя й жалю на душі,
Жалю на світ, життя та бога?..
А може, се лиш любий сон,
Що біль утишує і горе,
Закрив півсумерком твій трон,
Моя рожева, рання зоре?
Коли прокинешся, о люба,
Потішиш вірне серце те,
Котрому біль твій — мука й згуба,
А усміх — світло, рай, життя?..

«О, ти прокинешся! Хоч тіло
Чудове, мов мертвє, лежить
І голос медовий мовчить,
Той голос, що, мов тони раю,
І тигра серце би зм'ягчив,
Що людські би чуття збудив
І в братобійців, у царів,
Що людську кров знай проливають.
Не видять очі тусклі днія,
Бо на повіці, по вкриває,
Мов хмарка срібна, прозірна,
Ті сині очі — залягла
Дитина-сон, і спить-дрімає.
Волосся хвилі золоті
Вкрили сніжну чудову грудь,
Мов виноградники гнучки

Здовж мармурових стін повзуєть». Але що се? Срібні тони Пронеслися крізь тиху ніч! Звук за звуком тужно гонить... Так, се чарів, чарів річі, Се той розвук, що голосить Круг дрімаючих руйн; Той, що вітер вніч доносить На край моря з-над глибин, Тихший, ніж Зефіра стони, Дикіший, ніж безладний спів Арф Еола, як в їх струни Геній вітру згомонів. Світло, мов веселки лучі, Сяє, мов у храмі низь, Крізь скло барвнее могучі Сонця блиски розлились. Але промінням, що сюди плили, Нема подібних на землі. Цариця духів наближась... Крилатих коней пара мчить, Іх тушіт в воздухі дзвенить І упряж світляна звиваєсь По них. Чарівною рукою Цариця поводи стягла,— Спинились. Люба поплила Довкола розкіш. Із завою Сріблистих сумерків схилилась Цариця ласково над ліжком Дівчини хорої, і нишком На вроду їй сон її дивилась.

Ніколи ще нічай очі
Не бачили краси такої
Неземної, незрівняної,
Як та була, що серед ночі,
Закрита сумерком, схилялась
Над ліжком дівчини, і сон
На ю чарівний навіала.

Сріблистий місяць з-за вікон
Глядів на дивний вид цікаво,
І ясну, воздушну появу
Промінням прошибав наскрізь,
І коней, і перловий віз.
В ній земного нема нічого.
Хто раз побачив те лице
Ясніюче, проти котрого
Вся красота земна щезас,—
Той не глядів на місяць вже,
Не бачив те, що окружас;
Не чув гармонії вітрів,
Не чув нічого й не діздрів,
Лише царицю духів дивну,
Її небесний голос чув,
Що в тиху ніч тримтів-линув
І кликав хорую дівчину.
Мов хмарка ніжна, летюча
В вечірнім пурпурі, красм
Облита золотим огнем,
За сонцем на захід пливуча,
Така цариця та була;
Та ясна, рання зоря
Так ясно, м'яко не блищиться,
Як той був блиск, котрий цариця
Довкола себе розлила.
Зступила з воза, повела
Чарівним прутиком,— мов хвилі,
Заколисалась срібна мгла,
Сріблисті тони, тихі, милі,
Дзвеніли й чарівні слова.

Ц а р и ц я

Ясно, стиха, авізди, сяйте!
Віtre, втихни! Море, всни!
Хвилі теплі, задрімайте
В своїх ложах край скали!
Цвіти, трави, тихо спіте,
Не тримтіте, не шуміте!
Срібне перекотиполе,
Всни на полі, всни на полі!

Дівчино, надземного щастя,
Що правих, добрих ожида,
Що всім борцям за правду дається,
І всім, що сміло пута зла,
Гордої підлості ламали,
Що пересуди друхotali,
Що наче звізди з висоти —
Провідники потомкам — сяли,—
Такого щастя гідна ти!
Встань, вільний духу, з земних пут,
На тебе вольні духи ждуть!
Утих цариці голос срібний,
Але з німого тіла встав
У дивнім блиску дух подібний
До тіла, і в красі сіяв.
Несказанний і незакритий;
Бо чистоти чудової його
Ніщо в життю збруднити не могло.
Святою силою повитий,
Піднявся легко вгору він,
Бесмертний з смерті і руїн.
На ліжку тіло ще тремтіло
В обіймах півмертвого сну;
Лице без виразу остило,—
Звіряче лиш життя котило
У жилах кров; але свою
Неазмінну панщину сповняли
Всі члени тіла. Дивний чуд!
Розсталися тут дух і тіло:
Він там,— воно без руху тут!
Хоч вид той сам, зріст і лице;
Проте яка ж страшна різниця.
Дух вгору розпускає крильця,
Туди, де з давен-давна вже
Тужив, туди, де жде його
Знання, найкраще добро;
Він міниться, та все той сам,
Росте, змагається без краю.
А тіло мучиться, здригає
Хвилинку; мов перо вітрам

Покинене — воно забава
Припадків, пристрастей прерізних,
І наче по тернах залізних
Понуро дотягла віку,
Вконець, немов зіпсущий плуг,
Паде — гнилизна, хробам страва.

Ц а р и ц я

Духу, що так вникав глибоко,
Духу, що так літав високо,
Духу, так сильний й так ніжний,
Прийми заплату чистоти,
Ти, серед брудів білосніжний!
До мене, на мій віз злети.

Д у х

Чи сон се? Те нове чутте?
Чи в сні у серденьку леліє?
Чи я свободій дух, що вже
У тіла путах більш не мліє?
Хто ти? О, говори зо мною!

Ц а р и ц я

Я Меб, парипя духів. В моїх
Руках всі чуда сього світа.
Що діялось в минулі літа
Я знаю все; мені відкрита
Велика книга людських діл,
В котрій по правді, без обмані
Твердими списана словами
Оповість пережитих днів;
І тайники будущини
Я з давніх вгадую слідів.
До найглибшої глибини
Я в серця людські заглядаю
І кожну радість, кожне горе,
Хоть скрите, я числю і знаю;
Чи то грижу, що невтомимо
В лукаві душі труту ллє
І крім муки давніх невмолимо

Щораз новії муки шле,—
Чи радість тиху, щирозолоту
У серці чесного, коли
Глядить на скінчену роботу,
В яку труди його ввійшли.
Я маю силу розірвати
Запону земную, которая
Навіть для світла пожира,
Уміс й духа закувати
І з тілом вперти в каземати;
Я маю силу показать
Йому, свободному, святому,
Високу, чисту благодать
І супокій той, ід котрому
Все йде шляхами розвиття.
Се надгорода чесноти,
О духу чистий! Тож zo мною
Вгору стезею промінною
Куди покажу — полети!
Слова цариці прозвучали,—
І дух послушний стрепенувся
Із земної тюрми рвонувся.
Всі земні пута поспадали,
Мов ті нитки, котрими в сні
Великанка карли зв'язали.
Почув се дух, і невидні
Нові йому прибули сили,
Глядів на всі дива нові,
Що вколо нього ся стелили.
Що за життя лиш в снах чудових,
Й сонних привидах видав,
Та все побачив тут наново
Живе, правдиве! Віз перловий
На хмарах срібних підлітав,—
І сіли в нього,— і в безмір
Taємні тони задзвеніли,—
Крилаті коні полетіли,
Трясучи промінний убір.
Чарівний віз вгору летить,
Ніч ясна, звізди незлічимі
Усіяли весь небозвід;

Та проблісками вже блідими
Край неба злегка рум'янів
На сході,— блідо закраснів
І сонний видокруг, і море синє.

Чарівний віз вгору летить.
З-під ясних, огнених копит
Небесних коней іскри прищуть,
Лишаючи огнистий слід
На скал вершках, на тих найвищих,
Самітних скалах, що чолом
Уперлись в хмари, а долом
З ребер їх бистрі ріки рищуть.
Вдолі глибоко океані
Дрімають у грізній красі,
Спокійні, мов дитина в сні;
Їх чисте дзеркало мов скляне,
Звізд погасаючих проміння
І воза дивного сліди
У собі відбива. Блідий
Бліск поранку красить каміння,
Красить хмар стада, що немов
Плащем м'яким зірницю вкрили.
Вже віз невпинний надійшов
Над пропасть — підлетів у хвилі.
В її страшенній глибині
Світів меркочутъ міріади,
В півколесо обведені
Величним поясом. Се двори
Природи. Що се, чи лампади
Горять в них? Ні, то метеори.
Чарівний віз вгору летить.
Мету вже близьку коні чують,
Сил добувають — і сахтить
Огонь в їх жилах. Океан
Вже щез із виду, і цілую
Кулисто землю видно вдали,
В мертвий обгорнену туман.
А сонце, хоч не вкрите в хмари,
Так блідо, тускло бліскотить,
Що ледве може освітитъ

Безмірну, чорну тьму простору.
Холодним блиском золотить
Чарівний віз, летячий вгору,
Відскакує від нього, наче
Шипуча піна; так ломаєсь
І прище й гнівно розбиваєсь
О скелі море те кип'яче.
Чарівний віз вгору летить.
Вже в відалі земля блищить,
Мов зірка найменша, бліда
На небі. В безмірі палають
Огромні сонця і світи
Без міри і числа, мішають
І крутяться і наповняють
Простір весь блиском красоти.
Одні — півмісяці рогаті,
Мов срібло, другі меркотять,
Тамті мов пурпуром горять,
А далі в безмірі летять
Комети, мов вірли крилаті.
Духу природи,
Ось де свяตиня твоя?
Де неазлічимий рій світів проходить,
Котрих розбурхана фантазія
В їх величі обнять не може,
Там, там тебе благословити треба,
Володарю землі і неба,
Природо-боже!
Найдрібніший листок,
Що від вітру тремтить,
Той малий хробачок,
Що ось дірку у глині вертить,
Що в гнилизні жив,—
Тим самим духом дихає, що й ти!
А все минає, все проходить
І в безконечній зміні Красоти
Твоя лиш вічна красота
І церков вічна ота,
Духу природи!

II

Віз зупинивсь. Цариця й дух
Пішли в палату. Золотій
Хмарки під етеровий рух
Стелилися; рожева мгла,
Немов онона дорога,
Перлові стіни закривала,
Розкішна музика, ледве чутна,
В пречистім етері дрижала.

«Гляди,— промовила цариця,
Показуючи дивний дім,—
Гляди на сю палату! Чим
Супротив неї явиться вам
Вся велич, блиск весь і краса
Осель людських? Але коли
Вся надгорода чесноти
Оця одна би лиш була:
В такім дворі небеснім оселиться,
Втішаться вічно, веселиться,
Сам в собі лиш і сам з собою,
То дух би тим не вдоволився
І ще би вічний не сповнився
Закон природи. Ти земною
Своєю працею готов святе
Добро для інших, а за те
Пізнаєш тут все, що колись було,
Побачиш, що тепер ще єсть і де,
Пізнаєш, що колись буде.
Лиш духа око доглядіти
Могло вируючий той круг,—
Лиш духа око і лиш відти,
З палат небесних розіздрити
Могло діла всі, довгий путь
Народів на землі, бо тут
Матерія, простір і час
Щезають — розум міць приймає
І ясність і перелітає
Запору всяку, що не раз

В життю його лет зупиняє». Сказавши тес, Меб-цариця Над бездну духа повела, Де вічність мов ріка плила, Де світ розлягся без граници. До найдальших окраїн темних, Де крила духа мліють вже, Невпинний вир світів іде Без міри і числа,— то все Одних незмірних, незглиблених Законів сила їх веде. Горі, долом, кругом зливався Безмірний рух той світовий В один тон згідний й нестрашний, І кожний місяць посувався Мов свідомо до своєї цілі Шляхом незримим в глибині. Ось відблиски замеркотіли Бліді в мрачній далечині,— «От се земля!» Так Меб повіла І дух пізнав її, пізнав Людей, з котрими жив, страждав.

«Гляди,— сказала Меб,— на ті Руїни, груз нездалий, сірий З палат розвалених, церквів: Гляди,— се звалища Пальміри! Колись там деспот злій сидів, Пиха росла і розкіш мліла,— А що лишилось? Тільки слід Дуренства й ганьби. Що навік Останеться? Нішо! Руїна Потомкам пізнім повідає Понуру повість давніх літ,— Страшну, важку пересторогу Для покоління молодого. Та швидко слід останній згине По давній славі, і в пустині Лиш інколи пастух зайде, Сліду Пальміри не знайде.

Царі тут, витягні гордії
Топтали тисячі рабів
Покірних! Се страшний ревів
Над світом вихор,— прошумів
І за собою слід замів.
«О вічний Ніл! Над ним стримить
Ряд величезних пірамід,
А хто іх здиг? Тиранів воля.
Коритом своїм Ніл плистиме,—
Вни поваляться й за ними
Сліди защезнуть серед поля,
І не пізнає ніхто тоді,
Де вни стояли,— щезнуть всі,
Як слава тих, що іх здигали.

«Гляди на ті пустій скали,
Серед котрих лиши Бедуїн,
Пустині піскової син,
Шатро розп'яв, що з вітром б'ється!
То давня Салем,— тут, було,
Золотоверхе чоло
Святині аж під небо пнеться,
Тут вежі, мури червонить,
Мов кров, що в них в честь богу ллеться.
Ах, кілько то сиріт і вдів
Святиню тую проклинаю!
Ах, кілько, кілько то батьків
Тут в рабських путах працювало!
З сил вибиваючись, вони
До «бога бідних» ся молили,
Щоб ті іх мури привалили,
Щоб іх нещасні сини
По них не мучились проклятий
Мур кінчати, щоб любі дні
Молодості іх внук не тратив.
В тих самих путах повнячи
Скаженого тирана волю,
Нелюдський, дикий тут народ
Ревів безумні псалми свому
Страшному богу; але от

Він люто кинувся до бою,
Із материного нутра
Поров невроджене дитя,
Старого різав і малого,
Все, що лиш рушалось, жило,
Роабите, стоптане лягло
Під ноги ворога страшного!
Та хто був той, що іх навчив,
Що милосердний Бог природи
Забійство любить, кров врагів?
Його ім'я й його народа
Загине, і забуде світ
Про ті казки, котрі побожна
Ошука много-много літ
За правду світові давала,
А ні, то — сильна і вельможна —
Огнем, тортурами втискала
У людські голови. Де Спарта,
Афіни, Рим колись стояли,
Розумні мужі, наче варта,
Дитицу-думку колисали,—
Тепер пустиня, темнота.
В низьких хатках — народ убогий,
В палацах — підлість, гайдь гнила,—
А тут же, побіч всього того
Забуті світом догнивають
Пишних колись святынь руїни.
Стовпів старих ряди дрімають,—
Часом лише провінє над ними
Свободи дух, мов тихий спів,
Затямлений з старих часів,
Що нас малими веселив,
А нині сумом навіває,
Та сто раз більше, сто раз гірше
Змінився тут ось чоловік!
Де Сократ вмер, щоби вільніше
Відтак міг думати весь світ,—
Тепер жують раби й тирані,
Безумці підлі і земля
П'є кров побитих. Де гула

Колись то слава, де римляни
Огненних бесід Ціцерона
Без дужу слухали, тепер
Чернець гордий живіт розпер,—
На голові його корона,
В устах ошука, фальш, прокльони.
Ще десять тисяч літ нема,
Як серед тої он пустині,
В котрій кров ворога п'є нині
Дикар і спів гидкий співа
На полі битви,— так самісько,
Як європейці у війні! —
Пишалося велике місто,
Столиця Заходу. Сумні
Стовпи, зеленим мохом вкриті,
Невпинно крищені і риті
Віків зубами,— ті стовпи,
Що світ, здавалось, перестоять,
Тепер тонуть мов у землі.
Кругом дівочий ліс шумить,
Безмірний,— дикою красою,
Не ткнутий людською рукою,
Виразно всім немов свідчить,
Хто там припадком заблукавесь.
Що, відколи земля стоїть,
І він цвіте там і пишається.
А проте тут колись торгу
Був осередок, проте тут
З країв даліких прибували
З усяким скарбом кораблі,
Народи різні торгували
І мови різні тут звучали
З віддалених країв землі.
Спокійний, вільний тут народ
Орав свої плодючі ниви;
Ta золото — відвічний tot
Ворог людства — і сей щасливий
Хороший зарід роздавило,
Людей братів роз'єдинило,

Прогнало правду, розум, волю,
Вони й не вернуться ніколи,
Аж поки люди не пізнають,
Що щастя в них і тільки в них,
І гаряче не забажають
З брудів очиститься старих.

Нема пилинки на землі,
Котра би не жила колись
У людськім тілі. Почисли
Всі крапельки води,— вони
Колись пливали в людських жилах
Від Лібії жарких пісків,
Де нині рев лищ чути львів,
Аж до Гренландії застилих,
Льодами вкритих берегів,
До Англії ланів багатих,
Огрітих сонцем золотим,
Не здиблеш місця, де би хати,
Села не було перед тим».

III

Пречудна ніч! Найлегший повів,
Як сей легіт весняний
Вечірнім воздухом залієв,—
Тут був би в тій тиші чутний.
Небесний склеп дріма в спокою,
Звізд миготячих безлік мрієв,
І місяць ясний тихо тліє,
Пливучи вічним шляхом своїм.
О, се заслона дорога,
Котру над сонною землею
Любов предвічна розп'яла.
Он гори-велетні свою
Сніжною ясною габою
Пишаються; горда скала
Іскристою льодів корою

Наїджене, ціла аж сяє
У світлі місяця. А там
На сугорбі у мглі дрімас
Понурий замок. З-понад брам
І башт старих ще мертві, строго
Старі, надгнилі хоругви
Звисають, хоч у бій вони
Не поведуть уже нікого.
І все те, вся tota країна
Так тиха, гарна і холодна,
Що думка, бачиться, тут годна
Підняться в блиск, що ніколи не гас;
Тиша так повна раз у раз
Панує тут, що, бачиться, ніяка зміна
Не доходила тут ні раз.

IV

Я ще дитиною була,
Як мати з собою мене узяла
На смерть безбожника глядіти.
То був широкий пляц. Попи,
Мов круки чорні, стояли
Круг стовпа. Народа товпи
В важкій очікуванні мовчали.
Прийшов осуджений, повів
Спокійним оком здовж рядів,
А в оці дивні щось світилось,
Немов погорда, ласка й жаль...
Вже полум'я гаддям обвилось
Круг нього, вже очей кришталь
В жарі згорнів, смертельні стони
Глибоко врізались в мов
Дитяче серце молоде,—
І заревів народ, мов дзвони...
Скаженою утіхою ричала
Засліплена юрба — а я
Заплакала. «Не плач, дитя,—
До мене мати так сказала,—
Не жалуй чоловіка того,
Бо він сказав: «Немає Бога!»

Ц а р и ц я

Немає Бога, ні, нема!
Безмірне небо, і земля,
І розум людський, і народів
Ряд безконечний хай тобі
Розкажуть, хто на світ іх сплодив,
Хто вів у вічній боротьбі.
Тут кожне ланцюга огниво
Покаже майстра, що його сплів,
І кожне зеренце у жниво
Те саме розповість правдиво
І доказно, хоч і без слів.

В часі й просторі незмірний
Сей світ, і сотворить його
Ніхто не міг. Лиш незглибний
Один в нім дух — природи сила.
Без початку сей світ, без краю,
Ніхто не сотворив його,—
Закони вічні оживляють
Найменшу часточку, і то
Єдиний Бог, предвічний, сильний,
То рух від світу невіддільний,—
Се дух природи!

Та гордий,
А незнаючий і сліпий,
Придумав чоловік високі,
Шумнії назви, щоб прикрити
Свою невіжу. Всі пороки,
Всі проступки від давніх літ
За Божеє ім'я ховались,
І назви Божії мінялись,
Як ті сліпі, що катувались,
Будуючи йому церкви.
А сам же він, чи Шіва, чи
Єгова, Будда, Фо чи Бог,
Він сам не був, не єсть ніщо,
Лиш знаряддя у руках слуг своїх,
Що ним лише криваві бої
Та війни вміли роздувать.

Чи вірні індуси юрбами
Під віз кривавий — Будди трон —
На смерть лягають, а брамани
Пісень святими голосами
Глушать іх передсмертний стон;
Чи бога силу ослабляють
Чорти — противники, чи то палають
Міста, крик старців і дітей,
Жінок, дівчат, йому на славу
Мордованих без розбору та жалю.
Луна землею, в небо б'є,
Чи під релігії кривавим
Ярмом світ стогне й шию гне,—
Раз в раз «Бог мира, Бог спокою»
В попів лукавих на устах,
Хоч руки іх облиті кров'ю,
Весь світ — різниця, пекло й страх.

ОЗІМАНДІАС

З країв далеких путник повертаєс
І каже: «Велет кам'яний стоїть
В пустині; ніг вже, ані рук немає,
І збоку голова в піску лежить.

«Та на лиці гордій безмірно вид,
Залізна воля і погорда злая,
Що топче скутий невільницький світ,—
Усе те в рисах кам'яних триває.

«А в споді напис вкований в граніт:
„Я Озімандіас, цар всіх царів,—
Глядіть, раби, на мене і тремтіть!“

«Нічого більш. Мертвá, суха, німая
Пустиня грас хвилями пісків
І звільна, стиха камінь заливає».

ДЖОРДЖ ГОРДОН БАЙРОН

НОВОГРЕЦЬКА ПІСНЯ

Острови, острови на грецькому морі,
Де спів чаюдійський Сапфо尼 дзвенів,
Де штука цінилась в утіках і в горю,
Де Делос пишався, де Феб заснів!
Ще вічна весна золотить ті країни,
Та сонце одно лиш зісталось без зміни.

Безсмертній співи Гомера, Алкая
Про діла геройські, про силу любви
Найшли собі славу, іх слава громкая,
Та імені іх навіть не знаєте ви!
Хоч світу окрасою імен тих звуки,
Не знають іх власні потомки та внуки!

Понад Мараконом ще гори дрімають,
Маракон німо до моря схиливсь...
Там став я і думав: «Гей, грецький мій краю,
Ще нині б ти вольний міг бутъ, як колись!
Де перси поснули довічним сном,
Га, там я не можу себе чутъ рабом.

Ген там на надморській скалі Саламіни
Сидів і пишався могучий деспот;
Під суднами море шипіло від піни,
Гнув грецькую землю ворожий народ.
Уранці ще іх міліони числились,—
А сонце запало — де вони й поділись?

І де вони нині? Де ти опинилася,
Елладо? На горах тих, славних колись,
Давно вже геройська арфа розбилася,
Давно вже геройські серця ізвелись.
А ліру, що Божі лила колись звуки,
Ганьблатъ тепер підлі невільниці руки.

Та ні! Щось зісталось, хоч слава минулась,
Хоч раб я із прадіда й діда раба,—
А чую, на очі слюза навернулась
І стид мені кров'ю лице облива!
Що ж ми, співаки, починати тут маєм?
Стидаться за люд свій і плакать над краєм!

Лиш плакать ми вмієм по днях Марафона,
Для стиду — не маєм вже й крові вітців!
О земле, верни нам із своєго лона
Хоч кілька тих давніх спартанських борців!
Хоч три із тих трьох сот, що сплять у могилі,—
А ще ми побачим нові Фермопілі.

Мовчиш, моя земле? О, ні! Із глухої
Безодні, мов рев водопаду гучний,
Доноситься голос поляглих героїв:
«Хай стане між вами один лиш живий,
Один лиш, а всі ми повстанем з могили!» —
Ta ба, живі гнутться, немов здеревіли.

Та годі! На той спів ми днесь нє цікаві!
Гей, чарку з самійським вином приготов!
Най дикі османі йдуть в бої криваві,—
Ми знаймо лише виноградную кров!
Чи бач, на цей поклик, огидний та дикий,
Який пішов гомін гульні й пиятики!

Ще Пірровий тан ви танцюсте нині,—
Де ж Піррова тая фаланга у вас?
Задержались давні звичаї дитинні,
А мужніх, геройських і послід погас!
В письмі ще вживасте Кадма знаків,—
Скажіть, чи він винайшов іх для рабів?

Гей, лийте у чарку самійське вино!
Гуляють дівчата в тінистому лузі,
Палають іх очі огністій в тузі,—
Та як на ті цвіти погляну іно,
Пекучій слізози в мене очі залилють:
Рабів лише буде плекати та груды!

Гей, там я на взгір'ю сунійському стану
Високо, щоб більше людей я не зрів,
Послухаю скорбних пісень океану
І мій лебединий вторитиме спів...
Геть, чарко! Нє хочу я твого вина!
Країна рабів — не моя вітчина!»

ПІСНЯ ПРО СОРОЧКУ

У лахах нужденних сиділа вона,—
В червоних, підпухлих очах ні слізинки;
Руками, мов скіпи марними, сухими,
І ночами пись, і дніями цілыми.
Без тямки, без впину літас рука,
А очі довкола так мутно десь бродять,
А з голоду й нужди дрижачі уста
Жалібно сей «Спів про сорочку» виводять.

«Робити-робити-робити,
Як скоро лиш кури запіють!
Робити-робити-робити,
Аж звізді крізь стріху затліють!
О, радше в турецькій неволі,
У каторзі лютій згибати
І стратити тіло і душу,
Ніж тут таку муку приймати!

«Робити-робити-робити,
Аж мозок кипить і мішась,
Робити-робити-робити,
Аж око кров'ю заливась!
Рубці, рукави і манкети,
Манкети, рукави й рубці —
При гудзиках сон як спроможе,
То їх дошиваша й у сні.

«О люди, та чей же і в вас
Єсть жінка, і сестри, і мати,—

Се ж ви не сорочку, а кров
Живую будете вдягати!
Шелесть! Шелесть! Шелесть!
Нужди се шипуче прокляття!
Весільна сорочка для вас —
Для мене смертельне є шмаття!

«Смертельне!.. Ах, де тая смерть,
Страшная, несита, дівась?
Мене не злякає вона,
Сама мене скорше злякаєсь!
Злякається моого лиця,
Що голод зіссав і грижа...
О боже, хліб так дорогий,
А крові і сліз така низька ціна!..

«Робити-робити-робити!
А плата? У збанку вода,
Хліб чорний, нічліг у соломі,
Хатина вогка і пуста.
Безногий стіл і шербатий столець,
А більше нічого у світі,
Лиш голі стіни,— від мосії тіні
На них ось узори відбиті!

«Робити-робити-робити,
Чи сонце заходить, чи сходить?
Робити-робити-робити,
Як невільник у каторзі робить!
Рубці, рукави і манкети,
Манкети, рукав і рубці,
Аж руки замруть від утоми
І мозок замре в голові.

«Робити-робити-робити,
Як метіль мете надворі;
Робити-робити-робити,
Як сонце жарить навесні!
Як ластівка перша у стрісі
Розкішно зацвіркоче,

І грієсь на сонці, й співає,—
В мені серце аж тріснути хоче!

«Ох, там, на волі, там,
Де ясно,— де цвіти весною,
Де небо вгорі, як кришталь,
Трава наче шовк підо мною,—
Ох, там на годинку лише
Пустіть, нехай серце спочине,
Хай хвильку забуде грижу,
Що завтра ось з голоду згине!»

«Ах, хвильку коротку лише —
Не втіхи, а вільної волі!
Щоб раз бодай виплакати все,
В слізах пролить море недолі!
Та ні, мої слізози, не час,
Каменійте у серці глибоко,—
Бо шити невидно, замокнуть нитки,
Як ви заллєте мені око!»

У лахах нужденних сиділа вона,—
В червоних, підпухлих очах ні слізозини;
Руками, мов скіпи, сухими, марними,
І ночами шис, і днями цілими.
Без тямки, без впину літає рука,
А очі довкола так мутно десь бродять,
А з голоду й нужди дрижачі уста
Жалібно сей «Спів про сорочку» виводять,
А люди співчують, і йдуть, і проходять...

СОН ВЕЛЬМОЖНОЇ ПАНІ

Вельможна пані у ліжку лежить,—
У ліжку так тепло, м'якенько;
Та, видко, страшнє щось пані та снить,
Щось віддих спирає, у груді тіснить,—
Вона з боку на бік кидається тяженько,
Розкидає руками й кричить...

Ось напруго схопилась в ліжку вона,
І просто, мов свічка, усіла.
Холодна, тривожна по ній дрож пройшла,
В стовп очі глядять, мов мара там страшна,—
І знов паде в постіль, з тривоги зомліла,
Мов виду страшного знести не могла.

А втім, розвернулась заслона на млі
І скочила з постелі пані...
Ось лампа так тускло горить на столі,
Тремтить на підлозі проміння ї...
Вельможна дрижачими шепче вустами:
«Який же страшний вид я бачила в сні!»

«Десь бачиться, ніби іду я та йду
По цвінтарі поміж могили...
Розвернулися могили, і тіні встають
Страшні, у гнилих сорочках, і стають
Круг мене,— стіною з боків обступили!
Де гляну,— все труп лиш, та труп, та труп!..

«Між трупами много дівчат молодих
З іглами в руках і нитками.
Ні іскри життя на їх лицах блідих,
Ні в тусклих очах, ні у грудях худих!
Лиш шепчусть так сумно: «На вас ми крирвали,
Сесь стрій ваш — причина мук наших тяжких!»

«Для панського строю, для панських утіх
Ми мусили прясти і шити,
Дні й ночі не спали, збивалися з ніг,
Аж поки сюди нас не винесли всіх!..»
Зирнула я — в небі як звізд не злічити —
Так там ніхто б гробів злічити не зміг!

«А трупи раз в раз прибувають нові,
Мов хмари, понуро, а стиха...
Ще трупи, ще трупи!.. Долом і вгорі,
Аж тьмиться в очах, стугонить в голові!..
Відмалу не зневажи ні нужди, ні лиха,
Я стільки біди не видала й у сні!»

«Всі серця, що тріскають з болю день в день,
Всі слізи, що ллються щохвиля,
Всі муки нещасних робучих людей,
Все горе, що в гріб іх з колиски веде,
Все, все перед очі мені приходило —
Недугів і нужди палючий огень.

«Ось тягнесь каліка, ось лізе сліпий,
Ось той, що з даху впав — поламані ноги!
Ось бідна вдовиця жебруча гіркий
Хліб прошений,— двос замерзлих дітей
При ній, непохованіх! Ось той убогий,
Голоден, що з двору слуга випхнув мій!

«Всі слізи, що я осушити могла,
Та холодно, згірдно лишила,
Всі хорі, котрим я не допомогла,
Холодні, що й шматки я їм не дала,—
Все, все тут мене обступило,
Навіть негр, що його я боялась мала!

«Ті очі благаючі, тусклі, сумні,
Ті погляди, в просьбі несмілі,
Ті лиця, мов глина, нуждені, марні,
Тиснулись тепер до лиця аж мені!..
О боже, не дай же подібної хвилі
За гробом ще раз пережити, як в тім сні!

«Пекельний огонь і пожар сірчаний,
Пекучі, невисилії карі
Нічим проти неї! Вид нужди страшний
Прошиб мое серце, мов меч огняний!
Ті безмірно збідовані мари
Всі забаги панські прогнали з грудий!

«Сліпа, легкодушно по версі життя
Я вік молодий прогуляла;
Ба ні, бідну дівчину, ніжне дитя
Давить помагала, зводити з пуття
І тисячі трупів в могили вганяла
З дороги тернистої в гріб забуття.

«Сливала я часто вино дороге
І страви добірні з'їдала:
І риби, і м'ясо, і птаство лісне,
І плоди заморські — все було мос;
Про люд, що мер з голоду, я не гадала!
Що ситим до того, як бідний там мре!

«Вбиралась я пишно, як інші пани,
В виставні, бліскучій строї,
У атлас і шовк, а в зимовій дні
У хутра м'які, дорогі; та коли
Хоч раз я згадала про тих, що одної
Сорочки не мають на холод зими?..

«Про горе, котре я могла полегшить,
Я ні думки не мала ніколи!
А все ж таки в моїй душі не кипить
Ні злоба, ні жодна ненависть. Досить
Без думки й розваги ступати по полі
Життя, щоб, як я, проти люду грішить».

І довше не вдержала болю в душі,—
Заламала білії руки,
А слізози гіркії, рясні поплили,
Мов град серед літа по спражному дні.—
О, щоб таку хвилю і жалю й розпуки
На всіх пань подібні навіяли сни!

ТЕБЕ ЗАБУТИ?

Я? Забути тебе?
Поки серце ми б'ється у груді,
Бідний краю мій, все
Лиш для тебе воно биться буде!

І чим більше терпиш,
Чим у тяжчій ти стогнеш недолі,
Тим я більше кохаю тебе,
Гарячіше бажаю тобі волі!

Якби ти на весь світ
Був багатий і сильний, мав волю,
І був найкращий цвіт,
Найярчіша перла у морю,—

Ох, то серце мое
Мліло б з радості в тій же годині,
Та чи вміло б тебе
Гарячіше любити, як нині?

Та хоч в крові ти днесь,
У несказаних муках, мій краю,—
Я твій син, твій увесь,
Тим щиріше тебе, дужче кохаю!

І мов пелікан, п'ю
З лона матері разом із кров'ю
Тільки силу нову
Із безмірною, новою любов'ю!

НОХ¹

Ось пора, що так страсно бажав ти її,
Ось та ніч льодова,— звершуй плани свої!
Встань! Завітровиши злодія в пітьмі, гарчить
Бровко - Вільність і зуби на тебе скалить.
Рад кусати, хоч на ланц го прип'яв Карліс.
Не вагуйсь: час рабунку, то щастя твое.
Грудень, бач, свою чорну заслону розп'яв!
Як лицар-рабівник з своего замка злітав,
Смілим скоком врагів окружених нападь!
Встань! Он там у казармах вже полки стоять
Наготові, завзятістю п'яні й вином,
Ждуть розбійника, щоб ізробить го царом.
Закрий світло руков, манівцями ступай!
В руку ніж! Добрий час! Легковірний твій край
В твоїм оці гадючих ще іскор не зрить,
Ще присягами твоїми приспаний, спить.
Нуте ж кіннії, пішії орди, валіть
На послів! Гей, вояки, мотузям зв'яжіть
Генералів і кидайте в тюрми, мов в ад,
І кольбами женіть до Маза їх Сенат,
І шаблями Палату плаzuйте й женіть!
І в опришків, геройські сини, ся змініть!
А ви, підла голото, міщанське сміття:
Мов огнистий меч, що чорний демон ним б'є,
Так огнем в очі вам моя блисне коруна!
Хоче права трибун? Засудити трибуна!
Ну ж, опришки, злодії, убійці, кати,

¹ [Ніч].

Мордувати! Ріж, Боден! Ну ж, Дуссуб, ріж і ти!
Що сей люд пред двором тут стовпивсь? Розженіть!
Картечами в цілу ту голоту валіть!
Паль! Паліть! Люд всевладний не знає, що месть!
Ну ж заріжте закон, ріжте право і честь!
Най потоками кров по бульварах біжить,
Живо відра вином, трупом пляц наповнить.
Хто горілки бажа? В таку сльоту і фугу
Треба пить! — Хлопці, застрільте сього дідугу!
Вбийте себ дитя! Що за баба от тут?
Мати? Вбийте її! Най ввесь підлій той люд
Задрижить і по вулицях в крові бреде!
Сей проклятий Париж, що хоч гнесь — не паде,
Най пізнасть, як глибоко ми ним гордимо:
Хоч вія розум — ми сила, ми гнем го в ярмо.
Чужоземці його панували,— ми ні!
Своими кіньми його волочім по багні
І здавім, і звалім, і зотрім го з землі:
Гей, гармати, в лице му шліть кулі свої!

НА ОСТРОВІ ДЖЕРСЕЙ

Ти, що б'еш своїми вірними хвилями
Склі, де я зложив крила свої —
Збитий, но сильний духовими силами —
Бездно, де вихор гуляє,
Човен тоне-потопає,—
Що ти говориш до мене в тій тьмі?
Море понуре, що кажеш мені?

Нич ти не можеш! Гризи свої тами,
Лий свої хвилі бурними струями,—
Дай мі ті терпти, і думать, і снить!
Бездно, хоч всі твої хвилі
Мили б ту ганьбу і мили,
Проступок той, що нас стидом багрить,—
Море, і ти не могло б його змить.

Знаю, ти хочеш мене потішати,
Ти мені кажеш: вспокійся, мій брате,

Думи бурливі втиши, успокій!
Море бездонне, само ти
Ну-ко, стрібуй побороти
Вал свій могучий, ревучий, прудкий,
Вічно пречистий, бо вічно гіркий!

Ти ж своєй силой гордишся страшною,
Що переймає нас дивом, любвою,
Що безвідпорна, як доля сама;
Ти, що лише рівне одному
Небу, в лазурі чудному,
Ти, що свяченая хвиля твоя
Зорі нічнії вмиває щодня,—

Ти мені кажеш: ходи, глянь, забудься!
Вказуєш мачти, що хиляться, гнуться,
Древа зелені, похилі горбки,
Піну, що прискає вдалі
Понад пошарпані скали,
З шумом летить аж на темні вершки,
Білих мов птахів густі громадки,

Босу рибачку, що пісні співає,
Синяву вод, що судно колихає,
І моряка при роботі важкій,
Хвилі, що плещуть, міцніють,
Дужче ревуть, скаженіють.
Вказуєш ласки незгублений здрій,
Але й грозу незгибому при ній.

Ти мені кажеш: дай мені свого духа,
Вигнанче, в мні вгаси жар свій, що буха;
В воду, мандрівче, вкинь ліску трудну,
В омут мій сей темноцвітний
Взір свій зверни непривітний!
Сократа я вколисаю до сну,
Душу Катона втишило грізну!

Ні, ти вшануй мої мислі бурливій!
Ні, ти вшануй слово правди гнівливої,

Духа, що б'є на злочинства страшні!
Бесідуй з скалами дикими,
Стражами своїми великими,—
В мене ж най буря реве в глибині!
Море, ти, впрочім, ненависне мні!

Море, хіба ж то не ти той прислужник,
Що на невспінних валах харалужних
Поміж вітрами й зубами скальними
Мчиш у безодні Каєнни,
В рудники вбійчі, таємні,
Чорній судна, що хвилями тими
Линуть — огромні живі домовини?

Чи ж то не ти їх везеш у могилу?
Чи ж то не ти ім в ню двері відкрило,
Нашим заступникам, мученикам?
В тую затоку огидну,
Де й стебелинки не видно,
Тільки гармати - картечниці там
Гирла спижеві скалять берегам!..

А як ті плачуть, сли муки до плачу
Можуть нагнути геройську вдачу —
То чи, проклята бездно, не ти ж
Мук додаєш ім до муки,
Голос їх болю й розпukи
Гомоном своїм злодійським глушиш!

ДО НАРОДУ

Плач всюди, зойк, похорони, сліз ріки,—
Чом же лиш ти спиш у тьмі?
Я не повірю, що вмер ти навіки,—
Чом же ти спиш у тій тьмі?
Ще ж не до сну пора, ні!
Воля бліда край дверей твоїх в крові лежить.
Ох, а як ти вмер, то й їй вже не житъ.
Онде вовки коло терема твого,

Мишей, щурів назлазилося много,—
Чом же ти дав оповитъ себе въ шмати-простиці,
Щобъ вони гризли тебе въ домовині?
Ось всі народи, надівші жалобу,
На похорон твій прийшли...
Лазаре! Лазаре! Лазаре! З гробу
Встань, воскресни!

В місяця світлі над гробом громадним
В крові країна дріма...
Слава катам і вовкам кровожадним!
Вольная мова замовкла, німа,
Поступу гробом галери й тюрма.
Гай, революція, страх на прехитрих і змінних,
Ось полягла вже! Злодюга розбійник
Взяв, чого велетень не наоstrився здобути.
Ось він таємно сміється в кулак!
І на гіганта-ресурсубліку гострять відтак
Сотні ножів ліліпути.
Судді в плащах — на қупецьку подобу
Правом торгують вони!
Лазаре! Лазаре! Лазаре! З гробу
Встань, воскресни!

Ген там, де Віденъ, Мілан побіджений,
Рим в ім'я Боже підступно здушений,
Пешт замордований в крові вмира,
Там Тиранія, вовчица стара,
Сіра, утішна сидить-позира.
Прибрана пишно яскиня її образками,
Шлях її всланий людськими кістками.
Всюди від Вісли до Танару кручі
Кормить вона свої діти гадючі.
Хто ж то годув її, наче брат?
Бонза і кат.
Хто ж то від неї свою насичав утробу?
Кесарі, ѹї Сеяні.
Лазаре! Лазаре! Лазаре! З гробу
Встань, воскресни!

Своїм посланцям Христос дав завіт:
«Діти, брат брата всім серцем любіть!»
Швидко мине друга тисяча літ,
Як за братерство людське він умер,
Руки криваві до всіх нас простер —
Ах, нині Рим його іменем світ в'яже в пута!
З трьох обручів посвячених укута
Папська тіара поблискує днесь:
Перший обруч із князької корони,
Другий із плетених стрічоків Верони,
Третій з рабського нашійника ввесь
Гордо Мастай одю носить оздобу
В празничні дні...
Лазаре! Лазаре! Лазаре! З гробу
Встань, воскресни!

Тюрми мурують сквалливо, погонею...
Велетню сонний, почуй, як бурлять
Ріки, закрашені кров'ю червоною,
Як понад краєм туманом стоять
Зойки вдовиць, немовлят!
Як з кожним вітром галери героїв уносять,
Як матері їх рвуть сиве волосся,
Мов ті покоси, край шляху лежать,
Ждучи, аж вестимутъ їх з каземат.
Сльози, що крапля по краплі з очей їх спливають,
Серця ненавистю нам наливають.
Тіштесь, Юди! Неситую злобу
Чей перетерпимо ми...
Лазаре! Лазаре! Лазаре! З гробу
Встань, воскресни!

Га! Вже зближась пробудження хвиля!
Що це за шуми доходять мене?
Чи то рой в незлічимая сила,
Плем'я гуде бджоляне?
Гомін безладний з вітрами лине.
Тільки псарайм невтямки, що се судаї труби!
Вснули під гомін, не чаючи згуби...

Гоя, від фінських болот до Гібралтара-діда
Здиглися народи, мов мряка зарання!
Спіте ж, кати! Ревуть труби тиранам: «Побіда!»
Грають органи тиранам: «Осанна!»
Ти лише зміниш їх радість в жалобу,
Дзвоне грізний...
Лазаре! Лазаре! Лазаре! З гробу
Встань, воскресни!

ЗГАДКА З НОЧІ 4 ГРУДНЯ 1851

Дві кулі хлопчика поцілили в головку.
Кватира чистенька, низенька, затишна,
Іконка і при ній галузка запашна,
Й бабуся, що в куті ридала без уговку.
Ми мовчки роздягли дитя. Бліді губки
Розкрились; зір мертвий являв тривогу й муку;
Якийсь безрадний був вид звислої руки,
Що в жмінці мала ще гумову опуку.
В виску була діра, що палець би ввійшов;
Мов з вишиї спілой, кров з неї капле рівно...
Весь череп розколовсь, немов сухе поліно.
Ми роздягли дитя; стара зирнула, й знов
У плач!

«Білесенький! Присуньте лампу! Ах,
Як злиплись волоски у нього на висках!»
Потім взяла його до себе на коліна.
Страшна ніч! В віддалі лунали щоквилини
Ще сальви: інших б'ють по вулицях в сей час!

«Дитину б нарядитъ», — промовив хтось із нас
І взяв шмат полотна з вільхової комоди.
Бабуся тимчасом з ним до вогню підходить,
Мов хоче обігрітъ заціпле вже тільце.
Ох, що затулить смерть в свої холодні жмені,
То вже наш огник тут не від теплить оде!
Вона схилилася, здіймила панчішки
І руки зморщені, старечії, студені
Пестили труп'ячі малесенькі ніжки.

«Чи ж се не біль! Чи ж се не горе, пане милий!» —
Озвалась: «Він ішо не мав і вісім літ.
Ходив до школи вже. Всі вчителі хвалили.
Як треба лист було мені писать, адіть,
То він писав... Та що ж таке тепер настало?
Дітей вбивати! Ах, мій Боже! Се ж розбій!
Скажіть, будь ласка! Тут перед вікном гуляло
Собі ввесь день, і враз — застріли як стій!
Він вулицею йшов, а ззаду лиши гrim-grim!
Він, пане, добрий був, правдивий херувим...
Я вже стара, мій вік нічого вже не варт,—
То чом же не волів отої пан Бонапарт
Убити мене замість моєго внука?»

Урвала, слізози їй здушили в горлі голос,
І нас зворушила до сліз її розпуха.
«Що ж я тепер почну на світоньку сама?
Скажіть мені! Куди приткну свій сивий волос?
У мене ж матері його давно нема.
І за що вбитий він? Нехай би хто прорік!
Бігме, що не кричав він: «Vive la Republique!»¹
Ми мовчки, важко вниз хмарні хилили чола,
Та не находили потіхи ані слова.

Політики, мабуть, не втнеш, старенька мати.
Сей пан Наполеон — так звесь він по ім'ю —
Він бідний — і він князь, і любить він палати,
І хоче мати слуг, і коней, і двірною,
І гроші задля гри, для уча т і для кокот,
І лови — а при тім спасає він Сім'ю,
Суспільність, Церкву, Власність і Народ.
Рад мати він Сен-Клу, де вліті рож багато,
Де власті всі йому складатимуть поклін.
Ось за що мусиш ти, старенька сива мати,
Отими пальцями тремтючими складати
В гріб хлопчика, що мав лиши восьмий рочок він.

¹ [Хай живе республіка!]

ВУЛКАН МОМОТОМБО

Хрещення вулканів, це старий звичай, що походить з перших часів завоювання Америки іспанцями. Всі вулкани Нікарагви були таким робом посвячені, окрім одного Момотомбо, з котрого ніколи не повернув жаден священик, що вибрався, щоб вилізти на його вершок і там застро- мити хрест.

Squier, Voyage dans l'Amérique du Sud¹.

Як землетрясення занадто часто стали,
Іспанські королі хрестили приказали
Вулкани, що були в іх землях в новім світі.
Вулкани нічичирк. Забагли, то й хрестіте!
Один Момотомбо не хтів хреста принять.
І не один вже піп в церковному уборі,
Самим святым отцем благословенний,
Ніс гостю в руках, підвівши очі д'горі,
І дерся на той шпиль скалистий, загострений.
Багато іх пішло там хрест святий всажать,
Та жаден не вернув назад.
Старий Момотомбо, гір лисих корифею,
Що mrієш між двома морями! Твій кратер
Tiару з полум'я і диму розпростер
Над трепечущою землею.
Ми стукаємо до твоїго порога,
Правдивого тобі несемо Бога!
Чому не хочеш ти принять його тепер?
Вулкан на хвилечку покинув лаву лити
І так проговорив, бурчливий і сердитий:
«Не дуже я любив скасованого Бога.
Скупар, все золото до свого гріб берлога;

¹ Ск'є, Подорож у Південну Америку.

Людське м'ясо жер, а пасть його, мов жорна,
Від крові все була і від гнилини чорна.
Сидів в печері — се була нора в квадрат,
Відразу церква й гріб, а в ній жерцем був кат.
Всміхались кістяки у стіп його; щоднини
З кривавих чаш він пив убийство, смерть людини.
Глухий, огидний, він гадюк держав в руках,
І свіжий труп щодень сторчав йому в зубах.
Це чудище було, мов пляма, на вселенній,—
Аж я не раз бурчав в моїй безодні темній.
«Ото ж як надпилили на легких човнах смілі,
Зі сходу сонця к нам чужій люди білі,
Я радо іх приняв, гадав, що так і слід.
Яке лице, мовляв, такий душі є цвіт,
А білий чоловік, мов небо те блакитне,
А бог іх мусить бути само добро всесвітнє.
Він, певно, вбійствами кормитися не стане.
Гаразд! Старих жерців проч збріще погане!

«Та швидко я нових жерців побачив діло.
На склоні мойому — о, горе! — розгоріло
Те вогнище страшне, що жре, не насититься,
Грізне, що ви звете «свята інквізиція».
Я бачив, як бересь до діла Торквемада,
Щоб темних дикарів уздріла світ громада,
Як він іх просвіща, як той «святий уряд»
Навча іх і які тут світочі горяты!
Я в Лімі з хворосту страшні костри видав,
На них сотки дітей, внизу вогонь тріщав
І пожирав живих, клубами вився дим
І груди вижирав дівчатам молодим...
Аж сам я інколи мало що не душився
Тим смрдом, що з отих автодафе зносився!
Я, що в своїх горнах палив лиш тінь та чад,
Подумав: „Дармо ти тим гостям так був рад“.
Як зблизька придививсь съому чужому Богу,
Я рік: „Не варт мініатy Волю вже старого“.

ЩО ТАКЕ ШТУКА?

Штука — се радість і слава,
Бліскавка в бурю іскрява,
Промінь небесний у мglі;
Штука — се ясність всесвітня,
Стежка народів завітна,
Зірка на божім чолі.

Штука — се пісня величня,
Сердю сумирному близня;
Гомін діброви і міст,
Шепти, цілунки любовні,
Пориви душ невимовні,
Форма прекрасна і зміст.

Штука — се думка, що встане,
Всякі порвавши кайдани,
Се побідитель благий;
Дасть уярмленим свободу,
Вільному дасть же народу
Велич і славу в людій.

ДОМАШНЯ ВІЙНА

Юрба була страшна, скажена; крик лунав:
„На смерть!” Серед юрби спокійний він стояв,
Поважний, гордий, сам, — здавалось, невмолимий.
А люд тиснувся: „Гинь ураз з катами злими!”
Він слухав, мов та смерть зовсім природна річ.
Пропала вітчина, над краєм ганьба, ніч —
І смерть. Нехай! Між тлум, що стовпився при ньому,

Звитяжці витягли його на площа з дому.
„На смерть з ним!” Схопили його в вікні балькона
В одежі, що була від крові вся червона.
Він був один із тих засліплених, що б'уть
На розказ кесаря свій власний, рідний люд.
Весь день він мордував — кого — і сам не тямив. —

Без ляку, без благань стояв між ворогами,
А руки чорні ще від пороху. Якась
Жона взяла його за ковнір: „А! Вилазь!
Це він! Оцей жандарм! Це він стріляв до нас!”
„Цей!” крикнув муж. „На смерть! розстріляти за-
раз!”

Кричав народ. „Тут! Іні! В Бастілії лише буде!
В збройні! Гей же! Марш!” — „Де ваша воля, лю-
ди!”

Промовив в'язень. Всі, в густую збиті шварму,
Трясли мушкетами. „Смерть кату! Смерть жандар-
му!

Як вовка вбить його!” Він звільна, без познаки
Тривоги: „Як я вовк — сказав — то ви собаки”.
„Ще кпить із нас! На смерть!” I наче град цупкий
На карк ненависний сипнули кулаки.

Він похилився; жовч кипить в його нутрі.
Сто голосів ревло: „На смерть з ним! Геть царі!”
Ще іскра лютости в очах його майнула, —
Мов вбита гадина ще раз хвостом махнула, —
I йшов, проводжений прокляттям всього гурту,
Спокійний, знуджений переступав ті трупи
Холодні, що їх сам тут може нақосив.

Народ страшний, коли заміниться на бурю.
Та він, чим більше кляли, тим вище ту понуру,
Ту горду голову все вгору підносив.

Ох, як ненавидів він їх! Якби так змога,
Він вистріляв би їх усіх, що до одного!
Ох, як ненавидять вони його! „Пропадь!
Ади, він ще б готов як стій на нас стрілять!
Смерть зрадників! Гинь, шпіоне ти проклятий!
Смерть кровопійцеві!”

Нараз з тієї ж хати

Почувся голосок дитячий: „Це мій татко!”
І щось з'явилось, мов хрущик світляний.
Дитина вибігла — шестилітнє дівчатко.
I руки підняла — до просьби? До погрози?..

Скрізь крик: „Розстріляти шпіона! Гей же, бий!”
Вона ж до в'язнівих колін вп'ялася ручками
І мовить — а в очах дитячих блисли сльози:
„Татунцю, що вони робити хочуть з вами?
Не хочу, щоб вас так держали й волокли!”
Кругом: „На смерть! На смерть!” мов в одурі ревли.
„Скінчить з ним! Кров за кров! Гадюку розтопта-
ти!”

В повітрі дзвонів рев, гуркочутъ десь гармати,
І повна вулиця скаженої юрби.

„Смерть зрадникам! Царям! Міністрам! Іх раби
Шпіони — всіх на гак! Усю їх псаю вражу!”
А дівчинка кричить: „Коли ж бо я вам кажу,
Це татко мій!” — „Вона гарненька!” прорекла
Одна з жінок. „Це так!” У оченятах синіх
Душа світилася з-за сліз; вона була
Бліда, у чистенькій короткій спідничині.
І друга жінка їй: „А скільки маєш літ?”
А дівчинка на те: „Не бийте! Це мій тато!”
Дехто задумався і в землю ставглядіть,
І в'язня перли вже й трясли не так завзято.
Один з найеліших ще не піддавався тому,
Сказав їй: „Геть іди!” — „Куди?” — „Іди додому!”
„Чого?” — „До мами”. — „Ге, умерла!” — рік
отець.
„Значить, лиш ви — — ?” — „Так що ж? Один
всьому кінець!”

Сказав побіджений і тихий, безучасний,
Дитячі руки грів при своїх грудях власних.
Відтак до дівчинки: „Ти знаєш Катерину?”
„Сусідку?” — „Так”. — Іди до неї”. — „Ну, а ти?”
„Прийду потім”. — „Ні, я без вас не хочу йти”.
„Чому?” — „Тут зроблять вам щось зло, як вас по-
кину”.

Тут батько пошептав ватажкові юрби:
„Пустіть мій комір — так! Візьміть мене за руку,
Мов доуг! Я їй скажу, щоб була без журби.

Розстріляєте мене на скруті, в закаулку,
Чи де захочете!” — Понурий ватажок
Сказав: „Нехай!” Пустив його до половини.
„Ти ж бачиш, це пани знайомі!” — до дитини
Сказав отець. — „Ми йдем гуляти у садок.
Будь чесна, йди домів!

В батьківські добре очі
Вона заглянула — ні, він дурить не хоче!
І рада, певна вже без ляку геть пішла.
„Ну збулись клопоту!” — сказав отець погідно. —
„Тепер розстрілюйте — чи тут, чи де вам вгідно!”
Та в тій юрбі, що ще недавно так ревла,
Пробігла дрож якась безмірна, й гуком грому
Усі враз крикнули: „Іди собі додому!”

ПРОМЕТЕЙ

Ти небо своє, о Зевесе, вкривай
Чорними хмарами,
І як той хлопчик, що стинає
З будяччя головки, іграй
З дубами й скалами;
Та на землю мою в тебе сили немає,
Ні на хату мою, що нөти її клав,
Ні на огнище те,
Що не ти його жар роздував,—
Хоч і зависть палить там тебе!

Що нужденніше під сонцем, як ви,
Боги?
Ваша святість лиш тим
Мізерненько живе,
Що вам в жертву мій син,
Чоловік принесе.
А не будь він убога дитина,
І не май він надії на вас
(Нерозумна надія, зрадлива!) —
Ви би з голоду гибли всі враз!

Як я ще дитиною був,
Не знав ані що, ні куди,
Не раз я блудячий очі звертав
На небо, немов там недоля моя
Найти могла вухо до послуху пильне,
Найти могла серце прихильне,—
Немов там потіха була!

Хто допоміг мені
В тяжкій з титанами війні ?
Хто спас мене від смерті страшиої,
Вирвав з неволі ?
Чи нєти, мое серце палкее
Все тє стерпіло ?
А ти, молоде, незнающе
А щире — йому ще,
Вічно спячому дарма подякою було !

Я — хилити чоло
Перед тобов ? За що ?
Чи зболілому ти
Полегшив коли болю ?
Чи ти сльози коли
Осушив нещасливому в горю ?
А чи силу твою
Не дала тобі рука всемогуща часу,
Не дала передвічна судьба,
Котрій ти підвладний, так само, як я ?
А хіба ж ти гадаєш,
Що я маю цуратись життя,
І в пустиню втекти, бо не збулась ні одна
Надія молода ?

Тут я сиджу й творю
Людей на образ свій,
Людей, що враз зі мною
Прийматимуть горе та біль
І питимуть розкіш і втіхи до дна
І не будуть тобі поклоняться,
Як я !

РИБАК

Вода шумить, вода бурлить,
На березі рибак
На поплавок глядить, сидить
Тривожно, тихо так...

Сидить, глядить, а втім нараз
Із водяного дна
І бризк і плюсک, і піднялась
Дівчина водяна.

Вона мовля, вона співа:
«Що вабиш ти мій плід
І хитрістю і мудрістю
В душний огнистий світ?»

«О, коб ти знов, як тим рибкам
Превесело на дні,
То ти б як стій стрибнув, і сам
Одужав тут при мні».

Вода шумить, вода бурлить...
Звела його зовсім
Принади міць — чи власна хіть,
І слід пропав по нім.

ФЕРДІНАНД ФРЕЙЛІГРАТ

СПОМ'ЯНІТЬ!

Чи хто молотом важким кув,
Чи хто в полі жито жне;
Чи хто в ямі трудиться й скорбить,
Щоб на страву заробить;
Хто гребе на кораблях веслом;
Хто за пряжею — і льном
При верстаті ткацькім заробля,
Щоб жила його сім'я:

Честь, поклін усім робітникам,
Мозолистим всім рукам!
Кожній каплі поту, що паде
В труді, честь нехай буде!
Всім, що орють, коплють і садять,
Всім, котрих держить верстат!
Честь і тим, що, хоч в біді самі,
Мислі сіють в голові!

Чи то по бібліотеках тісних —
Гниль та пиль лиш коло них;
Чи ж книгарням на зиск вони
Драми пишуть, романи;
Чи для грошей мусять, для скучих
В глупствах бабраться чужих;
Чи учену панцину робить,
Греку та латину вчить:

Кожний з них — убогий пролетар!
Нужда — пан їх, голод — цар!
Кожного грижа до костей жре,
Бідність в тихий гріб кладе!
Власть, системи, глупий пересуд
Їх, як кожного, гнітуть.
О, і їм кров теплу з серця, бач,
П'є дітей голодний плач!

Не одного то я знов колись:
З серця пісні би лились
А недолі, бідності огень
Пік і гриз його день в день.
Мов у клітці птах, метався,
Мов у колесі пищав,—
Недостаток день за днем змагався
Просвітку в грижі не знов.

Але хоч блідий, слабий,— не впав,
Працював, учив, писав;
Хоч здоров'ям пахли на дворі
Цвіти, чари весняні...
Соловія розлягався спів...
Підпідьомкав перепів...
Він, зарібник духа, тим часом
Сліпав в кліті над письмом.

І хоч дух надвір, на волю рвався,
Він усидів, не подався.
«Адже й се поезія! Таж се
Людське нам життя несе!»
А як часом замагас біль,
Говорив він сам собі:
«Будь-що-будь,— я честі не скаляв,—
Для людей я працював!»

Но вкінці не стало сили вже,—
Впав, як в бою муж паде.

Лиш часом в гарячці уставав,
Давні пісні споминав:
В тиху ніч мов молодів він знов,
В серці живо грала кров,
І свободно дух його злітав,
Земні пута з крил скидав.

Вже давно в могилі він лежить —
Вітер понад ним шумить
І бур'ян поріс, ѹ хреста нема
Де він, бідний, спочива.
Жінка ѹ діти між людей пішли,
Горе ѹ слізози понесли;
Біdnі! Їм лишилось від вітця
Чесне лиш його ім'я!

Честь, поклін усім робітникам,
Мозолистим всім рукам!
Кожній каплі поту, що паде
В труді, честь нехай буде!
Всі, що оруть, сіють і садять,
Всім, котрих держить верстат!
Честь і тим, що, хоч в біді самі,
Мислі сіють в голові!

ГЕНРІХ ГЕЙНЕ

ОСТОРОГА

Щось такого друкувати!..
Ну, пропав ти, любий друже!
Хочеш честь і гроші мати,
Треба плацом, та й то дуже!

Я не раджу теж, коханий,
Людям правду говорити,
Сипати попам пригани,
А то ще й царів корити.

А то згинеш, наче муха!
Руки бо в царів великі;
Довгі бо в попів язики,
А у люду довгі вуха!

РОЗМОВА ЦАРЯ З ШВАБОМ

«Не стану я, як фараон,
Дітей в ріку метати,
Ані, як Ірод-поганин,
Впень бідняток рубати.

«Я рад забавиться з дітьми,
Як той Христос-спаситель.
Пустіть і до мене дітей. Нехай
Прийде тут шваб-урвитель».

Так цар сказав. Слуга побіг,—
Вернув, а з ним явилось
Велике швабське хлоп'я й до піг
Цареві поклонилось.

І мовить цар: «Ну, що ж, ти шваб,
Лиш сміло, синку, сміло».
«Вгадали,— відмовляє шваб,—
І швабське лихो мене іло!»

«Ти, певно, з роду „сімох швабів“,—
Спітав цар. «Ні, мій царю.
Один лиш батько зродив мене,—
За більше я не знаю».

«А що,— спітав цар,— у Швабії
Сей рік вдаються кнайдлі?»
«Біг заплатить,— каже шваб,— увійдуть.
Лиш щось роки обридлі».

«А бувають великих люди ще в вас?—
Спітав цар. «Не чувати
Великих,— на те відповів йому шваб,—
Найбільше лише череватих».

І мовить цар: «Ну, бачу, ти
Не дурень, мій небоже,—
Як кажуть про тебе!» А на те
Шваб каже: «Бути може».

Цар мовить: «А то звичайно шваб
Пантрує свої хати.
Скажи лише, що то поперло тебе
Йти в чужину блукати?»

Шваб мовить: «Лиш борщ та буряки
День в день варила мати;
Якби хотіть трохи м'яса, то
Нє був би я рушився з хати».

«Проси, чого хочеш у мене», — рік цар.
Шваб бух цареві в ноги.

«О царю, віддай нам свободу назад,—
Весь люд тебе просить убогий.

«Адже для свободи, а не задля пут
Створила нас природа.
О царю, дай нам той скарб дорогий,
Которий зоветься свободою».

Глибоко зворушений, випрямивсь цар,—
Картина — милий боже.
А шваб рукавом собі слізки втирав,—
Ну, скажіте, на що се похоже.

Вкінці мовить цар: «Чудовий сон.
Бувай здоров. Май розум.
Ти, видко, трошки не в своїм умі,—
Тож велю відвезти тебе возом.

І ще двох товаришів дам я тобі,
Двох щирих жандармів. Границя
Не дуже далеко... Прощай, я спішусь,
Бо йду на муштру дивиться».

Се чулой бесіди чулий конець,—
І вірте мойому слову:
Ніколи вже цар не кликав дітей
До себе на розмову.

ГРІШНІ ДУШІ

Крізь шпари вітер холодний свистить,
А в біdnій, темній хатині
Дві «грішні душі» бік о бік лежать,—
Їх лица нужденні, аж сині.

І мовить одна з тих грішних душ:
«До своєї тули мене груди,
Уста свої до моїх уст притисни,
А гей нам легше буде».

Відказує друга з тих грішних душ:
«Гляджу в твої очі, о милий,
То й голод, і холод забуду, і всю
Недолю, що ми пережили!»

Вони цілувались з слізми на очах,
В сердечних обіймах сумніли,
Всміхались потім, затягали пісень,
А далі зовсім заніміли.

А рано комісар із суду прийшов,
А з ним заприсяглий цирулик,
Оглянули трупи і в свій протокол
Все благополучно втягнули.

Цирулик сказав: «Оцей гострий мороз
А ще й порожнеча жолудка,—
Причини їх смерті, ще диво й так,
Що швидше не вмерли тутка».

Додав ще, що скоро потисне мороз,
То конче потрібна перина
Вночі, а при тому поживна їда —
Найліпше печена свинина.

ВІЧНЕ ПИТАННЯ

Плюнь на всяку таємницю,
Всякі «але», всякі «може»,—
Розкажи нам чесно, ясно
Щиру правду, мій небоже.

«Чом у нужді, чом у крові
Чесний гине, пропадає?
Чом підлець живе, панує,
Спишна, згорда походжає?

«Хто тут винен? Чи Бог стратив
Власть, чи йому все обридло?
Чи він сам ті збитки робить?
Ах, та се було би підло!»

Вічно, вічно так питасм,
Поки глиною сирою
Всім нам рота не заткають,—
Тільки й відповіді всьої!

ПОСТУПОВИЙ РАК У ПАРИЖІ

«Здоров, здоров, поступовий раке!
Що чувати в нашій стороні?
Чи ще все за мною мати плаче?
Чи вже вільний рідний край, чи ні?»

«В ріднім краю все там добре массь,
Процвітає чеснота, мораль,
Все легально, мирно розвиваєсь,
Все порядне, чисте, мов кришталь.

«Не, як Франція, зверху блищиться,—
Тут свобода рунтає житте!
Наша вільність в глибині тається,
Так глибоко, що й не спіймете!

«Он собор у Кельні хтять кінчити,—
Прусський цар до того запалав,—
Мав щось і австрійський доложити,
А баварський шиби надіслав.

«Конституцію, свободні права
Хтять нам дати,— слово нам дали!
Царське слово,— ну, то не отава,
То мов скарб, закопаний в землі.

«Вільний Рейн, вітця старого твого,
Вороги лукаві не візьмуть,
Бо голландці зв'яжуть йому ноги,
А швейцарці голову припнутуть.

«Буде й флота в нас, господь ласкавий,
Зберемо датки! Англічани в кут!
На галери замість в кримінали
Скуті переступники підуть.

«Будем мати й свободу печаті,
Най часи лиш ліпші надійдуть,—
Як зовсім закажуть друкувати,
То тоді й цензуру вже знеступ».

ТАРГАН

На мідянім крейцарі чорний тарган
Сидів, розпершися, як пан,
І каже: «В кого лиш гроші єсть,
Той має в світі повагу й честь;

Він любий старим, любий теж і малим,
Жінки та дівчата дуріють за ним.
Вони зараз бліднуть і дрож іх бере,
Як скоро де в шпарці побачутъ мене.

Я навіть в дворі королівськім бував
І в ліжку однім з королевою спав,—
Та вона качалась всю ніч у перині
І шкрабалась раз в раз по спині,
Бо їй мій свояк, цар блошиць, докучав»

Веселий шпак чув тарганову
Смішну та самохвалину мову,
І гнів, і сміх його забрав,
І пісню смішну про нього він склав.

Помстився на нім гідкий тарган,
Як мститься звичайно багатий пан:
Сказав, що шпак з ним тому нехороший,
Бо він не хотів йому зичити грошей.

Ну, а мораль? Дарма, брати!
Боюся її сказати.
Хай вчує який тарган багатий,
Потому ще й пеню плати!

КОНСТИТУЦІЯ

Ми з ласки Господа начальство,
Мов батько, хотячи добра
Підданим всім, повелівасм
Оде від нинішнього дня.

Всім звісно, що агітатори
Бунтують смирний наш народ
І проповідують повстання,
Різню, пожар, переворот.

При тім вони безбожні люди,—
А хто вже бога ся відрік,
Той швидко й земну владу відкине,—
Значить — паскудний чоловік.

А владі слухать — обов'язок
Най перший і святий для всіх,
А скоро змрік — все замикати,
Щоб бог від злодія стеріг.

Три люди скоро вкупі стануть,
Сейчас іх треба розігнати,
А ніччю хай ніхто не сміє
Без світла вулицю топтати.

Хто пістолети, стрільби має,
Сейчас поліції віддать,
І порох, кулі — все те справно
В ціарський магазин сковать!

Хто про політику заікнесь,
Сейчас до фурдигарні з ним!
І всякого в тюрму, хто владі
Спротивиться слівцем одним.

Всі здайтесь на начальства волю—
Що мов отець вас береже!
До решти зась вам раз назавше
Morda na guzik, та й уже.

1649—1793—???

Не гарно зі своїм монархом, мій пане,
Колись обійшлися тугі англічане.
Король іх Карло усю нічку не спав,
Як смерті своєї в Уайтчепелі ждав;
Прокльони народу гrimіли кругом,
Майстри ж будували шафот під вікном.

Не краще й французи зі своїм зробили;
На простий візок Людовіка всадили,
Повоziв крілівських їому не дали,
Як під гільйотини ніж його везли.

Ще більше Марі-Антуанет потерпіла:
В драбиннику простім бідачка сиділа,
А замість придворних, построєних дам,
Якийсь її шевчик на смерть проводжав.

Ну, певне! З природи французи, англійці
Не мають чуття, чуття мають лише німці.
Вони ще й тоді, певно, чулі будуть,
Коли терористи і в них ся знайдуть.
О, німець хоч навіть на бунт ся відважить,
Ніколи монарха свого не зневажить.

У пишній кареті, ще й кіньми щістьма,
Всі коні в жалобі з чорного сукна,
Заплаканий фірман сидить на козлі
В жалобі, жалібний батіг у руці,—
Ось як колись німці царя повезуть
І всепокірніш їому голову втнуть.

СВОБОДА ДРУКУ

«О люба свобода печаті!
Ото ж то нам радість тепер!
Що хочеш, давай друкувати!
Поскрипують тисячі пер.

«Тепер то наш геній крильми
Обгорнє весь край і огріє!
Лиш хто не так мислить, як ми,
Нехай той і писнуть не сміє!»

ПОХОРОНИ

Старі, недобрій пісні,
Злі мрії навісні
Похороню я! Дайте
Великую труну мені!

Кладу в ній, що таке?
Сказати ще не пора,
А труна, браття, більша,
Як Зелемінь-гора.

І велетів дванадцять
Шукайте — в височинь
Як ті, що з скал здигнули
Високий Зелемінь.

Нехай візьмуть ту труну
І зложать у моря глиб:
Такій великий труні
Великий належиться гріб.

Що ж так важке й велике
Зложив я в ній з журбов?
Зложив я в ній, о браття,
Свій біль, свою любов.

ТЕСТАМЕНТ

Ось і смерть вже за плечима,
Тре тестамент написати
І, як Бог велів, тре навіть
Ворогів обдарувати.

Я лишаю тим «підпорам
Вітчини, добра й порядку»

Всі мої тяжкі хороби,
Все каліцтво і гарячку.

Най ся ділять по-братерськи
Моїми всі чиряками,
Най мої қольки зітрутъ їх
Із сухотов з болячками.

Най мій корч нутро їм тисне,
Най мій біль їм ломить кості,
Най у костях шпик їм висхне,
Всього їм лишаю доста.

Ось печать, а ось і підпис:
Най вас Господь Бог провадить,
Най зіltre вас всіх на порох,
Вашу пам'ять з світу згладить.

БАБУСЯ ГРИЖА

Коли мое щастя, мов сонце, сіяло,
Ройсія круг мене комариків рій;
Усьо м'я кохало, усьо ми сприяло,
Усякий і брат, і приятель був мій,
І кусника хліба я з'їсти не міг,
Щоби не ділить го помежи усіх.

А нині і щастя й достатки пропали,
Приятелів моих не бачу,— нема!
Комарики щеали і рожі зів'яли,
І сонце не гріє,— настала зима.
Приятелі наші, то ті комарі,
Приходять і гинуть у щастя весні.

Тепер коло мене зимової ночі
Засіла невисипна бабуся Грижа,—
Вся в лахах... Тускліють запалії очі,
І колють, і ріжуть мене без ножа.
Над мене склонене погане лицє,
А з носа,— аж гидко,— табака тече...

Нараз мені сниться, що знов повертає
І щастя, і жизні чудова весна,
Приятелі йдуть, рій комариків грає,—
Втім скрип! — табакерка, і баба страшна
Табаки зажиє,— над мене лице
Нахилить, а з носа табака тече.

Два гренадири

Два гренадири до Франції йшли,
Що були в полоні в Росії,
А як у німецьку кватирю прийшли,
Повісили голови сиві.
Не встояла Франція в полі,
Ось тут і почули сумну новину:
І армія славна програла війну,
І сам цісар, сам цісар в неволі.
Оба гренадири заплакали вмить:
„Ой доле ж ти наша погана!”
Один сказав: „Ох, як болить!
Пече моя давня рана!”
Другий сказав: „Я труп зовсім!
Хоч тут би кості скласти!
Та в мене жінка й діти й дім, —
Без мене їм пропасти!”
„Що нам з жінок, що нам з діток!
В нас вищі бажання і болі!
Хай на жебри йдуть, як нема чим жити!
Мій цісар, мій цісар в неволі!
„Одно прошу тебе, мій брате:
Коли я тут загину,
Візьми моє тіло до Франції геть,
Сховай у французьку глину.
„Почесний хрест зложи на грудь,
Карабін дай у руку,
Червону стрічку не забудь,

Припережи шаблюку.
„Так буду лежати і слухать і ждать,
Мов стійка в могилі укрита,
Аж поки не вчую: гармати громлять
І стукають кінські копита!
„Се їде мій цісар почерез мій гріб'
У блисках, брязкоті зброй!..
І встану я також оружний у глід
На нові побіди і бої”.

ПОЕТОВІ

Співаєш, як колись Тіртей
Співав, герой свободний,
Та публіку найшов ти зло
І час невідповідний.

Прихильно слухають вони,
Хвалять і плещуть, братку:
А то високій думки,
І форму має гладку!

А як засядуть при вині,
Тобі п'ють многа літа,
Відтак почнуть твої пісні,
Горлаючи, ревіти.

Раб любить вольний спів співатъ
В шинку, підпивши живо:
Від співу легше на живіт,
Смакув ліпше пиво.

МАНДРЮЧІ ЩУРИ

Двоякі є щурі на світі:
Голодні й ситі.
Сидять спокійно ситі дома,
У світ голодна йде сірома.

Миль тисячі вони мандрують,
Не спочивають, не ночують,
Прямісько йде юрба їх лута,
Не спинить вітер їх, ні плута.

Вони спинаються на гори,
Перепливають синє море;
Хто там втоне, хто карк зламає,
Жива орда мертвих лишає.

А мають тії люті орди
Страшенні морди,
Лоби обстрижені рівненсько,
Геть радикально коротенько.

Ся радикальна чернь премнога
Не знає Бога,
Дітей хрестити не гадає,
Жінок за спільну власність мас.

Одєй змисловий тлум щуровий
Лиш їсти й пити все готовий,
Лиш єсть і п'є і не гадає,
Що несмertельну душу мас.

Таким щурам їдким нітрішки
Не страшно пекла, ані кішки,
Не мають грошей, скарбу свого,
І хочуть світ ділити заново.

Ой, ой, щурів мандрівних тічка
Вже недалічка!

Біжуть, вже чуть їх свисти, стони,
А їх число є легіони.

Ой, ой, пропали ми з дітками,
Вони вже коло брами!
Тремтить бурмистр, кряхтять сенати,
Ніхто не знає, що й почати.

Міщенство хаплесь за оружя, —
Попи на гвалт б'ють в дзвони дуже:
Загрожена найвища святість
Морального устрою — власність.

Ні дзвони, ні попів молебні,
Ані декрети превелебні,
Ані гармати самі грубі
Вам не помогуть, діти любі.

Безсильні нині хитрі ключки,
Старі байки й словесні штучки;
Щура не вловиш в силогізми,
Він перескочить всі софізми.

Живіт голодний внесок з юшки
Пійме і докази з галушки,
І аргументи лиш з печені,
В додатку й ковбаси копчені.

Німий піджарений линице
Переконає тлум сей швидше,
Ніж Мірабо могучим тоном
І мовці всі враз з Ціпероном.

ОСЛЯЧІ ВИБОРЫ

Навкучилась врешті свобода усім,
Звіряча республіка скрутно
Забагла, щоби самовладний король
У ній панував абсолютно.

Всі роди звірячі ну збори збирать,
Виборчі картки писати;
Страшенні партійні спори пішли,
Інтриги велися завзяті.

Осячий також зав'язавсь комітет,
Старі Ухачі в нім верх мали,
На голови чорно-червоно-злотні
Кокарди собі припинали.

Була там і партія кінська мала,
Та писнуть не сміла буквально,
Бо знала, що люті Старі Ухачі
Її закричать моментально.

Та хтось в кандидати поставив коня.
Як скочить один із «порядних»
Старих Ухачів, як не крикне йому
З могучої груді: «Ти зрадник!

«Ти зрадник, осячої крові й цяти
Не мають, мабуть, твої жили;
Ні, ти не осел, я гадаю, що ти
Волоської син є кобили.

«А може, ти зебри потомок. А во,
Які маєш паси зебрейські!
І в ніс так говориш, акценти твої
Доволі єгипто-гебрейські.

«А хоч не чужий ти, то все ж ти лишень
Холодний осел розумовий,
Не знаєш осячої вдачі глибин,
Її таємничої мови.

«Та я усю душу свою заглибив
В сей сутінок любо-добрячий...
Осел я, і кожний отут волосок
У моїм хвості є осячий.

«Ні я римлянин, ані я слов'янин,
Німецький осел я завсіди,
Такий, як батьки мої чесні були,
Вдумчиві, святі хоптоїди.

«Не знали вони галантерій, забав,
Розвусних гулянок не знали;
Поважно день-денно фріш-фром-фреліх-фрей¹
У млин із мішками манджали.

«Ta ні, не померли батьки ті! Лежать
В гробах лиш смертельній шкіри,
Іх земні Адами. А з неба на нас
Іх очі зазираються щирі.

«Блаженні ослове у сяйві небес!
Ви будете все нам взірцями,
Щоб з стежки своїх обов'язків набік
Не збігли на півстебельця ми.

«О, що за розкіш та бути ослом!
Таких Довговухів онука!
Я рад би з найвищих дахів прокричать:
Я з прадіда, діда ослику!

«Осел той великий, що сплодив мене,
Був щиронімецька сила;
Німецьким осячим мене молоком
І мати ослиця кормила.

«Осел я і вірно до смерті хочу
Предківське держати багацтво,
Коханую, давню осятину всю,
Старе, правовірне осяцтво.

«А яко осел я вам раду даю
Осла королем вибирати;
Осячу державу собі оснуєм,
Осли будуть нами владати.

¹ [Буквально: бадьорий, благочестивий, життєрадісний, вільний.
Тут вжито іронічно].

«Усі ми осли! Тож кричімо: i-a!
В нас кінських рабів і заводу
Немає. Проч з кіньми! Нехай нам живе
Король із осячого роду».

Отак говорив патріот. І кругом
Осли йому «Славно!» ревіли.
Їм рідній святощі милі були—
Копитами всі тупотіли.

І мовці на вуха вложили вони
Вінок із дубового листя;
Він з щирої втіхи хвостом замахав
І скромно громаді вклонився.

КОРОЛЬ ДОВГОВУХ I

Царя раз звірі вибирали,
Осли, звичайно, більшість мали;
Ну, і осел на царство вхопивсь.
Ось що о нім рече літопись:

Осел в короні в себе впер,
Що він правдивий лев тепер,
Вбиравсь в кожух з львиної шкіри
І наче лев ричав без міри.
Раз в раз лиш з кіньми заходився,
За те ослам він не злюбився,
З вовків мав гвардію й з собак він,
Тим розізлив ще гірш осляк він.
А як вола поклав міністром,
Ослів мов хто пошигав вістрьом:
Взяли ревіти і казитись
І революц'ю грозитись.
Почув се цар і гнеть на вуха
Натяг корону, а щоб духа
Набратъ, ослячі плечі духом
Окрив льва смілого кожухом.
І перед трон свій у столицю

Кликинув осячку опозиц'ю,
І так промовив їм тоді:

«Вельможні ослове, старі й молоді!
Ви мислите, що я осел є,
Як ви? Неправда! Я вже лев є!
В дворі мені се всякий каже,
Шляхетні дами й гарні пажі.
Поет надворний склав поему
На мене на такую тему:
«Як з роду є верблюд горбатий,
Так з роду є твій ум багатий,
Такий львиний у тебе дух є,
І серце в тебе без довгих вух є!»
Так сказано в однім куплеті,
Котрий найкраще вдавсь поеті.
Тут всі м'я люблять; горді пави
У мене съкають між вухами.
Іскуство радий підпирать я;
Ураз Август і Меценат я.
К театру в мене страсть велика;
Героїв ролі гра Муртика;
Мімі, акторка геть не глупа,
І двадцять мопсів — ось вся трупа;
Малярську академ'ю маю,
В ній геніальних мавп збираю.
Директор має в ній зістати
Гамбурзький Рафаель пейсатий,
Леман фон-Дрекваль; він, як вмів,
Портрет мій робить на олії.
Є в мене опера з балетом,
Де напівголі, з скочним летом,
Пісні співають пташки милі
І скачуть блохи талантливі.
Капелі містром Меєрбер є,
Він музикант і мільйонер є:
Тепер той славний Меєрище
На шлюб мій компонув грище.
Я й сам потрохи теж музика,
Як Фрідріх Другий, Прусс владика;

Він дув у флейт, я б'ю в цимбали.
Та й гарні ж очка позирали,
Не раз на мене так тужливо,
Як я баламкав там чутливо.
Оточ колись моя цариця
Моєю грою звеселиться!
Вона кобила є вартовна,
Високородна, чистокровна,
Походить прямо, зірка злата,
Від Росіанта Дон-Кіхота;
Її родоводу корона
Є Баярд, кінь дітей Гаймона.
Чимало коней з того ж дому
Було з Готфрідом з Еуільону
У тих полжах, що були годні
Завоювати гріб господній.
Та надо все — вона вродлива!
Як затрясесь у неї грива,
Як крізь рожеві храпи форкне,
Аж серце в мні розкішно дзоркне.
Вона всіх шкап корона й цвіт є,
І вродить принца нам в насліддя.
Тож зв'язок з нею, кажуть коні,
Вгрунтую ввесь мій рід на троні.
Ім'я мое не щезне марно,
Його запише Кліо гарно
В свої скрижалі й скаже всюди:
«Мав серце льва в ослячій груди,
І панував як мудрий валах,
Ще й грав чудово на цимбалах».

Тут форкнув цар, та швидко знову
Провадив так свою промову:

«Вельможні ослове, старі й молоді!
Я буду ласкавий на вас лиши тоді,
Коли побачу в вас покору.
Платіть податки точно впору!
І будьте в чесноті постійні,
Як ваші родичі покійні,
Старі осли! Пороз чи парно —

Носили в млин мішища гарно,
Як їм релігія веліла;
До бунтів не було їм діла.
Кричать, бурчать вони не вміли,
Спокійно сіно смирне їли
Із жолоба святої звички.
Той давній час — пішов на прічки!
Нові осли, хоч є ослами,
Та скромності нема між вами.
Хвостами круть-верть по-жебрацьки,
Та дух під ними гайдамацький.
За ваші глупі міни всякий
Гада, що чесні ви осляки,
Та ви нечесні, ще й злосливі,
Хоч так на вид — осли учтиві.
Ну, лиш під хвіст насипів вам перцю,
То ревете, аж гірко серцю
Від криків тих! Весь світ порвати
Хтіли б, а вміють лише кричати.
Безмисна лютість, безпровідна!
Бесильна злоба, сміху гідна!
Ваш глупий вереск, то лиш знак їх—
Тих ваших хитрощів усяких,
Знак, що за підлес ледарство,
Туле та низькеє коварство,
І скільки злоби, трути, жовчі
В ослячій шкірі крилось мовчки».

Тут форкаув цар, та швидко знову
Так далі вів свою промову:

«Вельможні ослове, молодші і старші,
Я знаю наскрізь вас! Я лютий! Монарші
Слова говорю вам виразно,
Що так безстыдно, несуразно
Зганьбили ви мій уряд до шпунту.
З свого ослячого штандпункту
Куди вам лъвячі заповіти
Мого правління зрозуміти!
Вважайте лиш! В моїй державі

Ростуть дуби й буки браві.
З них щибениць прекрасних зладжу
Й палок досить. Одно вам раджу:
В уряд мій носа не втирайте!
Мовчіть та диште, не брикайте!
Хто перебендує й балака,
Того прилюдно кат прошвяка,
А потім впре в тюрму довічно.
А хто про бунт озвесь публічно,
Задума класти барикади,—
Той гнеть повисне без пощади.
Се мав я вам на ум сказати,
Тепер же марш, осли, до хати!»

Почувши ті слова монарші
Усі осли, молодші й старші,
Ревнули враз: «І-а! І-а!
Хай цар живе! Ура! Ура!»

ВХІД ДО НЕБА

Лежало тіло вже на марах,
Вспокоївшись по земних чварах,
А бідна душенька в ту пору
Неслась до неба просто вгору.

А там стук, стук в високі брами,
Зітхнула й мовила словами:
«Свят Петре, вийди рай відперти!
Життя втомило м'я до смерті —
Чень хоч у небі я спочину,
Заляжу на м'яку перину,
З святими втішно погуляю,
Спокою й щастя раз зазнаю».

Шлап, шлап! Пантофлі чути в ганку,
Ключі калатають при замку,
Крізь отвір в брамі а-поза гррати
Святий Петро став визирати.

І рік: «Ідуть тут волоцюги,
Ляшки, цигани і драбуги,
І злодіяки й голопути,
Йдуть одинцем і йдуть їх купи,
А всі у рай хотять вкрутитись
І з ангелами веселитись.
А гов! А гов! Для талалайства,
Такого підлого гільтяйства,
Не відчиняю райські брами —
Усім вам місце там, з чортами.
Геть відси, геть! Махай, ледащо,
У вічне пекло, в чорну пашу!»

Отак бурчав старий, та звільна
Покинув гримать: стала скрійна
І добродушна мова в нього;
«Ти, бідна душко, не такого,
Мабуть, гатунку, як та псаарня,
Ну, ну, словно твої бажання,
Се ж днесь мій празник припадає,
І серце любий жаль проймає.
Скажи, з якого міста йдеш ти,
З якого краю? А нарешті,
Чи був жонат, чи вільно плигав?
Хто хрест супружний в світі двигав,
Той і найтяжчу грішну змазу
В житті спокутував доразу;
Жонатим злишні пекла ями,
Не ждать ім в небі коло брами».

Душа рече: «Пруссак я бідний,
Берліном звесь мій город рідний.
Дзюрчить там Шпрея, а до неї
Дзюрчать кадетики з-над Шпрей;
Вона й бурлить, шумить, як слітно,—
Берлін ввесь вигляда привітно.
Там я приватним був доцентом
І філософію студентам
Читав, женивсь на пенсіонерці,

Та часто гризла м'я по серці,
Як хліба в нас не був і зрізчик —
Потім я вмер і став небіжчик».

Петро сказав: «О бідний, бідний!
Та філософ'я — хліб послідний.
Не розумію я, признаюсь,
Чом люди філософ'ї вчаться.
Нудна вона, не люкративна,
А врешті ще й богопротивна;
Живеш — біда тя й сумнів топить,
А врешті чорт тебе ухопить.
Там десь кляла твоя Ксантіппа,
Сли на обід лиш борщ до хліба,
А не всміхалися ніколи
До неї очка із розсолу!..
Ну, тішся, душенько небого!
Хоч то мені велено строго,
Щоб всіх, хто за життя на світі
Вмотавсь в філософічні сіті,
А особливо в те поганство —
Німецьке гегеліянство,
Тих відсі геть зо стидом гнати,—
Та, як кажу, мос днесь свято.
То вже тебе не запроторю,
До раю вхід тобі отворю.
Ну, живо, шмиг усередину!

«Тепер ти вже безпечний, сину!
Весь день від ранку аж до ночі
Гуляй по небі, скільки хочеш,
І волочися по бульварах,
По брильянтових тротуарах,
Та знай, ввесь крам філософічний
Тут треба кинуть навік-вічний,
А то б у Бога м'я ді-правди,
Страшенно скомпрометував ти.
Як ангеляток спів учусь,
Чинись, мов страх їх адміруєш.

А як архангел заспіває,
То в тобі най аж серце тає,
Скажи, що й Малібран самая
Такого сопрана не має.
Плеши все, як співають з ними
І Херувими й Серафими,
Рівняй їх з тенором Рубіні,
Із Маріон і Тамбуріні,
Давай їм титул ексцеленцій!
І підсипай їм реверенцій!
Бо співаки, небесні й земні,
Всі люблять компліменти чесні.
Ба й сам наш капельмістр предивний
Похвальні також любить гімни,
Як всі світи і всі безодні
Діла виспівують господні,
Як в честь його прикмет всесильних
Псалми дзвенять в димах кадильних.

«А не забудь про мене, друже!
Коли часом навкучать дуже
Тобі небесній палати,
Приходь до мене в карти грati.
Я знаю всякі гри: пікета
І фараона і лабета.
По чарці вин'єм... Слухай, братку!
Якби часом ти Богу Батьку
Де стрівесь, а він почне питати:
„Дитя кохане, відкіля ти?“
Не мов, що ти з Берліна птах є,
Скажи, що з Відня чи з Монах'ї».

ЦАР ДАВИД

З усміхом вмирає деспот,
Знає, що, як він застине,
Самоволя в інші руки
Перейде, та не загине.

Бідний люд! Як ті воли
Вічно в ярмах, з тілом, з духом,

А чий карк в ярмо не гнеться,
Того грюк! в чоло обухом.

При смерті Давид мовля
Соломону: «Синку любий,
Не забудь же про Йоава,
Що мене спасав від згуби.

«Той хоробрий генерал —
Здавна гнув на нього гнів я,
Та ненависного спрятать
Якось, синку, не посмів я.

Ти ж побожний, синку, мудрий,
Богобоязний на славу,
Маєш силу, й легко зможеш
Карк скрутить тому Йоаву».

ENFANT PERDU¹

Пропаший воїк в бою за свободу,
Я вірно тридцять літ стояв ось тут
Боровсь я без надії на побіду,
Знав, що здоров додому не прийду.

Я день і ніч не спав,— не міг я спати,
Так як в шатрі товариші мої —
(Та ще й хронів дехто із тих завзятих
Так, що я все будивсь, як був при сні).

Не раз нудьга мене по ночах бралась,
Ба й страх (страху не знають лише дурні);
Щоб їх прогнатъ, не раз знімав я галас,
Свистав, співав юнацькі пісні.

З ружжям на рамені стояв я чутко,
А як підліз непевний драб який —

¹ [Дослівно — загублена дитина. Так називали вартового на передп'ятом посту в армії під час французької революції 1789 р.]

Стріляв я добре і пускав му хутко
Гарячу кулю в сам живіт гідкий.

Та ба, бувало й так, що драб поганий
Не раз стріляти вмів, та й то досить
Незгірше. Ах, дарма скривати! Рани
Глибокі в мене — кров моя дзюрчить.

Мій пост порожній! — Ран на тілі много,
Та непоборений вмираю я!
Один паде, другі стають місць нього...
Ружжа ціле, зламалась житнь моя.

АДАМ МІЦКЕВИЧ

ГЕТЬ ІЗ МОЇХ ОЧЕЙ

«Геть із моїх очей!» — «Покорюся відразу».
«Геть із серця!» — «І серде присилую я».
«Геть із тямки моеї!» — «Ні, събого наказу
Не виповнить тямка моя ні твоя».

«Як тінь стає довша, чим дальше по небі
Йде сонце з півдня над сам океан,
От так моя постать, чим дальше від тебе,
Тим важчий на тебе насуне туман.

«На кожному місці і в кожну хвилину,
Де гравсь я з тобою чи плакав в тиші,
Я буду при тобі, бо всюди частину
Лишив я своєї душі.

«Зайдеш у задумі в самітну комору
І брязнеш невмисно по арфи струні,
То зараз згадаєш: «Якраз в таку пору
Йому я співала ті самі пісні».

«Чи гратимеш в шахи і злії пригоди
Твого короля заженуть до вира,
Подумаєш зараз: «Такі були ходи,
Як наша остання скінчилася гра».

«Чи сядеш на балу спочить на мінутку,
Заким підтанешний ще бас загудів,

І місце порожнє побачиш в закутку,
Подумаєш: «Він тут зо мною сидів».

«Читатимеш повість, де явно чи скрито
Коханую пару розбила юрба,
То згорнеш ту книжку, зітхнеш сумовито,
Подумаєш: «Боже! Се наша судьба!»

Коли ж їй дав автор закінчення гоже,
По зліднях коханцям дав щастя й талан,—
Ти, свічку загасивши, подумаєш, може:
«Чому ж так і наш не скінчився роман?»

«Втім, блискавка в пітьмі нічній замигоче,
Від шелесту листя проснетесь тиша,
Пугач десь застогне, в вікно затріпоче, —
Подумаєш: «Може, його се душа».

«Так в кожному місці і в кожну хвилину,
Де гравсь я з тобою чи плакав в тиші,
Я буду при тобі, бо всюди частину
Лишив я своєї душі».

* * *

Судьбами різними в вир світа кинені,
Стрічаємося ми, як різні два човни.
Твій в барвах все нових та в панцирі мигоче,
Шовками вітер ловить, брильянтами блискоче,

А мій на волю бурі та морських страшил
Несеться без стерна з останками вітрил.
Як черв таємний грудь наскрізь йому пропоре,

І звіяди в тьму зайдуть, компас я кину в море.
Розминемось. Чи ще стрінемось? Не ворожу.
Ти не шукатимеш мене, а я тебе не зможу.

НЕПЕВНІСТЬ

Як тебе я не бачу, не зітхаю й не плачу,
Та коли оглядаю, змислів теж не теряю.
Та коли надто довго я тебе не видаю,
То чогось мені треба, когось бачить бажаю,
І мені в серці туга те кидає питання:
«Чи ти тільки подруга? Чи се, може, кохання?»

Як з очей мені щезнеш, я не можу й на мить
У душі своїй любий образ твій відновити:
Та проте почиваю я не раз мимохіть,
Що він тут ненастаниво в тузі моїй стоїть.
І так знов мені туга повторяє питання:
«Чи ти тільки подруга? Чи се, може, кохання?»

Хоч терпів я немало, не забаг ні на цаль,
Щоб іти перед тебе, виливати свій жаль;
Та йдучи без мети, хоч не знав я дороги,
Сам не знат, як в твої заходив я пороги.
Аж при вході журба задає знов питання:
«Чи се тільки дружба? Чи се, може, кохання?»

Для здоров'я твого я життя не скупив би,
І по твій супокій я до пекла вступив би.
Хоч палкої жаги нема в серденьку моїм,
Щоб здоров'ям я був для тебе й супокоєм,
Все-таки я собі повторяю питання:
«Чи я друг лиш тобі, чи се, може, кохання?»

Як долоня твоя лиш спічне на моїй,
Обіймає мене якийсь любий спокій.
І здається, що сном легким скінчу життя.
Та живіше мене будить серця биття,
І мені голосне задає знов питання:
«Чи се приязнь лише, а чи, може, кохання?»

І коли пісню сю я для тебе складав,
Віщий дух, мабуть, сам моїм духом владав

і незчувся я з диву, ѹ було неятнямки,
Як зложилися рими, полилися думки.
І още на кінці знов кладу я питання:
«Чи натхнула мене лиш дружба, чи кохання!»

В ДЕНЬ ВІД'ЇЗДУ З ОДЕСИ

29 жовтня 1825 р.

Що ж, хоч кину сей город, хоч з очей би зникли
Жильці ті, що до мене серцем не привикли,
Про мій виїзд ніхто тут не буде в жалобі,
Ні одної слізини не лицу по собі.

Чого ж той жаль невчасний став перед мною?
Ще раз до самітнього вертаю покою,
Немов про щось забувши. Зір мій невиразний
Ще раз верта ѹ прощає цей покій приязній,
Ті стіни, що так много нохей, ранків много
Безцільного зітхання слухали моего.

При тім вікні як часто вечір проводив я,
Виглядавши ѹ не знавши, де ѹ за чим тужив я?
Встаю, як нудно стане вниз глядіти з дому;
Стук кроків в самотинічується самому —
Все від дверей до дверей кроків безупинних...
Числю, як мірним тактом стукає годинник,
Або хрущик-стукачик, в дереві укритий,
Стука до жінки, мовби хтів поговорити.

Вночі мені снилися приємні, привабні.
Ось і ранок! Чекають візники нахабні.
Ідем! Як без вітання вступав в ті пороги,
Так їду без прощання. Щасливі дороги!

Тямлю, за молодих літ з любої країни,
Від любих другів і від милої дівчини
Я їхав і дивився, як між деревами

Мене прощають друзі, махаю хустками, —
Я плакав. Люблю плакати, як серце гаряче;
Байдужна старість сто раз болючіше плаче.

Мре легко молодий. Ще світа він не знає,
Прожить в душі братів та другів він гадає;
Та старець, що вже з віч життя зійшла полура,
Не вірить ні в людські, ані в надлюдські чуда;
Зневірившися в світі і в самому собі,
Знає, що ввеські він замкнеться в гробі.

Як полем, що під осінь ще з квітків не голе,
Мандрівне пролітає перекотиполе,
Далеко здуте вітром з корінця сухого,
Хоч напікає рожу й у корча ціпкого
Спочити захоче й мертві вплутає долоні,
Та вітер вирве знов і пожене в розгоні, —

Так я ім'я незначне й чужоземні мощі
Носив на многолюдні вулиці ті й площи;
Рої дівчат хороших зустрічав я щодня...
Чи з них котра захоче пізнати приходня?

Метелика хлопчина гонить у розпалі...
Зловив, зирнув і кинув. «Лети собі далі!»
Летім! На щастя крил не бракне ще й поету,
Летім і більш ніколи не знижаймо лету!

ДО МАТЕРИ ПОЛЬКИ

О мати, полько, як у твого сина
В очах іскриться генія проміння;
Як із чола вздриш, що твоя дитина —
Горде, шляхотне польське покоління, —
Коли ровесник, кинувши забаву,
Йде до старця, який співає думи,
Або, чоло наморщивши, з задуми
Слуха, як предків повідають славу,
О мати, полько, злі його забави!

Клякни перед іконою Болящої найперше,
І глянь на меч, що серде їй кривавить, —
І в тебе ворог прободе так серде.

Бо хоч у мірі світ і зацвіте цілий
І поєднаються і уряди й народи,
Твій син покликаний до бою без хвали
Й до мученичества без нагороди.

Вели ж йому в яскинню самітну
Заздалегідь іти, лежати на рогожі,
Вдихати гниль і вогкість, спать без сну
Із їдовитим гадом в однім ложі.

Там він навчиться свій під землю гнів ховати,
Думки свої в дні серця загрібать,
Мов сопухом гнилим, словами затрувати,
Потульним бути, як холодний гад.

Спаситель наш дитятем в Назареті
Ігрався хрестиком і на хресті й умер;
О мати, полько, я б твоїй дитині
Будущі забавки давав уже тепер.

В'язав би рученята ланцюгами,
Впрягав би до тачок щодня як слід,
Щоб не дрижав пізніш перед катами
Ta на вид шибениці щоб не зблід.
Не піде він, як давнє те лицарство,
З хрестом святую землю здобувать,
Ані, як новочаснє вояцтво,
За волю кров'ю землю поливать.

Позов пришло йому невідомий шпигун,
Його поборе суд кривоприсяжний,
А бойовищем буде казамати бруд,
А присуд видасть ворог недосяжний.
А побідженому замість гробниці
Зістане деревище шибениці,
А слава лиш хіба — короткий плач жіночий,
Та згадка земляків у довгій пітьмі ночей.

СМЕРТЬ ПОЛКОВНИКА

Глухий ліс, хатка в нім лісникова,
Рота стрільців її окружав;
При воротах сторожа полкова,
А в кімнаті полковник конав.
З сіл селян посходилося троха,
Знана їм слава й міць того мужа;
Ся сидить при воротах і шльоха,
Той пита: «Чи пан скоро подужа?»

Ось полковник коня окульбачить
Повелів і зовсім осідлати,
Перед смертю ще рад його бачить;
Велів вести до себе до хати,
І принести свій одяг стрілецький,
Свою шаблю, рушницю й ладунки.
Старий вояк, він рад, як Чарнецький,
При смерті попрощать ті риштуники.

А коня вже як вивели з хати,
Ксьонда до неї ввійшов з Паном Богом ¹.
Стали з жалю вояки зітхати,
Люд моливсь, клячучи за порогом.
Та й старі Костюшківські вояки,
Що не раз чужу кров проливали,
Та ніколи не плакали, — таки,
З ним прощаючись, ревно ридали.

Скоро світ, у каплиці дзвонили.
Війська вже не було коло хати,
Бо вже скрізь москалі заступили, —
Люд зійшовсь тіло лиш оглядати.
Ось лежить він на простім посланню,
В руці хрест, в головах сідло й бурка,
А при боці шабелька й дворурка!
Та сей вождь, хоч в вояцькім убранию —
Яке гарне, дівоче лице!

¹ [З причастям.]

Які груди! Ах, дівчина се!
Се литвинка-герой! Sancte Pater!¹
Вождь повстанців, Емілія Плятер.

НІЧЛІГ

Наш начальник над озером Троцьким
По ковганському бою ночує;
Стрільці в гаю засіли табором.
Сей до ран своїх мох прикладає,
Той рушниці ладна, набиває,
Замки їх обережно м'якою
Обвиває з берези корою;
Інший спать хоче, плащ ізвиває
І під голову знай підкладає.

Всі поснули. Стоїть лиш сторожа,
І начальник сну таож не має.
Він під деревом в сумерку ліса
Сидячи, важку думу думає.

Сухе дерево, та на нім плоди,
Що відстрашуть і найголодніших;
Се не яблука висять, ні груші,
Тільки дві там повішені душі.

Се шпіони, се царські слуги:
Ось пруссак довгоночий звисає
У білявих панчохах, а другий
Жид, що землю пейсами змітає.

Вождь не спить. На колінах рушниця,
Зір шукає знайомого згір'я
За водою; там дім його власний, —
Він очима пасе його й міря.

Ось над згір'ям луна... Чи грім вдарив?

¹ [Святий отець!]

Грім у нас не вдаряє в ту пору.
«Мати Божа! Се, мабуть, пожежа!
Рятуй діти! Се дім мій палає!»

«Де патрулі? На коні! На згір'я!»
А втім, чутъ: лім тріщить, людський гомін...
«Хто йде?» — голос із гаю озвався.
Се вертають патрулі, і зараз
Уесь табір спросоння піднявся.

«Де начальник? Велике нещастя!
Страшні вісті приносять патрулі.
Один мовить: «Жону твою вбито!»
Другий мовить: «І діти згоріли».

«Та московського гершта спіймали».
«Хто він?» — «Француз, не старий, вродливий.
Палить села у службі московській,
За заплату б'є люд безоружний».

Вождь, немов від ударення грому,
На пожежу знай мовчки вдвівлявся.
Як з вікон огонь бухав та з дому, —
Гірший жар в його серці займався.

І над табором тихим, здумілим
Жах заляг, стойть тиша понура...
Вождь мовчав, як мушкет перед стрілом.
В дім глядів, потім крикнув лиш: «Шнур!»

Два кати тут надбігли воєнні,
Шнур готовий вже мали для форми;
Рукави заложили за поли,
Ковнір здерли йому з уніформи.

Втім, летить хтось. «Хто йде?» — «Люд із Богом!
Наше гасло! Пізнайте своєго!»
Скинув плащ, — на нім мундур кракуса,
Білий сурдут з червоним вилогом.

«Збив Скшинецький, збив на лоб, на шию,

Які груди! Ах, дівчина се!
Се літвинка-герой! Sancte Pater! ¹
Вождь повстанців, Емілія Плятер.

НІЧЛІГ

Наш начальник над озером Троцьким
По ковганс'кому бою ночує;
Стрільці в гаю засіли табором.
Сей до ран своїх мох прикладає,
Той рушниці ладна, набиває,
Замки їх обережно м'якою
Обвиває з берези корою;
Інший спать хоче, плащ ізвиває
І під голову знай підкладає.

Всі поснули. Стоїть лиш сторожа,
І начальник сну таож не має.
Він під деревом в сумерку ліса
Сидячи, важку думу думає.

Сухе дерево, та на нім плоди,
Що відстрашуть і найголодніших;
Се не яблука висять, ні груші,
Тільки дві там повішені душі.

Се шпіони, се царські слуги:
Ось пруссак довгоночий звисає
У білявих панчоах, а другий
Жид, що землю пейсами змітає.

Вождь не спить. На колінах рушниця,
Зір шукає знайомого згір'я
За водою; там дім його власний, —
Він очима пасе його й міря.

Ось над згір'ям луна... Чи грім вдарив?

¹ [Святий отець!]

Грім у нас не вдаряє в ту пору.
«Мати Божа! Се, мабуть, пожежа!
Рятуй діти! Се дім мій палає!»

«Де патрулі? На коні! На згір'я!»
А втім, чутъ: лім тріщить, людський гомін...
«Хто йде?» — голос із гаю озвався.
Се вертають патрулі, і зараз
Уесь табір спросоння піднявся.

«Де начальник? Велике нещастя!
Страшні вісті приносять патрулі.
Один мовить: «Жону твою вбито!»
Другий мовить: «І діти згоріли».

«Та московського гершта спіймали».
«Хто він?» — «Француз, не старий, вродливий.
Палить села у службі московській,
За заплату б'є люд безоружний».

Вождь, немов від ударення грому,
На пожежу знай мовчки вдивлявся.
Як з вікон огонь бухав та з дому, —
Гірший жар в його серці зайнався.

І над табором тихим, здумілим
Жах заляг, стойть тиша понура...
Вождь мовчав, як мушкет перед стрілом.
В дім глядів, потім крикнув лиш: «Шнур!»

Два кати тут надбігли воєнні,
Шнур готовий вже мали для форми;
Рукави заложили за поли,
Ковнір здерли йому з уніформи.

Втім, летить хтось. «Хто йде?» — «Люд із Богом!
Наше гасло! Пізнайте своєго!»
Скинув плащ, — на нім мундур кракуса,
Білий сурдут з червоним вилогом.

«Збив Скшинецький, збив на лоб, на шию,

Збив під Вавром Розена й Гейсмар!
Набрав в'язнів і гармат багато!
На Литву йде!.. Най живе Скшинецький!»

Кричав вояк, сміявся та плакав...
Ах, кому не був миливій край рідний,
Той не буде так плакать, той бідний!
А начальник! Він не забалакав.

Він хрестом лежав, довго молився.
Встав і рік до француза: «Свобідний!
Геть від ніг моїх, не упідляйся!
Днесь карать я нікого не здібний».

ОРДОНОВА РЕДУТА

Нам стріляти не веліли, і вступив я на гармату,
І зирнув довкола: двісті вже гармат реве завзято.
Артилерія московська нас обходить навколо
Довго, просто і широко, як морській береги.
І я бачив їх ватажка: прилетів, мечем махнув,
І, як птах, своєго війська він одно крило звинув;
З-під крила ж ізбита вкушу виливається шіхота
Довгим-довгим чорним валом, наче лава із болота,
Пересипана багнетів іскрами. Неначе круки,
Чорні стяги тес військо ось ведуть на смерть, на муки.

Проти них стирчить біленька і вузенька, гострокута,
Мов той бик, що море боре,— то Ордонова редута.
Шість гармат усього мала, що все куряться й блискочуть,
І не стільки слів летючих у гніву уста цокочуть,
І не стільки мислів мигне в час розпуки у борців,
Скільки з тих гармат летіло куль і бомб і картачів.

Глянь, гранат в колону, в саму середину порина,
Наче лави брила в воду, полк ввесь димом заслоня...
І ось ще гранат у димі, — ряд під небо ввесь летить,
І вже лисина велика у колоні мерехтить.

Куля ось летить, здалека грозить і шумить і виє,
Мов бугай реве до бою, шарпається й землю риє.

Вже допала, мов боа той у рядах свій скрут звиває,
Грудьми палить, рве зубами, самим віддихом вбиває.

Найстрашнішої не видно, тільки чутъ її сичання;
Видно, як валяться трупи, чути ранених стогнання.
А як з краю в край колону провертить і просверлусь,
То немов посеред війська ангел смерті промандрує.

Де ж король, що ті громади висилає на різню?
Чи дає відваги приклад, ставить грудь свою міцну?
Ні, сидить п'ятсот миль відсі у своїй столиці нині,
Цар, великий самовладець всього світа половині.
Зморщив брови — і кибитки тисячами чвалом скачуть;
Підписав — і тисячами матері за дітьми плачуть.

Лиш кивне — кнуты засвищуть від Фінляндії до Хіви...
Владарю, як Бог могучий, а як сатана злосливий!
Коли турків за Балканом пуджають твої гармати,
І посольство йде з Парижа, щоб стопу твою лизати,
Лиш Варшава наругається з твоїй сили й твого трону.
Підійма на тебе руки і стягає ту корону
Казімірів, Болеславів із твоєї голови,
Бо ти вкрав її й споганив, омиваючи в крові.

Цар дивується — від страху петербуржців дрож бере;
Цар розсердився — зі страху все дворацтво стоя мре.
Та вже сипле військо; в нього Бог і віра і зоря —
Цар. Цар сердиться, — помрімо, та розрадуймо царя!
Вождь Кавказький із півсвіта сили — гей на супостата!
Вірний, справний і невтомний, наче кнут у жмені ката.
Крик: «Ура! Ура!» Вже близько шанців, і в рови їх кути
Сунуться, замість фашина там свої складають трупи.

Вже чорніються на білих палісадах подовж валу...
Ще редута всередині, ясна з вистрілів розпалу,
Червоніс понад чернью, як мотиль до муравліська
Вкинений блищить, та суне мурашня густа, вже близька...
Згас... От так редута згасла. Чи ж остання вже гармата,

З ложа зіпхнена, зарила гирло у пісок, щербата?
Чи бомбардієр останній кров'ю запал свій залив?
Згас огонь. Москаль вже шанці й огорожі розвалив.
Де ж ручне оружжя? Нині працювало більше, знать,
Як на княжих всіх парадах доводилось працювати.

Вгадую, чого замовили, бо не раз видав битви,
Як боролась горстка наших з цілим навалом Москви.
Як годинами кричали лиш два слова: «Паль! Набий!»
Дим спирає дух у груді, від утоми всяк слабий.
А тут все громить команда, воїн став слугою пушкі,
Врешті робить без команди всі ті рухи самотужки,
Без розваги і без тямки, без чуття, як млин. Не вмисне
Вояк лиш наб'є, торохне, приклад до ноги притисне,
Знов наб'є і знов підносить від ноги стрільбу на око,
Аж рука у порошниці довго, сквапно і глибоко
Шпортала — нема патрона! Вояк зблід і захитався.
І набою не знайшовши, вже з карабіном розстався.
Чув, як зброя розігріта руки палить, кров стинає, —
Випустив її, валиться... поки вб'уть, він сам сконає.
Так я думав. А на шанці ворогів вже лізла куча,
Мов хробацтво наповзає скрізь на теплого ще трупа.

У очах мені стемніло, сльози тру, гляджу на вал,
Аж тут чую, що до мене мовить щось мій генерал.
Крізь люнету він оперту легко на моїм плечі
На той штурм, на тій шанці довго зорив, мовчачи.
Потім вимовив: «Пропала!» З-під люнети в хвилі тій
Кілька сліз закапотіло... Рік до мене: «Любий мій,
Молодий зір від скла ліпший. Глянь-но добре на той вал!
Знаєш Ордона? Чи бачиш, де він?» «Пане генерал,
Чи я знаю? Там стояв він, там гармату навертав...
Щез... Ні, я знайду, дogleяну... Дим закрив його. Пізнав!
Серед найгустіших клубів диму я не раз, не раз
Бачив руку ту, що рухом роздавала нам приказ!
Бачу знов! І бачу руку, тую близкавку яспу:
Він махає нею, грозить, держить свічку запальну.
Вже беруть його, вже гине — ні, в льох скочив, у пропасть
«Добре! — генерал озвався.— Він ім пороху не дастъ».

Тут блиск, дим, — хвилину тихо, і гук, наче сто громів.
Від дерну, піску, каміння воздух ввесь загус, затьмів.
І підскочили гармати, мов стрельнули їх роти,
Покотились на колесах, та запалені льонти
Не натрафили на панви. Покотився дим клубами
Просто в наш бік і густими огорнув нас туманами.
І ніщо не було видно, лиш гранатів блиск різкий.
Та ось дим цомалу рідне, сиплються дощем ціски...
Я поглянув на редуту: де був вал і палісади
І гармати, й наших горстка, й наших ворогів громади, —
Щезло все, як сонна змора, тільки та земная брила
Розторощена зіває — мірова для всіх могила.

Там і ті, що боронили, й ті, що вдерлися в сей вир,
Вперве в жизні заключили щирий, віковічний мир.
Хоч сам цар велів би встати всім солдатам «на ура»,
Ні одна душа московська не послухає царя.
Тут зариті стільки сотень імена й тіла і мова...
А де душі їх? Не знаю. Знаю лише, де Ордонова.
Він патроном шанців буде, бо велика правда те:
Знищення у добрій справі так як творення — святе.
Бог сказав слова: «Да будеть!» Бог: «Да згинеть!» прорече,
Коли правда і свобода від народів утече.
Коли землю самовлада опов'є і гордість лютя,
Так як вкрита москалями та Ордонова редута;
Бог, караючи драпіжну ровту, злобою затруту,
В воздух висадить сю землю, як Ордон свою редуту.

ЧАТИ

З садового підслуха
Воєвода без духа
В замок — лютий, тривожний вбігає;
Відхиляє заслінки,
Глянув в ліжко до жінки,
Глянув, дрогнув, а жінки немає.

Зір блука по покою...
Весь тримтить, і рукою
Сиві вуси теребить і дума,
Сам не свій від гризоти;
Взад закинув вильоти,
Й козака покликає Наума.

«Гей, козаче, ти, хаме!
Чом у саду при брамі
Вніч ні сторож не став, ані пес ні?
Бери торбу борсучу
І янчарку гайдучу
І з клинка ось гвітований кріс мій!»

Взяли зброю, погнались
І до саду закрались...
У навислій гілками альтані
На лавчині, як мрія,
Щось у тіні біліє, —
Се сиділа, вся в білому, пані.

І одною рукою
Крила очі в кіс звою,
Крила груди рубком сорочини,
А другою від стану
Відпихала незвану
Руку вклякшого обік мущини.

Він стиска їй коліна,
Промовляє: «Єдина!
Чи вже вся моя, вся моя втрата?
Навіть тії зітхання
І ручок тих стискання
Воєводи покрила заплата?

«Я хоч так тебе палко
Стільки літ любив, галко,
І любитиму й сліз лити ріки, —
Він не любить, не сплакне,

Лиш шкатулою брякне, —
Ти йому віддала все навіки.

«І щовечір він буде
На лебежій тій груді
Старий лоб свій в тебе колисати,
З твоїх уст коралевих,
Із тих личок рожевих
Мені видерти розкоші ссати!

«Я на конику вірнім
Під промінням вечірнім
Біг у стужі та сльоти охоче,
Щоб вітати зітханням
І прощати бажанням:
«Добра ніч! Довгі пестощі в ночі!»

Вона все ще не слуха...
Він щось шепче до вуха —
Нові жалі та нові закляття!..
Аж тремтючи, стомлена
Опустила рамена
І упала до нього в обняття.

Воєвода з козаком
Поклякали за кряком,
І добули з-за паса набої;
Відкусили губами
І прибили штемплями
Жменю пороху й кульок по двоє.

«Пане,— тут козак мовить, —
Якийсь біс мене ловить!
Я не стрілю до тої дівчини.
Як я курок відводив,
Дрож по мені проходив,
І скотились на панву слізини».

«Тихо, кедло мерзенне,
Бо заплачеш ти в мене!

Ось тут порох сухий на панівку!
Підсип запал, а живо
Нігтем вичисть кресиво,
І цали у свій лоб, або в дівку!»

«Вище! Вправо! За ціллю!
Жди, аж перший я стрілю!
Молодому дам добру догоду».«
Козак змірив і вцілив,
Не чекаючи стрілив,
І потрафив в сам лоб воєводу.

ВТЕКА

Він воює — рік минає.
Може, вмер, що не вертає...
Панно, жаль літ молодих!
А ось їде князь-жених.

Князь гостюється у дворі,
А панна плаче в коморі,
Її очі — блискавиці,
Помутніли, як криниці.
Її личко — місяць вповні —
Гасне, наче дві головні,
Гасне врода, в'яне цвіт.

Мати в горю... Князь не ждав.
Князь на зацовіди дав.
Свадьба їде шумно, тлумно...
«Не ведіть перед вівтар,
А везіте на цвинтар.
Постеліть мене у трумно!
Вмру я, як він не живе;
Тебе, мати, жаль уб'є!»

Піп у сповідниці жде.
«Доню, час!» — Вона не йде.

Ось кума йде, відьма віща.
«Геть жени попа із місця!
Бог і віра — сон-мара.
Вже ж кума сплете весілля!
Знає много, бо стара
Має папороть, чар-зілля...
Ти, коханка, маєш дари, —
Ось зроблю могучі чари.

«Його волос в вужа зв'яжи,
Дві обручки ураз зложи,
З лівої руки кровцю пусти!
А на вужа будем клясти,
В дві обручки будем густі,
За тобою мусить прийти».

Панна грішить, їздець спішить;
Кляли духа — клятви слуха,
Зимний гріб відмок у мах, —
Панно, панно, чи не страх?

Втих, дрімає двір замковий,
Не спить панна. Із нарожа
Північ б'є. Мовчить сторожа,
Панна чує брязк підкови...
Британ мовби очумів,
Лиш завив і занімів.

Заскрипіли внизу двері.
Хтось іде в сінях холодних...
Відчиняє трої двері,
Трої всі одні по одних...
Йде їздець увесь у білім
І сідає на постелі.

Люба, мила йде розмова...
Втім рже кінь, сова гукає.
Час ударив. «Будь здорова!
Кінь мій рже, мій кінь чекає.

Або встань, сядь на коня,
І навіки будь моя!»

Місяць світить, їздець летить
По чагарах і корчах —
Панно, панно, чи не страх?

Кінь, як вітер, полем дмуха,
Несе лісом, в лісі глухо...
Тут і там в сухій ялици
Ворон вистрашений кряче;
В лозах вовчії зіниці
Миготять, як ліхтарі.

«Вчвал, мій коню! Коню, вчвал!
Місяць вниз іде з-за хмар.
Поки вийде місяць з хмар,
Нам скакать на десять скал,
Десять рік і десять гір, —
За годину піс кур».

«Де везеш мене?» — «До дому.
Дім мій на горі Мендога.
Вдень отверта всім дорога,
Ніччу їздим по крийому».
«Маєш замок?» — «Так, є замок,
І замкнений, хоч без клямок».

«Мицький мій, з конем спиняйся!
Ледво всиджу на облуці».
«Мила, за сідло чіпляйся!
Що взяла ти в свої руці?
Чи мішечок до роботи?»
«Hi, та се «Ołtarzyk złoty»¹.

«Не спиню, біжить погоня!
Чуєш, як дудніть болоня?
Перед конем пропасть лежить...
Кидай книжку, хай кінь біжить!»

¹ Польська молитовна книжечка.

Кінь немов тягару абувся,
Десять сажнів в яр метнувся.

Понад багна, манівцями
Мчаться. Тьма. Вогонь-блудник
Перед ним, як провідник,
Від могили до могили
Підліта; де пролетить,
Слід блакитний полишає,
А в той слід їздець шугає.

«Мицій, що се за дорога?
Тут не знатъ сліду людського!»
«Добра й ся, коли тривога.
Криво їде, хто тікає,
А в мій двір слідів немає.
Піших гостей він не знає,
Бо везуть багатих цуги,
А несуть убогих слуги!»

«Вчвал, мій коню! Коню, вчвал!
Блиска вже зоря на сході...
За годину вдарить дзвін.
Поки вдарить ранній дзвін,
Перескоч ще пару скал,
Через гори й через мур, —
За годину другий кур».

«Любий мій, здержи вудила!
Кінь злякався, вбік садить...
Повно скель, дерев на шляху, —
Щоби де не зачепити!»
«Любко, що в тебе за шнурки,
Що там висять із кишенки?»
«Любий мій, та се пацьорки,
І шкалпірик і коронки».

«Шнур проклятий! Шнур зненацьки
Мигає коневі в очі.

Глянь, тремтить, ось-ось вбік скочить.
Моя люба, кинь ті цяцьки!»

Кінь немов позбувсь тривоги,
Просто вбіг п'ять миль дороги.

«Що за цвінтар се, мій милий?»
«Мур, що замок мій переже».
«А хрести ті, ті могили?»
«Не хрести се, тільки вежі.
Мур проскочим, і в пороги!
Тут навік кінець дороги.

«Стій, мій коню! Ось наш двір!
Ти прибув, нім піяв кур.
Стільки рік і скель і гір!
А тремтиш тут, коню мій.
Знаю, знаю, що там єсть:
Нас обох болить той хрест».

«Чом ти станув, мій коханцю?
Зимні роси мене мочать,
Зимний вітер віс вранці...
Вкрий плащем, бо вся дрижу!»

«Мила, притулись, прибудь!
Зложу скрань на твою грудь...»
«Голова моя палає,
І каміння загріває».
«Що за гвоздик там зі стали?»
«Хрестик, що ще мама дали».
«Хрестик острій, як стріла,
І рачить мене і палить.
Кинь його, кинь геть сю мить!»

Хрест на землю впав і щез.
Їздець панну впів притис,
З уст, очей огнем забліс.

Людським сміхом рикнув кінь,
Перескочив чвалом мур.
Дзвони б'ють, запіяв кур...
Поки блисла зірка ранна,
Щезли кінь, їздець і панна.

На цвінтари тиша оп'ять,
Камні лежать, хрести стоять;
Один гріб пустий гуля,
Свіжо зрушеня земля...
Піп на гробі хрест поставив,
За дві душі службу правив.

ГОСПОДАРСЬКИЙ ВЕЧІР

Із поеми «Пан Тадеуш»

Вже сонце на край неба круг свій похиляло,
Не так, як в днину ярко, та ширше палало,
Ціле розчертованіле, мов здорові лиця
В господаря, що, в полі вспівши обробиться,
Вертає на спочивок. Вже вогнисте коло
На бір спускається; сумерк мов повзе навколо.
І пні й верхи й гілляки всіх дерев займає,
Мов в'яже їх докупи, мов ураз зливає;
ЧорнієТЬ бір, мов палац той заклятий в лісі,
Над ним червоне сонце, мов пожар на стрілі.
Ось вглиб запалось, ще раз блисло поміж гілки,
Мов свічка між віконниць шпари мигне тільки. —
І згасло.

Враз утихла і серпів громада,
Що в збіжжі брязкотіла, втихла і левада,
Скрізь дряпана граблями: пан Суддя так каже,
У нього й труд кінчиться, скоро сонце ляже.
«Пан світа знає, доки працювати треба!
Його робітник — сонце; як зійде із неба,
То час і рільникові кидати працю в полю».
Так пан Суддя все мовив, ну, а панську волю

Окомон щирий мусив виповнити свято,
Так що й вози, в котрі вже накладать почато
Пшеничні копи, ідуть геть недовершенні;
Втішаються тим дуже волики струджені.
З господарем посполу з поля, з ліса — лану,
З пасовиськ, з лук вертає разом все додому.
Тут, блеючи, овечки сунуть чередою
Г курячу забивають: тихою ходою
За ними йдуть корови з мідними дзвінками,
Там коні ржуть, чвалають іглистими луками.
Все тиснеє до криниці, журавель високий
Скрипить і лле знай воду в корита глибокі.

Суддя, хоч утомлений, хоч мав гостей много,
Не занебав в хазяйстві обов'язку свого:
Сам вийшов до криниці: в вечірню годину
Господарю найліпше оглядати скотину:
Чи сита, чи здорована, чи ввесь статок має;
Суддя ніколи слугам догляд не лишає:
Ті знають, що нічого перед ним не скриють.
Він знає теж, що панським оком коні тиують.

БУРЯ

Із поеми «Пан Тадеуш»

Ті хмарки ранішні, що зразу там і сям,
Мов галки чорнії, плили по небесам,
Рояться все густіш: лиш сонце похилилось
З полуудня, стадо їх уже півнеба вкрило
Важкою хмарою; вже вітер близче, близче
Жене її, вона звисає нижче, нижче,
Густіс, клубиться, вітрами вшир розперта,
Одним крилом немов від неба впів віддерта;
Мов парус величний, надмуханий вітрами,
З полуудня к заходу летіла небесами.

Часок була тиша, повітря лише тримало
У мовчанці глухий, мов зі страху знімлого.
Лан збіжжя, що вперед аж до землі лягав
І колосками знов угору потрясав,
І хвилював, шумів, тепер не ворухнеться
І в небо погляда, наїживши стебельця.
Тополі при шляхах і верби ті похиляли,
Що перше, мов плачки при свіжій ще могилі,
Хилились, довгими махали раменами,
Сріблясті кучері розкидавши з вітрами,
Тепер мертві, німі, із виразом жалоби
Стоять, мов статуя Спілльської Ніоби.
Осика лише трясе сивавим листям живо.

Худоба, що верта додому все ліниво,
Тепер біжить гуртом, не жде на пастуха
І, пашу кинувши, додому геть маха.
А бик ратицю грунт копле, рогом оре
І риком страшить гурт, немов віщує горе;
Корова в небо все велике зносить око
І розніма уста, зітхуючи глибоко;
А там курчить кабан і злиться, і квичить,
Ухопив збіжжя сніп і геть в свій хлів тащить.

Пташин сковалась в ліс, під стріхи, вглиб трави;
Лиш там ворбн гурток усів понад стави,
Проходжуєсь собі поважно по убочі,
До чорних хмар свої підносить чорні очі;
Хрипливо крякають, язики виставляють
І, крила звісивши, на купіль, знать, чекають.
Та, бачачи, що йде занадто сильна фуга,
Знялись і в ліс спішать, мов чорна хмора друга.
Остання ластівка, що бистролетна й сміла,
Крізь хмари чорній стрілою пролетіла,
Вкінці, мов куля, вниз нечутно, швидко сіла.

На захід ще земля, облита сонця блиском,
Понуро жевріла жовтаво-красним приском;
Та хмора тіні шле довкола, наче сіти,

Щоб світло виловити і сонце задушити
Ще перед заходом. Мов коні цуговій,
Сподом пролетіли три-штири суховій:
В туманах куряви танцюють і свистять
І сиплють краплями зернистими, мов град.

Втім, схопились вітри, зчепилися з собою,
Мов борються, ревуть, скаженою юрбою
Танцюють по ставах, аж мул зо дна здіймають.
Поскочили на луг, по лозах, травах грають,
Рвуть листя, і гілки, і перекоси трав.
Летять, мов жменями волосся хто би рвав
Та кучері — снопи. Вітри ще дужче виють,
Ось на ріллю падуть, клубляться, люто риуть,
Рвуть скиби; вихор іх новий вишережа,
Що вирвався з ріллі, мов земляна вежа.
Піднявся, сунеться, мов темний демон ночі,
Уперся лобом в ґрунт, пил сипле зорям в очі;
Що крок, то ширше дмесь, а верх десь в небі губить
І величезною трубою бурю трубить.
Вкінці ввесь той хаос води, гілляк, листків,
Соломи, куряви і трав, піску й цвітків
Вітри погнали в ліс і в нетрях в пітьмі ночі,
Мов тури, заревли.

А дощ раз в раз плюскоче
Густий, мов з решета; втім, з неба рикнув грім;
Зіллялись краплі враз, мов струни ті зовсім,
Здається, землю геть спинають з небесами,
То бухають, немов з відра, униз верствами.
Вже небо і земля у тьмі немов зрослись,
Тут ніч і буря враз розсілась, розляглисѧ,
Часом ввесь видокруг із краю в край розприсне
І ангел бурі, мов безмірне сонце, блисне;
Лиш визирнув і знов закрив лице — пожар,
Втік в небо й перуном затріснув двері хмар.
Лютус буря знов, лле злива, вітер грас
І темнота густа аж очі натискає.

Знов дощ тихшає, грім на хвилю мов засне,
Знов збудиться, ревне і водами ливне.
Аж ось спокій настав, лиш та верба тужлива
Шумить та в рівчаках клекоче, буха злива.

ПЕТЕРБУРГ

ПЕРЕДМІСТЯ СТОЛИЦІ

Здалека видно вже, що тут столиця.
З обох боків великої дороги
Ряди палат. Тут щось, немов каплиця
З вежею і хрестом, там, мов копиці сіна,
Статуй під соломою та сніgom.
Тут за рядом стовпів в коринфськім стилю
Домок з плоским дахом, для літа дача;
При нім японські, мандаринські кіоски,
Або з часів класичних Катерини
Мавповані класичній руїни.
Доми всіляких стилів і смаків,
Як звірі з різних закутків землі,
Стоять у парканах залізних, наче
В клітках окремих. Ось зовсім неарима
Палата рідної архітектури,
Виплід їх голови, дитина їх натури.

Яка ж чудова тих палат робота!
Стільки каміння на щовбах болота!
Щоб здигнути кесарів театр у Римі,
Не жалувано золота ріки;
В тім місці підлі прихвосні царів,
Щоб збудувати свої двори розкішні,
Пролляли море крові й сліз народних.
Щоб камінь позвозить на тії обеліски,

Придумано десятки конспірацій,
Повбивано та згноєно невинних,

Пограблено й окрадено всі землі.
За кров Литви, за сліози України,
За польське золото заплачено всі ціни
За те, що мали Парижі, Лондони;
По-модному пристроєно будівлі,
Шампанським зміто паркети буфетів
І витоптано танцем менуетів.

Тепер тут пусто — двір зимує в місті;
Двірськії мухи, що за царським стервом
Скрізь тягнуться, теж в місто потягли.
Тепер в палацах тих лиш вітер грає,
Панове в місті, в місті й цар. До міста
Летить кибитка. Холод, снігу повно.
Годинники дванадцяту пробили.
А сонце вже хилилося на захід.
Склепіння неба наляга широко,
На нім ні хмарки, пусто й тихо, чисто,
Ні сліду барви, все бліде й прозоре,
Мов око путника, що вмер з морозу.

Ось-ось і місто, а над ним угору
Стирчать, немов городи піднебесні,
Стовпли і стіни, гашки й різні мури,
Мов вавілонські висячі городи.
Се дим із двохсот тисячі коминів,
Що просто й густо виліта стовпами.
Одні блищають, як мармур каарейський,
А в інших, мов рубіни, іскри тліють:
Вгорі верхи їх гнутуться, аж зіллються,
Зів'ються в ганки, в луки заплетуться,
Малюють привиди дахів і стін.
Немов те місто, що нараз повстане
На дзеркалі Середземного моря,
Або явиться над піском лібійським
І вабить здалека мандрівців очі
І все стойте, і все немов тікає.
Вже підняли ланцюг, відперли браму,
Трясуть, питають, пишуть — і впускають.

ПЕТЕРБУРГ

Давно колись, в часах римлян і греків,
Люд будував міста при храмі бога,
В святих гаях, над джерелами Німф,
Або на горах, ордам недоступних.
Так Рим збудовано, Афіни й Спарту.
В часах германських біля замку графа,
Що захистом для всеї був долини,
Тулилися хати до замкових валів,
Або за течією сплавних рік
Росли та багатіли з віку в вік.
Всі ті міста чи божество здигнуло,
Чи оборонець або ремесло.

Який же початок російської столиці?
Чого забагли тисячі слов'ян
Залісти в крайній кут своїх держав,
Недавно видертий у моря і в чухни?
Земля тут хліба, ні плодів не родить,
Вітри приносять тільки сніг і сльоти,
І небо тут або занадто зимне,
Або занадто гріє, гостре й змінне,
Як примхи деспота. Не хтіли люди;
Се болотне гніздо пар уподобав,
І будувати велів не місто людям,
Але собі столицю, щоб оцим
Своєї волі силу показати.

В сипкі піски й болотяні грязюки
Велів палів сто тисячів ввігнати,
І тіл людських сто тисяч утоптати.
По тім, на тих палах і тих тілах
Грунт заснувавши, інші покоління
Впряг до тачок, возів та кораблів,
Спровадив ліс дерев і стіс каміння
З далеких берегів або з морських безодень.

Згадав Париж — як стій бульвар паризький
Велів покласти. Бачив Амстердам.

Як стій і пристань збудував і там.
Чув, що велики десь палати в Римі --
Давай палати! Що венецьке місто
Пів на землі, а половина в морі
Лежить, як гарна, чарівна Сирена —
Взяв цар і зараз у своєму місті
Каналами порізав багновище,
Позивував мости й пустив гондолі.
Так має Рим, Венецію й Париж —
Крім їх краси і блиску й мореплавства.
Між будівничими живе переказ,
Що Рим побудували людські руки,
Венецію ж самі боги здигнули;
Хто бачив Петербург, той скаже, може:
Здигнуть його могли хіба чорти.

Всі вулиці побігли до ріки,
Широкі, довгі, як яруги в горах.
Доми великі з каменя та з цегли,
Мармур на глині, глина на мармурах;
А всі однакі і дахи і стіни,
Як корпус війська у нових мундирах.
На брамах безліч написів, таблиць;
По різних письмах і по різних мовах
Зір і слух блудить, як у Вавілоні.
Ось напис: «Здесь Мегмет, киргизький хан,
Сенатор, завідатель польських справ,
Шеф департамента». Знов напис: «Жоко,
Вчить по-французьки з паризьким акцентом,
Надворний кухар, водочний поборець,
Бас у оркестрі, надто шкіл дозорець».
Знов напис: «Здесь жівіот Пячере Джоко,
Робив для царських фрейлін сальцесони,
Тепер держить для дівіц панціони».
Знов напис: «Обитаєт пастор Дінер,
Кавалер царських орденів премногих.
На казаннях людей навчає вбогих,
Що цар, се папст із божого велиння,
Пан самовладний віри і сумління.
Взиває земляків всіх кальвіністів,

Содініянів і анабаптистів,
Щоб, як велить їм імператор руський
І його вірний спільник король прусський,
Принявши нову віру й нову совість,
Усі зійшлися в однім спільнім зборі».
Тут напис: «Дамські строй», далі: «Нути»,
Там роблять «дітські забавки», там «кнути».

По вулицях карити та ландари,
Хоч величезні і щодуху гонять,
На лижвах блиснуть, щезнуть так без звука,
Як в панорамі чародійські мари.
На англійськім кочі візник кацап:
Кожух його обсипав іней білий,
Обсипав бороду і вуси й брови;
Він ляска батогом, а передом на конях
Мчать хлопчики в коротких кожухах,
Свистять пискливо, юрби розганяють.
Перед тим кочем саночок громада
Розбіглася, як білих уток стадо
Перед судном. Тут люди всі біжать,
Мороз їх гонить, жоден не стає,
Не гляне, не говорить, очі жмуриТЬ.
Поблід, тре руки і зубами дзвонить;
І в кожного з уст видихана пара
Виходить простим, довгим, сірим стовпом.
Глядиш на сю юрбу, що димом буха,
То думаєш: се комини рухомі.

З обох боків міської сутолоки
Поважно сунуть два ряди великі,
Мов дві процесії в обхід церковний,
Або надбережні льоди ріки прудкої.
Куди ж так звільна тягне ся орда,
Нечула на мороз, як бобрів череда?
Прохід тепер у сю годину в моді.
Мороз і вітер — та про те байдуже,
Адже ж сюди пройдеться пішо цар,
Цариця і всі охмістрині з нею.

Ідуть чиновники, маршалки, дами
У рівних віdstупах: один, два, три, чотири,
Як карти, кидані з руки грача:
Король, ас, дама, хлопець чи десятка,
Вино чи черва, чорні чи червоні,
Падуть на сей або на той бік рівно
На тротуари вулиці шумної
Та на містки з блискучого граніту,
Вперед ідуть чиновники надворні:
Сей в теплім хутрі та напіввідкритім,
Щоб бачили його хрести чотири;
Хоч змерзне, то покаже всім ордени.
Він гордим поглядом шукає собі рівних,
І грубий суне вільним ходом жука.
За ним гвардійці, модні головуси,

Тонкі і прості, як подвижні тики,
В півтіла тухо зв'язані, як оси.
Далі чиновники з карком похилим
Глядять спідлоба, кому поклониться,
Кого штовхнуть, від кого сторониться.
А кожний з них гнукий, зігнутий вдвое,
Тісняться і повзуть, як скорпіони,
Посередині дами, пестрі, наче рій
Метеликів, плащи та капелюші!
Бліскуче кожна з них паризьким строєм,
Мигтять ніжки у хутряних ботинках;
Іх лиця білі, то мов рак червоні.
Се Саламандри півночі: п'ють вітер,
Сльотою дишуть, тиують від морозу.

Втім, двір від'їздить. Стали всі рядами.
Вози підбігли, мов великі човни
Посеред пливаків у купелі глибокій.
Вже перші сіли в повози і щезли,
За ними розбрелися піхотинці.
З них не один сухітним кашлем бухне,
Та проте мовить: «Оде гарний прохід!
Царя побачив, перед генералом
Вклонився низько, з пажем побалакав».

В тій сутолоці йде людей громадка,
Від всіх відмінна лицями й одінням;
Ледве котрий з них зиркне на прохожих,
Та місту придивляються в задумі.
По фундаментах, стінах та вершках,
По тих заливах і по тих гранітах
Чіпляють очі, мовби трібували,
Чи мідно всаджена там кожна цегла;
Потім в розпузі руки їх звисають,
Мов з думки: сього людям не звалити!

Подумали — пішли. З їх однадцяти
Остав один і засміявся злобно,
Стиснув кулак, підняв і вдарив люто
О камінь, мов грозив усьому місту.
Потім на груди заложивши руки,
Стояв задуманий і в царський двір
Уткнув обі зінки, як два ножі.
Він був тоді подібний до Самсона,
Що, взятий зрадою, закутий в пута,

Так думав під стовпами філістинів.
На гордес чоло його недвижне
Враз тінь упала, як сукно на труну.
Бліде лице став сумерк покривати,
Мов вечір, що вже з неба вниз спускався,
Його лице насамперед вкривав,
Щоб відтам дальше морок свій розкинути.

По правім боці вулиці пустої
Явився другий чоловік — не путник,
А бачилось, столиці давній житель,
Бо, роздаючи людям милостині,
Звав кожного з тих бідних по ім'ю.
Сих про жінок питав, тих про дітей.
Відправивши усіх, оперся о граніт
На набережний і водив очима
По стінах будівель і по шпілях двора,
Але на путника ні раз не кинув оком,
А зір спускав, коли йшов повз нього

Бідняк, каліка чи солдат жебручий.
Підняв до неба руки й думав довго,
В лиці мав вираз розpacії гіркої.
Глядів як ангел, що з небесним хлібом
Зійде в чистилище між грішні душі,
І бачить там цілі народи в муках,
І чусє, як терплять, терпітимуть віки,
І знає наперед, як ще далеко
До їх спасення та до їх свободи.
Опертий над каналом він заплакав,
Гіркі ті слізози капали на сміг,
Та бог збере їх всі та почислить,
Віддасть за кожну море осолоди.

Було вже пізно, лиш ті два стояли,
Оба самітні, і хоч оддалік,
Нарешті вбачили один другого,
Вдивлялись довго обошільно в себе.
Той, що направо був, зблишився перший.
«Мій брате, — мовив, — бачу, ти тут сам,
Один сумний, напевно із чужини.
Коли потрібен в чім, мов, ради бога!
Я християнин із польського народу
І здоровлю тебе знаком хреста й погоні».

Та путник, надто вглиблений в задумі,
Хитнув лиш головою й віддалився.
На другий день, коли думки у нього
Помалу проясняться й верне пам'ять,
Він, певно, пожаліє того трохи.
Коли зустріне того чоловіка,
То, певно, розпізнає й заговорить,
Хоч не пригадує його обличчя.
Та в голосі його й в словах було щось
Знайоме й близьке путника душі —
Може, коли йому щось снилося про нього.

ПАМ'ЯТНИК ПЕТРА ВЕЛИКОГО

Два юнаки під вечір на дощі
Стояли під одним плащем рука в руці;
Один той путник з заходу прихожий,
Незнана жертва царського насилля;
Другий поет російського народу,
По всьому сівері піснями славний.
Пізналися недавно, але близько,
Лиш кілька днів — і сталися друзями.
Їх душі вищі понад світські згади,
Як дві споріднені альпійські скелі;
Хоч їх гірська ріка навіки розірвала,
Як вчують шум розлучниці своєї,
То хилять к' собі піднебні вершини.

Щось думав путник про Петра статую,
А бард російський стиха так промовив:
«Ось першому з царів, що створив се чудо,
Друга цариця пам'ятник здвигнула.
Вже цар відлитий в велетня подобі
Сів на хребті бронзового коня
І ждав на місце, де б з конем тим стати.
Але не міг Петро стоять на власнім ґрунті,
Замало в вітчині було йому простору.
По ґрунт для нього вислано за море,
Щоб вирвати з фінляндських берегів
Горб гранітовий. Сей, на пані слово,
Пливе по морі, сунеться землею.
І в місті горілиць паде перед царицю.
Вже горб готов, летить цар, з міді литий,
Цар кнутовладний в позі римлянина,
Кінь вскачує на гранітову скелю,
Стас на обриві і знявсь на задні ноги».
Не в тій поставі сяє в давнім Римі
Любимець люду, кесар Марк Аврелій,
Що тим ім'я своє відразу вславив,
Що шпигів та донощиків відправив;
А, погромивши дерунів домашніх,

Над берегами Рену та Пактоля
Ватаги варварських наїзників розбивши,
Вертав до сумирного Капітоля.
Чоло погідне, гарне, благородне,
На нім блиск думки про добро народне,
Рука піднесена, немов довкола
Благословить підданих міліони,
Другою ж вільно поводи коневі
Держить, мов розгони його гамує.
Відгадуєш, що люду множество
Його стрічало з окриками: «Кесар!
Отець наш кесар із війни вертає!»
А кесар звільна в'їхав у той натовп,
Всіх оглядав батьківськими очима.
Кінь їжить гриву, порскає ніздрями,
Мов знає, що везе всім милую особу,
Везе опікуна тих міліонів,
Сам здержує жар живості своєї.
Усякий може приступити і батька
Побачить зблизька. Кінь ступає рівно,
Мов певним шляхом у безсмертну славу.

Цар Петр коневі попустив вудила,
Знак, що летів, тратуючи на шляху,
І зразу вскочив аж на сам шпиль скелі.
Шалений кінь підняв копита вгору,
Ось-ось упаде й розіб'ється в штуки.
Вже вік стоїть і скаче, та не впаде.
Мов водопад із кам'яної скелі,
Морозом зціплений, над край безодні звисне;
Та скоро сонце свободи заблісне
І вітер західний огріє всі ті панства,
Що станеться з каскадою тиранства?

ПЕРЕГЛЯД ВІЙСЬКА

Ось величезна площа! Всяко звуть
Її. Одні говорять, що се псають:
Тут цар вправляє пси, поки їх пустить
На лови. Інші звуть її чемніше

Уборною: тут цар свої убори
Примірює, трібує, поки вбраний
В мечі, карабіни, списи й гармати,
Піде від владарів поклони відбирати.
Красуня, що збирається на бал двірський,
Не стільки часу перед дзеркалом
Проводить і не стільки жестів та гри масів
Показує, як цар щодня на своїй
Тій площі. Інші бачать саранчарню
В тій площі, мовлять, що тут цар годувє
Насіння хмар тих сарани страшної,
Що, випасена, вилетить колись
І землю всю покриє та спустошить.
Дехто зве площу точилом хірурга,
Бо тут цар раз в раз ланцети шліфує
Поки, простягши руку з Петербурга,
Втне так, що вся Европа се почуче.
Ta поки забагнеш, як глибока рана,
Наложиш пластер проти крові втрати,
Цар перетне пульс шаха і султана,
І кров іспустить із серця сармати.
Зви, як хто хоче, в урядовій мові
Ся площа звється: ревії військові.

Десята — ранок — вже ревії час.
Тиск люду тихий площу окружав,
Мов чорний берег озера те біле.
Юрба тісниться, звільна пре вперед.
По площі, як над плесом риболови,
Літають звинні донці і драгуни,
Передніх в голови тильцями пік стусують,
Найближчих плечі й вид нагайками карбують.
Хто вліз наперед, як жаба із багна,
Взад тім'я подає і карк в юрбу втискає.
Здалека чути грім глухий та мірний,
Як ковання клепців чи лускання ціпів;
Се бубни, голосні провідники полків.
На гук їх тягнуться ряди подовж степів.
Їх много, різні всі, але в однім убранні:
Зелені, та в снігах чорніються здалека:

Колона кожна, мов ріка та, надпливає,
І в площі, мов у озері, втопає.

Тут, Музо, дай мені вуста Гомерів сотні,
І в кожні вправ по сотні язиків,
І пера дай усіх бухгалтерів,
Щоб міг назвати я всіх полковників,
Офіцерів і підофіцерів
І почислити рядових геройів.
Та ті герой так собі подібні,
Одноманітні, муж при боці мужа,
Як коней ряд, що хрупають при яслах,
Або колосся, зв'язане у сніп,
Як нивка конопель зелених в полі,
Як вірші книги, як скиби загонів,
Як петербурзьких розмови салонів.

Лиш те завважив я, що з москалів одні
Від інших вищі на п'ять, на шість цалів,
Мосяжні букви мали на шапках.
Мов лисинки малі — се grenaderi;
Було три ровти їх, самих вусатих.
За ними нижчих здвиг стояв великий.
Мов огірки під листям на грядках.
Щоб розпізнать полки тих піхотинців,
Потрібний бистрий зір природознавця,
Що розрізняє викопані з глини
І назива родами дощівниці.

Ось загриміли труби — се кіннота!
Полки розличні: уланів, гусарів,
Драгунів; в них шапки, кираси, колпаки;
Хто б думав, що якийсь тут капелюшник
Товарів своїх пестрий ряд розставив.
Нарешті в'їхав полк; мужі, як дуби,
Окуті в мідь, як самоварів ряд,
Під ними кінські морди, як гаки.
Полки, в так різних зброях і убраних,
Найліпше тут по конях розрізняти.

Нова се тактика: що полк — однакі коні:
Се згідне також з руським обичаєм.

Писав ще Жоміні, великий генерал,
Що кінь, не чоловік — найперша річ в кінноті;
Про се давно вже знали росіяни,
Бо в них за доброго гвардійського коня
Купити можеш добрих трьох солдатів.
Для офіцерських коней ціни штири:
За доброго коня дай музиканта,
Комедіяна або писаря,
А в дорогий час навіть кухаря.
Казенні клячі, з'їжджені, худії,
Ті теж, що ними лазарети возять,
Коли грачі в грі ставлять їх на карту,
Числять усе: дві жінки — одну клячу.

Вернімо до полків. Наперед в'їхав карий,
За ним знов карий англізований,
А далі два гніді, буланий п'ятий,
Гнідий знов сьомий, восьмий мишоватий,
Дев'ятий на великих конях, а десятий
На меренах; знов карий без хвостів.
Дванадцятий мав самі лисі коні,
В останньому були самі вороні.
Гармат заїхало всіх сорок вісім,
А ящиків більш як удвоє того,
Всіх двісті штук, поверх судячи;
Бо щоб у хвилі добре почислити
В тій масі коней, в натовпі людей,
На се потрібний зір Наполеона
Або російського доставщика набоїв;
Сей, не зважаючи ні коней, ні людей,
На ящики лиш глипнє, зараз злічить,
Скільки в котрому він украв набоїв.

Вже площу вкрили мундири зелені,
Як трави, що луку весною криють;
Де-де лиш ящик з-поміж них стирчить,

Подібний до болотяного птаха
Або зеленкуватої блощиці;
При нім гармата зі своїм лаветом
Чапить, мов чорний той павук лабатий.
Павук той кожний має штири ноги
Передні, штири задні; перші звуться
Каноніери, другі бомбардири.
Коли павук сидить на шляху тихо,
То кожна з ніг тих десь собі гуляє,
Немов від тулуба зовсім окрема,
А тулууб сам собі в повітрі висить.
Ta скоро тиха, сонна та гармата
Прокинеться, розбуджена наказом,
Як тарантул, котрому в ніс дмухнути,
Стяга лапки, коліна підхиляє,
Надується і виприсне отруту, —
Так і при ній передні каноніри
Зразу при горлі довго, швидко в'ються,
Як муха, що арсеніку скоштує,
Усівши, чорний пищик довго міє;
Потім ніжки передні взад відверне,
A задніми вертить, задом киває;
Нарешті всі ніжки в боки розкине,
Затреплеться і здохне від отрути.

Полки стоять. Глянь, їде, їде цар!
При нім старі на конях адмірали,
Тиск ад'ютантів, далі генерали
З боків і ззаду, а сам цар спереду.
Весь збір на диво пестрий, п'ятканистий,
Як арлекіни. Повно там стрічок,
Ключів, нумерів, мінатур, пряжок.
Сей пояс має жовтий, інший синій,
На кожнім звізд, кілець і хрестиків
Спереду й ззаду більш як гудзиків.
Всі світяться, але не власним світлом;
Проміння йде на них з очей царя.
Тут кожний генерал, се ясний черв'ячок,
Що гарно світиться в часі купальських ночей;

Та скоро ласки царської весна пройде,
Ті хробачки теряють свої блиски;
Живуть, в чужину утекти не сміють,
І вік кінчать безвісно у болоті.

Усякий генерал іде до бою сміло;
Коли його там трафить куля, має
Чуття, що цар йому ласково усміхнеться.
Коли ж цар стрілить неласкавим оком,
То генерал відразу блідне, слабне,
А інколи на місці й умирає.

Серед дворян бувають статочніші,
Великі душі, та гнів царський чують;
Не ріжується від нього, не хорують,
Лиш ідуть у село, в свої палати
І відтам пишуть: сей до шамбеляна,
Той до метреси, до двірської дами,
Ліберальніші навіть до фірмана.
І знов помалу до двора вертають.
Так з хати пса вікном кинь, то він здохне;
Кіт м'явкне тільки і стає на ноги
І в хату знов вернуть шука дороги,
Якоюсь діркою знов влізе стиха;
Так стоїк, поки в службу верне тріумфально,
В селі балакає тихенько-ліберально.

Цар мав зелений мундир з ковніром
З самого золота. Цар мундира
Ніколи не скида; військовий мундир,
Се царська шкіра; цар росте, живе
Й гніє солдатом. Ледве царський син
З колиски вийде, зараз той паничик,
Для трону вроджений, мундирик дістас
Козацький чи гусарський, а замість
Забавок дітських шабельку та бичик.
Читаючи склади, шабелькою махає,
І нею в книжці букви зазначає;
Коли його вчать танців гувернери,
Він бичиком такт танців вибиває.

Як дорoste, то вся його забава
Солдатів до своїх кімнат збирати,
Командувати ними вліво, вправо,
Вправляти полк у муштру й в батоги.
Так кожний цар до трону готовався,
Тож хвалить і боїться їх Европа.

По правді кажуть поляки з Красіцьким:
«Mądry przegadał, ale głupi pobił»¹.
Петра Великого нехай святиться пам'ять!
Він перший царопедію таку создав,
Царям дорогу до всевладства показав.
Побачивши в Европі мудру людність,
Сказав: «Росію з'європейзую,
Обріжу одяги і бороди обголю».
Сказав і тут боярам та князям
Поврізувано поли, як шпалери
В саду французькім. Дав указ, і зараз
У мужиків та купців бороди
Вниз полетіли, як від граду листя.
Петро впровадив бубни і бағнети,
Поставив тюрми, устроїв кадети,
Дам танцювати заставив менуети,
І ввів їх силою в товариство мушин.
Він на границях поставляв сторожу,
Позамикав пристані ланцюгами,

Создав сенат, шпіонів і вельмож,
Горілки відкуп, ранги і паспорти,
Вмив мужика, прибрав і обголив,
Озброїв і кишені нарублив,
І з дивом крикнула уся Европа:
«Петро уцивілізував Росію!»

Його наступникам лишилося хіба
Брехнями қабінети засипати,
На поміч деспотам бағнети посылати,

¹ [Мудрий доведе, дурний розіб'є.]

Устроюватъ пожежі й різанини,
Держави довколичні грабувати,
Підданих окрадать, а чужинцям платити,
Щоб оплески здобутъ у німців та французів
І славу сильного та мудрого правління.

Французи, німці, зачекайте трохи!
Бо як в ушах вам залящать укази,
А град кнутів сипнеться вам на в'язи,
Освітять вас пожежі ваших міст,
Тоді урветься ваше славослов'я.
Коли велить вам цар хвалити і обожати
Сибір, кибитки, каземати й кнути,
То будете паря піснями забавляти
Зовсім на інші, як сьогодні, нути.

Пан Шатобріан, речник і поет,
Був у Єрусалимі, на Голгофі
Сидів не раз і вихваляв Христа
В державі Магомета, дуже гарно
Про мучеників також говорив.
Та як ізроблено його міністром
І в королівську він попав дружину,
Страх полюбив царя він Олександра.
Хвалить його в газетах і з трибуни
Вінчає, мучеників позабувши,
І велича царя, що мучить Польщу.

Скромніші німці, бо зовсім не дбають
Про міністерства й приязнь королів;
Досить, коли москаль пришле їм орден
Або почесний титул консулів,
Або професора, що сином був шевця,
Йменує шляхтичем, російським дворянином.
Він весь день пишно ходить по спацерах,
Або при пиві засіда в орденах,
А ввечір пише, славлячи царя,
Скільки насточать ліпські книгодруки.

Цар, як у круглях куля, між стовпці

Влетів, спитав: «Здорово, молодці?»
«Здрастуй, цар-батюшка!» ревнуло збірне тіло,
Неначе сто ведмедів заревіло.
Дав розказ, розказ вискочив крізь зуби,
Впав, як опука, в губу коменданта,
А потім, з рота летячи до рота,
Аж на останнього упав сержанта.
І наче камінь, що з гори зірветься,
Що раз, то швидше й швидше вниз несеться,
Аж у глибоку скотиться долину
І там стократним ехом відіб'ється, —
Зойкнули зброї, брязнули шаблюки,
Змішалося все в гомоні однім.

Вам полишаю се співатъ, французи!
Ви прибули з Парижа до Москви
На ті руїни, що самі зробили,
По свіжих трупах вашого народа,
Щоб оспівати царськую корону,
Славити мудрість та ласку правління,
Як не славив ніхто ще з москалів.
Ви вроджені хвалителі бенкетів,
Різні, заборів, рабства й завойовань.
Для вас народність — забобон пустий.
Вам тільки буть співцями та хваліцями
Тих царських військових ревій.

Хто бачив на лінійнім кораблі
Котел великий, де вариться каша?
Бурлить, а в воду кілька пар матросів
Відразу сипле крупу зо штири бочки,
Потім весел десяток у кітлі мішає.
Хто зна французьку соймову палату,
Більшу й сто раз шумнішу від кітла,
Коли комісія проект у ню внесла,
І вже надходить черга на дебату?
Евроца, здавна гноблена й голодна,
Вся думає, що там варять свободу.
Лібералізм із уст, як з помпи, буха.
Про віру хтось напочатку згадав, —

Палата буриться, шумить, не слуха...
Хтось вільність пригадав, — в кітлі не закипіло...
Хтось нагадав про королівські плани.
Про гноблених людей, царів і деспотизм,
Палата знуджена кричить: «A l'ordre! A l'ordre!»¹

Аж тут міністер скарбу, як з дрюком,
Вбігає з бюджетовим рефератом,
І почина мішати в промові цифри
Процентів, мит, оплат і реманентів;
Палата прискає, шумить, кипить, гуде,
І шумовини аж під небо пре.
Народи тішаться, бояться кабінети,
А всі нарешті дізнаються зразу,
Що шумувесь був лиш про брак монети.

Хто бачив кашоварний той котел,
Або той парламент, той легко зрозуміє,
Який там шум повстав серед полків,
Коли царів наказ у них влетів.
Враз триста бубнів затарарабанило,
Як лід Неви, коли на штуки присне,
Піхота роздалася в довгі лави;
Колони сунуть одні за другими,
У кожній комендант і тамбор на чолі.
Як сонце, цар стояв, полки ж довкола
Немов планети котяться і кружать.
Втім, цар кивнув, і зграя ад'ютантів,
Мов з клітки горобці або хорти зі свори,
Метнулися в той круг з шаленим криком,
І вслід за тим піднявся ще страшніший
Крик генералів, майорів, сержантів,
Гук тарабанів, пискіт музикантів.
Нараз піхота, як з якоря линва
Розвинена з тоцила, простяглася шнуром.
Кіннота в рух, полки зближаються,
Зливаються, стають суцільним муром.

¹ [До порядку]

Які були там дальші обороти,
Як бистра, непоборная кіннота
Летілька сліпо на карки піхоти,
Мов стадо псів, роз'ярене трубою,
На зв'язаного сиплетесь ведмедя,
Якому ланцюгом зав'язано пашеку;
Як та піхота скучилася, стиснилась,
Наставила оружжя, як їж кільці,
Почувши, що над ним гарчить собака;
Як врешті всі їздці в останнім скоці,
Мов шарпнені уздою, лет спинили,
Як взад і вперед тягано гармати.
Як лаяно по-руськи й по-французьки,
Тих арестовано, сих в морди бито,
Як мерзли там і з коней іспадали,
І як царю по тім гратулювали, —
Занадто се важка для мене тема.
Коли б здолів її, списав би море слів,
Та Муза тут, як бомба серед лету,
Спадає й гасне в немочі хвилевій.
При головному штурмі тих маневрів,
Як той Гомер при боротьбі богів,
Я, чується, готов би задрімати.

Вже військом перероблено всі рухи,
Про які цар лишчув або читав;
Серед видців вже гомін утихав;
Уже й сукмані, делії, кожухи,
Що вколо площі густо скрізь чорніли,
Кожне в свій бік помалу розбрелися.
Всі вже померзли, всім вже нудно стало,
В палаті царській вже снідання ждало.
Всі послі заграницьких королів,
Що, незважаючи на студінь і нудоту,
Для ласки царської не сміють пропустити
Перегляду, і все кричать: «Чудесно! Славно!»
Вже повторили, може, сотий раз
З новим завзяттям давні компліменти,
Що цар як тактик в планах незглибимий,
Вождів в услузі має знаменитих,

А хто не бачив, той не йняв би віри,
Які хоробрі й вірні всі жовніри.
Розмова асисти кінчилася, як звичайно,
Кепкованим з дурниць Наполеона.
Вже кожний на годинник поглядав,
Лякаючися дальшої паради,
Бо всім мороз тріскучий дошкаяв,
Нуда в'ялила, голод ослабляв.

Та цар іще стояв і видавав команди,
Полки свої булані, сиві, карі
По двадцять раз пускає і спиняє,
Піхоту раз стіною видовжас,
То знов у квадратовий стрій втискає.
Отак і грач старий, хоч партнера не має,
Мішає і збира і знов мішає карти,
І хоч самого вже лишило товариство,
Він картами і сам себе забавить.

Вкінці цар знудився, коня нараз звернув,
І щез у сутолоці генералів.
Стояло військо так, як цар його покинув,
І довго з місця рушиться не сміло.
Вкінці ревнули труби й барабани,
І двісті тих колон кінних і піших
Знялися і в гирлах вулиць потонули.
Які ж відмінні, нітрохи не подібні
До бистрих тих гірських потоків, що
Зі скель валять мутній хвилі з ревом,
Аж в ясне лоно озера ввіллються,
Там відпічнуть, свої очистять води,
А потім легко у нові проходи
Близкучі катять, смарагдові хвилі!
Полки ввійшли тут чисті, свіжі, білі,
А вийшли стомлені, облиті потом,
З розтопленого снігу почорнілі,
Обризкані толоченим болотом.

Всі відійшли, актори і видці.
На площі самітній, пустій зістало

Лиш двадцять трупів; сей у білім ввесь,
То був їздець; тамтого не вгадаєш,
Яке убрання, так у сніг забитий,
Стратований копитами кінськими;
Ті змерзли, стоячи на фронті як стовпи,
Поставлені метою для полків;
Сей, збившися в піхотному ряді,
Дістав в лоб кольбою і впав між трупи.
Беруть їх із землі поліціанти,
Несуть ховати мертвих і недобитих.
Один поламані мав ребра, другий
Гарматним колесом роздавлений навпів —
Кишки криваві з черева полізли;
Три рази страшно крикнув з-під гармати.
Ta майор відгукнув: «Мовчи, цар чує!»
Солдат так звик до послуху старшим,
Що зуби закусив; його ледве живого
Плащем прикрито, бо коли цар часом
Уранці бачить так страшенну рану
І натще глипне на криваве м'ясо,
To двораки в нім чують кепський гумор:
Не свій, сердитий він у двір вертає,
Там жде його заставлене снідання,
Ta він в той день не може їсти м'яса.

Останній ранений усіх зачудував:
Грозили, били, але все індармо,
Він не послухав навіть генерала,
Кричав, стогнав і проклинав царя.
Незвиклим криком зваблена юрба
Над мучеником царської паради
Шептала стиха: «Наказ коменданта
Він віз кудись, втім, кінь ізноровився
I став як врітій; тут швадрон їзди
Наскочив ззаду; звалено коня,
Зіпхнуто вояка, і понад ним
Кіннота, мов рікою, пошила».
Ta коні гуманніші від людей:
Всі перескакували через нього,

Один лише попав його копитом,
Зламав рам'я: кість тріснула надвое,
Продерла мундир і стирчала вістрям
З зеленого сукна, страшенно біла.

Лице солдата зблідо як та кість,
Та сил не стратив; другою рукою
Водив то в небо, то в видців громаду,
Немов благав чогось і в своїм болю
Давав їм голосно якісь поради.
Які — ніхто не знов, ніхто не скаже.
Невільні слухачі помалу розійшлися,
На питання нерадо відмовляли,
Що ранений не говорив по-руськи,
Лиш тільки зрозуміти було можна:
«Цар», «до царя», — щось мовив про царя.
Говорено, що стоптаний солдат
Був молодий рекрут, літвин із роду,
Син графа чи вельможного князя.
Із школі на силу відданий в рекрути,
Мав коменданта, що ненавидів
Ляхів; сей дав йому навмисно дикого
Коня, мовляв: «Хай зломить карк ляшуга!»

Хто був, не знати, і по тій події
Його вже назви не наздав ніхто.
Ах, прийде час, що тої назви, царю,
Чорти шукатимуть в твоїм сумлінню.
Чорт витягне її з-поміж тих тисяч,
Які згноїв ти в рудниках підземних,
Під коні кинув на затрату вічну.

У завтрі оддалік за площею почули
Виття собаки — в снігу щось чорніло.
Прибігли люди, викопали трупа;
Він по параді тут лишився на ніч.
Се був напів мужик, напів солдат,
Острижений, та довга борода,
Мав шапку хутряну і плащ військовий, —

Напевно офіцерським був слугою.
Сидів він на великій шубі свого пана,
Тут лишений, щоб ждав на дальший наказ,
Тут і замерз і сніг його присипав;
Тут вірний пес знайшов його й завив.
Замерз, а в теплу шубу не вгорнувся!
Одну зіницю сніг йому засипав,
Ta друге око навіть і по смерті
Не зажмурилось, звернене на площеу,
З якої дожидало свого пана.
Пан велів сісти, і слуга сидів;
Велів не встати з місця — він не встав,
І не повстане, аж на страшнім суді.
І досі вірний пану, хоч без духа,
Рука держала й досі панську шубу,
Пильнуючи, щоб хто її не вкрав;
Другу хотів за пазухою гріти,
Ta не влазили вже замерзлі пальці.
А пан і досі не згадав про нього;
Чи мало дбалий, чи лиш обережний?

Був догад, що се офіцер приїжджий,
Який прибув недавно до столиці,
I на параду йшов не з обов'язку,
A щоб там показати новій еполети,
З паради, може, на обід пішов,
Коли йому моргнула куртизана,
A може, до товариша-грача зайшов,
I там за картами про денщика забув,
A потім шуби і слуги відрікся,
Щоб не призвати, що мав з собою шубу,
Не міг морозу видержать, як інші,
Як цар видержував сам особисто, —
Bo ще б сказали: «Іздить неформально
На огляд з шубою, і мислить ліберально».

О бідний хлопе, смерть твоя геройська, —
Для пса заслуга, гріх для чоловіка.
Яка за неї вдяка? Пан згадає:
«Він був до смерті вірний, як собака».

О бідний хлопе, чом же з мого ока
Сльоза пливе і серде в мене б'ється
При думці про твій вчинок? Жаль мені
Тебе, нещасний слов'янине! Бідний
Народе, жаль мені твоєї долі...
Один лиш знаєш героїзм — неволі.

ОЛЕШКЕВИЧ

День перед петербурзькою повінню

1824 р.

Коли мороз якнайтугіше пражив,
Враз небо зсиніло і плямами чорніє,
Подібне до лиця замералого в снігу,
Коли його тепло у хаті розігріє,
І він, тепла набравши, не життя,
Не диш, лиш воняє сопухом гниття.
Повіяв теплий вітер. Ті димовій стовпи,
Що мов величний ліс над містом бовваніли,
Розповзлися по небі туманами,
І з димовим дощем на землю впали.
Сей дим спливав по вулицях річками,
Мішаючися з парою вогкою;
Топився сніг і, поки звечоріло,
Залив всі вулиці рікою болотною,
Санки, кочі й ландари щезали,
Їх знято з повозів; колеса загриміли
По міськім бруку. Та в димах і в парі
Ніяких поїздів на вулицях не видно;
Лиш близки ліхтарень мигтять де-де у млі,
Як блудні огники на темному багні.
Над берегом огромної Неви
Йшла путників громадка молодих;
Вони все сумерком ходити люблять,
Щоб уникати виду станових,
І шпига не здібать в пустому місці.
Йшли, говорячи неруським язиком;

Часом котрийсь затягне пісню стиха,
Часом стають і очі обертають,
Чи хто не слуха? — Ні, не чутъ нікого.

Блукали ніччу над руслом Неви,
Що тягнеться немов стіна альпійська,
Аж зупинилися, де між гранітом
Вниз до ріки прорубана дорога.
Там унизу побачили здалека
Когось з ліхтарнею над самою рікою.
Се не шпіон, бо що шпіонити в воді?
І не перевізник, бо хто б плив поміж криги?
І не рибак, бо не тримав нічого
В руках, лише малий паперу зшиток.
Зблизилися — він не звернув уваги,
Шнур підтягнув, який звисав у воду,
І вузлики злічив і записав;
Мабуть, там міряв глибину води.

Ліхтарні відблиск, від води відбитий,
Паде на зшиток сірого паперу
І на лицє, цохлене над світлом,
Жовте, як хмара на західнім небі.
Лице те гарне, благородне, строгое;
Очима пильно він читав у зшитку,
А чуючи прохожих кроки й гомін
Поза собою, не спітав, хто ходить,
І тільки легко так кивнув рукою,
Немов просив, аби стояли тихо.
Було щось дивне в тім кивку руки,
І подорожні, ставши туж над ним,
Гляділи і шептали, сміючися,
А далі стихли всі і нічичирк.
Один заглянув у лицє й пізнав
І шепнув іншим: «Так, се він». — «А хто він?»
«Маляр — і поляк з роду, Олешкевич.
Тепер він радше ворожбит-віщун,
Бо вже давно відвик від фарб і пензля,
Лиш біблію читає та кабалу.
І, кажуть, навіть з духами говорить».

Та ось маляр устав, зложив свій зшиток,
І промовляв неначе сам до себе:
«Хто завтра доживе, страшне побачить чудо.
Се буде друга, не остання проба;
Стрясе бог підніжок Ассура трону,
Стрясе основи міста Вавілону.
Та проби третьої не дай дожити, боже!»
Промовив, путників лишивши над водою,
А сам з ліхтарнею пішов помалу
Угору сходами і щез за парканом.
Ніхто не зрозумів значіння слів його.
Одні задумались, а інші в сміх,
Гукаючи: «Дивачить наш віщун»,
Постояли в тім сумерку ще хвилю,
А далі мовчки розійшлися живо. —

Один лише додому не вертав,
На сходи скочив, біг по набережній
За малярем; його не було видно,
Лиш ліхтарня здалека мигтіла.
Хоч у лиці не глянув маляреві
І не дослухав того, що про нього
Говорено, та голос чув його,
І віщі слова в душі його тремтіли.
Згадав на хвилю, що вже чув сей голос,
І біг щосили темним тротуаром.
Ліхтарня, швидко несена, мигтіла,
Не раз щезала в памороці мглистій,
Неначе гасла, а втім, разом стала
Серед пустелі на широкій площі.

Подвоюючи кроки, подорожній
Добіг на місце. Серед площі купу
Каміння бачить, а на камені
Одному, бач, маляр старий стоїть.
Відкрита голова, плащ вітер розвіває,
До неба праву руку підіймає,
А в царський двір свій зір він затопляє,
Шептав до неба, мов молився богу,
А потім голосно промовив сам до себе:
«Цар ще не спить! Глухая ніч довкола.

Спить вся двірня, а тільки цар не спить.
Ще ласкав бог післав на нього духа,
Що прочуттям його остеріга про кару.
Та цар заснути рад, насилу жмуриТЬ очі,
Засне глибоко. Скільки разів досі
Мав остороги від своєго духа,
А ще страшніші сонні видіння!
Він не так злий колись був чоловік,
Але зійшов помалу на тирана;
Від нього добрі духи відступили,
А він з літами щораз глибше й глибше
Впадав у міць чортівську. Ще одно
Останнє, тихе почуття людськеє
В душі загасне, як плохенька мрія,
А завтра знов підхлібники пихою
Наповнять душу, підіймуть ще вище,
Аж всю її потопче Сатана.

«Ті в низьких домиках піддані бідні
За нього перші кару потерплять.
Бо грім, коли в мертвій речі б'є,
Все б'є в найвищі дерева та вежі;
Та між людьми найбільше б'є внизу,
Найменше винних перших убиває.
Заснули в п'янстві, в розкоші та сварах,
Вже не проснуться, бо залле вода.
Спіть супокійно, як безтямні звірі,
Поки постигне вас у сні гнів божий,
Як той стрілець, що в лісі все вбиває,
Поки дійде аж у ведмежу гавру.

«Там! — Чую! — Вирвалися вже вихри
З ледів полярних, як морські страшила,
Вже з хмар собі поприпинали крила,
На хвилі сіли, знявши з них окови.
Вже чую, як морська безодні стекло
Бурха й гризе запори ледовії,
Під хмари мокру шию підіймає.
Вже чую, що один ланцюг тримає,
Та швидко й сей зірвуть — гук молотів вже чутъ».

Так мовив і, почувши, що хтось збоку
Підслухує, здув свічку й щез у пітьмі.
Забліс і щез як прочуте нещастя,
Що несподівано у серце вдарить —
І промине, страшне, але незрозуміле.

ДО ДРУГІВ РОСІЯН

Сю поему другам росіянам присвячує автор.

Чи згадуєте ви мене? я, скільки раз
Про другів своїх смерть, в'язницю
Ta вигнання згадаю, думаю
Й про вас, і ваші лиця чужоземні
У моїх мріях мають право горожанства.
Де ж ви тепер? Та благородна шия
Рилєева, яку я по-братерськи
Стискаю, за царським присудом повисла,
До дерева ганебного прип'ята.
Прокляття тим народам, що мордують
Своїх пророків! Та рука, яку
До мене простягав Бестужев, і поет
І вояк, та рука відірвана
Від зброї і пера і запряжена
Царем до тачки, нині в рудниках
Копає десь, закована обік долоні
Якогось поляка. А інших з вас
Постигла, може, ще лютіша кара.
Може, хто з вас, чином чи орденом
Заплямлений, продав свободну душу
На віки вічні за цареву ласку,
І нині біля царського порога
Поклони б'є. А може, не один
Продажним язиком його тріумфи славить
І тішиться, як мучать його другів.
Може, хто з вас у моїй вітчині
Себе кривавить кров'ю моїх рідних,
І величається перед царем,
Немов заслугою, прокляттям їхнім.

Коли до вас, далеких від свободних
Народів, аж на північ залетять
Сі скорбні пісні й над льодовим краєм,
Мов журавлині крики, залунають,
Хай вільність вам, як журавлі весну, звіщають.
Пізнаєте мене по голосі. Допоки
В неволі був я, мовчки, наче вуж,
Я пресмикався й деспота дурив,
Та вам я відкривав чуття моїого тайну.
Для вас я голубину простоту
Все мав; тепер же сю отрути чашу
В світ виливаю. Так, гірка й горюча
Моя та мова, виссанана з тяжкої,
Важкої горесті моєї вітчини,
Із сліз і крові моїх земляків.
Нехай же жре й палить вона не вас,
А ваши пута! Хто з вас скаргою
На мене кине, буде скарга та
Для мене як собаче щекання
Пса, що так довго й так терпливо в стужі
Звик до припону, що готов кусати
Ту руку, що припін той хоче розірвати.

ВІКТОР ГОМУЛІЦЬКИЙ

НА КАНОНІЙ

Жив я в ту цору на Канонії
В сусідстві неба,
І слухав зблизька сфер гармонії,
Моливсь до Феба.
І жив без журно, як вчить наш тато
Поет Гораций,
Любив я книги, любив дівчата
І муз і грацій.

Хоч там поеми мої незгірші
Брали під пляцки,
Щоніч писав я скажені вірші
A la Словацький.
І замість сліпать без відходу
Над corpus juris,¹
Я славив усміхи і вроду
Варшавських «гуріс».

Раз мене спутав зір сусідки
Любовним лихом —
(Де вже не ставить Амур сітки!
Навіть під стрижом!).
Та не буває для поетів
Любов без шкоди:
Тоді дряпнув я сім сонетів
І штири оди.

¹ [Corpus juris civilis — збірка законів, виданих у Римській імперії].

Життя при мріях бігло стиха,
Немов ідилля;
Не завдавала серцю лиха
Горда Марілля.
Хоч моїм співам вторив, бувало,
М'якіт котячий,
То все до співу (їдячи мало)
Був я охочий.

Обік дітей кормив громадку
Швець кривонога;
До стелі підносив він дратву,
Голос до Бога.
В бою з бідою, що йшла з ним вальсом,
Жив і дер пельку;
Той швець мене ще геть перед Смайлісом
Учив «Self-help»¹-у.

Зліва сусіду мав я артисту
На мандоліні;
Грав він не чисто, та пивав чисту
В кожній годині.
Щоночі бренькав, зимно чи парно,
В клітці злідений;
Се мені приклад був, як то марно
Згибає геній.

Третій панок був, мав свободу:
Емерит, братку!
Щорана пив холодну воду,
Склянок з десятку.
Носив зелені окуляри
І чорний пластер,
Держав канарків штири пари,
Курив все кнастер.

Досить бувало жартів, утіхи
В кружку тім нашім:
Не раз допізна реготи, сміхи

¹ Самодопомозі.

Трясли піддашням.
Кпив емерит із струновладця,
А швець з поети, —
Так, родом з різних сфер, миряться
Тіні край Лети.

ПІД ОБУХОМ

Тебе любив я, чар твій, хист,
Вершин гущаву, де вітри грають,
І кожну квітку, кожний лист,
Гаю! Гаю!

А нині серде змучив гріх,
І вітер стогне, як плач по раю,
І вже б тебе я любить не міг,
Гаю! Гаю!

Колись любив я твій кришталь,
Що рвав і мрії в журчання бистре,
І розливав мій сум і жаль,
Дністре! Дністре,

А нині б я в глухому сні
Сховавсь в холодне лоно бистре, —
От тим-то ти страшний мені,
Дністре! Дністре!

Лан колосистий, запах трав,
Вдихав здоров'я в серце кволе,
Я славив плід твій, цвіти рвав,
Поле! Поле!

На моїй ниві хопта росте,
Зерна нема, стебло лиш голе —
То й ти для мене чорне, пусте,
Поле! Поле!

Коли підніться дух хтів мій,
Я біг на верх ваш, в сині простори,
Де ближче неба, ясність, спокій —
Гори! Гори!

Днесь не шукаю в небі знаків,
В темні ті земні зарившися нори,

Нині б на вас я підніться не смів,
Гори! Гори!

Хоч і важкий ти хрест мені дав,
Ніс я і вірив: він допоможе;
В пітьмі я світла в тебе благав,
Боже! Боже!

Нині в безмежних блуджу млах
І думка рветься й тіло не може,
Навіть до тебе згубив я шлях,
Боже! Боже!

Ель моле рахмім*

Було це на подвір'ю Іцькової хатки
В літній вечір. Дістався я туди лише крадьки.
(Відчужує і ділить, не єднає віра!)
Внизу шапок, халатів збилася купа сіра.
Женився Іцько шматник з ватниці дочкою.
Цікаві й гості двір весь залягли юрбою.
Було негарне місце, люди всі звичайні.
Сполошені три гуски гегали край стайні,
На ганку проти сонця схли брудні перини,
З кухні бив запах диму, риб і смаженини.
В кутку дві верби мерли на сухоти хорі.
Мов світло в шабаш, в небі так горіли зорі,
Блакить де-де встилала хмар легеньких вовна,
І ніч була, мов царським маєстатом повна.
Іцько під пурпуровим, ветхим балдахином,
В святочнім строю, світлом облитий і димом
Стояв — смаглявий хлопець, півмуж, півдіт-
вак ще.
В жидів любов хапає чоловіка натще,
Веде наосліп в темний вир, мов серед ночі,
В юрбі були буденні постаті, з якими
В крамах, торгах стрічаться звикли ми щодни-
ни:
Тандитники, фактори, купці, шаповали.
Їх лиця бородаті в духоті палали;

Їх світлом золотили воскові „гавдулі” —
Свічки, що враз зливали свої блиски чулі,
Мов меч у херувима з блискавок увітий.
Часом схилялись чола, мов лан житом вкри-
тий.

Шваркотали, та скептик не знайшовсь між ними,
Котрому би ті форми видались смішними.

Платком закрили в Іцка вид; один жвавіший —
Не священик, а простий жид, лише блідіший
І сумніший від інших, озирнувсь і звільна
Співає щось. Невесела пісня та весільна.

Їй хлопців рудуватих вторували крики
І всього тлуму шемріт півцирий, півдикій.

На образ цей цікаво я глядів — і зимно.
Іцько хоч в блисках світла, що чадило димно,
Поважний на сміттю, мов храма це пороги, —
Для мене був лиш Іцько, лиш шматяр убогий.

І інші всі звичайні, прозаїчні сильно,
Мов люди, що кохають однаково пильно
Свої пейси і віру і свої курмання.

Хоч місяцеві блиски й світла миготання
Їх лицям додавало відтінків таємних,
Та не було в них туги, поривів надземних.

В тім спів замовк, в просторі затонув глухому.
Відперто з брязком вікна весільного дому,
Де плачучи сиділа молода з жінками.

Ось хазен понад нею замахав руками
(Сам бородатий, очі жевріються ясно) —
Згадав про її батька, що вмер передчасно
І не діждався бачить цього свята нині.

Тут плач великий знявся, а він в тій хвилині
Серед жіночих хлипань і зойків і шуму
Затяг жалібну пісню, похоронну думу:
„Ель моле рахмім”.

Зразу, хоч слізми не вбога,
Плила спокійно пісня, юсучи до Бога
Сєдечний біль, розсудком тлумлений ще в собі;

Так плаче син дорослий на батьківськім гробі.
Ta ось, набравшись суму, що від гробу віє,
По іскорці теряла віру і надії,
Міцніла і в вир болю кинена без грані,
В палких сльозах тонула і в жінок риданні.
Вже не одну могилу, гробів мільйони
Оплакує, із болю в'ється і загони,
Старі кладовища, рясно слізми росить,
Жидівські кості, що їх по всім світі досить
Розсіяно, як зернят піскових в пустині,
І те, що вся сійба та може марно згине,
І те, що на могилах, знай, бур'ян паліє,
І те, що у потомках дух батьків маліє,
І що та ніч неволі довга та безкрай!
Вже не стіснялась, рвалась, мов вода шумная,
Коли реве по бурі, вся від піни біла.
Співак в очах мав іскри, груди його тремтіли;
Чоло відкрив, над ліве ухо зсунув шапку,
Піт капав. Спів порушив і каліку бабку,
Паралічем розбиту, труп живий жіночий:
Її скляні, мертвецькі заросились очі.
Всі плакали, зняла всіх туга невдержима.
А як спімнула пісня і Єрусалима,
Ту матір, що хоч сяє здалека, мов перла,
Ta для дітей найперших вже від віку вмерла,
Спімнула безпощадне доленьки знущання,
Наруги, біdnість, муки, вигнання й блукання,
І щастя, що пропало і вже більш не встане, —
Біль дужачв і ятрились гірше серця рани.
По всіх розпука люта шибла духом диким,
І вибухли зневір'я окриком великим.
Я слухав спів; відчути мав я вже спромогу.
Tі люди, що так важко жалуються Богу,
Минувшим славним горді, сліз відвічних ловні,
В очах моїх зробились величні й шановні.
Вже щезли плями й лати, вже мене ні трошки
Не бридили халати, пейси, Іцьки й Мошки,
І щезла вся буденність з лиць тих бородатих.

Я опинивсь — на яві — в краю мрій багатих.
Подвір'я... Ні, долина це в квітах леліє
І гаєм темних кедрів знай шумить-співає.
Долину срібним світлом місяць обливає,
Пустиня навіває запалом кохання,
А пальми вахлярами темними холодять.
Між небом і землею ангели проходять.
З гори глядить Єгова, і всміхається радо,
Благословить долину і людей і стадо.
А люд молитву шепче, кланяється пану;
В повітрі віє запах нарду і шафрану,
Ріка, мов вуж сріблястий звившись, тоне в морі,
І наче світло в шабаш, так палають зорі.

*Словами „Ель молε рахмім“ (Боже повний милосердя) починається юдівська пісня по покійнику. В часі шлюбного обряду, коли одно з наречених є сирота, цю пісню співає „хозен“, тобто співак.
(Автор)

СВЯТОПЛУК ЧЕХ

СКРИПАЧ

Вмер старий скрипач;
Роду не покинув,
Лиш лишив громаді
Скрипку і дитину.

Як звичай велить,
Все майно списали,
Колисатъ дитину
Бабу напитали.

Навіть на колисці
З уряду печать, —
О дитя ж хай дбає
Божа благодать.

То дитя бабуся
Теж здала на Бога,
А сама заснула
На печі небога.

Аж нараз опівніч
Схопилась: хатину
Освітило світло
Місячне, як в днину.

Ах, а при колисці —
Аж обхопив страх! —
Там скрипач старий
З скрипкою в руках.

Над дитя схилившись,
Смиком потягає,
Тихо, м'яко скрипка
Мов квилить-ридає.

«Ангелику мій,
Відкрай оченята,
Срібним голосочком
Озовись до тата!

«Я тебе не лишу!
З голоду, як я,
Згила б ти тут швидко,
Донечко моя.

«В бурю від порога
Гнали б тебе в світ —
Ох, бо серце людське
Зимнее, як лід!

«А хоч в золото, шовки
Вдягнуть у рясні,
Та зате затошчуть
Душу у багні.

«Ти ж ходи зі мною!
В небеса полинем,
На рожевій хмарі
Сядем, відпочинем.

«І глядітимемо
На ту землю з раю, —
Пісеньок чудових
Я тобі заграю.

«В снах чарівних, любих
Будуть все нам сниться
Зорі золотії,
Ангеляток лиця!»

I дитя цілує...
«Хрест святий при нас!» —
Скрикнула бабуся, —
Привид щез ураз.

Смотрить місяць з вікна,
Шелестить ялиця;
Знов бабуся спить —
Гарне щось їй сниться.

Рано війт прийшов,
Випивши чарчину,
А стара колише
Неживу дитину.

Скрипки теж нема!
От і всі до баби:
«Де добро громадське?»
На стару бий-забий!

Що вона толкує,
Що клянесь без міри,
«Казку кажеш, бабо!»
І не ймуть їй віри.

Заридала баба:
«Гей, вже світ кінчиться!
Вже й тому не вірять,
Що старому сниться!»

САМО ХАЛУПКА

КОЗАЦЬКА ПІСНЯ

Гей, я вояк з роду,
Козачка м'я мала,
Над моєю колискою
Фана повіала.

Фана повіала,
Труб громіло много,
На війну козацтво
Звало батька моого.

Гей, летіли діти
Козацького роду,
Летіли до бою
За свою свободу.

Вірній батьків коник
Сам вернувся з бою,
Жаль зв'ялив тяженький
Добру матір мою.

Жаль зв'ялив як рожу,
Зломану в розцвіті,
Я малий лишився
Сирота на світі.

Ой, загине в полі
Липка та розлога, —
Без вітця, без мами
Сиротина вбога.

Не дала загинуть
Та моя родина,
Взяли сиротину
Козаки за сина.

Взяли не за сина,
За рідного брата,
Виховали з мене
Козаченъка-хвата.

Дали вони мені
Гостру шаблю збоку,
Дали кониченъка
Доброго до скоку,

Щоб я кониченъком
Гнав татар по полю,
А шаблею сік їм
Голови додолу —

В їх рядах лицарських
Як любо гуляти!
Як в орлячім стаді
Юному орляті.

Гей, я вояк з роду,
Не згину в спокою,
Згину за народ свій
У святому бою.

За його свободу
І за славу гожу
Радо молодую
Голову я зложу.

На коні, не в ліжку
Смерть мене догонить;
Як з коня звалюсь,
Шабелька задзвонить.

Шабелька задзвонить,
Сурма заспіва ми,
Викоцають яму
Козаки шаблями.

Тут на сон довічний
Зложать браття милі,
Хоругов козацьку
Вstromлять на могилі.

Хоругов козацька
Світу сповіщає:
«Тут козак по боях
В славі спочиває».

КАРЕЛ ГАВЛІЧЕК-БОРОВСЬКИЙ

ХРЕЩЕННЯ СВЯТОГО ВЛАДИМИРА

Перша пісня

ПЕРУН і ВЛАДИМИР

Цар Владимиr сів на троні
В день свого патрона,
Вислав драба з тим наказом
До бога Перуна:

«Загрими в сей день, Перуне,
Замість канонади!
Жаль набоїв,— адже в бої
Много їх пропаде.

«Загрими в сей день, Перуне,
Замість канонади,
Та й прийди до мене випить
Чашку шоколади».

Драб прийшов до Перунович,
Стукає завзято,
Зараз дівчини питав:
«Чи дома пан тато?»

«Дома, дома, пане драбе,
В великій світлиці,
Сів з іглою на ослінчик,
Лата' ногавиці».

«Шле вам цар наш, пане татку,
Царській привіти;
Маєте йому в сей празник
Трошки загриміти».

Як почув се батько Перун,
Аж чоло нахмурив,
Люті скочив із ослінця,
Геть штанами шпурив.

«Радше пасти гуси в полі,
У болоті гнити,
Ніж у того Владимира
За бога служити.

«Плáти мало, служба клята,
Праці до упаду,
А тут ще йому на празник
Виробляй параду!

«Бач, ось при останній бурі,
При тій блискавиці
Як на тес пропалив я
Діру в ногавиці.

«Мало плáти, мало зривків,
І приносів мало,
Що хоч стане на капусту,
Нестас на сало.

«Ім печеню лиш у свято,
Воду мушу пити,
Ледве можу при тій службі
Жінку прокормити.

«Та й то лекціями більше
Мушу намагати,
По фізиці гімназистам
Години давати.

«Якби ще не перепало
Від селян копійки,
То не мав би я в неділю
Й на чарку горілки.

«До чого така робота?
Чорту на вечеру!
А на тую шоколаду
Я йому нас...»

«Цар не пар, празник не празник,
Все мені одно!
Не хочу громіті! Чи з того
Маю що? Г...»

Драб стояв увесь затерплий,
Як короп у гречці:
«Що за мова, пане тату!
Спам'ятайтесь преці!

«Адже ж я у царській службі,
Так як усі люди;
Як я се скажу цареві,
Що вам за се буде?»

Та Перун як впав у лютість,
Посягнув у скриню,
Витяга на пана драба
Свою громовину.

Драб так довго не барився,
Вискочив дірою
Та й побіг до Владимира
З тою новиною.

«Ваша царськая величність,
Доношу з покором,
Що того, що мовив Перун,
Повторити сором.

«Не громити, на мене тюкнув,
Як на пса з-за плота,
На величність вашу ригнув
Гидку лайку з рота.

«Може цар ту шоколаду
(Мовив) сам зіжрати,
А йому на царську службу,
Вибачте, нас...»

«Царський празник, мов, а бз...
То йому одно,
І з царя йому цілого,
Вибачте? г...»

Як почув цар Володимир
Теє грубіяństво,
Плюнув, виляявся в матір,
А з ним і все панство.

Шле чотири поліцейські
До Перуна з гону:
«Припровадьте грубіяна
До царського трону!»

А як вийшли поліцейські,
Крикнув їм в віконце:
«Гей, лишіть його до завтра!
Нині ще не конче.

«Годі нині з грубіяном
Празник бунтувати;
Завтра йому всицлем бобу...
Вертайте до хати!

«Нашлювать нам на його ті
Громовій стріли!
Маємо свої гармати,
Щоб нам загриміли».

Вислав флігель-ад'ютанта
По штири батерії,
Щоб стріляли на вівати
При царській вечері.

Іли, пили, розливали,
А музики грали,
Аж міністри на животах
Пасів попускали.

Пили пиво, пили вина,
Іли м'ясо, тіста;
Не одному офіцеру
У швах мундир тріска.

Верещали, танцювали
Довкола світлиці,
Піф, паф, пух летіли корки
З пляшок, мов з рушниці.

Хто там був, той певно впився
І позбувся туги,
Ніччю ж кожного додому
Розносili слуги.

Друга пісня

ГОСПОДАРСТВО

Одна гора високая,
А другая нижче;
Хто своїх музик не має,
Той у пальці свище.

Поки пили, балювали
У царя в покою,
Цілий день той був бог Перун
В поганім настрою.

«Хто не був ніколи богом,
Той нехай сміється:
Се життя не так легеньке,
Як кому здається.

«Рано встане: до снідання
Росу тра кропити,
Місяць до хлівця заперти,
В сонці натопити.

«Тут чортяк, нічній мари
У мішки затикать,
А там зірок тю-тю! тю-тю!
В курятник іскликать.

«Кожна пташка, кожний хрущик,
Слон чи то блощиці,
Має рано свій прожиток
З божої скарбниці.

«А вже як устануть люди,
Там така содома,
Що від вереску не тямиш,
Чи всі в тебе дома.

«Хто не мав ніколи вусі
Мухи ні мурашки,
Той не знає Перунові
Ранні придибашки.

«Там-то крику, там благання,
Що аж вухо в'яне:
Сей співа, зітхає, шепче,
Той псалтиру тягне.

«А чого хотять від мене,
Годі й пригадати;
Одурів би, хто б усе те
Хтів запам'ятати.

«Сей здоров'я, ся дитини,
Той хліба й омасти,
Ti, щоби я не позволив
У фабриках прясти.

«Сей блага, щоб його сіну
Я поміг сушитися;
Той знов, щоб його корові
Поміг отелитися.

«Сей мужик дошу благає,
Щоб лен ріс в коліно;
Другий знов погоди просить,
Аби сожло сіно.

«Сей тепла, а той морозу,
Третій хоче зміни;
Сьому хліб щоб дорогий був,
Тому низькі ціни.

«Що старих баб створив я,
Страх мені як гидко!
Як не лишать мене мучить,
Витрощу їх швидко.

«Грім їх бий! Щоб не заклясти,
Вже моя неzmога.
Хай коза дастъ мало вдою,
Вже біжить до бога.

«Сам піхто не хоче дбати,
Лиш за все б молився,
Мов той бог йому одному
До служби згодився.

«Тут сушити, там мочити,
Тут гноїти поле;
Сю свиню лічи: об'ївся,
Ну, і колька коле!

«Ся мене дні й ночі мучить:
Замуж вийти ласа;
Сей блага, щоб його жінка
Швидко простяглася.

«Той в лотереї вигратъ хоче,
Молиться до неба;
Ти ж, що асекурувались,
Тим пожежі треба.

«Ах, падлюки! Коб не був я
Надто добротливий,
Здруцкав би вас на повила,
Як гнилії сливи!»

Нюх табаки спресердя!
Мов з гармати чихнув,
Аж заблисло, загриміло,
Дощ на землю жбихнув.

Ой так, брате! Богом бути,
То не легка справа!
Бріксен насупроти сього,
Се чиста забава.

Пізно вніч, як стихло в світі,
Люд покинув рити,
Хтів Перун неборачисько
Люльку закурити.

Поки в свою «дебрецинку»
Пхав «султана» стиха,
Ну ж йому читать канони
Пані Перуніха!

«Вже ж я за дверми крізь шпарку
Чула правду щиру,
Що сказав ти через драба
Царю Владимиру.

«Ей, не дрись з царем! Говорю,
Ти слухать не хочеш:
З тим опозиційним духом
Ще в нещастя вскочиш.

«Кожному ти в очі бризнеши,
Що на думці, зично,—
Тим-то кожний є твій ворог.
Чи ж се політично?»

А як жінка так воркоче
Й лає раз по разу,
Не лиш мужа, й бога може
Довести до сказу.

Ах, Перуне, Перуночку,
Жаль тебе і шкода.
Завтра ж бо тебе чекає
Пресумна пригода.

Ой, Перуне нещасливий,
Як ти міг в тім тоні
Наганьбити царя і пана
Так без церемоній?

Ой, Перуне, що ти здумав,
Нещасливий боже?
Утікай! Бо як спіймають,
То й грім не поможе.

Третя пісня

весінний суд

Боже! Бути поліцейським,
Там-то вжитки гарні!
Кого хоче, того вхопить,
Пре до буцегарні.

Кожний мусить його чтити;
А хто не до шмиги,
За зневагу поліцейських
Махай до хурдиги!

Чтіть же, діти, поліцейських!
Хто нарушить права,
Тому ззаду патиками
Заплатить держава.

Вислухайте в остерогу
Сей мій спів умильний,
Що напроти поліцейських
Сам пан біг безсильний.

Ось ведуть його вже в путах, —
Він іде мов курка,
Два його за плечі тягнуть,
Третій ззаду штурка.

«Лиш ведіть мене по гумнах,—
Таж я під надзором!
Не робіть мені по місті
Привселюдний сором!»

Та на гумнах Перуниха
Якраз на потоці
Випирала Перунятку
Щось там на сорочці.

Як пізнала свого мужа,
Наробила крику;
З мокрим праником напалась
На його опіку.

Але Перун добродушний
Сам її втішає:
«Сховай, жінко, меч до піхви,
Час мій наступає».

В Перунихи й поліцейських
На гумні йде звада,
А в дворі законовідів
Над Перуном рада.

І вже Перун у кайданах
Ляг у цюпі спати,
А юристам параграфів
Годі підшукати.

Бо той, хто давав закони,
Не гадав ніколи,
Щоби цар міг навіть бога
Взять на протоколи.

Вранці входить апеляц'я
До царя тривожна,
Що закона на Перуна
Підшукать не можна.

Цар лиш глипнув, потім крикнув:
«Ви осли нездарні!»
По воєнний суд посланців
Вислав до касарні.

Суд воєнний се змайструє,
Мов з'їсть з маслом каші,
Бо він має всі закони
В однім патронташі.

Суд воєнний на цивільний
Дивиться звисока:
Він не судить по законах,
Лиш шах-мах від ока.

Суд воєнний — вовче горло,
А жолудок щуки;
Чи хто винний, чи невинний,
Проковтне без муки.

Суд воєнний, мов той творець,
По одному слові
Присуд правоно закріплений
Мав напоготові;

«На основі прокламацій
Зверхньої коменди
І законів найновіших
Карної куренди,

«За зневагу маєстату —
Злочин капітальний,
За спротивлення, непослух,
Викрик неморальний

«Присуд став: на шнур Перуна
За гак зачепити,
Та ми з ласки дозволяєм:
У Дніпрі втопити.

«Та на пострах непокірним
Так з ним має бути:
Прив'язать за хвіст коневі
Й до ріки тягнути».

Був там ще в тюрмі газетник,
Також гарна квітка,—
За те, що крив собі з бога
І не вірив в дідька.

Суд його при тій нагоді,
Щоб не було свару,
Засудив ураз з Перуном
На ту саму кару.

Ч е т в е р т а н і с н я

ПЕРУНІВ ЗАПОВІТ

Слухайте, християни любі,
Ту сумну пригоду,
Як скінчив свій вік божище
Руського народу.

В кого серце надто чуле,
Най заткає уші
І пай змовить отченашик
За померші душі.

Приплеми його за ноги
До хвоста кобилі,
Тягнути шутром чи болотом —
О, нещасні хвилі!

За ним того газетника
По ровах і скалах
На хвості волік жорстоко
Препоганий валах.

Так їх царські ті катюги
Дуже збиткували:
Всі калюжі у Києві
Ними вимітали.

Притягли їх аж над воду,
Схляпаних як шматі,
І в Дніпрі їх потопили
Як сліпі котята.

І без сповіді, як лютри,
Вони повмирали,
Лиш останнє помазання
З болота дістали.

Сам то я нє був при тому,
Лиш читав ту штуку,
Що списав про себ Нестор
Внукам на науку.

«Так то йде на сьому світі,
Все минає з часом;
Нині ти святим та Божим,
Завтра свинопасом.

«Нині вам, боги сараки,
Люд кадила палить,
А завтра вас, наче сміття,
У калюжку звалить.

«Нових богів собі творять,
Що їм більш догодні:
Кого вчора повісили,
Той їм бог сьогодні.

«Все минуше на тім світі,
Навіть царство боже,
Мов трава, перетривати
Над свій час не може.

«Лиш царі та самовлада
Та сльота понура
Потрива віки-вічні,
Як юхтова шкура».

Так Перун промовив, поки
Віддав Богу душу;
Так я чув — як брешуть інші,
Й я брехати мушу.

Сам я се не виссав з пальця,
Мушу знатъ ретельно,
Бо за се б я на Шпільбергу
Опинився певно.

На Шпільбергу, на Куфштайні
Страх твердес ложе;
Навіть пташки там співають:
«Царя храни, Боже!»

Хто царя чтить і рот хрестить,
Мине злу пригоду,
А хто не чтить, той буде пить
Вічно голу воду.

П'ята пісня

БЕЗБОЖНІСТЬ НА РУСІ

Так дійшло з малої речі
До важкого діла:
Руський люд лишивсь без бога,
Церква повдовіла.

Нам би се було байдуже,
Не велика хиба:
В нас сьогодні кожний ксьондзик
Зробить бога з хліба.

Та руснаки тої штуки
Ще тоді не знали,
Як вточили свого бога,
Іншого не мали.

Страх пішов по всім пароді:
Світ скінчиться живо!
Бо ніхто не чув від предків
Про таке диво.

Та світ все одинакий, люди
В нім не роблять зміни:
Плюнь хоч сто разів у море,
Не зіб'єш в нім піни.

I на Русі без Перуна
Все старим порядком
Бігла світова машина
Як по маслі гладко.

Старші люди умирали,
А родились діти;
Чесні люди йшли до праці,
А п'яниці — пити.

Вишні к Петру достигали,
К Матці мак з города;
Як дощу доволі впало,
То була погода.

Сонце тільки вдень світило,
Місяць тільки внічку;
Вліті всякий прів, зимою
Грівся у запічку.

Жито треба було сіять,
Хмиз ріс сам під плотом;
Працював мужик руками,
Але шляхтич ротом.

Хто платив, той між панами
Уважався своїм;
Голод стравами втишали,
А спрагу напоєм.

Ріки всі бували мокрі,
А тверде каміння,
А халупник все балакав:
«Багач без сумління».

Шляхтич не братався з тими,
Хто простого роду;
Але шинкарі мішали
До горілки воду.

Молоді ходили швидко,
А старі помалу;
За кожну хвилину втіхи
Йшла хвилина жалю.

Хто мав мало, того ссали
Ще п'явки довіку;
Мудрих людей було мало,
А дурнів без ліку.

Хто жебрак був за Перуна,
Жебрав і потому,
А хто був душа правдива,
Того гнали з дому.

Бо світ все одинакий, люди
В нім не роблять зміни:
Плюнь хоч сто разів у море,
Не зіб'єш в нім піни.

То й на Русі без Перуна
Все старим порядком
Бігла світова машина
Як по маслі гладко.

Та за тес попсувалась
Церковна машина,
Бо попам у їх млиночку
Луснула пружина.

Хlop, то хитрий лис від роду
До крайньої нитки:
З того втощлення відразу
Вимацав пожитки.

Перестав шістки давати
На служби та треби,
Та молебні, бо нема, мов,
Пана бога в небі.

На всеночне не ходили,
Водосвят не стало;
З голоду дяки вмирали,
Попам спласло сало.

Стали діятися чуда:
Кров текла з ікони,
Чиста панна породила
Чотири дракони.

Бачили знаки на небі
Невидющі люди,
А баби вже голосили,
Що судний день буде.

Бачили знаки на небі
Й на землі з'явиська,
А баби вже голосили,
Що потопа близька.

По весіллю народилось
Дитя за чверть літа:
Пухирі купуйте, люди,
На потопу світа!

III o c t a n i s n a

АВДІЄНЦІЯ

Владимир сидів на троні
В своїй резиденції
На звичайній, всім доступній
Своїй авдієнції.

Тиск міністрів, тайних радників,
Двірської голоти —
Стали просто муж при мужі,
Як коли у плоті.

Коло них, зігнувшись луком,
Мов осли ті в парі,
Препокірненько клячали
Пани секретарі.

В руках пера, при чересі
Чорнило в штаниці,
І прив'язаний іззаду
Мішок на петиц'ї.

Позаду пани жандарми,
Царські очі й руки,
Зладили про всякий случай
Добру лавку й буки.

А на площі перед троном
У страху і скруси
Петенти вірнопіддані
Лежали на пузі.

Та сей раз на авдієнц'ї
Надавичайно шумно,
Бо зійшлося з цілої Русі
Духовенство тлумно.

Тут попове і дякове,
Що співають в хорі,
Тут паламарі й біскупи,
Навіть провізори.

З ними остання послуга —
Гробарі, сестриці,
Дзвонарі і свічоносці
Й баби проскурниці.

Ось туркочуть барабани:
Най усякий слуха,
Що цар зволив відчинити
Свої світлі вуха.

Тут усі ті божі слуги
В однодушній спілці
Ну ж зітхати, нарікати,
Наче погорільці.

Всі попове і дякове,
Що співають в хорі,
І паламарі й біскупи,
З ними й провізори.

Тут остання вся послуга:
Гробарі, сестриці,
Дзвонарі і свічоносці
Й баби проскурниці.

«Що вам треба?» цар питав
Під навісом синім,—
А вони всі в один голос:
«Гинем, пане, гинем!»

Тут попівство іде з-між себе
Царю депуатац'ю,
А один за всіх промовив
Ось яку орац'ю:

«Славний царю Владимире,
Хоч повік владай нам!
Та як вбив нам пана бога,
Іншого надай нам!»

«Нам все одно, сей чи той бог,
Який-будь най буде,
Щоб лиш був хтось, перед ким би
Мали боя люди.

«Особливо хлоп без бога,
Наче звір, озлиться,
Ще й не буде мав до кого
За царя молитися.

«Мусить хтось пускати на хлопа
Грім і град і хмару;
Нам без бога жити незмога, —
Бога дай нам, царю!»

Очевидно ся промова,
І розумна ї щира,
Трафила у саме серце
Царя Владимира.

Мав він серце страх м'якеньке,
Як всяке панятко,
Бідненський, не міг би вбити
Навіть і курчатко.

«Не турбуйтесь, мої вірні!
Лиш держіть присягу.
Вашу проосьбу зволю взяти
Під зрілу розвагу».

Съома пісня

МИНІСТЕРСЬКА РАДА

Вечором сидять міністри
В тайнім кабінеті;
Тут був бог проти звичаю
Перший на тапеті.

В головному у всіх думна
Тут була тотожна,
Що без бога з простолюддям
Видержати не можна.

Але далі у дрібницях
В самім лоні ради
Виявились, так як всюди,
Дві різні засади.

Стара школа похваляє
Службу при дотації,
А новіша всюди хоче
Найму й ліпітациї.

Пан міністер справ внутрішніх
Мовив: «Світлий зборе!
Об'явім в газетах конкурс,
Буде й діло скоре.

«Зголосяться кандидати
Без зайвої праці,
І цар вибере, хто лішні
Мав кваліфікац'ї».

Пан міністр заграницький
Радив стежку пряму:
У чужих газетах справі
Тій зробить рекламу.

«Бо не буде чей ні в кого
При оцій обсаді
Й думки, щоб домашній дехто
Сів на тій посаді.

«Лиш молодика нізащо!
Старших є немало,
Що в практиці й хлопістичі
Зуби поз'їдали.

«Тож не слід для честі краю
На рублі скупиться,
Хай про сеє відповідно
Знає заграниця».

Та міністр фінансові—
Се народ упертий,—
Той хотів, щоб тут прилюдний
Конкурс був одвертий.

А хто буде з всіх найменше
За працю жадати,
Тому треба безоглядно
Сю службу надати.

Ще й з умовою: всі срібні
Й золоті предмети
Із церков в потребі будуть
Братись на монети.

Лиш коби папери в курсі
Вдержати al pari,
Се найстарше, а все інше,
То лиш лярі-фарі.

Будівель міністер радив:
Поки сі алярми,
Із монастирів хоч де-де
Поробить казарми.

Поки місце обсадиться,
Цар повинен перший
Мати хоч якийсь пожиток
Із тоІї перерви.

Пан міністер судівництва
Те ще мав додати,
Щоб прилюдно у газетах
І про те згадати,

Що новий бог по контракту
Має довг приймити:
За кожну присягу ложну
Зараз громом бити.

Бо то кожний парх вже нині
З царської причини
Бреше, присягає й суд весь
Підіма на крини.

З дивним планом виступав
Міністер освіти:
Щоб ту божеську посаду
Вдові полишити.

Вона ж може на свою руч
Взять собі в підмогу
Проворного езуїту
Чи муллу якого.

Се, мовляв, дешеве буде
І піде до ладу,
І він сам їм в перших хвилях
Де в чім дасть пораду.

А він зроду був попович,
То й гадав, що вміло
Сам під фірмою вдовиці
Поведе се діло.

Міністер війни балакав:
«Діловодство боже
Кожний з старших генералів
Попровадить може.

«Він привик до дисципліни
І царя ме чити,
А ще й скарб йому нє буде
Пенсії платити.

«З всіх наилішо б се потрафив
Маршал Комішпетер;
Він в тім майстер, щоб на хлопство
Пускати «доннерветтер».

«Ще йому там для концепту
Можна приділити
Деякого літерата,
Щоб в письмі був битий.

«Так зведем попівство з військом
Під одну команду,
І ворганізуєм цільно
Ту церковну банду».

Пан міністер поліційний
Без шуму, в секреті
На письмі подав проект свій
В замкненім пакеті.

Бо поліція, як килька,
Рада в пітьмі ходить,
А прилюдне ясне світло
Їй на очі шкодить.

Хоч проект свій запечатав,
Та най трупом впаду,
Як не вгану, щб цареві
Він дав за пораду.

Певно: сповідь, езутів,
Чистець від припадку,
І покору і терпливість
При вині й оплатку.

Рай по смерті в товаристві
Ангелів крилатих,
Всяка влада походить з неба,
Тлум чортів рогатих.

Восьма пісня

КАМАРИЛЬЯ

Як у всіх царів, так малась
І на Русі сила
Старша над всі міністерства —
Двірська камарилья.

Хай нам Франца Шумавського
Мине зла пригода!
Він сказав, що камарилья
Б женського рода.

Ще ж Владимир був і ласий
На той довгий волос;
Володів, як лев, мужами,
Жінками, як кнороз.

Одну жінку мав норманку,
А одну грекиню,
Дві мав чешки, обі лепські,
Одну болгариню.

Ще й метресок мав принцесок:
Триста у Білграді,
Двісті в селі Берестові,
Триста в Вишеграді.

А крім тих казарм де-не-де
Ще якийсь фільварок:
Кацик в Гессен-Каслю стільки
Не має каварок.

А тітки ще, матірки ще
До них доложити,
А із їх сповідниками
Все те помножити:

О, була се камарилья,
Наче Чімборассо.
То сенат усе готовий,
Мов у ятці м'ясо.

О, було ж там кандидатів,
Та було протекцій!
Як боги топити, там аж
Цар набрався лекцій.

Всі на нього напирали,
Кожна інше верзла,
Мало голова цареві
З того не обмерзла.

Ввечір Клим старий приходить
Царя візувати,
А цар ну ж йому свій клопіт
Весь оповідати.

Клим старий у всім цареві
Наймудріше радив,
Камарилью і міністрів
Він за ніс провадив.

«Климцю, Климцю, хоч ти вибав
Нас із сеї звади!
Я бідак, із тим жіноцтвом
Дать не можу ради».

А Клим, як лиш цар роздягся
І в постелю вклався,
В урядовую газету
З чобітми подався.

Став їм щось там диктувати —
Чобіт під пахою:
«Як се завтра там не буде,
То вам курти скрою».

А на другий день ввесь Київ
Здивувавсь немало,
Як в газеті урядовій
Ось яке стояло:

«В ім'я царського величчя,
Що владіє краєм,
На вакантне місце бога
Конкурс отвираєм.

«Близьчі вказівки й умови
Пани кандидати
В міністерстві поліційнім
Можуть оглядати».

Розлетілася та новість,
В куций стиль одіта,
По телеграфічних дротах
На всі кінці світа.

А за день по всьому світі,
Наче бджоли в леті,
Забриніли телеграми
В кожніській газеті.

В Римі патри кардинали
«Під червоним Раком»
Покріплялися щорана
Вином і араком.

Пан кардинал Шамшуліні
Тільки моргнув оком,
На «Augsbürgcer Allgemeine»
Кидається скоком.

Дав налить Lacrymae Christi
Склянку двоквартяну,
Вихилив і зараз рушив
Впрост до Ватікану.

Там, не стукаючи, з шумом
Вбіг він до покою,
Розбудив отця святого
Тою новиною.

Скочив папа, ще й сорочки
Не зустиг надіти,
А вже крикнув, щоб ладнались
На Русь езуїти.

Дав усіх їх на дорогу
Гостро підкувати,
І велів для них окремий
Марш скомпонувати.

Дев'ята пісня

БЗУЙТСЬКІЙ МАРШ

Благословенно ім'я —
У Києві хапатня.

Агнче божий, вземляй гріхи міра —
Настане там наша віра.

I во вищих богу слава —
Той Владимир, то роззыва.

Ізбави нас адських мук!
Не пускаймо його з рук.

Хваліте його во звуці струн!
Наш бог послушніший, ніж Перун.

I сошедшаго со небес —
Наша віра покірна, як пес.

Воплощеніє твоє предивно —
Вір в те, що розуму противно.

Свят, свят, свят Господь Саваос —
Усіх новаторів на стос.

Іже премудростю вся сотвори —
Всі газети чорт бери!

Достойно і праведно есть —
Старим часам усяка честь.

Богоглаголивий Аввакум —
Ліпша глупота, ніж ум.

Вся сили небеснія да поють —
Тут уже нам віри не дають.

О, дражайшая паче злата —
Руснаки будуть нам вірить, як телята.

Тебе Бога хвалим —
А ми на Русь валим.

Гріх ради отпущеня —
Щоб нам там спеклась печенья.

Ісполнь небо і преісподня —
Там нам буде масниця щодня.

Во превишнія палати —
Масно їсти, довго спати.

Создателю всея твари —
Почекайте-но, кав'яри!

Рцем всі, от всея душі рцем —
І до балика бігцем.

Поєм всемирную славу —
Наш живіт стравить кожну страву.

Слава во вишніх Богу! —
Сім фунтів м'яса мало на одного.

Ім'я твоє превознесу —
Як нема шинки, з'їм ковбасу.

Царю небесний, душе істини —
Збан вина п'ю до дна без захлитини.

Славу твою кто может ізречі —
Кухарка добра вдень і вночі.

О, ізбраний сосуде —
Щоб лиш не бачили люди.

Возвеличися аки Сара —
Хто не вміє робити чудес, той нездара.

Будет же нощ і тьма —
Коли грошей нема.

І сотвори душу його, ідіже —
Як дають, то бери, що влізе.

Вину предо мною есть мой гріх —
Сам не давай никому, лишь бери у всіх.

Возрадуємся і возвеселимся воњь!
Найбільш нам приносить пекольний вогонь.

Всяческая мимо ідуть, аки сінь —
А ми все перебудем. Амінь.

Десята писня

КОНКУРС

Віс вітер чорноморський,
Аж степами шумно;
Збігаються до Києва
Кандидати тлумно.

Віс вітер від заходу,
У Києві тъмиться;
Кожна віра себе хвалить,
А з іншої кпиться.

Вислав папа декрет з Риму,
Печать як талірка:
«Що та грецька віра варта?
Що в калачі дірка.

«Жодна церква, яко церква
Не єсть безумовна,
Римська церква між усіми
Найбільше церковна.

Царгородський патріарха —
Печать наче миска:
«Не вір, царю, антихристу,
Бо він брехні бризка.

«Жодна церква, яко церква
Не єсть безумовна,
Грецька церква між усіми
Найбільше церковна».

I синедріон равінський
«Шулем-шулем» — пише:
«Не вір грекам, ні римлянам,
Чти Мойсея вище.

«Жодна церква, яко церква
Не єсть безумовна,
Та жидівська між усіми
Найбільше церковна».

Та бо й муфтій магометський
Дреться, як рапета:
«Геть побий ті пси невірні,
Держись Магомета!

«Жодна церква, яко церква
Не єсть безумовна,
Мусульманська між усіми
Найбільше церковна».

В Царськім дворі на Подолі
Пси за кістя гризуться,
Так і тії різні секти
На конкурсі жрутися.

Чорт там знає всі їх назви,
Але як честились,
З того руські перекупки
Багато навчились.

Отоді був добрий празник
На фактори й служки:
Пили юшку із окрайців,
Іли все пампушки.

А що їм на тім конкурсі
Там звіла пшениця,
Відтоді їх називають
«Божа зарваниця».

ТИРОЛЬСЬКІ ЕЛЕГІЇ

I

Світи, місяченьку,
Світи помаленьку
З-поза сірих мряк!
Як тобі сей Бріксен сподобався?
Ну, не крився так!

Стій ще, не спішися,
Крихту зупинися,
Не кладися спать,
Щоб я міг з тобою хоч годину
Побесідувати.

Не тірольське бидло —
Се по мові видно,
Місяченьку мій!
Не байсь, я не жоден «treu und bieder»¹,
Я тут лиш в тюрмі!

¹ Treu und bieder — вірний і щирій, так звичайно титулували прихильники реакції й абсолютизму в Австрії.

ІІ

Я із того краю,
Де музики грають, —
Грав я на трубу,
А вона на злидні
Тих панів у Відні
Вибуркла зо сну.

Щоб їм в шовку й злоті
По тяжкій роботі
Було тихо спать,
В одну нічку глупу
Шлють жандармів кулу,
Щоб мене узять.

Північ вже минула,
Саме третя була
Година лишень, —
Край моого ліжка
Став жандарм, як свічка,
Каже: «Добрій день!»

При ліжку жандари,
Далі комісари
В чесній параді:
Золоте ковнір'я,
А на чаках пір'я,
Та й ще при шпаді.

«Ну-ко, годі спати,
Пане літерате,
Просимо вставати!
Хоч гості нічнії,
Ми не є злодії,
Ми царський уряд.

«Здоровлять у Відні
Вас, панове гідні,
Сам Бах цілуює.
«Чи здоров?» питав,
Ось вам посилає
Листячко своє».

В ясний час чи в темний
Я все дуже чесний.
«Ох, простіть, — кажу, —
Славні мої гости,
Що я лиш в сорочці
Тут при вас лежу!»

Але Джона чорний,
Мій бульдог моторний
Як не зчинить крик!
Англійський апортус —
На свій Habeas corpus¹
Він від малку звик.

Вже ось-ось сердитий
Мав переступити
Один параграф;
На преславну владу,
Кинувши ззаду,
Гаркнув: «Гаф! гаф! гаф!»

Я не думав много,
Як жбурну на нього
Царський Gesetzbuch!²
Дзявкнув, захитався,
Під ліжко сковався,
Запер в собі дух.

¹ Habeas corpus — англійський закон, що запевнює кожному не-

тикальності особи й домашнього вогнища без судового вироку.

² [Книга законів!]

III

Як підданий, братку,
Звик я до порядку, —
Та ѹ мороз був, страх!
Тож очнувшись трохи,
Я надів панчохи
При славних панах.

Аж тоді тө кляте
Листя став читати —
Є в мене ось там!
Знаєш урядову
Ту німецьку мову, —
Прочитай і сам.

Пише Бах до мене,
Наче лікар вчений,
Що в чеській землі
Нездоро во жити, —
Клімат відмінити
Конче тра мені.

Що в Чехах не гарно,
І душно і парно,
Дим гіркий і пиль,
Смірд страшний із тої
«Октройованої»,
Реакційна гпиль.

То він добре дбає,
Бричку посилає
По мене оце,
Що на кошт державний
В край здоровий, славний
Мене понесе.

Ще й жандари, брате,
Муть мене благати,
Не щадячи слів,
Якби честь величню
Через скромність злишню
Я принять не хтів.

IV

Що робить — не знаю!
А ще звичай маю
Глупий, їй же ну!
Жандарам, поліц'ї
Нічого на світі
Відмовить не втну.

А ще й пан Дедера,
Друг мій не від вчера
Просить поспішать:
«Маєм ще одного,
Так як вас, самого
Нині з ліжка взяти.

«Ніяких пакунків,
В дорогу лаштунків
Не треба вам брать;
Вас буде держава,
Мов мати ласкова,
Кормить, зодягать.

«Поки чеським краєм,
Тайком іхатъ маєм».
Я сказав: «Авеже!»
Що то чемність може!
Хоч тебе жре й гложе,
Радо шию гнеш.

І ще дав тепера
Мені пан Дедера
Много мудрих рад,
Як в різні моменти
Бахові пац'єнти
Мають знати лад.

Вабить і благає,
Мов Сирена грає —
Чоботи я взув,
Вдяг камізельчину,
Сурдут, кожушину,
А штани забув.

Коні і жандарми
Ждуть вже коло брами,
Кличуть: «Гей!» та «гов!»
«Ще хвилинку, братця,
Дайте попрощатися, —
Буду враз готов!»

▼

Місяцю, рогачу!
Ти жіночу вдачу
Добре мусиш знать.
Що з ними на віку
Горя чоловіку —
Не тобі казать.

Ти дивився стиха
Не так много лиха,
Не так много чвар, —
Біль і сум подібний
Знаєш лішь, ніж біdnий
Брат наш газетяр.

Мати, сестри, жінка,
Донечка Зденчінка,
Дитятко мале,
Коло мене стали
І тихо ридали...
Лишенько мое!

Хоч я з горем зневажався,
Твердо гартувався,
Хоч старий козак, —
Та в тій хвилі, звісно,
В грудях стало тісно,
В очах темно так...

І я сквапно, братку,
Шапку под'єбрадку
На чоло натис,
Щоб «раби лукавих»
Моїх сліз кривавих
Не достереглись.

Бо жандари вражі
Край дверей на стражі
Стали наче мур,
Прибравши по праву
Сю сумну ю яву
В ціарський бордюр.

VI

Трубки голос в'ється,
Туркотять колеса, —
В Іглаву шлях нам;
За нами ж, аби ми
Дещо не згубили,
Верхи скаче страж.

Он там видно трошки
Костелик боровський
На горі самій.
Глипнув він на мене
Крізь вікно замглене:
«Ти се, синку мій?

«Тож при мні тут близько
Є твоя колиска!
Тож ти в мні хрестивсь!
Вікарю старому
Служив в божім дому
І пильненько вчивсь.

«А від мене, сину,
Ти пішов в чужину,
Щоб вогню добутъ,
Щоб містам і селам
Світочем веселим
Освічати путь.

«Як то час збігає!
Тридцять літ минає,
Як знав тебе я!
Але ж, синку, пробі,
Що се там при тобі
За процесія?..»

VII

Іглаву минав я,
А все думку мав я:
У Шпільберг, чи ні?
Над Дунаєм синім
Куфштайн став мов клином
В голові мені.

Аж коли остався
Куфштайн — щоб запався! —

Праворуч від нас,
Я почув, що в горах,
У альпійських зворах
Приємніш сто раз.

Глупа та їзда є
Тому, хто не знає,
Де іде й за чим?
Гір краса, гра тої
Трубки поштової —
Все брехня і дим.

Всюди віз мазали
Та перепрягали —
Матері їх біс!
Радше б підмазали
В Відні й поладнали
Той державний віз!

Лиш одна встанова
Славна, ані слова,
А то телеграф!
Все він перед нами,
Де ми стати мали,
Шкарко вісті слав,

Щоб поліц'я, брате,
Мов старанна мати,
Де станем на ніч,
Нас могла приймити,
Ліжко постелити,
Натопити піч.

У Будейовицях —
Се сказати годиться —
Я з Дедером пив,
І мені — не фрашки! —
Він чотири фляшки
Мельнику купив.

Чи в нім непривичний
Дух патріотичний
В той час підступив?
Чи бажав він, братку,
Щоб про Чехи згадку
Я в вині втопив?

Мельницьке вино
Випив я давно,
А тепер італьське п'ю весь час,
Та в обох, мій сивий,
Є той сам бурливий,
Бунтівницький квас.

VIII

А тепер, мій друже вірний,
Киньмо тон сей елегійний,
В героїчний перейдім!
Про таку тобі погоню
Пісню я тепер задзвоню,
Що й чортам нє стид би всім.

З Рейхенгалю до Вайдрінгу
Мусиш знати дорожинку
По тій кручі кам'яній?
Всі ціарські інтимати
Її розоктроювати
Не потрафлять, брате мій.

Там-то гори, там-то скелі!
Величиніші, ніж усеї
Глупоти людської гнет;
А край шляху карколомна
Западня така бездонна,
Як військовий наш бюджет.

Темна ніч, немов святая
Наша церква. Шлях кріас
Вниз, немов з підра на тік.
«Стій!» не вспів Дедера крикинуть,
А втім коні як не смикнуть, —
Геп! і впав з кізла візник.

Вихром коні почвалали,
Мов чорти за ними гнали,
Віз по скелі торохтить,
А візник лежить та й крехче,
Потім сів і огнік креше,
Щоб хоч люльку закурить.

Стрімко вниз, мов із дзвіниці!
Віз, мов хвіст той у лисиці,
Вправо шасть і вліво шасть!
Бачиться, ось-ось з розгону
Нас в яку діру бездонну
Всіх ураз в архів віддасть.

Ах, а я був наче в раю;
Гріх чи два, а я не знаю
Раю більшого над сесь,
Коли бачу, як бойться
Наша славная поліц'я,
Туманів і трясесть.

Втім, прийшла мені на гадку —
Біблій чтець я пильний, братку —
Йони приключочка сумна,
Як його в тяжкую скруту,
Щоб втишити бурю люту,
В море кинули з судна.

«Киньмо жереб, — повідаю. —
Поміж нами, я гадаю,
Дуже грішний хтось сидить.
Кого вкаже жереб, треба,

Щоб для перепросин неба
Мусив з воза вискочить!»

Ще не встиг я се сказати,
Поліційники й чекати
Жереба не хтіли... Гов!
Зо страхом безумним в серці,
Вирвавши з повоза дверці,
Поскакали стрімголов.

Ах, зрадливий світе, клятий!
Он в рові, задравши п'яти,
Славна варта вся лежить,
Арештант же у повозі
Сам-саміський по дорозі
Четвернею гордо мчить.

Ах, ти, власте, мудра власте,
Що народи хочеш пасти,
Мов телята на шнурку,
А й на те твоя несила,
Штири коні без вудила
Кермувати у візку!

Без вудил, без поштальона,
В пітьмі, западня бездонна
Покрай шляху без поруч, —
Так чвалав я сам в повозі,
Наче вихор по дорозі
Із отих альпійських круч.

Гей, чи то ж мені боятись
Із життям на ласку здатись
Полохливій четверні?
Я ж — австрійський обиватель!
Що ж ще гіршого, создатель,
Може статися мені?

Так я з зимним супокоєм
У гарячім серці своїм,

І з цигарою в устах,
Мов цар гордий і здоровий,
Просто перед дім поштовий
В добрих причвалав думках.

Зараз — взір всім арештантам —
Без опіки й стражі сам там
Повечеряв я з смаком,
Поки варта знакомита,
Вся обдряпана, оббита,
Приштильгувала пішком.

Спав я смачно, але влади
Невгавали всю ніч клясти
Та стогнати залюбки;
Арніку на рани клали
Та горілкою мазали
Пооббивані задки.

Отакий конець тієї
Епопеї! Я до неї
Не додав ніщо й на зуб,
І ще нині у Вайдрінгу
Потвердить тобі все, синку,
Пан поштмайстер Далеруп.

IX

В Бріксені ми стали,
Більше вже не мали
В дорозі пригід.
Начальство тюремне
Видало за мене
Дедері лиш квіт.

Ся паперу картка
Замість мене шпарко
До Чех побіжть,

Мене ж сіромаха
Двоголова птаха
В кігтях тут держить.

Лиш тюремна влада,
Ключники й громада
Жандармерії,
Се мої пригожі
Ангели сторожі
В тій Сиберії.

ЦАР ЛАВРІН

Був собі старенький
Цар добрячий раз;
Се було давненько
І не близько нас:
Штири гори і три моря сині
Ділять Чехи від тої країни,
Де він берлом тряс.

У ірландськім kraю
Жив той цар Лаврін.
Ей, то гарну казку
Знаю я о нім!
Сип-но, жінко, в кухоль варенухи,
А ви, хлопці, тихо, наче мухи!
Я вам розповім.

Досі люд ірландський
Лавріна хвалить,
Бо не був він здирця,
Ні захланний жид:
Чужу працю гарбать мав за сором,
Люд не мучив рекрутським набором,
Бідним давав жить.

Лиш одну мав хибу
Той предобрий пан,
Що на голярів був
Дуже злій тиран:
Лиш раз в рік він стригся й підголявся,
В довгих патлах і кудлах пишався,
Мов кудлач-баран.

Та ще гірш бувало:
Лиш яр скінчиться,
І голяр обголить
Царські лиця,
Жде на нього дивная заплата,
Та не сріблом, але з руки ката:
Шнур, шибениця.

Дивувались люди,
Гризла всіх та вість,
Що сей цар предобрий
Мав такую злість.
Та що цар дастъ, те їдять підданці,
Так привикли з часом і ірландці
Сю гладати кість.

Голярі лиш звикнуть
Не могли ніяк,
Бо та шибениця
Кепський має смак!
Та що діять? Терпи, що припало!
Бо для бунту їх було замало, —
Бачив сес всяк.

Тож рік в рік, бувало,
Як лиш май почнесь,
Сходиться на раду
Цех голярський ввесь:
Там кидали жереб сумовитий,
Кому стригти Лавріна й голити
Й висіти прийдесь.

Випав жереб, випав:
Літом Кукулин
Мав царя голити,
Удовиці син.
Як почула се вдовиця-мати,
Аж зомліла, почала ридати:
«Ах, мій Кукулин!»

Послужив цареві...
Взяв його вже кат,
Щоб криваву плату
За ту службу дать.
Аж тут мати крізь тлум люду пхаєсь,
Що є сили квапитися, хапаєсь,
Щоб за ним благать.

«Царю, ах, се син мій,
Мій єдиний рай!
Пробі, молюсь к тобі:
Милосердя май!
Я ж без нього бідна сиротина!
Згину радше я сама за сина,
Лиш його віддай!

«Царю, пане любий,
Чи ж се людський лад:
Се хлоп'я невинне
Щоб повісив кат?
Муж мій згіб у службі краю того,
А ти хочеш оце й сина моого
В мене люто взять?

«Ні, ти нелюд, царю,
Безсердечний жрець:
Рік в рік через тебе
Гине молодець.
Пусто, дурно, лиш за парські вуси
Кат невинно чоловіка дусить!
То ти наш отець?»

Тут царя — о диво!
Стид тяжкий пройняв;
Та ще більш він в серці
Милосердя мав.
Не розгнівавсь, лиш зітхнув глибоко,
Слізми жалю заперлилось око, —
Зупинить казав.

Всім велів геть вийти,
Крім Кукулина;
Сей іде к цареві
Блідий, як стіна.
Цар на троні, зняв свою корону...
«Ну-ко, синку, наблизись до трону,
До балдахина!

«Присягни й довіку
Виявить не смій,
Що в волоссю бачив
На главі моїй!
Буде вік твій радісний, не чорний:
Доки жити, будеш ти придворний
Царський брадобрій».

Рад присяг хлопчина,
З воліскористав...
Швидко вчула мати,
Яким паном став.
Царя голить день в день перед світом,
То цар більше голяра вже літом
Вішати не казав.

Тішилися люди:
Добрий цар Лаврін!
Лиш одну мав хибу,
Та й ту справив він.
Та ще більше, ніж ввесь люд ірландський,
Цех славетний цирульно-голярський
Тішився з тих змін.

Вже голяр на царськім
Брика оброці;
Радується мати
На кожнім кроці:
Вже на фраку орден променистий,
Злоті звізди, вишивані лиштви,
Бритва при боці.

Та що варті звізди,
Золотистий фрак,
Коли в серці горе
Наче гострий гак?
Що в волоссю криє цар патлатий,
Про се вічно, як той гріб, мовчати
Мусить неборак.

Гусоньки гегочуть,
Лебеді мовчуть;
Хто скрить хоче тайну,
Голярем не будь!
Рот голярський, як млинок теркоче,
Що лише знає, виповісти хоче,
Язичок, як ртуть.

«Ах, мій любий сину,
Що в тебе за гриж?
Вдень нема спокою
І вночі не спиш!
Був ти втішний, личенько рум'яне,
А се зблід, все тіло чахне, в'яне...
Що тобі? Скажи ж!»

«Мамочко, для мене
Ради вже нема».
«Синку, хто питасє,
Той багато взна.
Є тут в лісі скитник-чудотворець,
Усіх людських болів переборець, —
Він твій біль злама».

Мовив дід у лісі:
«Знаю я твій гнет:
Ти голляр, мій синку,
І знаєш секрет,
Та не смієш зрадити нікому...
І не буде легше сердю твому,
Аж се скажеш геть!»

«Близ села Віклова
При спливі двох рік
Є верба дуплова
Вже предовгий вік:
Їй ти шепни в тиху, нічну пору
Свою тайну, — скинеш з серця змору;
Се єдиний лік».

Зараз в ніч голляр наш
З дому в путь махнув,
Знатъ, чи дід рік правду,
Чи, бува, брехнув?
Нашептавши все вербі дупластій,
Що цар криє в кучмі тій кудластій,
Він здоров вернув.

Швидко після того,
Як подужав він,
Пир бучний задумав
Справить цар Лаврін.
З всього краю панночки і пані
Поз'їжджались, прошені і звані,
К царю на поклін.

Був обід, а потім
Ряд блискучих зал
Заповнився гістьми,
Розпочався бал.
А на тую радість превелику

Цар замовив чеськую музику,
Щоб гулять не жаль.

З чехів дома якось
Невеликий слід,
Та за те в чужині
Повен їх ввесь світ:
Музиканти, возні, арф'яници,
Комісари, сірники з Сушиці —
Де лише їх ніт!

Йшли на бал музики,
Аж пан Червічок
В поспіху від баса
Згубив протичок;
А як стали в Віклові край броду,
Зуздрів тую превелику шкоду
В устю двох річок.

При вербі дупловій
Став він, думав щось...
«Чи шукать кілочка?
На бал спізнимось!
Прут з верби вріж — направлена шкода!»
А що з того вийшла за пригода,
В сні б не приверзлось!

Вдрав цареві штуку
З басом — ух, ух, ух!
Як на балі смиком
Дав по струнам рух,
Рявкнув бас, все в залі заглушає:
«Цар Лаврін осяїчі вуха має!
Цар є довговух!»

Тут Червічка з басом
Вивергли за пліт.

Та вже вішать баса
Пізно і не слід...
Так то тайна, за яку на стричку
Мерли хлопці, завдяки Червічку
Розійшлася в світ.

Що ввесь світ від баса
Вже дізнався вмить,
Не було резону
Під волоссям критъ;
Тож почав наш цар по тому балі
Довгі вуха вже не в футералі,
А явно носить.

А як стих гармидер
По якімсь часі,
То царя ще лішче
Полюбили всі:
Всім здалось ще й краще, по-лицарській —
Довгі вуха при короні царській
В їх цілій красі.

Тут кінчиться повість.
Віват цар Лаврін!
Стриг і брив до смерті
Його Кукулин.
Бо не вінав цар, як то донеслася
Його тайна басові, а з баса
На великий дзвін.

Не всі такі верби,
Як та в Віклові,
Не такі й баси всі,
Як Червічкові,—
Тож як ме вас чим яzik свербіти,
Нашепчіть се, мої любі діти,
Вербі дупловій!

ІЗ ДРІБНИХ ПОЕЗІЙ

ДУМКА НА БАТЕЛЬОВСЬКІЙ ГОРІ

Вмирає сонечко, вмирає,
За гори до німців спадає
і тане.

Шумава та наша кривава
Тужливо за сонцем до німців
ще гляне.

Гук дзвонів над нами лунає
І край ввесь навіки лягає
до труни.

Над села, міста, понад ріки
Мла, наче завій той жалібний,
знай суне.

Вмирає народ мій, вмирає,
І ангели сторожі линуть
від нього.

І книгу життя люду моого
Господь замика в сю хвилину
навіки.

Останній син краю в зневірі
Операє край муру німого
на лірі;

Спів жалю скінчився, і з муру
Співак впав в могилу враз з краєм,
і ліра.

Вмираєм! Вмираєм! Вмираєм!
І сонце за гори спадає
і тане.

Лиш наша Шумава кривава
Тужливо за сонцем до неба
щє гляне.

1841—1844.

МОЯ ЗВІЗДА

Як маленьким ще я був,
Ні на чім не зневася,
То любив я кожного,
Світ мені всміхався.

Радо татка слухав я,
Радо слухав мами,
І з сестричкою лішив
Зорі, що над нами.

Одну знала матінка,
Що так любо зирка:
«Подивись, Карольчику,
Оде твоя зірка».

Знав я свою зірочку,
Часто з нею грався:
«Зірко, зірко, зірочко,
Тут до мене стався!»

А як школи перейшов,
То став атеїст я,
І не вірив в Бога, в рай,
В пекло, ані в піст я.

І про зірку я забув,
Про матусю свою,
Небо теж загнівалось,
Затяглося млою.

І сковалась зірочка
За хмарні коверці,
І блукав по світі я,
Пусто було в серці.

Аж коли тебе пізнав,
Юлечко-пташатко,
Знов побачив зірочку —
Твое серденятко.

Моя зірка давняя
Вже на нас не зирка:
З вірою дитячою
Згасла їй моя зірка.

1846—49.

ПИШЕ НАМ ШУЗЕЛЬКА

Пише нам Шузелька
З Франкфурта стихонька:
«Ходіть німцям помагати,
Бо їх коле колька».

Ой ви, німці, хами,
Не граємо з вами,
Що собі ви наварили
Висьорбайте сами.

Німеччина ваша,
Але Чехи наші, —
Не дуйте нам із Франкфурта
До чеської каші.

Бо Франкфурт здригнеться,
За шапку візьметься,
Як чеський лев з'іжить вуси,
Хвостом замахнеться...

Гей, *festina lente*¹,
Швабський парламенте!
Дамо тобі на прочисток,
Жди лиш, сакраменте!

1848.

ДЕСЬ ТОГО НЕ ВИДКО

Що нас радувало, десь того не видко,
І не має того, що нам втішно:
Що нас радувало, панам було гидко...
Ой, нема вже того, що нам втішно.

Що ж се за устава без сойму, без права?
Що ж се за устава — стан облоги?
Се така устава — як суха отава,
Як суха отава й міх полови.

Все таке нам сунуть, що лиш тільки плюнуть.
Все дають нам більше,— ой, данини.
Самі октройвки, на шию верівки...
Годі вже терпіти! К чорту з ними!

1850.

¹ *Festina lente* — латинська приповідка, значить: квася помалу.

КИТИЦЯ

Віс вітерець реакційненький,
Біжить Франтичок та до Дунаю,
Набира води до подебрадки:
Водою надплів уряд до нього,
Урядець красний, чорножовтенький...
Ой, став Франтичок уряд лапати,
Гепнув, ой гепнув між два стільчики.

«Ой, коби я знат, уряде масний,
Що б я міг тебе справді дістати,
Я б радше державсь аристократів.

«Ой, коби я знат, уряде масний,
Що ти б міг мені на все лишиться,
Зрадив би я всю демократію.

«Ой, коли б я знат, уряде масний,
Що можеш таки втекти від мене,
Я б таки держав з демократами».

1850.

* * *

Все то, все то, все то так і виглядає,
Що пан Шварценберг у конституц'ю грає.
Все то, все то, все то так і виглядає,
Що він конституц'ї пута накладає.

Той стан облоги, се не дурниця,
З часом в систему має зміниться;
І все та хвиля близчче та близчче,
І конституц'я на ладан дише.

Шкода того часу, як то ми повстали,
Як ми конституц'ю мов у сні дістали!
Шкода того часу, як то ми повстали,
Що ми вас тоді не знали!

Були б ми вас знали, та на віз наклали,
Вивезли за межу, там вас висипали!
Шкода того часу, як то ми повстали,
Що ми вас тоді не знали!

1850.

НА ХЛІБ МИ ПРАЦЮЄМ

На хліб ми працюєм, чужий ним пасеться,
Ми гірко бідуєм, а він з нас сміється.
Чекай же ти, враже, урвесь тобі раз,
Не вічно ж ти мусиш сміятися з нас!

Чи так то, чи сяк то, а все якось буде,
Про пару драбів тих не вигинуть люди;
Таж сонце не світить лиш на пустоцвіти,
А ми тебе, німче, не хочем терпіти!

ПІСНЯ ЧЕХІВ З Р. 1850

Зле, матінко, зле,
Шварценберг іде!
Один іде генерал,
Другий іде кардинал —
Зле, матінко, зле!

Зле, матінко, зле!
Шварценберг іде:
Один держить карабаш,
Другий клепче «Отченаш» —
Зле, матінко, зле.

Зле, матінко, зле,
Шварценберг іде:
Один із них архіпіп,
А другий дурний, як чіп,—
Зле, матінко, зле!

ВІЧНЕ ЖИТТЯ

Не журись, душа моя,
Що наш вік короткий,
І що там по смерті дасть
Нам Пан Біг солодкий.

Безконечний світа круг,
Невгамовне діло,
І бессмертний є твій дух,
І бессмертне тіло.

Що люд смертю назива,
То ще не кінчина,
Се лише так, як запада
В театрі куртина.

Дзінь-дзінь дзвоник... Се значить:
Акт один скінчився,
І вид сцени на момент
Навісом закрився.

Передягнуться грачі,
Кожний в іншій ролі,
Але актів вічний біг
Не стає ніколи.

1854.

ГРІБ

Синку, не все одно,
Де в гробі лежати:
Не давай же на цвинтарі
Себе поховати.

Не знайдеш там честі:
Як бур'ян здоровий,
Спасуть тебе кожне літо
Попівські корови.

Краще в самотині
Дай себе зложити,
І вели на своїм гробі
Липку посадити.

Під липкою, синку,
Весело лежати:
З весни будуть на ній гарно
Пташечки співати.

Як зацвіте в липні
Та липка крислата,
То сідатимуть під нею
Хлопці і дівчата.

Липка з тебе виссе
Соку медового,
Пильні бджілки зберуть меду
До вулия свого.

То й по смерті, синку,
Будеш мати славу:
Будуть панночки тобою
Солодити каву.

1854.

З ЕШГРАМ

* * *

Чесному грозить тільки голод,
Злодію тільки шибениця;
Чеський письменник може похвалитися:
Йому грозить голод і шибениця.

* * *

Не йди, Грицю, на лід з паном,
Знай се в осторогу:

Пан поховзнесь, а за нього
Хлоп зламає ногу.

* * *

Кожний свій пай робить,
Любий пане мій:
Хлоп із гною жито,
А ти з жита гній.

* * *

Ах, оригінальність! Як же
Я за нею тужу!
Усі люди йдуть по мості.
Я піду в калюжу.

ПРОФЕСОР ІСТОРІЇ

Зна історію — повірте мені,
Середні віки посередині,
Стародавню всю позабув уже,
До новітньої не дійшов іще.

АКАДЕМІЯ ПРИРОДНИЧИХ НАУК

Наша академія
Від свого породу
Раз у раз досліджує,
Спитує природу:
Тільки, братця, в тім біда,
Що природа не відповіда.

МІЗАНТРОП

Щоб від чортівських вас спасти покус,
Всю кров свою пролив за вас Ісус;
Та я, коли найдутъ на мене злі хвилини,
За вас не дав би навіть трохи сlinи.

* * *

«Що тобі не мило, не чини другому,
Знай се, любий сину!»
Говорив учитель школяру малому,
Торгаючи за чуприну.

* * *

Нестасє нам для театру
Чотирьох речей дрібничних:
Дому, публіки, акторів
І поетів драматичних.
Тож на акції, панове, раджу вам
Будувати чеській Музі храм.
А як акцій купу пустите між люди,
І цегол багато виробите в лет,
То акціонер вам кожний зараз буде
Аktor, публіка або поет.

* * *

Здавен-давна цар російський
Позволя своїм дворянам:
«Можеш мати душ хоч тисяч,
Тільки розуму не тра нам».

* * *

Ягоди з одного поля
І Самсон і Гнат Лойоля:
Один менше, другий більше
Напустив лисиць у збіжжя.

НАПИС НА БЗУЙТСЬКІЙ КОЛЕГІ

Люляй, люляй, чеський краю!
Спи тихенько, ти мій раю!
Ніч надходить! Люленьки!
Прилетіли лилики.

ЗГОДА

Кличете до згоди з наміром таємним:
«Те роби, чого захочем ми!»
Та я собі тую згоду так толкую:
«Чого хочу я, робіте ви».

НАСЛІДКИ БИТВИ НА БІЛІЙ ГОРІ

Поки в Чехах сретикам
Було м'яко й тепло,
Вони мали в Чехах небо,
А по смерті пекло.

Аж як, Фердінанде другий,
Нам надав тебе Бог,
То ми мали в Чехах пекло,
А по смерті небо.

ЧЕСЬКА МОЛИТВА

Святий Яне Непомуку,
Май над нами свою руку:
Хай на нас Бог зробить,
Що зробив на тобі,
Щоб язик наш також
Не зогнів у гробі.

ЯРОСЛАВ ВРХЛІЦЬКИЙ

ПИТАННЯ

Сам, з мрій дружиною, поет в життю вандрус.
В що вірить, ждать чого? Таж духів вже нема!
Не ангелів се лет у воздусі хвилює,
Листочків зв'ялих шум весь слух його пройма!

Вже не клубиться мгла в такі чарівні стати,
Як ті, що Макбету перебігали путь,
І з хвиль русалка вже не хоче виринати,
І гноми в надрах скал жил срібних не кують.

Пустий, мертвий сей світ; у самолюбства строю
Проходжується смерть; мороз в нім кров стина;
І мучиться душа над загадков важкою:
Будущино, в чім в поезія твоя?

ОДПОВІДЬ

В руках робучих є, що творять власну долю,
В крилах історії, що викром все летять,
І в шумах лісових і в бурхаючім морю,
В любові женщини і в усміху дитят.

У всім, що тиснеться до жизні, до простору,
В тиші, з котрої вам пливе вітхнення звук,
У ранах, в боротьбі, в огні святого спору,
І в поцілуях уст і в дружнім стиску рук.

В слізі, що перлою пливе з лиця блідого,
І в праведнім гніві і в вольних поривах,
Ба, і в бажанню тім мрійного духа твого,
Що тужить по старих, минулих, темних снах.

Hi! Час щезати їм! Проч з ними! Вже на полю
Новий зійшов засів,— тож проч стерні повік!
Тож з праці людської і з радості і з болю
Правдивий трисне спів, бо — дійсний чоловік.

ЯН НЕРУДА

ЗАКОН НАД ЗАКОНИ

У зорях небесних великий закон
Написаний золотолитий,
Закон над закони: свій рідний край
Над все ти повинен любити.

Тож кожна планета зна сонце своє,
Що к собі її притягає,
І кожна велика сім'я звіздяна
Також вітчину свою знає,

Тому то комета так блудить і б'ється
В просторі від краю до краю,
Бо кинені в безмір атоми назад
В вітчину свою стежки шукають.

Адам Асник

I. Голос, що кличе в пустині

Інколи з бурею враз проривається
В уха юрбі безупинній
І вожакам, що брехні покланяються,
Голос, що кличе в пустині.
Цей та той кинеться з жахом наповнений,
Збрідне м'яке йому ложе,
І затремтить, мов убивник ізловлений, —
Та зрозуміти не може.
І замирає неясний нікому
Голос, що кличе в пустині, —
Знов спить злочинець, на ліжку м'якому,
Але покути не діє й до нині.

II. Приходиш до мене

Приходиш до мене, не мовиш нічого,
А тільки показуєш рани свої,
Смертельну блідість лица неживого
І кров'ю забризкані шати твої.
Жалібні очі звертаєш на мене
І зір твій у серце вбиваєш, мов ніж,
Аж смерти обличчя грізне і студене
Я чую при собі ясніш і ясніш.
В душі моїй стид і розпука гуляє,
Терплю я всі муки конання,
І регіт проклятих довкола лунає,
І тріскає серце з страждання.

Андрій Немоєвський

I.

Мені не снилось, що я птах,
Що верстаю в сонці шлях,
Понад бурі, понад гори,
Понад землі, понад море.
Мені снився щастя май
І свободи ясний край
І братерство, любі речі...
Снились мрії молодечі.

II.

Що завтра дасть? Ті самі мли,
А в млах ті самі сни.
А свіжий ранок коли загляне,
То пустка духа ще ширша стане
І сліз ще свіжих не мало кане.
Що завтра дасть? Ті вічні сни,
Ті вічні сльози, вічні мли...
І тільки в мізку думи нові
Будуть снувати коло надії,
Як коло надії нетлі нічній.

III.

Вони вам говорять, що юність то май,
А гонять вас шляхом могил!
Вони вам говорять: любити то рай,
А пера обдерли вам з крил.
Вони вас так любо стискають рядком,
А лютість з очей іх пала:
Вони вам чоло обплітають вінком,
Аж кров потече вам з чола.

IV.

Остатній танок плів, баси ревіли,
Дівчата мліли, паничі шаліли;
А в наші серця мов в альбом вписала
Огнисту строфу нічка карнавала.
Пустий, порожній був балевий гомін,
Та на устах у нас балевий гомін,
І сполучив їх поцілуй любовний
В сальоні, що був гостей, свідків повний.
Вже світло гасло, було пусто в залі,
А ми собі усе ще присягали
Любов і вірність при грімкій басолі;
Та більше ми не бачилися ніколи.

У.

„З чола нам давненько спав чести вінець” —
Шепочете — й личко паліє.
Гей, сміло, хлоп’ята! Там світ нині весь
В розпусному танку шаліє.
Пошо нам, хлоп’ята, та гордая честь,
Худая в лавровому листі?
Пошо нам тягар той носити, як хрест,
По спідлення стежці спадистій?

ІІ. Кузня

Гуркочутъ колеса, дым чорний клубиться,
Гуркочутъ колеса, дым очрний клубиться,
Вісь світа цикльопи кують в глибині;
Тріщить вже старий світ, та поки звалиться,
Його на новім осадять бігуні.
Гуркочутъ колеса, б’ють важко цикльопи,
Іх очі від диму слезами зайшли...

Аж стіни трясуться! Бий міцно! Гей, хлопи,
Брак жару? Все щастя мечіть під кітли.
Гуркочуть колеса, жар буха, сталь прище,
Аж стіни трясуться! Бий міцно! Гей, хлопи,
Остатні надії вже з димом пішли.
Гей сміло, цикльопи! В велике огнище
Кидайте розпуску свою під кітли.
Кидайте розпуку свою під кітли.

УІІ.

Входить осінь блідолиця
В жовтім листі містъ корони,
Мовить: „Выйди подивиться,
Нині в мене похорони”.
„Вітер думку грає сумно,
Бір пісні співає тужній —
Твою весну вложу в трумно,
Поховаю твої мрії.”
„Не піду я на могили,
Там, де хор співає сумно,
Там де весну в гріб зарили,
Людські мрії склали в трумно.”
Шепче осінь блідолиця:
„Ні, цей погріб тут у тобі!
В твоїм серці зв'яло листя,
В твоїх думах, гріб при гробі.”

Ян С. Махар

Оріянда¹

„— і ось великий князь команду втратив
над фльотою, й сюди, до Оріянди
послав його цар-батюшка сердитий.
Бо грішні пляни пріли в сивім лобі
великокняжім дядька Константина,
дух бунту жив у велетенськім тілі:
ходив на бездоріжжя, бідолаха,
і, царська парість, слухав нігілістів.
Що повну кару царський гнів на нього
не кинув, це тому, що добрий був
наш батюшка і правий чоловік:
судив і милував і ждав покути
і поправи...”

А голубчик наш сидить
у Оріянді, відбира листи,
розписує таємні маніфести;
його посланець їздить з повним міхом
із Ялти в Севастопіль; гордо морщить
чоло великий князь і злобно блиска
своїм орлиним, недослідним зором.
Аж збулася судьба. Стоїть так раз
наш Константин Миколович і жде,
як звичай мав, посланця з Петербурга;
посла нема й нема; та іде в трикінь
сухий англієць у клітчастих шатах,

¹Оріянда — розкішна місцевість у Криму близько Ялти, де містяться палати російських великих князів. Цими днями в газетах була відомість, що там знайдено тасмну друкарню і склад заборонених книжок та революційних прокламацій. Оріянда має вже з цього погляду свою легенду — доказом цеї прегарний вірш Я. С. Махара, написаний ще 1899 р. і поміщений у його поетичній збірці:

Výlet na Krym, v Praze 1900 р., стор. 103-106. Ів Франко.

крізь окуляри загляда в червону
свою книжчину і глипає кругом цікаво,
от, як то вже ті англичани вміють.
Велить спиниться, мов чужий в чужому,
йде до великого князя — лиш моргнув тайно.
Це нігліст був — шепнув два-три слова,
що все пропало, скоплений посланець,
що в Оріянду з цілим почтом іде
сам комендант із „третього відділу” —
вклонився, в трійку сів, поїхав далі.
Великий князь щодуху завернувся,
ось по цих сходах скочив довгим кроком,
вбіг в кабінет; скрині відчиняє,
паперів тиск із них на землю горне,
з лямп керосином бух — і чирк сірничку...
І вийшов, і у парк; де перш стояв,
там знов стає, назад схрестивши руки.
І жде. Аж бач, іде той генерал
в цивільнім одязі, що й не піznати.
— Куди? — великий князь до нього гrimne,
— Тут, в Оріянду з царського наказу.
— Сюди йди, рабе і кинув до сходів.
В тій хвилі вибух золотий язик
на рівний дах, вискачували інші
в плащах чорнявих вікнами й тяглися
до неба вверх — палає Оріянда.
Великий князь сміється, що аж очі
слізми заходять, і ще й підганяє
жандарські душі: — Йдіть, голубчики!
Що стали? Ах, раби лініві, так
сповняєте царя своєго волю?
Та й ще при мні, государевім вуйку?
Розжалуєм! Сибір на вас, собаки!
Так клив...

Тоді лишилось з Оріянди
те, що тут бачимо...

Поводир грубий,
професор у якісь московській школі
піт утирав.

Тим стінам окоптілим
була блакить за стелю. Обгорілі
стовпи лежали під ногами нам.
Вирізувані платви теж гнили тут.
Мітлисті трави виростали в шпарах
мозайкових помостів заль, а в дірах
у мурі ріс розхідник та стирчала
солома з гороб'ячих гнізд...

Гусова мати

Так, бачу ось тебе! Світличка скромнецька,
Яка по селях ще й тепер буває,
На лавці жіночка сидить край коминка
І до вікна в задумі поглядає.
Рідке волосся вже вкриває висхлу скрань,
Постаріло лице з турботи й праці;
Вниз гнететься зір м'який і не горить, як грань,
А сяє тихим близким резигнації.
На лоні рученьки зложила зціплені,
А в нім життя ворушиться новеє;
І думи ясні, мов мольбою скріплени,
Що було й буде, все ведуть поперед неї.
Свій шлюбний бачить день. В неділю це було,
І на небі миготили вже зірниці.
Танок під липою... Весіля прогуло...
І з мужем вперше йшла тут до світлиці.
Ішла заквітчана. В долині крепкий муж
Стискав її гарячу руку нині,
А жар будучих хвиль з обох тих юних душ
Лив рум'янець на личенька невинні.
В дверях спинилися; і сум якийсь і страх

Перед незвісним враз притъмив душі бажання:
Це крок грядучих днів у темних тих кутах
Лунав неначе тихеє зідхання.
З благанням, з вірою зложила руки враз,
Палкі уста молитву прошептали;
Внизу пищав клярнет, гудів поважно бас,
Дівчата ще весільної співали.
І бачить довгий ряд днів, місяців і літ,
Те сіре, одностайнє пасмо;
І з ними плів оттак її маленький світ
Без наглих бур і втіх, повільно, ясно.
При праці польовій огрубли руки їй,
Чоло поморщилося, лице змарніло;
В хазяйській праці тій знайшла собі спокій,
І Бог благословив їх кожне діло.
А літнім вечером на лавці край воріт
В гуртку жінок сідала; говорили
Про простий побут свій і про далекий світ,
Що з нього вісті тут аж доходили.
Як цісар велично женивсь четвертий раз,
Яку нова цариця силу має:
Підкови гне, в трубу закрутить срібний ваз,
І стіл ударом п'ястука ламає.
Побожний цісар є, костьол, бач, змуруував,
Його вежа самою міддю крита;
Сюди з Німеччини велично дарував
Обрус Веноніки, рам'я святого Вита.
В недільний день, коли блискучий сонця пруг
В світлицю лив мов золоту обнову,
Сідали до стола вона й коханий друг,
Про Боже слово ведучи розмову.
І любий був Сівач, що брав зерно з сівні
І сіяв: лиш одно зерно з насіння того
В ріллі сковалося і парості буйні
Пустило, й пташки в них хвалу давали Богу.

Їй в сепці жаль чомусь було того зерна
Гіючичного, зерняточка дрібного,
Що вмерти мусіло, щоб наріст та буйна
З стогичним плодом вибуяла з нього.

Життя Марії теж любила. Бачила
Її, дівча чорняве, карooke,
Сільське, простеньке, та посольством ангела
Підніяте в небо ясне та високе.

І бачила її як матір. З нею враз
Всі втіхи матері переживала.

Лиш на Голгофі біль її душою тряс:
„Чом, Боже, скорше мати не сконала?”

І йшов так довгий ряд днів, місяців і літ,
Те сіре, одностайнє пасмо;

І з ним тихо плив її маленький світ
Без наглих бур і втіх, спокійно, ясно.

Часом на шлюб ішла до своїків своїх,
На погріб, до хреста — лиши в неї в хаті

Було так пусто: тут нечувсь дитячий сміх,
Плач, тупіт ноженят. Немов по страті

Стискалось серце її, коли осінній дух
Став на безплідне подихати тіло,

Черствіли руки, зрід волосся темний пух,
Запали груди, личко пожовтіло.

Та змиливався Бог, як у Святім Письмі
Над Сарою: живе її дитина!

Це буде пізній цвіт в осінній борозні,
Її надія і любов єдина.

Це певно буде син. Що Богом даний нам,
То й ми його дамо на жертву Богу;

У слід Хрестителя хай звуться він Іван,
Що простиував перед Христом дорогу.

Хай Богу служить він, щоб з уст його плило
Святе слово, всім потіха в тьмі ворожій.

Парафію візьме і все його село
В нім батька чтитиме. При службі Божій
За батька й матір він положить жертви часті;
Прийме Христос у ріки преласкаві
І тим двом душенъкам із милосердя дасть
Куточок у своїй небесній славі.
Хай вдасться в неї він — не нинішню, з тих літ,
Коли в лиці цвіт юности розцвівся!
Ті ж карі очі, той волосся темний спліт,
Що над чолом їй кучерями вився.

Конрад Ф. Маер

Ноги в огні

Ось блисло в пітьмі. В жовтім свіtlі — замку мур.
Гуркоче гріm. Іздець ось шарпає коня.
Зіскочив, стука в браму і кричить. Аж рве
Плащ з нього вітер. Він держить за поводи
Сполохану коняку. Загратоване
Вузьке вікно заблисlo золотом — і скрип!
І браму відчиняє пан.

„Я королів
Слуга, гонцем у Нім біжу. Прийміть мене!
Вшануйте мундур королівський!”

„Буря б'є —

І ти мій гість! Твій мундур байдуже мені!
Вйди і грійсь! Я захищу твого коня!”,
У темну залю предків ось ввійшов іздець,
Освічену лиш слабо полум'ям в печі.
В непевнім миготіnnі того полум'я
Тут блисne гугенот у панцирі грізний,
Там дама горда на малюнку давньому.
У крісло кинувсь перед огнищем іздець,
Глядить у рухливу грань. Глядить, пригадує...
І волос вгору встав. Він зна цей дім, цю грань...
Огонь сичить. Дві ноги треплються в огні.
Стара шафарка до вечері стелить стіл
Сніжним обрусом. Панночка допомага.
Ось хлопчик збан з вином приніс. Тривожно так
На гостя діти глянули й на огнище.
Огонь сичить. Дві ноги треплються в огні.
..Чи чорт! Та сама заля! Той самий герб!
Три роки тому... Гугенотів сікли ми...

Слабенька, вперта дама... „Де твій пан? Скажи!”
Мовчить. „Признайся!” Мовчить. „Вкажи його!”
Мовчить.

Розлютивсь я. Та гордість! Шарпнув дрантя те...
За ноги вхопив, визув їх і в цей огонь
Встромив глибоко. „Видай нам його!” Мовчить...
Пручається... Не бачив гербу в брамі, га?
І мусив тут проситься в гості, безуме!
Як в нім лиш крапля крові є, він вб'є тебе.”
Ось пан ввійшов. „Ти в mrіях, гостю! Істи час”.
Сидять. Ті троє в чорних одягах — і він.
Не йде молитва дітям на уста. Глядять
На нього витріщивши очі. Чарку він
Налив собі і перелив, ковтнув вино,
Зірвався. „Пане, дайте де заснуть мені!
Я втомлений, як пес!” Веде зі світлом паж.
Та на порозі скинув оком він назад
І бачить, хлопчик шепче батьку в ухо щось...
Мов п'янний він за пажем в свій покій іде.
Засунув двері. Обдививсь пістолі, меч.
Знай виє буря. Склеп тремтить. Поміст скрипить.
Тріщать східці... Гуде чийсь хід? ..Шелеснув крок?
Ні, це причулось. Північний простукав час.
Мов оливо, тяжкіть вії, сон звалив
Його на ліжко. З двору злива б'є в вікно.
Він спить. „Признайсь!” Мовчить. „Вкажи його!”
Мовчить.

Він шарпнув жінку. Ноги треплються в огні.
І бухнув, засичав, покрив його пожар...
„Вставай! Давно пора в дорогу! Вже світа!”
Це замку пан, що тайними дверима в покій
Ввійшов і став край ліжка — сивий, наче дід.
А вчора ще чорняві кучері вилисі.
Ось лісом ідуть. Розпогодилося. Тиша.
Відламаних гілляк на шляху повно скрізь,—

Цвіркочутъ ранні пташки, мов напів крізъ сон.
В повітрі яснім хмари сумирно пливуть,
Мов ангели з нічних сторож вертаючи.
Несеться сильний земний запах з темних скиб.
Іздець зорить все вбік з-під лоба: „Пане, ви
Розумний і оглядний муж, ви знаєте,
Я короля найвищого слуга! Простіть!
Дай Бог нам не стрічатися більше!”

Пан сказав:

„Це правда! Короля найвищого слуга!
Важка була мені ця служба цюю ніч!
Ти вбив, як чорт, мою дружину! І живеш!..
Моя є помста, я віддам, сказав Господь”.

I. Теспезій

(Мотив із Плутарха)

Два старці спочивали в тіні пінії
Бік-о-бік над криницею погожою,
Де здибались зечев'я, шлях верстаючи.
Вони балакали — сподобавсь один одному.
„Мене зовуть Евкратом, друже, а хто ти?”
„Я Арідеєм кликався чимало літ,
Ta багато літ уже зовусь Теспезіє”.
„Дві назви мав ти?” — „Так, Евкрате, дві я мав.
Послухай! Парубком я був гулякою,
Ганяв на конях в перегонах — мов вітри,
Летіли коні. Пиятики, гра, дівки,
Гнів, лютість, кров пролита, воплюща!

Я втік, та вслід за мною Евменіди йшли —
Хоч швидко біг я, все вони були при мні.
В ріку я кинувсь — з криком бухнули й вони
За мною, похідні їх бlimали з-над хвиль;

Я видерсь на гору, заблудив, з обрива впав
І стратив пам'ять. Потім ожив — чи це
Був сон? М'яким, зеленим лугом я ступав,
Куди блаженні — так здавалось — тихими
Купками похожали, в квітах і вінцях.
Одного я пізнав і він пізнав мене:
Це мій вояк був, що недавно скинув прах
Життя земного, чесно свій проживши вік.
До мене він: „Привіт тобі, Теспезіє!”
„Пошо ім'я нове, чудаче дядику?
Як звеш мене? Чи ж я не Арідей тобі?”
Та кучері потряс він запахущій:
„Ще раз кажу: „Привіт тобі, Теспезіє!”
Тоді я справді пробудивсь. Кривавий я
Лежав на схилі, круки хижі в очі вже
Мені дивились. Що ж іще? Я іншим став,
Хоч коштом преважкої з серцем боротьби!
Та непорочне це ім'я нове мене
Скріпляло своїм згуком божеським”. — „Прощай,
Евкрате!” — Щасти Бог і тобі, Теспезіє!”

II. Шиллерів похорон

Два світочі мигтять понуро, вітер їх
І дощ щохвилі намагається згасить.
Сукно термосить на смерековій труні.
Ані вінця, та й за труною ні душі.
Мов сквапно злочин там який у гріб несуть.
Спішаться грабарі. Лиш хтось невідомий,
Плащем широким велично обтулений
Йшов за труною. Це був геній людськости.

III. Нідерляндський маляр

Маленький, ніжний образок
Малює майстер. Відхиливсь, любується.
Стук-стук. „Ввійдіть!” Ввійшов панок флямандець
І гарна панна, статна, як тополя,
Лице у неї аж пашить здоров'ям.
І шовк шумить і блискотять клейноти.
„Нам спішно, любий майстре. Мусиш знати,
Один збиточник напосівсь забрати
Мені дочку. Ось завтра їх весілля.
Змалюй мені портрет моєї доні”.
„В цій хвилі, пане! Ще лише кілька штрихів”.
Ті веселенько стали край шталюги:
На білій подушці лежить, мов сонна,
Прегарна голова дівоча. Майстер
Кладе найнижчий пупінок квітчастий
В її віночку на чоло зів’яле.
„Чи це з природи?” „Так, з природи, пане.
Моя дочка. Учора поховали.
Ну, а тепер до вашої послуги”.

Два сни

I.

Мені згадався давній сон,
Було це в тім часі важкім,
Коли буйная молодість
Шаліла в розпалі гучнім.
Як мати цим журилася!
Аж раз поганий лист прийшов.
Що в нім було — ніколи я
На це відгадки не найшов.

Та мати, листа читаючи,
За серденько вхопилася
Рукою, мов би гадина
У нього люто впилася.
В ту ніч мені й приснився сон:
Іде матуся крадькома
В куток садка, де клен старий,
І заступ у руці трима.
І гробик вигила й туди
Тихенько серце занесла,
Зрівняла ґрунт та ще й дерном
Прикрила й мовчки геть пішла.

ІІ.

Я бачив сон: край неба брам
Зустрів тебе я, мила:
При джерелі ти сіла там
І білі ноги мила.
Ті ноги білі, наче сніг,
Ти мила так раптово...
А вмивши раз, ти мила іх
Наново, все наново.
Я мовив: „Що так миеш? Чом
Так гірко плачеш, мила?”
Ти мовиш: „Бо в життю багном,
Багном з тобою брила.”

Готфрід Келлер

I. Тиха хвилина

Минаюче літо, в пахучих завоях
Понад озерами півсонними в хвоях
Ти мчишся в далекі міста!
І я тут над озером стою затінним,
Край берега ж шляхом високим, осіннім
Без голосу лебідь літа.
І тихо й самостійно крильми він махає,
В сріблястую хвилю нараз поринає, —
Ось шию над воду, щоб слухатъ, простяг:
І ще раз поринув і в хвилі сковався,
Знов виринув нагло і знов прислухався,
Що шепчеться в очеретах.
І тихо по хвилях він кружить, дворує,
Мене ж наче сон який дивний чарує,
Неначе моя це душа.
Здивована цього життя тайнами,
Що б'ється й хвилює віками, віками,
Все бачить, відчути поспіша.
І я одинокий на тихій болоні
Ті радощі мирні й проміння червоні
Вдихаю у груди тоді.
Я як увесь вникну в їх ясні глибини,
Хай щезнуть мої ті короткі години,
Як лебедя слід на воді!

ІІ Морські думки

О коб мое серце було
Тим морем глибоким під нами,
А всі його злі вороги
Були кораблями!
Отож би воно їх шпурляло сям-там
Між скелями своєго гніву,
А врешті проглинуло б їх залюбки
В безодню свою отемнілу.
Тепер воно тільки хвилина одна
Поміж тисячами подібних,
Та все ж воно звільна гризе й підтина
Судно ворогів непотрібних.
Ми, хвилі, пливемо як вірний союз
Одна за одною без впину,
У всіх один ворог, безсоромний джус,
Його ми й караєм всю днину.
А вихор, дух бунту, і б'є нас і рве,
Аж піна з нас прище до неба,
Аж поки всі хвилі зі сну не зіб'є,
Бо спать непробудно не треба.
Нарешті розпався руйнний тягар,
Що ми довго на собі носили,
І не з плюскотом гонило, мов на пожар,
Погулять на ворожі могили.
З усіх берегів роздається луна
До самих небесних коркошів:
„Втонуло, втонуло з людьми і мишми
Судно брехунів і святошів!”

ІІІ. В морозні зимовій дні.

В морозні, зимовій дні,
У темний, безнадійний час —

О злудні про безсмертність сни
Собі я з думки вибив вас.
Тепер же теплим, ясним літом
Я бачу, що зробив це в лад:
Вінчаю серце новим цвітом,
Примари ж тихо в гробі сплять.
Купаюся в пречистій річці
І з хвиль холодних свіжість п'ю,
Любуєсь склепом тим блакитним
І кращих батьківщин не жду.
Тепер я зрозумів, ліліє,
Ти пишноцвітна, твій привіт:
Як цвіт твій, що ось тут ясніє,
Так само мушу й я зотліть.

Жорж Роденбах

Чари минулого

Минуле — любий мрець, що плачено за ним,
Що любимо його над все, хоч кинув нас;
Що тягне наші сни, хоч крізь докорів дим,
В той час, коли ми з ним жили ось тут ураз.
В лазур, куди летять ті пташки, білі душі,
В лазур і дух його безсмертний полетів;
А труп в труні, котру коронки вкрили й плющі,
В труні, збудованій з колиски наших снів.
І як в тісну ту кліть кладуть часом мерцеві
Все, що любив він тут, забутки сумовиті, —
Так ми зложили там всі іграшки розбиті,
Всі дітські вбраннячка цвітисті та рожеві,
Що в них до дзеркала пишались, щастям п'яні
От тим то відтоді ми ходим чорно вбрані.

Любовна літанія

Я мовив їй: „Будь ти Мадонною моєю,
Тобі даю свій дух, мов срібну лілею.
Свій гріх оплакав я, як грішникові слідно,
При твоїй близні мені не буде стидно.
Я постанову взяв, спасенну постанову —
У добровільний гріх не попадати знову.
Другої, крім тебе, не полюблю до суду,
Немов святині жрець, тобі служити буду.
Мов у святині жрець клякає, б'є поклони,
Я вставлю образ твій поміж святі ікони.
І в скупленню душі, і в захваті без краю
Тебе літанії словами звеличаю.

І руки зложені опру серед тих ликів
На кінчиках твоїх злотистих черевиків.
Замість служебника, я божеству своєму
Малюнками вкрашу любовну поему,
І строфи обведу барвистими квітками,
Гортатиму картки шовковими стежками;
Та в плиннім золоті, в лазурі і батисті
Тобі клонитимуться чуття мої пречисті.
І я вгорну тебе в порфіри і скарлати,
Щоб так у пам'яті будуччини жила ти,
Щоб бачачи красу твою в вінку зеленім,
В містичнім вівтарі з моїх пісень різьбленим,
Нащадок мій колись, Пречиста ти моя,
Хоч не зазнав тебе, любив тебе, як я.

Жан Мореас

I.

Je suis las, si las.

„Я втомлена, втомлена дуже,
То як танцювати, мій друже?”
„Віткни оцю квітку в волосся своє, —
Танцюймо ще, серце мое!”
„Сумна я, сумна чогось дуже,
То як же сміяться, мій друже?”
„Хай плаче боляче, незряче за нас!
Ми сміймося, поки ще час!”
„Заснути! Ах любо це дуже!
Чому б нам не вмерти, мій друже?”
„Ах, смерть, моя мила, одна,
Ніколи не здуриТЬ вона”.

II.

Je suis le quierrier, qui taille.

Я вояк, що в січі
Страшними ударами шаблі калічить;
Лице його ясне, рука приросла до шаблюки, —
Та він умирає серед муки.
Під панциром ясним у нього
З глибокої рани
Кров річкою ллеться... не много, не много,
А крові й життя вже не стане.
Я лицар убогий, що чортові душу прсадав
За гроши погані, огидні,

А гроші за три дні
У карти програв.
О ти, що подібна до Діви Марії
Мені з'явилася, о пані високого серця,
О пані з душою бліскучою цвітом надії!
Нехай твоя чиста рука доторкнеться
І вигоїть біль мій увесь!
Нехай твої очі палкії
Відкуплять мене для небес!

III.

Les fenilles pourront tomber.

Хай спадають листки,
Мерзне площа ріки
Я сміюсь, я сміюсь!
Хай утихне танець,
Прииде скрипці кінець,
Я сміюсь, я сміюсь!
Хай все щастя розтане,
А все зло гіршим стане,
Я сміюсь, я сміюсь!

IV.

Ah, rions un peu.

Ах, сміймося трохи, коли на хвилину
Сміятися годні!
Ах, сміймось на краю
Бездні!
Ох, як же то любо сміятись,

Коли погадати,
Що серце не має за всю свою щирість
Відплати.
Коли б твоє личко
Я все мав тут близько,
Я був би, як лицар
Без страху, без змаз.
Коли ж твої очі далеко від мене,
То я, як той дурень, що сам на шалене
Іде воювання, на тисячу копій
На раз.

У.

Tes yeux sereins comme le calme.

Твої очі погідні, як той супокій
На поверхні морській,
Мені мовлять: ми будем ті пальми тінисті
Над тобою в тривожному сні;
В твоє грішнеє серце — так мовлять мені —
Ми надихаєм помисли чисті,
Супокій й проміння ясні.
Твої очі говорять мені:
Бідний хлопче, криваві зовсім твої ноги
Від лихої дороги;
Та невжеж їм блукати тягом
Пустинею тою?
Над убогим твоїм нічлігом
Будем зіркою ми золотою.
Ми криниця, що в ній
Повно ласки й любові на дні;
Будем вранці твій дзвін,
А по праці музики гучні,
Бідне, змучене серце. — Отак
Твої очі говорять мені.

Жан Рішпен

Із „Жебрацьких пісень”

I. Старий заєць

Цей дід, мов заєць сірий весь,
Що хліба просячи плетесь,
Що нині тут, а завтра десь,
Куди йде? Відки? Годі знатъ.
Хай траф жене, де хоче гнать,
А він шлап-шлап від хат до хат.
Днесь босий, завтра без чобіт,
В руках вишневий бук від літ,
Дальш, ніж візник, зайде він в світ.
У мріях — миль налічить зір
По тих шляхах, що тнутъ простір
Аж ген там до тих синіх гір,
Що мріють десь в далечині,
Щоранку дальші, осяйні,
А вечером не ближчі, ні.
Так без упину тюпа він
Незабутній мрії навздогін
Аж до мети, що зветься скін.
Край шляху він колись засне,
Жнець-голод, мов стебло, зіжне,
Ніхто не сплаче, не зідхне.
В траві простягшись горілиць,
Він зорить в небо до зірниць,
Що сяють, повні таємниць.
Ах, може там вгорі є та
Його надій і мрій мета,
Що тут манить і відліта.
Ах, може пристань там така,
Куди ця чаєчка хитка_

Свій біг кермує відвіка.
Коли в неділю він клячить
Край брами церкви і мовчить,
То серцем вгору він біжить.
О, там обіцяний куток!
Лля жебраків без сорочок
Стіл ситий, ложе з подушок.
І певно ж цей бездомний кміть
Рад скоком вгору полетіть,
Хоч запаз мав би к цьому хіть?
Якраз! Цей струпішілий пняк,
Цей в'язень — пута йому в смак,
Вмирати не хоче! От дивак!
Він плаче, просить і блага,
Гне шию, плечі простяга,
Цілує землю за шага.
Він райських ще не прагне втіх,
В неситих жадощах своїх
Рад земний смакувати гріх.
В барлозі ось без накриття
Він згадує, рад, мов дитя,
Всі радощі свого життя.
Як він маленьким ще гуляв,
В якімсь дворі притулок мав,
При теплій печі в кухні спав.
Як потім бігав цілі дні
В зелені місяці літні,
Рвав дикі рожі запашні.
Як в марті в барвінковий час
Він в гаю обіймав не раз
Дівочий стан, найкращу з всіх прикрас.
Як щастя дбало напрочуд,
Щоб мав все тепленський кут
У скірті сіна в зимну лютъ.

Як пив він свіжеє вино,
Як любо в горло йшло воно,
Як борщик смакував давно.
І як то добре швендять скрізь...
Хоч ти чужий, жебрак, — не бійсь,
Усякий їсти дастъ, надійсь!
Який то люд той добрий є,
Прийме старця в житло своє,
Що сам єсть, те й йому дає.
Ніде, і в небесах мабуть
Не ліпше бідним, як ось тут
На цій землі! Коб ще добути
До завтра! — дума бідний дід.
Не хочеться топтати слід
В той інший, невідомий світ.
Ах, бо в життю добра так мало,
Що дід цей, пес, жебрак, усього
Жалкує, хоч не мав нічого.

Вольф Збаразький

Месіянські мрії хусита

I.

Нехай Епікури говорять, хоч тріснуть,
А ми голоситимем повість утішну.
Вони заніміють — на Бога надія,
Як прийде Месія.
Усі ті гультяї, усі Епікури
У рабина будуть за підлі мешури:
У довгих штанцях, ще й голоколінки —
Прийде ж Епікурам боляче й свербляче,
І буде їм квасно і гірко ще й як!
А як на них рабин закрикне, закряче,
Обхопить їх страх і дрижак.
Пізнає в ту пору те плем'я ледаче,
Кого висмівало і шарпало так.
Хусити всі будуть в веселім настрою,
Хвалитимуть Бога щосили,
І радість у них підійметься горою,
Коли Епікурів попрутъ до могили.
Ой, як би ж ми того дожили!

II.

Тоді нам не буде потрібно журитися,
Ні зичить на лихву, торгами трудиться, —
Що треба хуситам, все тут їм і стане,

*Мешурес, по-жидівськи, слуга.

